

„Șă mergem împreună”: Universalitate și incluziune

Doi ani de la vizita Papei Francisc la Blaj
(2019-2021)

Coordonatori:
Cristian Barta, William Bleiziffer

**„SĂ MERGEM ÎMPREUNĂ”:
UNIVERSALITATE ȘI INCLUZIUNE
DOI ANI DE LA VIZITA PAPEI FRANCISC LA BLAJ
(2019-2021)**

Prezentul volum conține lucrările

Simpozionului Internațional

„SĂ MERGEM ÎMPREUNĂ”: UNIVERSALITATE ȘI INCLUZIUNE.

DOI ANI DE LA VIZITA PAPEI FRANCISC LA BLAJ

(2019-2021)

desfășurat în 9-10 iunie 2021

cu ocazia aniversării a doi ani de la vizita istorică

a Papei Francisc la Blaj

organizat sub înaltul patronaj al Eminenței Sale Cardinal Leonardo Sandri

Prefect al Congregației pentru Bisericile Orientale

de Arhiepiscopia Majoră

a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică

în colaborare cu

Facultatea de Teologie Greco-Catolică

din cadrul Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

ARHIEPISCOPIA MAJORĂ
A BISERICII ROMÂNE UNITE CU ROMA, GRECO-CATOLICĂ

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
Facultatea de Teologie Greco-Catolică

„SĂ MERGEM ÎMPREUNĂ”: UNIVERSALITATE ȘI INCLUZIUNE

**Doi ani de la vizita Papei Francisc la Blaj
(2019-2021)**

**EDITORI:
CRISTIAN BARTA ȘI WILLIAM BLEIZIFFER**

**CUVÂNT ÎNAINTE:
EPISCOP CRISTIAN DUMITRU CRIȘAN**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2022

Referenți științifici:

Conf. univ. dr. Călin Săplăcan

Conf. univ. dr. Sorin Marțian

Corector volum: Ioan Mitrofan

ISBN 978-606-37-1462-7

© 2022 Editorii volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul editorilor, este interzisă și se pedepsește conform legii.

**Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>**

Cuprins

PS dr. Cristian Dumitru Crișan	
<i>Cuvânt înainte</i>	9
ALOCUȚIUNI FESTIVE	13
<i>Salutul Preafericirii Sale Cardinal Lucian Mureșan</i>	15
<i>Salutul Cardinalului Leonardo Sandri,</i> <i>Prefect al Congregației pentru Bisericile Orientale</i>	19
<i>Cuvânt de salut, Prof. univ. dr. Sergiu Nistor, Consilier Prezidențial</i>	23
<i>2019 – Un an cu multiple semnificații pentru țara noastră,</i> <i>Dr. Victor Opaschi, Secretar de Stat, Secretariatul de Stat pentru Culte</i>	27
PREZENTĂRI INTRODUCTIVE	31
E.S. Mons. Miguel Maury Buendía	
<i>Orientalii catolici în magisteriul Papei Francisc</i>	33
COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE	43
E.S. Dimitrios Salachas	
<i>Semnificația ecleziologică și canonică a Sfintei Liturghii de beatificare</i> <i>a celor 7 Episcopi Greco-Catolici Martiri, prezidată de Sfântul Părinte</i> <i>Papa Francisc la Blaj, în România, la 2 iunie 2019</i>	45
E.S. Manuel Nin	
<i>Dumnezeiasca Liturghie bizantină prezidată de Sfântul Părinte la Blaj,</i> <i>la 2 iunie 2019. Semnificația liturgică</i>	65
Astrid Kaptijn	
<i>Ce structuri pentru viitorul catolicilor orientali în diaspora?</i>	73

Pablo Gefaell

*Dumnezeiasca Euharistie și unitatea Bisericii Române
cu Pontiful Roman.....* 89

Alexandru Buzalic

Beatificarea episcopilor români uniți, în lumina teologiei martiriului..... 99

Cristian Barta

*Semnificații ecleziologice ale martiriului din Biserica Română Unită
cu Roma, Greco-Catolică, în perioada comunismului* 117

Vasile Man

*Beatificarea celor șapte Episcopi greco-catolici din România:
specificul cauzei și metodologia pentru Positio super martyrio* 133

William A. Bleiziffer

*Cultul slujitorilor lui Dumnezeu Episcopi martiri români:
între drept canonic și liturghie* 147

Éliane Poirot

Alegerea lui Israel și universalismul creștin 171

Michelina Tenace

*„Spre noi Rusalii”: să celebrăm împreună în 2025, amintirea primului
conciliu de la Niceea (325), făcând să devină această aniversare comună
tuturor creștinilor un eveniment de universalitate și incluziune* 181

Anton Rus

*Atașamentul spiritual față de Sfântul Părinte Papa
în Biserica Greco-Catolică din România.....* 199

IMPRESII, MĂRTURII 229

Adrian Dancă

Papa Francisc la Blaj: lumini și speranțe 231

Ionuț Paul Strejac

*Vizita apostolică în România din punctul de vedere
al diplomației pontificale.....* 237

Giovanni De Robertis

*„Să mergem împreună, universalitate și incluziune:
Evangelia printre romi” La doi ani de la vizita Papei Francisc la Blaj* 243

Gabor Balint

Provocările pastorației romilor 247

Ioan Hoca

Mărturie: cum l-am întâmpinat pe Papa Francisc în parohia mea 255

Cuvânt înainte

Vizita Sfântului Părinte Papa Francisc la Blaj, în data de 2 iunie 2019, a avut un puternic impact asupra Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, dar și asupra vieții sociale, pe plan local și național. Conștiința publică a fost pătrunsă de conceptele cheie ale acestei vizite pontificale: universalitate și incluziune.

Simpozionul internațional *„Să mergem împreună”: universalitate și incluziune. Doi ani de la Vizita Papei Francisc la Blaj (2019-2021)*, organizat online în 9-10 iunie 2021, s-a înscris în dorința Bisericii Române Unite cu Roma de a marca aniversarea vizitei apostolice a Sfântului Părinte Papa Francisc în Mica Romă. Evenimentul academic, organizat cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Cardinal Lucian Mureșan, de Arhiepiscopia Majoră a Bisericii Române Unite cu Roma în colaborare cu Facultatea de Teologie Greco-Catolică din Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, s-a desfășurat sub înaltul patronaj al Eminenței Sale Cardinal Leonardo Sandri, Prefect al Congregației pentru Bisericele Orientale.

Proiectul acestui Simpozion s-a născut ca urmare a acelui dialog ideal pe Câmpia Libertății de la Blaj, între Întâistătătorul Bisericii Greco-Catolice din România și Urmașul Sfântului Petru, care călca pentru prima dată pe acest pământ de martiriu, așa cum îl numea în 1999 Sfântul Ioan Paul al II-lea. Putem afirma, fără umbră de îndoială, că prin acea Liturghie a Libertății, prezidată în rit bizantin de însuși Pontiful Roman, s-a manifestat glasul părinților Conciliului Ecumenic Vatican al II-lea: „Biserica Catolică voiește ca tradițiile fiecărei Biserici particulare sau rit să fie păstrate în integritatea lor” (OE 2), fiindcă „prin Providența divină”, aceste „diferite Biserici, întemeiate în diferite locuri de către apostoli și urmașii lor (...) au o disciplină proprie, o uzanță liturgică proprie, un patrimoniu teologic și spiritual propriu” (LG 23).

În urmă cu doi ani, Preafericirea Sa Cardinal Lucian se adresa Sfântului Părinte cu aceste cuvinte: „Astăzi acest vis devine realitate: Petru este aici. Pentru a ne întâlni în credință. Pentru a săruta și a vindeca rănilile noastre. Pentru a ne încuraja înspre un elan înnoit printr-o autentică "purificare a memoriei", aici pe Câmpia Libertății de la Blaj, loc istoric al emancipării națiunii noastre”. Iar la sfârșitul celebrării euharistice, ridicându-i la cinstea altarelor pe cei șapte Episcopi Martiri ai Bisericii și ai neamului nostru, Urmașul Sfântului Petru a afirmat cu tărie: „aici la Blaj, pământ de martiriu, de libertate și milostivire, vă aduc omagiul meu vouă, fii ai Bisericii Greco-Catolice care, de trei secole, dați mărturie, cu ardoare apostolică, despre credința voastră”.

Cu același preilej, Sfântul Părinte ne-a îndemnat pe toți să susținem și să practicăm grija pentru „cei săraci, slabi și vulnerabili”. Și cine poate mărturisi universalitatea și incluziunea mai bine decât o Biserică puțin însemnată numeric, care a experimentat aproape 50 de ani de marginalizare și de persecuție din partea celor mari și puternici ai acestei lumi, și care știe bine ce înseamnă a viețui în periferiile existențiale? Biserica Greco-Catolică pășește pe urmele Papei Francisc, pe acele urme de credință și de trăire concretă a slujirii celor mici și vulnerabili, sădind semințele Evangheliei în Grădina Maicii Domnului.

Complexitatea și liniile de forță ale Vizitei Apostolice au fost relevate și aprofundate în lucrările Simpozionului, care în mare măsură sunt incluse în paginile volumului de față.

Prima secțiune cuprinde discursurile de salut rostite de Preafericitul Părinte Cardinal Lucian, de Eminența Sa Cardinalul Leonardo Sandri, de Domnul Prof. univ. dr. Sergiu Nistor, Consilier Prezidențial și de Excelența Sa dr. Victor Opaschi, Ministru Secretar de Stat al Secretariatului de Stat pentru Culte. Intervențiile Eminențelor și Excelențelor lor, care au avut o contribuție esențială la organizarea și la desfășurarea Vizitei Apostolice a Papei Francisc, au rememorat cu grațitudine acest important eveniment din perspectivă spiritual-religioasă, pastorală, ecumenică, dar și diplomatică.

Încadrarea evenimentului în orizontul amplu al viziunii Sfântului Scaun este meritul Excelenței Sale Mons. Miguel Maury Buendía, Nunțiu

Apostolic în România și în Republica Moldova, care a oferit o panoramă exhaustivă asupra catolicilor orientali în Magisteriul Papei Francisc.

Valoroasele comunicări științifice au fost prezentate de renumiți specialiști din străinătate și din România: Preasfințitul Părinte Dimitrios Salachas, Episcop Emerit și cunoscut profesor de drept canonic; Preasfințitul Părinte Manuel Nin, Episcop al Exarhatul Greco-Catolic de Atena și specialist în liturgica Bisericii Răsăritene; Doamna Astrid Kaptijn, Președinte al „Society for the Law of the Eastern Churches” și profesor la Universitatea din Freiburg (Elveția); Părintele Pablo Gefaell, profesor la Universitatea Pontificală a Sfintei Cruci din Roma; Doamna Michelina Tenace, profesor la Universitatea Pontificală Gregoriană din Roma; Părintele Vasile Man, Postulatorul Cauzei de beatificare și de canonizare a celor șapte Fericiți Episcopi; Preacuvioasa Maică Eliane Poirot, Stareța Schitului „Sfânta Cruce” de la Stânceni. Facultatea de Teologie Greco-Catolică din Universitatea *Babeș-Bolyai* Cluj-Napoca a fost reprezentată de Părinții Profesori Cristian Barta, Anton Rus, William Bleiziffer, Alexandru Buzalic și de domnul profesor Ciprian Ghișa. Prezentarea interdisciplinară a multiplelor semnificații referitoare la prezența Papei Francisc la Blaj, considerată sub aspectul implicațiilor pastorale, ecumenice, canonice, liturgice, istorice și identitare, al proceselor de beatificare sau al asistenței pastorale față de categoriile sociale defavorizate, a întregit imaginea de ansamblu asupra Vizitei Apostolice.

Secțiunea finală a volumului este constituită de reflecții, mărturii și impresii, care au o importanță deosebită pentru hermeneutica evenimentului din cel puțin trei puncte de vedere: al comunicării, al strategiei diplomatice și al pastorației credincioșilor de etnie romă. Părintele și jurnalistul Adrian Dancă a evocat modul în care a fost percepută la Radio Vatican prezența Sfântului Părinte la Blaj iar Mons. Ionuț Strejac, în calitate de membru al Secțiunii pentru Raporturile cu Statele din cadrul Secretariatului de Stat al Sfântului Scaun, a pus în lumină anvergura și implicațiile diplomatice. Un aspect fundamental al Simpozionului nostru a fost abordarea pastorației romilor, misiunea evanghelizării lor fiind evocată în orizontul activității Fundației Migrants din Conferința Episcopală Italiană de către don Giovanni de Robertis, Directorul general al acestei

Fundații, dar și în lumina experienței pastorale a preoților Balint Gabor și Ioan Hoca, care se îngrijesc de credincioșii romi greco-catolici. Amintim, în mod deosebit, mărturia prezentată de Părintele Ioan Hoca, parohul comunității din cartierul Barbu Lăutaru, care ne-a împărtășit emoția și bucuria primirii Suveranului Pontif de către credincioșii săi.

În numele Preafericitului Părinte Cardinal Lucian Mureșan și al organizatorilor Simpozionului nostru, exprimăm cele mai alese gânduri de prețuire și de gratitudine distinșilor invitați care ne-au onorat prin prezență și erudite prelegeri.

PS Cristian Dumitru Crișan

Episcop al Curiei Arhiepiscopiei Majore *donec aliter provideatur*

Episcop Auxiliar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș

**ALOCUȚIUNI
FESTIVE**

Salutul

Preafericirii Sale Cardinal Lucian Mureșan

Eminența Voastră Cardinal Leonardo Sandri,
Prefect al Congregației pentru Bisericile Orientale,
Excelența Voastră Mons. Miguel Maury Buendia, Nunțiu Apostolic,
Preasfințiile Voastre,
Onorați conferențieri,
Dragi participanți la Simpozionul Internațional
„Să mergem împreună: universalitate și incluziune.
Doi ani de la Vizita Papei Francisc la Blaj”,

Vă adresez tuturor un călduros salut și Vă mulțumesc pentru că ați răspuns afirmativ invitației de a participa la Simpozionul nostru dedicat aniversării a doi ani de la vizita istorică a Sfântului Părinte Papa Francisc la Blaj.

Am dorit să organizăm acest eveniment academic și eclezial pentru a reflecta împreună cu specialiștii din diferitele domenii, urmând metoda interdisciplinară, asupra diferitelor perspective ale acestei vizite istorice, precum și asupra implicațiilor pastorale, ecumenice, canonice, liturgice, istorice, identitare, cele legate de procesele de beatificare sau de asistență pastorală față de categoriile sociale defavorizate.

Ne amintim cu emoție faptul că pe 2 iunie 2019, prezidând în rit bizantin Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie pe Câmpia Libertății, Sfântul Părinte i-a ridicat la cinstea altarelor pe cei șapte episcopi martiri, morți în faimă de martiri sub regimul comunist. În după-masa aceleiași zile memorabile, Sfântul Părinte, vizitând biserica comunității de romi în cartierul Barbu Lăutaru, ne-a amintit că „Episcopul Martir Ioan Suciu, a știut

să dea expresie, prin gesturi concrete, dorinței lui Dumnezeu Tatăl de a se întâlni cu fiecare persoană, în prietenie și împărtășire”. „Evanghelia bucuriei”, a afirmat sfântul Părinte, „se transmite în bucuria întâlnirii, fiind conștienți că avem un Tată care ne iubește. Priviți de El, înțelegem cum să ne privim între noi”. Același Fericit Ioan Suci, care în lucrarea sa *Rănila Domnului*, cu admirație și emoție spunea referitor la martiriul sfântului Ignațiu din Antiohia: dorința lui Ignațiu de a ajunge pâine neprihănită a lui Cristos e ca și cum ar fi spus, lăsați-mă să urmez patimile Dumnezeului meu, cel ce mă iubește s-a răstignit pentru mine, vreau să urmez exemplul Dumnezeului meu. Cuvinte profetice de care avea să se învrednicească el însuși în închisoarea din Sighet.

Îi mulțumim Sfântului Părinte Papa Francisc pentru prezența sa în mijlocul nostru, pentru îndemnul și exemplul pe care ni l-a dat în privința conștientizării vocației noastre originare: și anume, de a păstori și de a îngriji poporul Domnului, Biserica Lui cea Sfântă. Cu adevărat, misiunea noastră este de a-L sluji pe Dumnezeu și pe credincioșii care ne sunt încredințați și care se nasc în Cristos prin Botez și se hrănesc cu El în Dumnezeiasca Euharistie. Fiindcă *„înțelepciunea este luminată și neînserată și cei care o iubesc o văd ușor și cei care o caută o găsesc”* (Cartea Înțelepciunii lui Solomon, 6,12).

Trăim plini de recunoștință îndemnurile pe care ni le-a împărtășit Sfântul Părinte în cursul vizitei apostolice în țara noastră, și îndeosebi cuvintele rostite cu ocazia celebrării Sfintei Liturghii în Catedrala Sf. Iosif din București: *„În Biserică, unde se întâlnesc rituri diferite, atunci când nu au întâietate afilierea personală, propriul grup sau etnia, ci Poporul care Îl laudă împreună pe Dumnezeu, se întâmplă lucruri mărețe”*. Cu aceste cuvinte, Urmașul Sfântului Petru a caracterizat simfonia inter-rituală în România între plămânul răsăritean și cel apusean pentru binele credincioșilor noștri, manifestând în felul acesta misiunea ecumenică a Bisericii noastre Greco-Catolice în sânul neamului românesc.

Mulțumindu-Vă tuturor pentru contribuția pe care o aduceți și îndeosebi Eminenței Sale Card. Leonardo Sandri pentru acordarea înaltului patronaj Simpozionului nostru, invoc binecuvântarea lui Dumnezeu peste lucrările științifice din aceste două zile și peste fiecare participant. Sunt

convins că aceste contribuții ne vor ajuta să valorizăm cu un elan reînnoit profundul mesaj pastoral și spiritual adus nouă de Urmașului Sfântului Petru, cel care aici la Blaj a amintit cu tărie că periferiile sunt centrul și inima Bisericii, urmând calea Dumnezeiescului Învățător.

Cu arhierești binecuvântări,

† LUCIAN

Arhiepiscop și Mitropolit al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș
Arhiepiscop Major al Bisericii Române Unită cu Roma, Greco-Catolică

Salutul Cardinalului Leonardo Sandri, Prefect al Congregației pentru Bisericile Orientale

Preafericirea Voastră,
Excelența Voastră Nunțiu Apostolic în România și Moldova,
Iubiți frați în Episcopat,
Preacucernici Părinți, Seminariști, Călugări și Călugărițe,
Iubiți credincioși,

Am acceptat cu bucurie invitația de a prezenta un scurt cuvânt de salut la sesiunea de deschidere a acestei conferințe internaționale, care ne ajută pe toți să ne amintim de darul pe care Domnul ni l-a făcut prin călătoria apostolică a Papei Francisc în România în urmă cu doi ani și decizia de a celebra personal ritul de beatificare a celor 7 Episcopi martiri ai Bisericii Greco-Catolice Române în cadrul Sfintei Liturghii în rit bizantin celebrată pe Câmpia Libertății din Blaj.

Salutul meu se îndreaptă în primul rând către cel care este *Caput et Pater* al Bisericii Arhiepiscopale Majore Române, iubitul Cardinal, Preafericitul Părinte Lucian, mărturisitor al credinței în Cristos și al tăriei de a spera împotriva oricărei speranțe omenești în anii de clandestinitate, cel pe care Papa Benedict a dorit să-l învrednicească cu purpura cardinalatului, onorând în el poporul și credincioșilor voștri pentru perseverența în adevărul față de Domnul și fidelitatea față de Succesorul Sfântului Apostol Petru. Prin el îmi exprim încurajările către ceilalți confrăți în episcopat, care împreună oglindesc bine toate vârstele vieții, de la cei mai tineri până la cei mai în vârstă, dar cu toții fiind dornici să trezească în fiecare persoană conștiința de a fi sarea pământului și lumina lumii.

Însăși componența Sinodului Episcopilor Bisericii Greco-Catolice Române reflectă bine titlul acestei conferințe: a merge împreună, a fi sinod

nu doar ca structură ierarhică de guvernare, conform disciplinei Codului Canoanelor Bisericii Orientale, ci trăind o profeție de unitate și comuniune în care entuziasmul și spiritul de inițiativă al tinerilor este susținut și călăuzit de înțelepciunea adulților și a vârstnicilor. Un gând se îndreaptă, apoi, către cel care din cer vă însoțește cu rugăciunea de mijlocire: iubitul Episcop Florentin de Cluj, care de câteva luni s-a reîntors în Casa Tatălui.

Recent s-au remediat unele defecțiuni structurale ale turnului catedralei din Blaj, astfel încât sunetul clopotelor să continue să țină treze conștiințele păstorilor și ale credincioșilor, pentru ca ei să poată ieși din confortul lor și să pornească la drum, îndreptându-se spre lăcașul de cult și al Dumnezeieștii Liturghii pentru a putea, odată hrăniți de prezența lui Cristos, să se întoarcă între oameni și să cinstească celălalt sanctuar al prezenței lui Dumnezeu: aproapele și fratele, în slujire și în caritate concretă. Amintirea vizitei Sfântului Părinte de acum doi ani este deosebit de evocatoare dacă ne gândim la locurile și modurile în care a avut loc. În realitatea dimensiunii sale geografice și temporale vizita a dorit să întâlnească, pentru a le aduce un omagiu, pe toți credincioșii care alcătuiesc actualul mozaic al aceleiași Românie; un popor format din mai multe componente etnice a căror expresie creștină este alcătuită din diferite tradiții, și chiar rituri: amintim Biserica Catolică Latină din România și apoi sora mai mare, Biserica Ortodoxă Română.

Însăși ultimă etapă, desfășurată chiar la Blaj, a reprezentat un tezaur cu semnificații ulterioare. Pe de o parte, Papa a vrut să onoreze marea tradiție liturgică bizantină acceptând să prezideze, pentru prima dată de la alegerea sa, o Liturhie euharistică ne-latină și beatificând în cadrul acesteia 7 Episcopi, martori și mărturisitori ai credinței. Un act care afirmă nevoia de a fi conștienți de rădăcinile proprii și istoria proprie. Pe de altă parte, celebrarea beatificării Episcopilor, care s-a desfășurat în aer liber într-un loc atât de semnificativ numit Câmpia Libertății, cu o atenție care în sine amintește de o dimensiune universală a deschiderii și a incluziunii, a transformat din nou Blajul într-o Mică Romă, simbolizând în Liturgia voastră în aer liber, îmbrățișarea colonadei lui Bernini din Piața Sf. Petru din Roma.

Și nu numai atât. Sfântul Părinte, ca ultim act înainte de a relua drumul spre Roma, a făcut o oprire în biserica din cartierul romilor, unde am avut bucuria de a binecuvânta prima piatră de temelie. Întâlnindu-se cu o delegație a comunității, Papa Francisc a spus: „În Biserica lui Cristos este loc pentru toți; ea este într-adevăr loc de întâlnire”. Și îmi amintesc și prezența și însoțirea Excelenței Sale Nunțiul Apostolic, care adună în sine toată bogăția, varietatea și unitatea Bisericii Catolice din România.

Fie ca amintirea acelor zile pe care le trăiți în acest Simpozion să nu devină o privire nostalgică asupra trecutului, ci un angajament de recunoștință față de Domnul și de asumare responsabilă a implicațiilor care decurg din acesta. Nu numai în țară, în cadrul familiilor voastre, în parohii, seminarii, comunități religioase masculine și feminine, ci și în toate locurile din lume unde sunt răspândiți frații voștri. Acțiunea pastorală conștientă a fiecărui preot căruia îi este încredințată grija sufletelor, coordonarea episcopilor și rolul de legătură realizat, cel puțin în Europa, de dragul nostru frate Vizitatorul Apostolic, în dialog cu păstorii Bisericii Latine care se îngrijesc de comunitățile voastre, să fie un semn luminos și de bucurie al acestui „să mergem împreună” universal și incluziv.

Vă mulțumesc. Și *duc în altum*, după cuvântul Domnului.

Cuvânt de salut

Preafericirea Voastră, încă o dată La Mulți Ani!

Eminența Voastră,

Excelența voastră Nunțiu Apostolic,

Domnule Secretar de Stat,

Excelențe,

Sfințiile voastre,

Distinși participanți,

Este o mare bucurie pentru mine să particip la Simpozionul dedicat împlinirii a doi ani de la călătoria apostolică a Papei Francisc în România și să aduc în fața domniilor voastre sentimentele și gândurile mele, din perspectiva responsabilității de coordonator național al vizitei oficiale, pastorale și ecumenice. Am plăcutul privilegiu, de asemenea, de a vă saluta cu căldură în numele Președintelui României, Domnul Klaus Iohannis.

Ne întoarcem astăzi cu gândul către un an, 2019 care pentru români, pentru România spiritului umanist și european a fost un an fast. Prezența Papei Francisc în țară – Grădină a Maicii Domnului –, a fost binecuvântarea pe care Cel de Sus ne-a îngăduit-o la exact 20 de ani de la istorica vizită a Sf. Papa Ioan Paul al II-lea.

În discursul sau la primirea Sfântului Părinte la București, Președintele României a evocat marile momente ale istoriei moderne a României, cât și legătura dintre acestea și relațiile dintre Statul Român și Sfântul Scaun. Președintele României a folosit acest prilej pentru a evoca relațiile diplomatice foarte bune ce urmau să aniverseze la scurt timp un zbuciumat dar plin de rod secol de existență, și pentru a-i mulțumi Episcopului Romei pentru sprijinul pe care Biserica Catolică îl dă comunităților românești. La rândul său, Sfântul Părinte a elogiat progresele pe care le-a făcut România, în beneficiul și cu contribuția întregului popor

român, ca și contribuția cetățenilor romani din diaspora la dezvoltarea economică dar și la diversitatea culturală a comunităților din țările lor de adopție.

Din Sala Unirii a Palatului Cotroceni, mesajele Președintelui României și Papei Francisc s-au conjugat în sublinierea rolului iubirii, al carității și solidarității în edificarea unei lumi a valorilor și drepturilor fundamentale ale omului, a respectului acestora indiferent de rasă, de religie, de etnie sau gen. În fața provocărilor complexe ale contemporaneității, Domnul Președinte Klaus Iohannis și Papa Francisc au arătat importanța urmăririi binelui comun atât prin acțiunea Statului, cât și prin instrumentele specifice ale cultelor.

Distinsă audiență,

În Simpozionul la care participăm, oricât de important în plan politic, religios sau social ar fi fost el, evocăm ce s-a petrecut, însă nu ne poziționăm în raport cu un eveniment al trecutului. Ne aflăm, din zilele de vară ale lui 2019 și până astăzi, fără îndoială, sub aura călătoriei pastorale a Papei Francisc. Suntem încurajați și impulsionați de chemările sale. Episcopii-martiri ai Bisericii Romane Unite cu Roma – Greco-Catolica, beatificați la Blaj acum 2 ani și prăznuiți de atunci în ziua de 2 iunie sunt dovada acestei stări de fapt și grație. Martirii României, ei stau mărturie adevărului cuvintelor Sf. Părinte Papa Francisc, „a merge împreună, [este] mijloc de construire a istoriei”.

În perioada grea ce a urmat anului 2019 am avut cu toții nevoie de iubirea aproapelui și de iubirea pentru aproapele, am simțit valoarea carității și forța solidarității. Sfântul Părinte a fost în această perioadă un izvor eminent de milostenie și solidaritate, transmițându-ne prin gesturi concrete că îndemnul său, cu care își încheie mesajele, „sa nu uitați să vă rugați pentru mine” nu este un rămas bun, ci un legământ de „împreună”. Să mergem împreună a fost motto-ul vizitei Papei. Ceea ce cu toții am presimțit în acele trei zile, la București, la Șumuleu Ciuc, la Iași și la Blaj, și ceea ce simțim astăzi, după 2 ani, este că spiritul și grija Sf. Părinte nu au părăsit tărâmul Sfântului Apostol Andrei odată cu decolarea aeronavei oficiale de pe aeroportul din Sibiu.

Și dacă astăzi, în acest cadru, vorbim, autorități și cler împreună, despre universalitate și incluziune, și nu doar vorbim despre cele două, dar le și plasăm ca fundamente ale destinului nostru, aceasta este dovada că pelerinajul Papei Francisc în România nu s-a încheiat, și că el continuă să rodească. Doar că, preocupați de crizele și grijile pe care lumea globalizantă ni le provoacă, avem nevoie de momente ca acesta pentru a realiza că în viața noastră mergem împreună cu Sfântul Părinte, al cărui spirit pășește doar cu câțiva pași în fața noastră.

Vă mulțumesc pentru atenție!

Prof. univ. dr. Sergiu Nistor,
Consilier Prezidențial
Coordonator național din partea autorităților
pentru vizita oficială a Papei Francisc în România

2019 – Un an cu multiple semnificații pentru țara noastră

Vizita Papei Francisc în România a avut loc într-un an cu multiple semnificații pentru țara noastră.

Se împlineau trei decenii de la Revoluția Română din decembrie 1989, eveniment care a marcat fundamental destinul cultelor religioase din țara noastră. A fost un moment de cotitură pentru relațiile dintre stat și culte, care au intrat într-o nouă etapă, de libertate religioasă deplină.

Ca Secretar de Stat pentru Culte am datoria să subliniez importanța fundamentală a liberalizării vieții religioase din țara noastră care a început chiar în tumultul acelor zile precum și angajamentul ferm al României de a respecta libertatea religioasă. Sunt trei decenii de eforturi pe care toate guvernele care au condus România le-au depus pentru a proteja și mai ales pentru a sprijini activitatea cultelor religioase așa cum acestea își înțeleg și asumă propria vocație. România are șansa ca în ultimele trei decenii să nu fi neglijat dimensiunea religioasă a societății, dezvoltând politici publice coerente, echilibrate în domeniul vieții religioase, prin tratarea cultelor ca părți esențiale ale societății civile, parteneri sociali ai statului, factori ai păcii sociale.

Trei decenii s-au împlinit în anul 2019 și de la reînființarea Bisericii Române Unite cu Roma Greco-Catolică, desființată abuziv de regimul comunist în anul 1948. Prezidarea de către Papa Francisc pe Câmpia Libertății de la Blaj a ceremoniei de beatificare a celor șapte episcopi greco-catolici martiri din timpul regimului comunist, a fost un eveniment care a reamintit suferințele și martiriul acestei Biserici din anii comunismului. Este datoria mea să amintesc, ori de câte ori am prilejul, ca libertatea religioasă, ca drept fundamental constituțional într-o democrație, a fost aplicată în România începând cu 31 decembrie 1989, ziua în care a fost promulgat

Decretul-lege nr. 9 al Consiliului Frontului Salvării Naționale privind reînființarea Bisericii Greco-Catolice, document la elaborarea căruia am avut șansa să particip.

În același an s-au împlinit și 20 de ani de la vizita istorică a Papei Ioan Paul al II-lea în România. Vizita Sanctității Sale a fost încununarea unor strădanii care au început cu reintrarea în legalitate a Bisericii Greco-Catolice la 31 decembrie 1989, restabilirea relațiilor diplomatice cu Sfântul Scaun la 15 mai 1990, invitarea Papei Ioan Paul al II-lea în România de către președintele Ion Iliescu încă din 11 ianuarie 1991, vizitele la Vatican ale președinților României Ion Iliescu (1991, 1992 și 1995) și Emil Constantinescu (1998). Aceste eforturi au fost finalizate în mod fericit în 1999, după invitația adresată Papei de către Patriarhul Teoctist.

În anul 1999, când Papa Ioan Paul al II-lea a pășit pe pământul românesc, a fost prima vizită a unui Suveran Pontif într-o țară majoritar ortodoxă, o premieră în relațiile interconfesionale. Aceasta a dus la o dezghețare a relațiilor dintre Bisericele Catolică și Ortodoxă. România a fost o deschizătoare de drumuri și de acest început se leagă numele Patriarhului Teoctist în persoana căruia Papa Ioan Paul al II-lea a avut un interlocutor încă din vremea când ceasul libertății nu sunase în Europa Centrală și de Est.

Sunt etape decisive în procesul de realizare a vizitei Papei Ioan Paul al II-lea care nu este, cum auzim uneori, meritul unei singure persoane, fie ea Președinte, Prim-Ministru, Ambasador sau Patriarh. A fost un proces care, cum spuneam a început la 31 decembrie 1989 și s-a finalizat în mai 1999.

O fericită coincidență a făcut ca vizita Papei Francisc în țara noastră să aibă loc în perioada în care România deținea președinția Consiliului Uniunii Europene, ceea ce a contribuit considerabil la creșterea vizibilității țării noastre.

La nivel european, România este recunoscută ca o țară model pe tărâmul libertății religioase atât în ceea ce privește relațiile dintre cultele religioase, cât și relațiile dintre stat și culte iar vizita Suveranului Pontif a oferit României ocazia pentru a promova cu mai mult succes modelul românesc de armonie interconfesională și interetnică.

Pe parcursul celor trei zile, Papa Francisc a transmis „un puternic mesaj de pace, de armonie și fraternitate, de coeziune și incluziune socială,

atrăgând atenția, mai ales, față de cei aflați în nevoi: copii, bătrâni sau bolnavi, a știut să arate cât de importante sunt pentru societate, în general, promovarea coeziunii și a solidarității sociale, ca valori fundamentale”.

Dacă cardinalului Alexandru Todea i-a fost dat să primească sărutul și binecuvântarea Sfântului Părinte Papa Ioan Paul al II-lea și să lase astfel alor săi, ca un dar suprem icoana vie a întâlnirii celor doi păstori de oameni pe care contemporanii lor i-au socotit sfinți încă din timpul vieții, Eminenței Sale, Cardinalului Lucian Mureșan i-a fost dată bucuria să-l primească la Blaj pe Papa Francisc care a dat astfel creștinilor greco-catolici semnalul prețuirii Sale pentru această biserică românească martiră, pentru demnitatea cu care aceștia au știut și știu să își păstreze și să își afirme credința și identitatea.

A fost un prilej potrivit pentru a se sublinia darurile prețioase pe care Biserica Greco-Catolică le-a făcut națiunii române de-a lungul timpului și pentru a se reliefa contribuția esențială a unor figuri ilustre de ierarhi și cărturari greco-catolici la dezvoltarea culturii și conștiinței naționale, autentice modele de simțire și jertfă românească.

Vizita Sfântului Părinte a fost un succes nu doar pentru Biserica Catolică, ci și pentru întreaga societate românească ce l-a primit pe Papa Francisc ca pe un mesager al păcii și al dialogului spiritual. Trei zile, sub cerul României, au domnit pacea, armonia, fraternitatea, respectul reciproc.

Pentru Secretariatul de Stat pentru Culte și mai ales pentru mine a fost o onoare să fac parte din Comitetul Național care a pregătit vizita Papei Francisc, să ne implicăm în organizarea și buna desfășurare a vizitei de stat, pastorale și ecumenice a Suveranului Pontif.

Dr. Victor Opaschi,
Secretar de Stat, Secretariatul de Stat pentru Culte

PREZENTĂRI
INTRODUCTIVE

Orientalii catolici în magisteriul Papei Francisc

E.S. Mons. Miguel Maury Buendía¹

Bună ziua tuturor!

Mă bucur să iau cuvântul la acest Simpozion Internațional, organizată de Biserica Greco-Catolică din România pentru a comemora Vizita Apostolică de neuitat a iubitului nostru Papa Francisc în 2019, un eveniment bisericesc cu semnificație istorică pentru Biserica Catolică și pentru întreaga națiune.

Tema ce mi-a fost încredințată, pe care o voi prezenta peste câteva momente, vrea să fie o simplă contribuție, menită să amintească Magisteriul actualului Pontif vizavi de comunitățile bizantine unite cu Scaunul lui Petru, pe care o voi dezvolta pe scurt în cinci puncte interconectate.

I. Darurile și carismele Duhului Sfânt, sufletul Bisericii

Frumusețea Bisericii noastre constă tocmai în capacitatea ei de a-și manifesta propria unitate printr-o diversitate și particularitate care o fac să fie vie și bine articulată. Este bine cunoscut că tema **unității** a fost în centrul multor dispute dureroase, ale căror consecințe au provocat dezbinări în trupul Bisericii, ofensând astfel principiul fondator al Bisericii voite de Domnul Nostru „*Ut unum sint*” (In 17, 21). Nu putem să nu-i amintim pe cei care au îndurat diferite forme de suferință și discriminare din cauza apărării

¹ Excelența Sa Mons. Miguel Maury Buendía, Arhiepiscop catolic, doctor în drept canonic și diplomat al Sfântului Scaun. Nunțiu Apostolic în România și Republica Moldova, din 2015. E-mail: nunap1999ro@gmail.com

comuniunii cu Acela care este „*principiul și fundamentul perpetuu și vizibil al unității, atât a episcopilor cât și a mulțimii credincioșilor*” (LG 23).

Sfântul Părinte, întâlnindu-se cu membrii Sinodului Bisericii Greco-Catolice din Ucraina, la 5 iulie 2019, într-un moment destul de dificil și dureros din multe puncte de vedere, i-a invitat pe Păstorii acelei comunități să redescopere valoarea esențială a **Sinodalității** pentru binele Bisericii, remarcând că: „*Nu este suficient a avea un sinod, trebuie să fim sinod. Biserica are nevoie de o intensă împărtășire internă ... În fiecare zi trebuie făcut sinod, străduindu-vă să mergeți împreună, nu numai cu aceia care gândesc în același mod – acest lucru ar fi ușor –, ci cu toți cei care cred în Isus*” (Papa Francisc – Discurs din 5 iulie 2019). Din cuvintele Papei reiese o puternică dorință de deschidere încrezătoare față de ceilalți, de a ști să arătăm, chiar și celui care este diferit de noi, bogăția credinței noastre; acesta este drumul principal care „*conduce la a trăi bogăția propriei tradiții în cadrul universalității Bisericii ... și la a considera frumusețea de a împărtăși părți semnificative ale propriei comori teologice și liturgice cu alte comunități, chiar necatolice*” (Ibidem)

Un alt aspect subliniat de Papa Francisc este dat și de importanța bunelor relații existente între Sfântul Scaun și Bisericile particulare în comuniune, care înfrumusețează și fac mai fructuoasă unitatea în Biserică. Iată textul la care mă refer: „*Unitatea Bisericii va fi cu atât mai fecundă, cu cât va fi mai reală înțelegerea și coeziunea dintre Sfântul Scaun și Bisericile particulare. Mai precis: cu cât va fi mai reală înțelegerea și coeziunea dintre toți episcopii cu episcopul de Roma*” (Ibidem). Cu siguranță prin aceasta nu se dorește „*o scădere a conștientizării propriei autenticități și originalități*” (Orientale Lumen nr. 21), ci, așa cum a reafirmat Suveranul Pontif, trebuie să fim capabili să „*o modelăm în cadrul identității noastre catolice, adică a identității universale*” (Ibidem). Prin urmare, este sarcina tuturor să depună eforturi pentru ca această unitate fundamentală să fie apărută în mod constant de tot ceea ce, fie din exterior, fie din interiorul ei, o poate submina în detrimentul comuniunii ecleziale, iar în această privință istoria dă mărturie; de fapt, tocmai pentru că unitatea este universală, sunt semnalate unele riscuri care o pot slăbi, iar acestea trebuie identificate cu „*... atașamentul față de particularități de diferite tipuri: particularități ecleziale, particularități naționaliste, particularități politice*” (Ibidem).

II. Papa Francisc: Duhul Sfânt izvor de noutate, armonie și misiune

În 2013, la câteva luni de la începutul Pontificatului, Papa Francisc, în omilia sa pentru Sfânta Liturghie din Sărbătoarea Rusaliilor, s-a oprit asupra acțiunii reînnoitoare pe care Duhul Sfânt o operează în Biserica sa, folosind trei cuvinte cheie: „Noutate, armonie, misiune” care sunt „legate de acțiunea Duhului”.

„Noutatea – a observat el – ne provoacă mereu un pic de frică pentru că ne simțim mai siguri dacă avem totul sub control, dacă noi suntem cei care construim, care programăm, care proiectăm viața noastră după schemele noastre, după siguranțele noastre, după gusturile noastre”. Și asta „se întâmplă și cu Dumnezeu”. Pentru Sfântul Părinte, „noutatea pe care Dumnezeu o aduce în viața noastră este ceea ce într-adevăr ne realizează, ceea ce ne dăruiește adevărata bucurie, adevărata seninătate”.

Al doilea gând al Papei se referea la armonie: *„În Biserică armonia vine de la Duhul Sfânt”,* numai El *„poate să provoace diversitatea, pluralitatea, multiplicitatea și, în același timp, să realizeze unitatea”.* În acest moment Pontiful ne atrage atenția asupra unei atitudini riscante care deseori se infiltrează în Biserică, împiedicând acțiunea pozitivă a Duhului Sfânt: *„când noi suntem cei care vrem să facem diversitatea și ne închidem în particularismele noastre, în exclusivismele noastre, aducem dezbinarea; și atunci când noi suntem cei care vrem să facem unitatea după planurile noastre umane, ajungem să aducem uniformitatea, omologarea. În schimb, dacă ne lăsăm conduși de Duhul Sfânt, bogăția, varietatea, diversitatea nu devin niciodată conflict, pentru că El ne stimulează să trăim varietatea în comuniunea Bisericii”.* Prin urmare, *„a merge împreună în Biserică, conduși de Păstori”,* este *„semn al acțiunii Duhului Sfânt”;* dacă nu ne străduim, ca și comunitate de credincioși, să depunem această mărturie concretă, riscăm să trădăm porunca lui Cristos și să prezentăm lumii o Biserică mai puțin credibilă, grav divizată.

Nu trebuie să uităm că *„Biserica – amintește Papa – este cea care mi-l aduce pe Cristos și mă conduce la Cristos; drumurile paralele sunt foarte periculoase!”.* Biserica este chemată să-l vestească pe Cristos tuturor popoarelor. Ne mângâie să știm că lucrarea pe care Biserica o desfășoară în

lumea întregă este susținută de Duhul Sfânt și că *„ne stimulează să deschidem ușile pentru a ieși, pentru a vesti și pentru a mărturisi viața cea bună a Evangheliei, pentru a comunica bucuria credinței, a întâlnirii cu Cristos”*. Duhul Sfânt, concludă Papa, este deci *„sufletul misiunii”*.

Sursa unității în Biserică este și Duhul Sfânt, *„dătător al armoniei”*. După cum ne amintește Papa Francisc, *„El este cel care face posibilă schimbarea, transformarea; e capabil să facă minuni, lucruri pe care noi nici nu le putem închipui”* (Papa Francisc – Omilia, 21 aprilie 2020). Prin urmare, trebuie să știm să fim docili față de acțiunea dătătoare de viață a Duhului Sfânt, astfel încât, în varietatea carismelor, să poată opera în Biserică sa o simfonie armonioasă a comuniunii. Diversitatea nu trebuie nicidecum să dividă ci, dimpotrivă, dacă este concepută ca un dar, poate fi acceptată și apreciată de celălalt. Pe scurt, Papa Francisc ne-a spus că *„Lumea nu va crede pentru că o vom convinge cu argumente bune, dar dacă am mărturisit iubirea care ne unește și ne apropie, da, va crede”* (Papa Francisc – Audiența din 20 ianuarie 2021).

III. Bisericile bizantine în inima ultimilor Papi

Consider că este firesc a aminti că Pontifii Romani care s-au succedat pe scaunul Sfântului Petru între secolele XX și XXI, și-au îndreptat privirea, în timpuri și în moduri diferite, cu o grijă deosebită, asupra comunităților greco-catolice răspândite în întreaga lume. O îngrijire pastorală, aș îndrăzni să spun, menită să apere demnitatea atâtor credincioși precum și bogatul patrimoniu teologic, liturgic și spiritual care de-a lungul secolelor a fost transmis/lăsat ca moștenire și păstrat de atâția păstori, fiice și fii, care au mărturisit valoarea unității Bisericii, fără a renunța la a fi ei înșiși.

Conciliul Vatican II a declarat solemn în Decretul *Unitatis Redintegratio* la Nr. 17:

„Mulțumind lui Dumnezeu că mulți orientali, fii ai Bisericii Catolice, care păstrează acest patrimoniu și doresc să-l trăiască într-o mare puritate și plinătate, trăiesc deja în deplină comuniune cu frații care cultivă tradiția occidentală, sfântul Conciliu declară că tot acest patrimoniu spiritual și liturgic, disciplinar și teologic, în diferitele lui tradiții, aparține deplinei catoliciități și apostoliciții a Bisericii”.

În cadrul întâlnirii de astăzi, aş dori, de asemenea, să îmi îndrept privirea asupra acţiunilor concrete pe care Papii din istoria recentă le-au întreprins pentru apărarea Bisericii Greco-Catolice din România.

În Scrisoarea sa Apostolică *Veritatem facientes* din 27 martie 1952, când persecuţia din România era deja dezlănţuită feroce, Papa Pius al XII-lea îşi ridică glasul pentru a deplânge suprimarea Bisericii şi a tuturor instituţiilor acesteia, cu dorinţa de a săruta lanţurile acelor care zăceau şi plângeau în închisorile comuniste, amintind că, în fiinţa persecutată, Biserica română reînnoia măreţia Bisericii primitive.

În consistoriul din 1969, Paul al VI-lea l-a creat cardinal *in pectore* pe episcopul Iuliu Hossu încarcerat în România, dar numirea sa a fost făcută publică abia în 1973 după moartea sa.

La 6 ianuarie 1982, Ioan Paul al II-lea a prezidat la Roma consacrarea episcopală a Mons. Traian Crişan, greco-catolic român, numit Secretar al Congregaţiei pentru Cauzele Sfinţilor, definind Biserica Română o: *Biserică orientală atât de apropiată şi dragă inimii noastre*". Mai mult, în data de 8 mai 1999, în timpul vizitei Sale la Bucureşti, Ioan Paul al II-lea afirma:

„pe mormintele puţinilor martiri cunoscuţi şi ale multora ale căror rămăşiţe pământeşti nu au avut nici măcar onoarea unei înmormântări creştine, m-am rugat pentru voi toţi şi am invocat martirii voştri şi mărturisitorii credinţei să mijlocească pentru voi la Tatăl care este în ceruri”.

Papa Benedict al XVI-lea, la 16 decembrie 2005, a ridicat Mitropolia Greco-Catolică din România la rangul de Biserică Arhiepiscopală Majoră şi în acelaşi timp l-a ridicat pe Înaltpreasfinţia Sa Lucian Mureşan la demnitatea de Arhiepiscop Major al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, creându-l apoi cardinal în Consistoriul din 18 februarie 2012.

La rândul său, Papa Francisc, a exprimat în repetate rânduri predilecţia Sa specială pentru Biserica Greco-Catolică şi în mod deosebit pentru cea română. Sfântul Părinte nu a ezitat, în anumite contexte, să-şi reafirme opinia clară şi decisivă asupra prezenţei distinctive a Bisericilor surori catolice orientale; în acest sens, merită reamintit ceea ce a declarat în conferinţa de presă din noiembrie 2014, în timpul zborului de întoarcere din Călătoria Apostolică făcută în Turcia:

„Bisericile catolice orientale au dreptul să existe, este adevărat. Dar uniaticismul este un cuvânt din altă epocă. Astăzi nu putem vorbi de așa ceva. Trebuie găsit un alt mod”.

Este evident că Sfântul Părinte, printr-o astfel de declarație urmărea, de fapt, să reafirme importanța promovării unui dialog nou și mai constructiv, precum și valorizarea patrimoniului credinței care ne unește și evitarea clasificărilor terminologice care evidențiază rănilor din trecut care încă nu s-au vindecat. De fapt, este necesar să se exprime, prin gesturi concrete, un nou spirit creștin care animă evanghelizarea și-i unește pe catolici și pe ortodocși în angajamentul de a evita descreștinizarea lumii. Promovarea culturii creștine, sublinierea religiozității profunde al poporului român, reafirmarea principiilor etice care izvorăsc din Evanghelie, trebuie să constituie o busolă de referință pentru acțiunile ambelor Biserici. Din întâlnirea și din dialogul dintre Bisericele surori, va trebui să apară o promovare reînnoită a evanghelizării care nu exclude pe nimeni ci, dimpotrivă, include pe fiecare cetățean, cu o predilecție specială pentru cei care suferă în trup și în spirit/trupește și sufletește.

IV. Dorința arzătoare a Papei Francisc

Vizita în România a Pontifului Roman și beatificarea celor 7 episcopi martiri, sărbătorită la 2 iunie 2019 în cadrul sugestiv și semnificativ al Blajului, inima Bisericii Greco-Catolice, a fost dovada concretă a grijii deosebite pe care Papa Francisc o are față de această Biserică *deosebită/specială*, și mai ales față de cei care au știut să dea o mărturie clară de credință până la martiriu. Sfântul Părinte în rugăciunea Regina Coeli de la sfârșitul ritualului de proclamare al noilor Fericți, a încheiat cu aceste cuvinte:

„Aici la Blaj, pământ de martiriu, de libertate și milostivire, vă aduc omagiul meu vouă, fii ai Bisericii Greco-Catolice care, de trei secole, dați mărturie, cu ardoare apostolică, despre credința voastră”.

În omilia rostită cu acea fericită ocazie, Sanctitatea Sa a reamintit imensa suferință a martirilor greco-catolici, mărturisitori exemplari ai

credinței și ai iubirii, sintetizând moștenirea lor spirituală în două cuvinte elocvente: **libertate** și **milostivire**. Sfântul Părinte a elogiat libertatea deplină a acestor păstori în îmbrățișarea martiriului pentru dragostea lui Cristos și a Bisericii sale, fără compromisuri, opunându-se, într-un mod pașnic, unui sistem ideologic care limita drepturile fundamentale ale persoanei; pe lângă această atitudine de libertate, în viața lor se evidențiază și milostivirea creștină. Este o atitudine dezarmantă pentru oamenii de astăzi, care încă mai păstrează ranchiune de tot felul; acești păstori, ne-a spus Papa, *„Nu aveau, de fapt, cuvinte de ură față de persecutorii lor sau atitudini de răzbunare”* (Omilie – 2 iunie 2019).

Mesajul pe care Papa Francisc a dorit să ni-l transmită, ca rod al acestei splendide pagini istorice, care a marcat indelebil Biserica din România, este mai presus de toate o invitație de a nu ceda tentației de a reînvia un trecut dureros care, fără îndoială, trebuie să fie recunoscut și respectat, întrucât face parte din istoria vieții și a credinței acestui popor; cu toate acestea, este necesar să lucrăm în așa fel încât să putem realiza cu curaj *„o purificare a memoriei trecutului”*, dacă dorim să fim promotori ai păcii și ai unității. Confruntată cu imprevizibile schimbări sociale și religioase, lumea are nevoie să fie susținută și condusă de păstori prevăzători, capabili să îndrume credința credincioșilor noștri, care riscă să fie puternic tulburată de „noile ideologii” care au ca scop eliminarea acelor nobile tradiții culturale și religioase prin care au fost educate atâtea generații. Sfântul Părinte încuraja atunci:

„să duceți lumina Evangheliei la contemporanii noștri și să continuați să luptați, ca acești Fericiți, împotriva acestor noi ideologii care apar. E rândul nostru acum să luptăm, așa cum au luptat dânșii în acele vremuri, [dorind în același timp să] putem fi mărturisitori ai libertății și ai milostivirii, făcând să prevaleze fraternitatea și dialogul asupra diviziunilor, incrementând fraternitatea de sânge, care își găsește originea în perioada de suferință în care creștinii, divizați în decursul istoriei, s-au descoperit a fi mai apropiați și mai solidari.” (*Ibidem*, Omilia Sfântului Părinte – 3 iunie 2019).

V. „Să mergem împreună” – Camminiamo insieme

În concluzie, cred că aceasta este moștenirea pe care Papa a dorit-o să o lase: **prietenia, dialogul și creșterea relației de fraternitate**. Sunt căi de urmat împreună cu și mai multă convingere și care trebuie aprofundate în drumul nostru eclezial. Să ne străduim, aşadar, să deschidem noi căi de reconciliere, să oferim celuilalt posibilitatea de a se apropia fără ezitare. Doar dacă suntem făuritori de pace astăzi vom putea garanta un viitor armonios Bisericii noastre Catolice, așa cum a definit-o Papa Francisc, este

„Casa armoniei” unde unitatea și diversitatea știu să se conjuge împreună pentru a fi bogăție. Biserica este armonia tuturor: niciodată să nu bârfim împotriva altuia, niciodată să nu ne certăm! Îl acceptăm pe celălalt, acceptăm ca să existe o varietate justă, ca acesta să fie diferit, ca acesta să gândească într-un mod sau în altul – dar în aceeași credință se poate gândi diferit – sau tindem să uniformizăm totul? Însă uniformitatea ucide viața. Viața Bisericii este varietate și atunci când vrem să punem această uniformitate peste toți, ucidem darurile Duhului Sfânt.” (Papa Francisc – Audiența Generală 9 octombrie 2013).

O ultimă referință din actualul Magisteriu pontifical privitoare la Bisericile Catolice Orientale, aş dori să o iau din recenta Călătorie Apostolică a Papei Francisc în Irak, definită de directorul Biroului de presă al Vaticanului, Dr. Matteo Bruni, un *„gest de iubire semnificativ pentru creștinii din regiune”*.

Motivele care l-au determinat pe Suveranul Pontif să meargă într-un ținut puternic încercat în ultimii douăzeci de ani sunt diverse, dar fără îndoială, *in primis*, a existat îngrijorarea pentru creștinii aflați în Irak și în regiunea Orientului Mijlociu. Pe lângă acest motiv, pur pastoral, nu mai puțin semnificativ este cel referitor la spiritul puternic al împărtășirii și al dialogului între diferitele religii prezente în acea zonă, așa cum a apărut în timpul întâlnirii interreligioase din Ur, pe 6 martie, un moment spiritual emoționant, deoarece este legat de amintirea lui Avraam, unde s-au unit toate religiile prezente în țară. În Irak, Papa a pus în practică ceea ce era scris în enciclica *„Fratelli Tutti”* unde, menționând pe Sărăcuțul din Assisi, a susținut că Sfântul Francisc *„nu făcea război dialectic impunând doctrine, ci el comunica iubirea lui Dumnezeu”* și, prin urmare, *„a fost un părinte rodnic care a promovat visul unei societăți fraterne”* (FT NN. 2-4).

Tocmai din acest motiv Biserica este chemată să fie un sacrament al unității și aluat al fraternității, astfel încât, inimile oamenilor să fie locuite de „*un spirit fratern*”. Cât mai avem încă de parcurs și câte obstacole mai avem de depășit pentru a merge împreună! Cu harul lui Cristos și cu angajamentul nostru zilnic, avem însă certitudinea că drumul unității și al reconcilierii este trasat și că va aduce cu siguranță roade de pace și fraternitate.

Vă mulțumesc pentru atenție.

**COMUNICĂRI
ȘTIINȚIFICE**

Semnificația eclezialogică și canonică a Sfintei Liturghii de beatificare a celor 7 Episcopi Greco-Catolici Martiri, prezidată de Sfântul Părinte Papa Francisc la Blaj, în România, la 2 iunie 2019

E.S. Dimitrios Salachas¹

Abstract: This study, titled *The ecclesiological and canonical significance of the Holy Beatification Liturgy of the 7 Greek Catholic Martyrs Bishops*, presided by the Holy Father Francis in Blaj, Romania, on 2 June 2019, analyzes the multiple meanings of the historical event in Blaj, which reflects in the ecclesiological, canonical, liturgical and ecumenical areas. Starting from this event, the author reiterates the mission of the Eastern Catholic Churches in the world today, commencing with the adherence to the biblical truth of Primatus Petrin and concluding with the attitudes of forgiveness and collegiality in relationships between churches.

Keywords: *Pope Francis, Blaj, Eastern Catholic churches, beatification, ecumenism, canonical law.*

Premisă: „Evenimentul istoric de la Blaj”

Semnificația eclezialogică și canonică a Sfintei Liturghii de beatificare² a celor șapte Episcopi Greci-Catolici Martiri prezidată de Sfântul

¹ Episcop titular de Grazianopolis, Exharh apostolic emerit greco-catolic al Greciei. Expert în drept canonic oriental; Consilier al mai multor Dicasterii Romane.
E-mail: dimitrios.salachas@gmail.com

² Beatificarea este actul prin care Biserica recunoaște ascensiunea unei persoane decedate în Paradis și capacitatea pe care o are de a mijloci în numele credincioșilor care se roagă lui.

Părinte Papa Francisc la Blaj la 2 iunie 2019, și la care a concelebrat Preafericirea Sa Arhiepiscopul Major Cardinalul Lucian Mureșan împreună cu Episcopii Bisericii Arhiepiscopale Majore Greco-Catolice din România, reiese în mod clar din evenimentul liturgic istoric în sine, așa cum a și ilustrat Sfântul Părinte în omilia sa.

„Evenimentul liturgic, eclesiologic și canonic de la Blaj” a urmat întâlnirii frățești de la București dintre Papa Francisc și Preafericirea Sa Daniel Patriarhul Bisericii Ortodoxe din România împreună cu Episcopii Sfântului Sinod.

Pe lângă semnificația eclesiologică și canonică pentru Biserica Catolică din România și, în general, pentru Bisericile Catolice Orientale, „*evenimentul istoric de la Blaj*” are și o puternică dimensiune ecumenică în magisteriul Episcopului Romei, ce coincide providențial cu momentul în care se desfășoară Dialogul teologic oficial între Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă, dialog început în urmă cu patruzeci de ani (1980), pe insula sacră Apocalipsei Sfântului Ioan Evanghelistul, insula Patmos din Grecia, și care continuă cu pași lenți, dar pozitivi, în căutarea unității.

Biserica Greco-catolică din România, o Biserică de martiri

Beatificarea celor șapte Episcopi greco-catolici români a evidențiat în primul rând martiriul lor în *odium fidei* datorită mărturisirii credinței în Isus Cristos și deplinei lor comuniuni ecleziastice cu Scaunul Apostolic al Romei.

Evenimentul de la Blaj a mărturisit și a confirmat originea istorică, eclezialitatea și canonicitatea Bisericii Greco-Catolice din România.

Mai mult, a fost un *kairos* providențial într-un moment în care tema centrală a Dialogului teologic cu Biserica Ortodoxă este concentrată în mod deosebit, cu evidente dificultăți și divergențe doctrinare, asupra primatului Episcopului Romei și asupra Bisericilor Orientale Unite cu Roma, a căror existență, legitimitate și canonicitate constituie subiectul divergențelor din partea Bisericilor Ortodoxe, cu atribuirea denumirii jignitoare de „*uniatism*”, care este identificată în mod nejustificat cu „*activitatea de prozelitism*”.

Titlul autorizează cultul public al „fericitului” în contextul unei anumite Biserici particulare și, frecvent, chiar a unei structuri ecleziastice (institut religios etc.).

Aceste două tematici dificile, interpretate în lumina martiriului în *odium fidei* al celor șapte Episcopi Greco-Catolici Români care și-au mărturisit credința în Isus Cristos și care au păstrat comuniunea ecleziastică deplină cu Scaunul Apostolic al Romei, asumă o nouă abordare în dialogul ecumenic, desfășurat cu prudență și constanță sub supravegherea păstorilor, contribuind la promovarea echității și a adevărului, a armoniei și colaborării, a carității frățești și unirii, astfel încât prin aceasta, puțin câte puțin, odată depășite obstacolele care împiedică comuniunea ecleziastică perfectă, toți creștinii, într-o singură celebrare a Euharistiei, să se reunească în acea unitate a Bisericii una și unică, pe care Cristos a dat-o Bisericii sale încă de la început. Beatificarea celor șapte Episcopi martiri greco-catolici români trasează o nouă perspectivă a unei posibile abordări, dincolo de polemici sterile, având în vedere doar voința lui Cristos pentru Biserica sa.

În omilia sa, Sfântul Părinte s-a referit la comunitatea catolică din România, orientală și latină, supusă la aspre încercări de regimul dictatorial și ateu, s-a referit la toți Episcopii, la mulțimea de credincioși ai Bisericii Greco-Catolice și Bisericii Catolice de rit latin care au fost persecutați și închiși:

„Îi avem în minte, în mod deosebit, pe cei șapte episcopi greco-catolici pe care am avut bucuria să-i proclam fericiți. În fața persecuției neîndurătoare din partea regimului, ei au dat dovadă de o credință și de o iubire exemplare pentru poporul lor. Cu mare curaj și cu tărie interioară, au preferat să sufere o dură detenție și orice fel de tortură, decât să-și renege apartenența la iubita lor Biserică. Acești păstori, martiri ai credinței, au recâștigat și au lăsat poporului român o prețioasă moștenire pe care o putem sintetiza în două cuvinte: libertate și milostivire”.

„Noii fericiți au suferit și și-au jertfit viețile opunându-se unui sistem ideologic tiran și coercitiv în privința drepturilor fundamentale ale persoanei umane. În acea perioadă de tristă amintire, viața comunității catolice era pusă la grea încercare de regimul dictatorial și ateu: toți episcopii, și mulți credincioși, ai Bisericii greco-catolice și ai Bisericii catolice de rit latin au fost prigoniți și condamnați la închisoare”.

Viața martiriului pentru Cristos a binecuvântat acel pământ românesc împlinind minunea *Libertății* recâștigată cu mărturia comuniunii catolice veșnic vii cu Scaunul Apostolic al Romei. Însăși prezența Papei Francisc a ratificat această puternică comuniune a Bisericii Greco-Catolice

Române cu Scaunul Apostolic. Un simbol semnificativ a fost faptul că celebrarea liturgică a avut loc tocmai pe „Câmpia Libertății”:

„Gândindu-mă la libertate – a spus Papa –, nu pot să nu remarc celebrarea acestei Dumnezeiești Liturghii pe ‘Câmpia libertății’. Acest loc semnificativ evocă unirea poporului vostru, care s-a realizat în diversitatea lui confesională: acest lucru constituie un patrimoniu spiritual care îmbogățește și definește cultura și identitatea națională a românilor”.

Martiriul Episcopilor, noii Fericiți, nu a stârnit ură și resentimente față de persecutori, ci milă și iertare, o notă caracteristică a creștinului care îl urmează pe Cristos răstignit și mort pe Cruce:

„Un alt aspect al moștenirii spirituale a noilor fericiți – a spus Papa – este milostivirea. Tenacitatea în a mărturisi credința în Cristos se îmbina în ființa lor cu o acceptare a martiriului fără cuvinte de ură la adresat prigonitorilor, față de care au demonstrat o blândețe extraordinară. Este grăitor ceea ce a declarat în timpul detenției episcopul Iuliu Hossu: «Dumnezeu ne-a trimis în acest întuneric al suferinței pentru a dăruii iertarea și a ne ruga pentru convertirea tuturor». Aceste cuvinte sunt simbolul și sinteza atitudinii cu care, în timpul grelelor lor încercări, acești fericiți și-au sprijinit poporul în continuarea mărturisirii credinței, fără să cedeze și fără să se răzbune. Această atitudine de milostivire față de torționari este un mesaj profetic, fiindcă ne apare astăzi ca o invitație adresată nouă, tuturor, de a învinge ranchiuna prin caritate și iertare, trăind în mod concret și curajos credința creștină”.

Un „*ecumenism de martiriu*”, însoțit de iertare și caritate este mai elocvent decât orice ecumenism academic.

„Evenimentul liturgic, ecleziologic și canonic de la Blaj” susține în mod providențial continuarea dialogului teologic în desfășurare cu Biserica Ortodoxă pentru restabilirea unității.

Într-adevăr, „evenimentul de la Blaj” are loc la câțiva ani după desfășurarea Dialogului teologic în curs și publicarea, în 1993, a unui document comun al Comisiei mixte catolice-ortodoxe, care recunoaște categoric că

„Bisericele Catolice Orientale care au voit restabilirea comuniunii depline cu Scaunul Roman și căruia i-au rămas credincioase, au drepturile

și obligațiile care decurg din legarea lor de această comuniune din care fac parte” (Document, nr. 16)³.

Identitatea lor ecleziologică și canonică derivă tocmai din faptul că fac parte din comuniunea catolică. Acest lucru este demonstrat și de prezența unor catolici orientali în Comisia mixtă, inclusiv membri ai Bisericii Greco-Catolice Române⁴.

Pe bună dreptate, deci, catolici și ortodocși recunosc în documentul comun menționat anterior că:

„În ceea ce privește Bisericele Orientale Catolice, este limpede că ele, ca părți ale comuniunii catolice, au dreptul la existență și la lucrare pentru a răspunde nevoilor spirituale ale credincioșilor lor” (Document, nr. 3).

Restabilirea, în diferite epoci, a unității cu Scaunul Apostolic al Romei a diferitelor părți ale Orientului creștin, este cu siguranță un fapt istoric foarte complex, dar care corespunde totuși unei voințe sincere de conștiință pentru unire, chiar dacă metoda urmată atunci a fost aceea a unei ecleziologii din trecut ...

Bisericele Orientale Catolice sunt o realitate eclezială în deplina comuniune catolică. Dorita restabilire a unității depline între Biserica Catolică în ansamblu ei (a Bisericii Latine și a Bisericilor Orientale Catolice), cu Biserica Ortodoxă în ansamblu, va implica, desigur, și o uniune deplină între Bisericele Orientale Catolice și Bisericele Orientale Ortodoxe. Unirea nu înseamnă „întoarcerea” credincioșilor unei Biserici la cealaltă; nu este vorba de dispariție, ci de integrare totală în comuniunea eclezială universală, conform modelului din primul mileniu, anterior rupturii comuniunii ecleziastice din 1054 dintre Constantinopol și Roma.

Din această perspectivă, este evident că disciplina canonică ce guvernează astăzi viața Bisericilor Orientale Catolice va suferi, după unirea dorită, o revizuire, adică va opera acele modificări normative cerute de însuși actul unirii.

³ Textul în românește publicat aici: <https://saccsiv.wordpress.com/2011/10/05/documentul-acordul-de-la-balamand-%E2%80%93-1993/> (nota traducătorului).

⁴ Printre cei patru catolici orientali prezenți la Balamand (1993) s-a numărat și teologul greco-catolic P. Prof. Liviu Pandrea, cleric al Bisericii Greco-Catolice din România. În Comisia mixtă participa întotdeauna un reprezentant al Bisericii Greco-Catolice Române în persoana Episcopului Florentin Crihălmeanu, recent trecut la Domnul.

Pe bună dreptate, așadar, constituția apostolică *Sacri Canones*, prin care Papa Ioan Paul al II-lea a promulgat în 1990 „Codul Canoanelor Bisericii Orientale”, afirmă:

„canoanele Codului Canoanelor Bisericii Orientale au aceeași tărie de lege ca și canoanele Codului de Drept Canonic al Bisericii Latine, adică rămân în vigoare până când sunt abrogate sau schimbate de autoritatea superioară a Bisericii pentru cauze juste, motivul cel mai grav fiind cu siguranță acela al comuniunii depline a tuturor Bisericii răsăritene cu Biserica Catolică...”⁵.

Identitatea eclezială a Bisericii Orientale Catolice nu poate fi concepută decât în deplină comuniune canonică cu Scaunul Apostolic. Prin urmare, existența Bisericii Orientale Catolice nu poate fi înțeleasă ca „reintegrare a credincioșilor lor la Biserica Latină” sau „în Biserica Ortodoxă”, soluție care este adesea interpretată ca și posibilă perspectivă. O astfel de perspectivă ar fi nu numai contrară eclezialității catolice, ci și o adevărată utopie, o pură iluzie existențială, având în vedere realitatea Bisericii Orientale Catolice răspândite și pastoral organizate astăzi în întreaga lume.

De asemenea, trebuie remarcat faptul că, în noul context ecumenic creat în Biserica Catolică de Conciliul Vatican II, problema nu apare din cauza dilemei referitoare la dreptul de existență, sau nu, al Bisericii Orientale Catolice, ci datorită noului mod de stabilire a relațiilor lor cu Biserica Orientale necatolice. Conceptul de „*Biserici surori*” nu este un concept „retoric”, ci „eclezial” bazat pe „*comuniunea aproape deplină*” care există deja între Biserica Catolică și Ortodoxă, așa cum este descris de Decretul Conciliar „*Unitatis redintegratio*” al Conciliului Vatican II, nr. 14-18.

Sfântul Papă Ioan Paul al II-lea, în Scrisoarea enciclică *Ut unum sint*, nr. 60, subliniază că,

„dreptul recunoscut al Bisericii orientale catolice de a-și organiza și desfășura apostolatul, ca și angajarea efectivă a acestor Biserici în dialogul iubirii și în cel teologic vor favoriza nu numai un real și fratern respect reciproc, ci și angajarea lor comună în căutarea unității”.

⁵ *Sacri Canones*, EV 12/1990, 517.

Prin urmare, existența Bisericilor Catolice Orientale nu este o „anomalie” ecleziologică, așa cum se afirmă adesea în dezbaterile ecumenice din anumite cercuri. „Anomalia” ecleziologică, este, din păcate, ruptura comuniunii din 1054 dintre Bisericile din orient și din occident, care persistă încă de secole, deși excomunicările reciproce dintre Bisericile din Roma și Constantinopol au fost ridicate în 1967.

„Evenimentul liturgic, ecleziologic și canonic de la Blaj” confirmă astfel solemn că „Bisericile Catolice Orientale care au voit restabilirea comuniunii depline cu Scaunul Roman și căruia i-au rămas credincioase, au drepturile și obligațiile care decurg din legarea lor de această comuniune din care fac parte” și că identitatea lor ecleziologică și canonică derivă din faptul că fac parte din comuniunea catolică.

Prin urmare, după cum afirmă Conciliul Vatican II în Decretul privind ecumenismul, nr. 17: Bisericile Catolice răsăritene depun mărturie despre „catolicitatea Bisericii”:

„Mulțumind lui Dumnezeu că mulți orientali, fii ai Bisericii Catolice, care păstrează acest patrimoniu și doresc să-l trăiască într-o mare puritate și plinătate, trăiesc deja în deplină comuniune cu frații care cultivă tradiția occidentală, sfântul Conciliu declară că tot acest patrimoniu spiritual și liturgic, disciplinar și teologic, în diferitele lui tradiții, aparține deplinei catolicități și apostolicități a Bisericii”.

Evenimentele anilor 1990 în Europa de Est și recâștigarea libertății de cult pentru Bisericile Catolice Răsăritene din România și din alte națiuni cu regimuri comuniste au redeschis răni istorice niciodată vindecate în relațiile cu Bisericile Ortodoxe. Într-adevăr, această renaștere a provocat o adevărată surpriză și perplexitate pentru multe autorități ortodoxe. Sprijinul acordat acestor Biserici de către Biserica Catolică în Occident a fost denunțat public ca prozelitism activ în detrimentul Bisericilor Ortodoxe locale. Acele evenimente amenințau să compromită evoluțiile pozitive care au fost deja realizate în relațiile dintre catolici și ortodocși în deceniile imediat următoare desfășurării Conciliului Vatican II. Acele evenimente de recâștigare a libertății de cult pentru Bisericile Catolice Orientale au provocat polemici aspre și, de asemenea, au întrerupt forțat calea mișcării ecumenice și a dialogului teologic, orice discurs al părții ortodoxe fiind învâluit în acuzații de „uniatism”, identificate cu „prozelitism”.

Sugestiile Papei Francisc pentru o coexistență frățească între catolicii și ortodocșii din România în lumina evenimentului de la Blaj

Din însuși „*evenimentul liturgic, ecleziologic și canonic de la Blaj*”, dar și din cuvintele rostite de Papa Francisc rezultă câteva direcții fundamentale pentru o coexistență frățească între catolicii și ortodocșii din România, care pot fi astfel rezumate:

- Biserica Catolică din România, atât de tradiție latină, cât și de tradiție orientală, aduce omagiu și recunoștință tuturor celor care, cunoscuți și anonimi, episcopi, preoți și credincioși, catolici orientali sau latini, au suferit și au trăit persecuții, mărturisindu-și credința și adeverind fidelitatea lor față de Biserică: „*Suferința lor – afirmă Papa –, ne cheamă la unitate și la depunerea unei mărturii comune pentru a răspunde rugăciunii lui Cristos, ca toți să fie una pentru ca lumea să creadă*”.
- Iertarea și milostenia reprezintă părți esențiale ale implicării în acțiunea ecumenică și vor fi de folos, în primul rând, Bisericii Catolice însăși pentru reînnoirea ei evanghelică, dar și celorlalți creștini asupra cărora încă mai apasă prejudecățile moștenite din trecut față de Biserica Catolică. Istoria demonstrează că scindările nu au avut loc fără vina oamenilor din ambele părți. Episcopul Romei, în exercitarea slujirii sale, este primul care recunoaște acest fapt și cere iertare.
- Purificarea memoriei pentru construirea unei noi istorii a fraternității începe în primul rând cu spiritul de penitență și iertare. Pedagogia iertării și a milostivirii trebuie realizată împreună de către toți cei care sunt chemați astăzi să construiască noua istorie. Într-adevăr, aici se aplică cuvintele Mântuitorului: *Cel care e fără păcat în ruperea comuniunii ecleziale, să arunce cel dintâi piatra* (In. 8, 6). O mărturie fundamentală pentru ca lumea să creadă în Cristos cere creștinilor, căiți în fața păcatului dezbinării, să se angajeze cu credință în răspunsul pe care rugăciunea Întemeietorului Divin o cere „*ca toți să fie una*”.
- Biserica Catolică din România, atât de tradiție latină cât și de tradiție orientală, în misiunea sa pastorală, animată de respectul pentru

libertatea de conștiință a fiecărei persoane, respinge categoric orice formă de prozelitism și intenționează să răspundă doar nevoilor spirituale și pastorale ale credincioșilor săi.

Misiunea ecumenică specifică a Bisericilor Catolice Orientale inspirată de „evenimentul liturgic, ecleziologic și canonic de la Blaj”

Indiferent de evenimentele istorice, politice și etnice în care cele 24 de Biserici Orientale Catolice *sui iuris* actualmente existente s-au unit cu Roma în diferite momente, acestea au rădăcini comune cu Bisericile ortodoxe orientale, care datează de pe vremea unirii Orientului cu Occidentul. Bisericile orientale catolice *sui iuris* împărtășesc același patrimoniu teologic, liturgic și disciplinar cu Bisericile ortodoxe orientale.

„Nici nu trebuie uitat – scrie Ioan Paul al II-lea în Constituția Apostolică *Sacri canones* –, faptul că Bisericile orientale care nu sunt încă în deplină comuniune cu Biserica Catolică sunt guvernate de același, și fundamental unic patrimoniu al disciplinei canonice (al Bisericilor Orientale Catolice), adică al sfintelor canoanelor din primele secole a Bisericii”.

Evident, în contextul unei ecleziologii a comuniunii elaborată de Conciliul Vatican II, Biserica Catolică a subliniat o nouă abordare a relațiilor sale cu Bisericile Ortodoxe. În primul rând, recunoaște eclezialitatea și sacramentalitatea Bisericilor Ortodoxe: „Întrucât aceste Biserici (ortodoxe), deși despărțite, au sacramente adevărate și, mai ales, în puterea succesiunii apostolice, au Preoția și Euharistia, prin care rămân foarte strâns unite cu noi, [...] Astfel, prin celebrarea Euharistiei Domnului în fiecare dintre aceste Biserici se zidește și crește Biserica lui Dumnezeu, iar prin celebrarea aceluiași mister se manifestă comuniunea dintre ele” (UR 15). Mai mult, „... Conciliul, pentru a înlătura orice îndoială, declară că Bisericile din Orient, conștiente de unitatea necesară a întregii Biserici, au facultatea de a se conduce fiecare după disciplina proprie, ca fiind mai adecvată firii credincioșilor și mai aptă să favorizeze binele sufletelor” (UR 16). Cu alte cuvinte Biserica Catolică recunoaște legitimitatea jurisdicției Ierarhiei Ortodoxe asupra credincioșilor săi.

În acest nou context, ne putem întreba care ar putea fi misiunea ecumenică specifică a Bisericilor Orientale Catolice.

Decretul conciliar OE 24 recunoaște o astfel de sarcină specifică: „Bisericele orientale aflate în comuniune cu Scaunul Apostolic roman au îndatorirea deosebită de a promova unitatea tuturor creștinilor, mai ales orientali, după principiile Decretului „Despre ecumenism” promulgat de acest sfânt Conciliu, în primul rând prin rugăciune, prin exemplul vieții, prin fidelitatea plină de respect față de vechile tradiții orientale, printr-o mai profundă cunoaștere reciprocă, prin colaborare și stimă frățească față de lucruri și oameni” (OE 24).

Este clar că Bisericele Orientale Catolice, ca parte a comuniunii catolice, au dreptul să existe și să acționeze pentru a răspunde nevoilor spirituale și pastorale ale credincioșilor lor. Prin urmare, indiferent de originea lor, de complexitatea și diversitatea factorilor care au afectat istoria diferitelor „Bule de unire”, se poate observa că în spatele acestor încercări se afla intenția profundă a unității, realitate ce nu poate fi contestată, cum nu pot fi puse la îndoială nici intenția sinceră ale acestor uniri. Evident, se recunoaște că această intenție nu și-a atins scopul, adică acela de a depăși diviziunea dintre catolici și ortodocși, atât la nivel local, cât și universal.

Bisericele Orientale Catolice, care au dorit să restabilească comuniunea deplină cu Scaunul Romei și i-au rămas fidele, au drepturile și obligațiile legate de comuniunea din care fac parte. Identitatea lor ecleziologică provine din faptul că ele fac parte din comuniunea catolică. Prin urmare, problema nu se pune pe dilema inadmisibilă cu privire la existența lor sau nu, ci asupra noului mod de stabilire a relațiilor lor cu Bisericele Ortodoxe și invers.

Bisericele Orientale Catolice nu pretind a fi „o punte” pentru „întoarcerea” orientalilor ortodocși la Biserica Romei, ci vor să depună mărturie că unirea căutată cu Bisericele Ortodoxe rezidă în comuniunea deplină în credința apostolică și în respectul reciproc a identității legitime a fiecăruia. Și până când unitatea pe care Cristos o dorește pentru Biserica sa nu este pe deplin realizată, Bisericele Orientale Catolice sunt dispuse să participe la dialogul adevărului și al carității, și să continue orice inițiativă în care pot coopera nu singuri ci împreună cu frații ortodocși, cum ar fi – de exemplu – protejarea principiilor morale referitoare la familie, operele de caritate, justiția socială, apărarea vieții și a demnității persoanei umane și a drepturilor sale fundamentale, promovarea păcii și, în special, abordarea comună a dramelor cauzate de masivele emigrări cauzate de războaie,

conflicte și fundamentalismul religios islamic (cf. CCEO, can. 908)⁶, respingând orice antagonism, dar și suspiciunea de „prozelitism”. Și dacă uneori, din cauza circumstanțelor timpului sau a persoanelor, în relațiile lor cu Bisericele Ortodoxe din diferite locuri, au existat anumite amintiri dureroase, neînțelegeri și conflicte, Bisericele Orientale Catolice pentru partea lor de responsabilitate, împreună cu Papii Ioan Paul II (cf. *Ut unum sint* 88), Benedict al XVI-lea și Francisc, imploră iertarea în speranța împăcării reciproce.

Bisericele Orientale Catolice poartă în trupul lor o lacerare dramatică, deoarece chiar și astăzi le este împiedicată comuniunea totală cu Bisericele Orientale Ortodoxe cu care împărtășesc moștenirea comună a părinților lor. Prin urmare, conștienți de legăturile spirituale și culturale profunde care îi unesc cu Bisericele Orientale Ortodoxe, ei simt profund sarcina specială de a promova unitatea între toate Bisericele Orientale (cf. OE 24, CCEO, can. 903), evitând orice act care poate dăuna relațiilor fraterne. Prin urmare, ele fac parte din mișcarea ireversibilă a Bisericii Catolice de promovare a unității creștinilor, în special a celor orientali.

Comisia mixtă pentru dialogul teologic oficial dintre Bisericele Catolică și Ortodoxă din sesiunea plenară de la Balamand din Liban (1993) începe cu o declarație explicită: „respingem *uniatismul* ca metodă de refacere a unității, pentru că această metodă se opune tradiției comune a Bisericilor noastre”. Această afirmație a stârnit perplexități justificate în lumea orientală catolică cu privire la conceptul ofensator de „uniatism” ca „metodă de unire a trecutului”. Conform acestei afirmații, prin „uniatism” se înțelege acea formă de „apostolat misionar”, folosită în trecut ca metodă și model pentru restabilirea unității, care consta în efortul de a-i converti pe alți creștini, individual sau în grup și de a-i face „să revină” la Biserica Romano-Catolică. În trecut, această atitudine era o sursă de prozelitism (Document, nr. 10 și 12). Cu alte cuvinte, prin „uniatism” se înțelegea „prozelitism”.

Congregația pentru Bisericele Orientale într-un volum recent din *Oriente Cattolico*, tratând în Volumul I, despre *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* și angajamentului ecumenic al Bisericilor Orientale Catolice, confirmă Declarația comună a Comisiei mixte din Balamand din 1993:

⁶ Congregazione per le Chiese Orientali, *L'identità delle Chiese Orientali Cattoliche, Atti dell'incontro*, Ed. Vaticana 1999, 251-252.

„Bisericele Orientale Catolice resping astăzi acuzația de «uniatism», recunoscând că este vorba de o metodă folosită în trecut, fiind convinse că acesta nu este soluția pentru restabilirea unității depline între Orient și Occident pe care Bisericele o caută astăzi într-o nouă perspectivă ecleziologică a comuniunii. Acestea au conștiința profundă că, dorind să restabilească în timpul celui de-al doilea mileniu comuniunea deplină cu scaunul Romei și rămânând fidele acestuia, au drepturi și obligații legate de această comuniune din care fac parte; de aceea este clar că ele, ca parte a Comuniunii catolice, au dreptul să existe și să acționeze pentru a răspunde nevoilor spirituale ale credincioșilor lor. Această declarație comună rămâne întotdeauna valabilă pentru partea catolică și justifică identitatea lor ecleziologică”⁷.

Noi forme posibile de exercitare a Primatului față de Bisericele Orientale Catolice, evidențiate de „*evenimentul liturgic, ecleziologic și canonic de la Blaj*”

După cum bine se știe, cererea formulată de Papa Ioan Paul al II-lea „de a găsi o formă de exercitare a Primatului care, deși nu renunță în niciun fel la esența misiunii sale, se deschide către o nouă situație”, (43) are o implicație în primul rând – deși nu exclusiv – ecumenică. Este vorba de găsirea unor noi forme care, în prezent, să poată favoriza în primul rând restabilirea comuniunii depline a Bisericilor Ortodoxe cu Succesorul lui Petru, precum și forme care trebuie avute în vedere pentru viitor, atunci când va fi realizată comuniune deplină dorită.

Eventualele forme noi de exercitare a ministerului petrin trebuie să fie în mod evident coerente cu natura sa teologică. Prin urmare, este clar – de exemplu – că nu ar fi cazul să asume forme, practici sau structuri politice, sociologice etc., și nici forme care să fie în mod necesar dependente de o concepție a Bisericii universale ca o uniune a unor Biserici particulare prin simplă recunoaștere reciprocă, sau de o concepție a ministerului episcopal înțeleasă ca expresie a unei autoorganizări a Poporului lui Dumnezeu care să înceapă de jos.

⁷ Congregazione per le Chiese Orientali – Valore Italiano, *Oriente Cattolico* 5^a Edizione, 2017, Tomo I, Capitolo 4, 67-68.

În scrisoarea enciclică „Ut unum sint”, la nr. 95 și 96, Papa Ioan Paul al II-lea scrie:

„Primatul se exercita astfel pentru unitate. Adresându-mă Patriarhului ecumenic, Sanctitatea Sa Dimitrios I, eram conștient, așa cum am spus, că «pentru motive foarte diferite și împotriva voinței unora și a celorlalți, ceea ce trebuia să fie o slujire s-a putut manifesta sub o lumină destul de diferită. Însă, [...] din dorința de a asculta într-adevăr de voința lui Cristos mă recunosc chemat, ca episcop al Romei, să exercit această slujire [...]. Îl rog pe Duhul Sfânt să ne dea lumina sa și să lumineze pe toți păstorii și pe teologii Bisericilor noastre, ca să putem căuta, desigur împreună, formele în care această slujire va putea realiza o lucrare de iubire recunoscută de unii și de ceilalți»”.

„Este o sarcină imensă pe care nu o putem refuza și pe care nu o pot îndeplini singur. Comuniunea reală, chiar imperfectă, care există între noi toți n-ar putea oare să-i stimuleze pe responsabili eclesiastici și pe teologii lor să instaureze cu mine pe acest subiect un dialog frățesc și răbdător, în care am putea să ne ascultăm dincolo de polemicele sterile, neavând în minte decât voința lui Cristos pentru Biserica sa, lăsându-ne pătrunși de strigătul său «ca toți să fie una.. pentru ca lumea să creadă că Tu m-ai trimis» (In 17,21)?”.

O nouă formă de exercitare a Primatului față de Bisericile Orientale Catolice într-o perspectivă mult mai sinodală ar fi o viziune mai cuprinzătoare a comuniunii depline cu Pontiful Roman, un element esențial al catolicității și canonicității lor. O revizuire a formei actuale ar fi necesară în perspectiva catolicității Bisericilor Orientale Catolice și a unirii cu Bisericile Orientale Ortodoxe.

„Evenimentul liturgic, eclesiologic și canonic de la Blaj”, un stimul pentru reevaluarea consecințelor canonice ale abrogării excomunicărilor din 1054: declarația comună a Papei Paul al VI-lea și a Patriarhului Athénagoras, 7 decembrie 1965⁸

La sfârșitul anului 2021, referitor la angajamentul ecumenic și la tot ceea ce se referă mai ales la continuarea Dialogului de caritate și adevăr între

⁸ Declarația comună a Papei Paul al VI-lea și a Patriarhului Athénagoras exprimând decizia reciprocă de a elimina din memoria și din interiorul Bisericii sentințele de excomunicare din anul 1054. Această declarație comună a fost citită în sesiunea solemnă a Conciliului

Biserica Catolică și Ortodoxă, este potrivit să reflectăm și la o aniversare importantă, care privește tocmai aceste două Biserici: împlinirea a 68 de ani de la abrogarea, în 1965, a excomunicărilor reciproce dintre delegații Bisericii Romei și Patriarhul Constantinopolului la 1054 (7/12/1965 – 7/12/2021). Aceasta este Declarația comună semnată de fericitul Papă Paul al VI-lea și Patriarhul Athénagoras, prin care au formulat decizia comună a propriilor Biserici de a înlătura din memorie și conștiință sentințele de excomunicare, ale anatemei din acel an.

Această Declarație comună a fost citită în sesiunea solemnă a Conciliului Vatican II, și în același timp în Catedrala Fanar din Constantinopol (7 decembrie 1965); a fost un act eclezial rod al Conciliului Vatican II, apogeul actualizării și reînnoirii Bisericii Catolice *ad intra et ad extra*. Aniversarea faptului istoric al abrogării excomunicărilor se inserează, prin Providența Divină în Actul Milostivirii, sărbătorit în urmă cu doi ani cu Anul Sfânt al Jubileului Milostivirii, coincidență care îi stimulează pe păstori Bisericii să își continue angajamentul de reconciliere și unitate, construind o nouă istorie.

De fapt, anularea excomunicărilor reciproce a fost un act de Milă și iertare inspirat de Spiritul Sfânt, cu consecințe eclesiologice în relațiile dintre

Vatican II de către mons. Jean Willebrands. În același timp, a fost citită de secretarul Sfântului Sinod în catedrala Fanar.

„.... Printre obstacolele întâmpinate în calea dezvoltării acestor relații frățești de încredere și stimă, există amintirea deciziilor, a actelor și a inconvenientelor neplăcute, care au avut ca rezultat în 1054 sentința de excomunicare purtată de legații din Scaunul Roman condus de cardinalul Humbert, împotriva patriarhului Mihail Cerularie și a altor două personalități, legați care au făcut obiectul unei sentințe similare a Patriarhului și a Sinodului constantinopolitan.

Acesta este motivul pentru care Papa Paul al VI-lea și Patriarhul Athénagoras I în sinodul său, siguri că exprimă dorința comună de dreptate și sentimentul unanim de caritate al credincioșilor lor, și amintind preceptul Domnului: „Deci, dacă îți vei aduce darul tău la altar și acolo îți vei aduce aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, Lasă darul tău acolo, înaintea altarului, și mergi întâi și împacă-te cu fratele tău și apoi, venind, adu darul tău” (Mt 5, 23-24), declară de comun acord:

a) că se căiesc de cuvintele jignitoare, de reproșurile nefondate și de gesturile represive care, de ambele părți, au marcat sau însoțit evenimentele triste din acea vreme;

b) că se căiesc, de asemenea și înlătură din memoria și din sânul Bisericii sentințele de excomunicare care au urmat, și a căror amintire până în zilele noastre constituie un obstacol în calea apropierii în caritate, și le încredințează uitării”.

Bisericele din Roma și Constantinopol. Odată cu excomunicările reciproce din 1054, comuniunea eclezială a fost întreruptă și a început schisma. Prin abrogarea excomunicărilor din 1967 s-a creat o nouă situație fiind anulat statutul canonic schismatic, dar păstrându-se încă starea *de facto* de non-comuniune, ceea ce nu permite *Communicatio in sacris*.

Unii teologi ortodocși au susținut opinia conform căreia odată cu abrogarea excomunicărilor din starea de schismă s-a trecut la o stare de non-comuniune⁹.

Adică, s-a trecut de la un *status* de schismă și condamnare la un *status* de non-comuniune (*a-koinonisia*) *de facto*. Dialogul adevărului și carității dintre cele două Biserici tinde să depășească acest *status* de non-comuniune (*a-koinonisia*) care încă persistă.

Mesajul spiritual al Papei Francisc la Blaj pentru catolicii din România: „Să fiți mărturisitori ai libertății și ai milostivirii”

Un ecumenism și un dialog în caritate și adevăr fără un spirit de penitență, iertare și milă nu pot avea succes.

„Aș dori să vă încurajez – a concluzionat Papa – să duceți lumina Evangheliei contemporanilor noștri și să continuați să luptați, asemenea acestor fericiți, împotriva noilor ideologii amintite. Acum este rândul nostru să luptăm, așa cum a fost rândul lor în acele timpuri. Să fiți mărturisitori ai libertății și ai milostivirii, făcând să aibă întâietate fraternitatea și dialogul asupra diviziunilor, punând accent pe fraternitatea de sânge care își găsește originea în perioada de suferință în care creștinii, divizați de-a lungul istoriei, s-au descoperit a fi mai apropiați și mai solidari. Frați și surori preaiubiți, să vă însoțească pe drumul vostru ocrotirea maternă a Fecioarei Maria, Sfânta Născătoare de Dumnezeu, și mijlocirea noilor fericiți”.

Concluzii finale

În lumina „evenimentului liturgic, ecleziologic și canonic de la Blaj”, semnificația eclesiologică și canonică a Sfintei Liturghii cu Beatificarea celor

⁹ Cfr. Premier Colloque ecclésiologique entre théologiens orthodoxes et catholiques, Vienne 1-7 avril 1974, Koinonia, Istina 1975.

7 episcopi greco-catolici români împreună cu mesajul spiritual al Papei Francisc adresat catolicilor români se rezumă în următoarele reflecții referitoare la Bisericele Orientale Catolice în general și la Biserica Greco-Catolică Română în particular:

Bisericele Orientale Catolice sunt comunități ecleziale unite în mod organic cu propria lor ierarhie, în deplină comuniune în credință și în sacrameinte cu Biserica Apostolică a Romei, recunoscând ca autoritate supremă pe Pontiful Roman, succesorul lui Petru, și urmând fiecare un rit propriu, adică propriul patrimoniu liturgic, teologic, spiritual și juridic. Această comuniune ierarhică se manifestă îndeosebi în ambient liturgic, în Dumnezeiasca Liturghie și în laudele divine în care Patriarhii, Episcopii și clericii îl pomenesc pe Pontiful Roman, ca semn al comuniunii depline cu el și al recunoașterii slujirii sale dorite de Cristos asupra Bisericii universale (CCEO, can. 92).

Comuniunea ecleziastică deplină a diferitelor Biserici Orientale Catolice cu Scaunul lui Petru constituie criteriul fundamental al eclezialității, sacramentalității și canonicității lor. Acest fapt nu este un element tranzitoriu de-a lungul timpului, nu este o stare provizorie și precară; adică, aceste Biserici nu sunt destinate să dispară după unirea sperată a Bisericii Catolice cu Bisericele Ortodoxe. Ceea ce este provizoriu nu sunt Bisericele Orientale Catolice, ci rânduiala canonică ce guvernează viața și activitatea lor în circumstanțele istorice actuale.

Până când unitatea pe care Cristos o dorește pentru Biserica Sa nu va fi realizată pe deplin, acestea au drepturile și obligațiile legate de comuniunea din care fac parte; au dreptul să existe și să acționeze pentru a răspunde nevoilor spirituale și pastorale ale credincioșilor lor oriunde s-ar afla aceștia. Până când unitatea pe care Cristos o dorește pentru Biserica Sa nu va fi pe deplin realizată, angajamentul ecumenic al Bisericilor Orientale Catolice constituie una dintre dimensiunile necesare și ireversibile ale identității lor, indiferent de dificultățile cu care se confruntă în diferite locuri în relațiile cu Bisericele Ortodoxe. În această perspectivă purificarea memoriei istorice este calea necesară pentru promovarea angajamentului ecumenic.

Odată realizată unitatea pe care Cristos o dorește pentru Biserica Sa, nicio Biserică nu va fi absorbită de cealaltă, nu vor mai exista Biserici

Orientale Catolice și Biserici Orientale non-Catolice, Ortodoxe, ci va fi o Biserică una, sfântă, catolică și apostolică răspândită în întreaga lume, în Orient și Occident.

Mai mult, până când unitatea pe care Cristos o dorește pentru Biserica Sa nu va fi pe deplin realizată, Bisericile Orientale Catolice se bucură de o demnitate egală în Biserica Catolică. În ceea ce privește relațiile lor cu Biserica de tradiție latină, documentele Conciliul Vatican II, Pontifii Romani, Scaunul Apostolic prin Congregația pentru Bisericile Orientale invită Ierarhiile latine să respecte și să valorifice deplin demnitatea credincioșilor orientali și să primească cu recunoștință comorile spirituale pe care aceștia le dețin.

Conciliul Vatican II dorește cu tărie ca Bisericile Orientale Catolice să își păstreze identitatea și fidelitatea față de propriile tradiții pe care le-au mărturisit de-a lungul secolelor cu eroism, adesea chiar cu prețul martiriului de sânge.

Biserica Catolică nu este sinonimă și nici nu se identifică cu Biserica de rit latin. Biserica Catolică ar fi „mai puțin catolică”, „mai puțin universală”, fără Bisericile Orientale. Biserica Latină împreună cu Bisericile Orientale oferă lumii o mărturie autentică și credibilă a catolicității față de *salus animarum*, care este *lex suprema* pentru oricare Biserică, Latină sau Orientală.

Și mai clar rezultă acest lucru din sistemul canonic: însăși dubla codificare, latină și orientală, indică modul în care Biserica Catolică înțelege astăzi unitatea Bisericii universale.

De la Conciliul Vatican I (1869-1870), după cum atestă Constituția Apostolică *Sacri canones* din 18 octombrie 1990 prin care a fost promulgat noul CCEO, a existat o „voință constantă a Pontifilor Romani de a promulga două Coduri, unul pentru Biserica Latină și altul pentru Bisericile Orientale Catolice”. Această voință expresă a Pontifilor Romani „demonstrează foarte clar că aceștia vroiau să conserve ceea ce prin providență divină s-a constituit în Biserică, să ofere adică Bisericii unite de un singur Spirit, posibilitatea de a respira cu cei doi plămâni, al Orientului și al Occidentului și să ardă în dragostea lui Cristos cu o singură inimă având două ventricule”¹⁰.

¹⁰ *Sacri canones*, EV 12/1990, 516.

În consecință, așa cum a afirmat legiuitorul în Constituția Apostolică *Sacri Canones*, însăși dubla codificare evidențiază faptul că, în sistemul canonic al Bisericii universale, credincioșii orientali catolici sunt supuși propriilor discipline, iar credincioșii latini disciplinei lor, și că legile latine nu sunt sinonime cu legile Bisericii universale. „De aici – afirmă legislatorul – derivă necesitatea ca aceste canoane ale Codului Bisericilor Orientale Catolice să aibă aceeași tărie de lege ca și canoanele Codului de Drept Canonic al Bisericii Latine, adică să rămână în vigoare până când nu vor fi abrogate sau schimbate de autoritatea supremă a Bisericii pentru juste cauze, dintre care motivul cel mai important fiind acela al deplinei comuniuni a tuturor Bisericilor Orientale cu Biserica Catholică, motiv care corespunde deplin dorinței fierbinți a însuși Mântuitorului nostru Isus Cristos”¹¹.

Acesta este motivul pentru care Sfântul Papă Ioan Paul al II-lea a subliniat dorința ca Biserica Catholică să respire cu doi plămâni, cel al Orientului și cel al Occidentului. Aceasta nu este o afirmație retorică, ci o cerință profund teologică a naturii însăși a Bisericii universale și a unității sale. Imaginea poetică pe care a folosit-o Papa este poate mai elocventă decât orice altă normă juridică aridă.

În lumina „*evenimentului liturgic, ecleziologic și canonic de la Blaj*”, este evidențiat ceea ce declara Conciliul Vatican II prin voința părinților conciliari, și anume că Bisericile Orientale Catolice trebuie să-și păstreze propriile identități și fidelitatea față de propriile tradiții pe care le-au mărturisit de-a lungul secolelor cu eroism și deseori chiar cu prețul sângelui.

Dubla codificare intenționează să tuteleze statutul ecleziologic și juridic al Bisericilor Orientale Catolice, ca Biserici *sui iuris*, care „iure pollere et officio teneri se secundum proprias disciplinas peculiar regendi” (cf. OE 5)¹².

Biserica Greco-Catholică din România, la fel ca toate Bisericile Orientale Catolice care au dorit să restabilească comuniunea deplină cu Scaunul Apostolic al Romei și i-au rămas fidele, are drepturile și obligațiile legate de comuniunea din care face parte.

Este clar că acestea, ca parte a comuniunii catolice, au prin voință divină dreptul de a exista și de a acționa pentru a răspunde nevoilor

¹¹ *Sacri canones*, EV 12/1990, 517.

¹² „Au dreptul și datoria de a se conduce după propriile discipline particulare”, (nota traducătorului).

spirituale și pastorale ale credincioșilor lor și pentru a restabili comuniunea deplină cu toate Bisericele Orientale, dând dovada de mărturie, de milostivire și de iertare.

Beatificarea celor șapte Episcopi greco-catolici martiri se pliază pe tradiția liturgică și face parte din patrimoniul sacru al Bisericii Arhiepiscopale Majore din România. În acest patrimoniu sacru strălucește tradiția care vine de la Apostoli prin Sfinții Părinți și este afirmată unitatea divină în varietatea credinței catolice. Mai mult decât atât, fidelitatea religioasă față de tradițiile străvechi ale Bisericilor Orientale Catolice face parte din angajamentul ecumenic specific al acestei Biserici de a promova unitatea.

Odată cu celebrarea *„evenimentului liturgic, ecleziologic și canonic de la Blaj”*, Papa Francisc a reînnoit apelul Conciliului Vatican II din Decretul *Orientalium Ecclesiarum* n. 1 adresat tuturor Bisericilor Orientale Catolice, care sunt chemate să-și continue progresul organic, *„să înflorească și să-și împlinească misiunea ce le revine, cu o reînnoită vigoare apostolică, cu dorința ca „Biserica Catolică și Bisericile orientale Ortodoxe să poată intra în plinătatea comuniunii”* (cf. OE 1 și 30; UR 17).

Cu această ocazie, în cadrul Conferinței care aniversează cei doi ani de la celebrarea Dumnezeieștii Liturghii prezidată de Sfântul Părinte Francisc la Blaj la 2 iunie 2019 pentru Beatificarea celor șapte martiri Episcopi greco-catolici, și concelebrată de Preafericitul Părinte Arhiepiscop Major Lucian Cardinal Mureșan împreună cu Episcopii Bisericii Arhiepiscopale Majore Greco-Catolice din România, rugăciunea noastră fierbinte este:

O, Doamne, Dumnezeuul nostru Cel Milostiv, prin mijlocirea Fericiților Martiri Episcopii greco-catolici români binecuvântează, cârmuiește și păzește în pace sfânta ta Biserică din România, și reunește-i pe toți creștinii în unitate. Amin.

Traducere din limba italiană:

William Bleiziffer

Dumnezeiasca Liturghie bizantină prezidată de Sfântul Părinte la Blaj, la 2 iunie 2019. Semnificația liturgică

E.S. Manuel Nin¹

Abstract: The study *Divine Liturgy Byzantine presided by the Holy Father in Blaj, on June 2, 2019. Liturgical significance* proposes the event analyzed as a precise model of Eucharistic concelebration involving different officials of different rites. In the present case, Holy Liturgy was presided by the Holy Father Pope Francis, celebrated by the Major Archbishop of the Greek Catholic Church in Romania and concelebrated by other Eastern Catholic Bishops – Byzantine, Maronites – but also by Latins Bishops, present at Blaj.

Keywords: *Byzantine Liturgy, Eastern Catholic Churches, Pope Francis, Liturgical concelebration, Romania.*

Celebrarea Sfintei Liturghii la Blaj, în România, la data de 2 iunie 2019, **prezidată** de Papa Francisc, reprezintă punctul de plecare dar și punctul final al acestor reflecții. Este vorba de celebrarea Dumnezeieștii Liturghii bizantine a Sfântului Ioan Gură de Aur în cadrul căreia au fost beatificați Episcopii martiri greco-catolici români. A fost o **celebrare** liturgică pe care cu bucurie o prezint ca pe un „model” al unei adevărate *concelebrări* euharistice orientale, bizantină în acest caz, *prezidată* de Episcopul Romei,

¹ Exarh apostolic greco-catolic al Greciei; fost profesor la Universitatea Pontificală „Santa Croce” și la Institutul Pontifical Oriental din Roma; Consilier al Congregației pentru Bisericile Orientale, Roma. E-mail: manuelninguell@gmail.com

celebrată de Arhiepiscopul Major și *concelebrată* de Sinodul Episcopilor Greco-Catolici români, precum și de mulți alți episcopi catolici orientali – bizantini, maroniți – dar și latini prezenți la Blaj. O adevărată „concelebrare” care poate deveni un model pentru toate celelalte celebrări ce vor putea avea loc în următorii ani, cu ocazia diferitelor evenimente ecleziastice. Și reiau sintagma care aș vrea să reprezinte firul central al acestor pagini: Dumnezeuiască Liturghie bizantină **prezidată** de Papă, **celebrată** de Arhiepiscopul Major greco-catolic român și *concelebrată* de Sinodul său și de mulți alți episcopi, preoți și diaconi. Și chiar de la începutul acestor rânduri unii termeni sunt evidențiați în mod deliberat cu caractere aldine. Acești termeni liturgici sunt: **prezidată**, **celebrată** și *concelebrată*.

E vorba de un moment puternic din punct de vedere emoțional și foarte semnificativ pentru Biserica Greco-Catolică Română – și, de altfel, pentru întreaga Biserică Catolică răspândită de la Răsărit la Apus – în care martiriul celor șapte Episcopi care și-au dat viața pentru Cristos, pentru Biserică și, de asemenea, pentru libertatea poporului lor român aspru încercat de un regim totalitar, a fost nu numai recunoscut, ci și celebrat în credință. Din acest motiv, celebrarea beatificării acelor martiri a avut loc în România, în acel ținut stropit și impregnat, am putea spune, de sângele lor, în cadrul unei celebrări liturgice în care Episcopul Romei, urmașii Episcopilor martiri și credinciosul popor român au fost prezenți, alături de mulți alți episcopi și credincioși proveniți din lumea catolică. Așadar o Dumnezeuiască Liturghie, prezidată de Papă, celebrată de Arhiepiscopul Major, și concelebrată de Sinodul său și de mulți alți episcopi, preoți și diaconi catolici.

Celebrările liturgice ale Bisericilor Orientale Catolice în care este prevăzută „concelebrarea” episcopilor și preoților aparținători mai multor Biserici Catolice, Biserici *sui iuris*, au o istorie foarte diferită, în special cele ale secolelor XX și XXI, nu întotdeauna ușor de înțeles sau clară, și, uneori chiar celebrări pe alocuri „tulburi”. Și acest lucru s-a întâmplat, și încă se întâmplă, îndeosebi atunci când în aceste celebrări este prevăzută prezența Episcopului Romei, Papa. Atunci când aceste celebrări s-au desfășurat la Roma de-a lungul celor două secole la care m-am referit, în mod normal Papa „prezida” de la catedră sau de pe tronul special poziționate în biserica unde

avea loc celebrarea – amintesc faptul că în Bazilica Sfântului Petru de la Roma nu există o catedră episcopală la nivel arhitectonic și liturgic –, loc din care acorda diferitele binecuvântări și ținea omilia. Câteva exemple concludente: la 13 februarie 1908, cu ocazia celui de-al cincisprezecelea centenar de la moartea Sfântului Ioan Gură de Aur, a fost celebrată de patriarhul melkit Chiril al VIII-lea Geha și prezidată de Papa Sf. Pius X o Dumnezeiască Liturghie bizantină în Aula Binecuvântărilor din Vatican. La fel s-a întâmplat de mai multe ori în timpul pontificatului lui Pius al XII-lea. Un caz cu totul special a avut loc la 16 aprilie 1961, când însuși Papa Ioan al XXIII-lea l-a hirotonit episcop, în Capela Sixtină din Vatican, pe părintele Acaccio Gabriel Coussa, un preot sirian al Bisericii Melkite care a devenit ulterior secretar al Congregației pentru Biserica Orientală, după cum se chema la acea dată dicasterul roman, iar mai târziu creat cardinal de același Papă Ioan al XXIII-lea. Cu aceea ocazie, liturghia a fost „celebrată” de către Papa însuși, înveșmântat în veșminte liturgice bizantine și latine: sacosul episcopal bizantin, împreună cu „fanonul” papal și, de asemenea, tiara pontificală. A fost o celebrare, dorită de însuși papa, atât pentru prietenia ce îl lega de noul hirotonit, părintele Coussa, cât și, poate, născută din trecutul „diplomatic” al Papei Roncalli în Bulgaria și Grecia, țări de tradiție bizantină.

Papa Ioan Paul al II-lea, în călătoria sa în India, în 1986, a celebrat o Liturghie în ritul siro-malabarez; trebuie remarcat faptul că în această celebrare Papa a purtat veșminte siro-malabareze și a fost primul celebrant. În 1991, însă, în vizita sa în Ungaria după căderea regimului comunist, Papa Wojtyła a celebrat el însuși o Dumnezeiască Liturghie bizantină în sanctuarul de la Máriapócs, fiind primul celebrant și fiind înveșmântat, pe bună dreptate, cu propriile sale ornate latine. În schimb, în 1992, din nou în contextul căderii regimurilor comuniste, Papa Ioan Paul al II-lea a prezidat hirotonirea episcopală a Episcopului armean catolic Nerses Der Nersesian în Bazilica Sfântul Petru, în cadrul Dumnezeieștii Liturghii celebrată de Patriarhul Armean Catolic Jean Pierre XVIII Kasparian. În această celebrare papa era înveșmântat cu aceste ornate: mantia și mitra episcopală latină. În această rapidă trecere în revistă a celebrărilor orientale în prezența Papei, ajungem la data de 2 iunie 2019.

Subliniez că ori de câte ori ne găsim în cazul unei celebrări a Dumnezeieștii Liturghii bizantine (sau siriacă, coptă, caldeeană ...) în

comuniunea catolică, în care este prevăzută concelebrarea dintre episcopi – și ceea ce spun aici este valabil și în cazul în care concelebrează doar preoții – aparținând diferitelor Biserici *sui iuris* care au și propria lor tradiție liturgică, apar diferite întrebări și diferite probleme liturgice și practice. În plus, acest lucru se întâmplă în cazul în care prezența Sfântului Părinte este prevăzută în acea liturghie – fapt care în sine nu ar complica prea mult situația – ci este prevăzută și prezidarea respectivei celebrări. Situația devine mai complexă dacă se așteaptă ca Papa să „celebreze” el însuși liturghia în cauză.

În fața unei situații liturgice precum cea din 2 iunie 2019 de la Blaj există trei posibilități:

1. Papa este prezent pe tron – cu veșmintele liturgice episcopale și cel puțin o stolă și poate chiar mantia, cârja pastorală și mitra episcopală latină – și binecuvântează diaconul care proclamă Evanghelia, binecuvântează poporul cu diferitele formule „pace tuturor”, și este cel dintâi care se apropie de altar pentru a se împărtăși cu Sfintele Daruri ale Trupului și Sângelui lui Hristos. Tot el rostește și omilia.
2. Însuși Papa este primul celebrant, așa că recită diferitele rugăciuni rezervate acestuia în prima parte a Dumnezeieștii Liturghii de pe tronul episcopal (*cathedra*) care i-a fost încredințat, iar în partea a doua, în cadrul liturghiei credincioșilor se află la altar pentru celebrarea anaforei. În acest caz, Papa – indiferent de liturghia orientală celebrată – ar trebui să poarte întotdeauna propriile sale veșminte liturgice latine. Acest al doilea caz, ar trebui însă să devină realitate numai în acele situații liturgice în care Papa „cunoaște bine și știe să celebreze” în acea tradiție liturgică în care se găsește în acel moment. În caz contrar, atât Sfântul Părinte, cât și Biserica ce îl găzduiește se pot găsi în situații cel puțin stânjenitoare.
3. Papa prezidează de pe tronul episcopal (*cathedra*) care i-a fost încredințat, dar părțile rezervate primului celebrant sunt asumate de un alt episcop, aparținător tradiției orientale în care se celebrează. Acest lucru s-a întâmplat în cadrul celebrării de la Blaj: Papa prezidează purtând propriile veșminte liturgice latine. Mai mult, în cazul celebrării noastre din 9 iunie 2019 la Blaj, Papa „celebrează” – și folosesc intenționat acest termen – beatificarea martirilor.

În primul și ultimul caz, formula pentru celebrare ar trebui să fie aceasta: „*Celebrarea Dumnezeieștii Liturghii a Sfântului Ioan Gură de Aur, prezidată de Sfântul Părinte...*”. Subliniez importanța cuvântului „*prezidată*”. La punctul 2 de mai sus, Dumnezeiasca Liturghie *celebrată* de Papa însuși ar trebui să aibă loc doar în cazurile în care Papa cunoaște bine această tradiție liturgică orientală și o poate celebra în deplinătatea și respectul pentru respectiva Biserică Orientală Catolică ce îl găzduiește.

Pentru a corobora ceea ce s-a spus până acum, amintesc că în 1996 a fost publicată „*Instrucțiunea pentru aplicarea prescripțiilor liturgice ale Codului Canoanelor Bisericilor Orientale*”, un document care dorea și încă dorește să fie garantul respectării propriilor tradiții ecleziastice orientale.

Paragraful 11 al *Instrucțiunii* se referă la progresul Sfintei Tradiții, iar textul, citând de altfel decretul *Orientalium Ecclesiarum* al Conciliului Vatican II afirmă: „... se exprimă dorința ca Bisericile Orientale Catolice să-și îndeplinească misiunea cu reînnoită vigoare. Aceasta nu exclude noul ... Dar atrage atenția asupra evitării oricărei rezolvări grăbite, inoportune și necuvenite, cerând ca fiecare eventuală modificare să fie nu numai bine chibzuită, ci și inspirată și conformă cu tradițiile autentice”. Aș dori să subliniez expresiile „*rezolvări grăbite, inoportune și necuvenite...*”, ca și cum textul ar vrea să evite tocmai deciziile luate în pripă și să excludă tentația de a propune acele noutăți care nu au legătură cu tradiția uneia sau alteia dintre Biserici Orientale.

La paragraful 18 al aceleiași *Instrucțiuni* citim din nou:

„Prima datorie a oricărei înnoiri liturgice în Răsărit ... este cea de a redescoperi fidelitatea deplină față de propriile tradiții liturgice, beneficiind de bogăția lor și eliminând ceea ce le-a alterat autenticitatea. Grija aceasta nu este subordonată, ci precede așa-numita aducere la zi ...”.

În sfârșit, la paragraful 57, cu referire la can. 701 al CCEO care reglementează concelebrarea între slujitorii diferitelor Biserici *sui iuris*, găsim acest text:

„Este repetată cu insistență în acest sens recomandarea de a se evita orice sincretism liturgic și de a păstra veșmintele liturgice și însemnele proprii Bisericii *sui iuris*. Este vorba de o modalitate foarte elocventă de a evidenția varietatea tradițiilor bisericești și confluența lor în unitatea Bisericii. Acesta este un simbol semnificativ a viitoarei unități în pluralitatea formelor... ”.

Textul *Instrucțiunii* este un text curajos și, pe de o parte, deschis acelui progres organic care se găsește în fiecare Biserică creștină, dar în același timp este un text care respectă toate acele tradiții ecleziastice și liturgice care fac din Biserică acea realitate a Trupului lui Cristos cu o tradiție teologică, liturgică și canonică proprie. Simpla respectare a textului *Instrucțiunii* din 1996 ar fi evitat situațiile liturgice nici mai mult nici mai puțin decât „stânjenitoare” ca și aceea a celebrării liturgice „caldee” – și am pus în mod deliberat ghilimelele – care a avut loc în timpul călătoriei, de altfel memorabilă și unică, a Papei în Irak în luna martie 2021. Biserica Caldee, care are texte liturgice și anaforice printre cele mai vechi dintre tradițiile creștine, s-a văzut cel puțin deturnată, și îndrăznesc să spun chiar călcată în picioare, în tot ceea ce constituie propria sa tradiție teologică, liturgică și spirituală.

Dumnezeiasca Liturghie bizantină celebrată la Blaj în data de 2 iunie 2019 a fost un frumos exemplu de liturghie de tradiție bizantină, concelebrată de întregul colegiu episcopal al unei Biserici Greco-Catolice, cea română în cazul nostru, celebrată de cel care îi este Cap și Părinte, Arhiepiscopul său Major, și concelebrată cu Episcopul Romei, Sanctitatea Sa Papa Francisc, care a prezidat-o și a celebrat, de asemenea, beatificarea celor șapte Episcopi martiri.

Ca o concluzie subliniez, referitor la Dumnezeiasca Liturghie de la Blaj, aspectele care mi se par cele mai relevante.

Este vorba – și reiau discursul meu de la început – de o concelebrare liturgică bizantină, prezidată de episcopul Romei și celebrată / concelebrată de Capul unei *Biserici sui iuris*, o Biserică Greco-Catolică, împreună cu Sinodul său. În aceasta s-au regăsit ca și concelebranți și Episcopi și preoți proveniți din alte Biserici Orientale Catolice și din Biserica Latină.

Toți episcopii și preoții au concelebrat purtând propriile veșminte liturgice: bizantini, latini, maroniți (a fost prezent și cardinalul Rai, Patriarhul maronit), fără a face sincretisme sau uniformisme, care, în loc să unească, creează confuzii. Deci și Papa a fost, la rândul său, înveșmântat cu propriile ornate latine.

Beatificarea Episcopilor martiri a avut loc imediat după intrarea cu Evanghelie, adică la așa-numita *Intrare Mică*, și nu la începutul sau la sfârșitul celebrării liturgice. Trebuie amintit că, în același moment, după intrarea cu

Evangelhia, are loc hirotonirea Episcopului în tradiția bizantină. Deci, simbolistica este, de asemenea, importantă: Episcopii martiri au fost beatificați în același moment liturgic în care ei au fost hirotoniți Episcopi.

La recitarea Crezului, în textul mărturisirii de credință tipărit în limba română expresia Filioque (italic Filioque) se găsea între paranteze, în timp ce în textul paralel italian această adăugire nu se găsește.

Papa a rămas pe tronul său până la momentul Împărtășaniei. Aici s-ar fi putut aștepta prezența sa la altar în timpul anaforei? Alături de Arhiepiscopul Major? Făcând, să spunem, o „trecere” de la prezidare la concelebrare? E o chestiune pe care o las deschisă. Aș fi preferat însă prezența Papei la altar alături de Arhiepiscopul Major și de ceilalți Episcopi ai Sinodului.

Când în urmă cu câteva luni mi s-a propus prezenta temă, mi s-a cerut să prezint „Semnificația liturgică a celebrării de la Blaj din 2 iunie 2019”. Este vorba de o celebrare care a avut o semnificație liturgică importantă, așa cum am încercat să subliniez în aceste rânduri; mai mult decât atât, a avut și are încă și o puternică semnificație ecleziologică deoarece a fost o celebrare liturgică a unei Biserici Orientale Catolice în care Papa, Episcopul Romei, care prezidează comuniunea întregii Biserici Catolice, și-a jucat pe deplin rolul de *a prezida* celebrarea, de *a celebra* beatificarea, de *a binecuvânta* și *păstra* tradiția teologică, liturgică și spirituală a unei Biserici Orientale Catolice.

Traducere din limba italiană:

William Bleiziffer

Ce structuri pentru viitorul catolicilor orientali în diaspora?

Astrid Kaptijn¹

Abstract: *What structures for the future of Eastern Catholics in the Diaspora?* The present contribution focuses its attention on the currently existing ecclesiastical structures for Eastern Catholic faithful, especially in Western Europe, such as eparchies, exarchies and Ordinariates. Criteria for the constitution of these structures are examined and thoughts on possible future structures for these Eastern Catholics are formulated.

Keywords: *diaspora, territory, rite, eparchy, exarchy, Ordinariate, fully established Churches.*

Numărul mare de catolici de rit oriental care s-au transferat din teritoriul de origine al propriilor lor Biserici în alte teritorii străine, pot beneficia, pentru grija pastorală și relațiile cu autoritățile acestor Biserici și cu Sfântul Scaun, de structuri de diferite tipuri. Deciziile luate în acest sens chiar de Sfântul Scaun și, în acest caz, de Congregația pentru Bisericile Orientale, nu sunt întotdeauna ușor de înțeles și prezintă, uneori, o anumită lipsă de transparență. De asemenea, se lasă deseori impresia că aceste decizii sunt rezultatul unor alegeri făcute de la caz la caz, prezentând astfel avantajul de a permite o adaptare a structurilor la particularitățile culturale locale ale perioadei, dar, implicând în același timp, dezavantajul de a nu favoriza o viziune de ansamblu. Acestea sunt ideile care motivează prezenta

¹ Prof. univ. dr., Catedra de drept canonic, Universitatea Fribourg, Elveția; e-mail: astrid.kaptijn@unifr.ch.

intervenție, în încercarea de a ne opri atenția asupra realității referitoare la viitorul catolicilor de rit oriental din diaspora.

Neputând analiza aici problema în toate aspectele ei intrinseci și extrinseci, ne vom limita la a analiza structurile prezente în Europa occidentală, însoțindu-le cu reflecții menite să definească criteriile potrivite pentru identificarea acelor structuri care pot fi cele mai îndreptățite să fie păstrate, sau a celor mai buni parametri care să garanteze catolicilor de rit oriental un serviciu pastoral adecvat necesităților lor.

I. Structuri prezente în Europa de Vest

Structurile pe care urmează să le luăm în considerare sunt formate în mare parte din entități supra-parohiale, adică realități comparabile cu eparhiile, exarhatele și diecezele. Deși optăm aici pentru o abordare de tip empiric, nu ne vom ocupa în acest studiu de definirea unui cadru exhaustiv al acestor structuri, nici de realizarea unui tratat de istorie instituțională legat de nașterea și funcționarea lor. Atenția noastră se va concentra în schimb asupra scopului principal și particularităților acestor structuri, considerate ca modele capabile să prezinte avantaje și dezavantaje. În această perspectivă, o contribuție valabilă poate proveni din normele dreptului canonic.

În Europa occidentală există actualmente șapte eparhii orientale. Trei dintre acestea se găsesc în Franța (eparhiile armeană, maronită și ucraineană), două în Italia (italiano-albaneze) și două în Marea Britanie (ucraineană și siro-malabară). Acestora li se adaugă două exarhate apostolice: unul în Italia și altul în Germania și Scandinavia². Biserica cu cel mai mare număr de circumscripții ecleziastice din Europa de Vest este cea ucraineană. Această realitate este ușor de înțeles, dacă avem în vedere că această Biserică reprezintă cea mai mare comunitate catolică orientală ca număr de credincioși.

² Abația de la Grottaferrata, multă vreme considerată un exarhat, apare astăzi în *Anuarul Pontifical* ca o abație teritorială, sau mai bine zis o instituție juridică destul de cunoscută în codul de drept canonic latin.

Eparhiile și exarhatele precum cele menționate sunt uneori destul de vechi. Este cazul eparhiilor care fac parte din Biserica Italo-Albaneză, care se bucură de o istorie cu totul particulară pe care o putem aminti aici. Eparhia armeană din Franța există din 1986, în timp ce toate celelalte circumscripții ecleziastice au apărut după 2000. Din cele șapte eparhii orientale, două sau trei au avut inițial statutul de exarhat. S-ar putea deci spune că exarhatele s-au dezvoltat până la punctul de a putea fi, la un moment dat, ridicate la rangul de eparhii. Unul dintre elementele care a fost luate în considerare în acest scop este probabil reprezentat de numărul de credincioși. Un alt factor care a jucat un rol particular constă în estimarea posibilului caracter mai mult sau mai puțin temporar al acestor structuri ecleziastice. Dacă, pentru o anumită perioadă, se credea că credincioșii s-ar fi putut reîntoarce în țara de origine, nașterea acestor circumscripții ecleziastice pare să fi oferit, dimpotrivă, dovezi ale conștientizării naturii iluzorii a unei astfel de ipoteze.

Odată cu înființarea eparhiilor, s-a ales, de fapt, adoptarea structurii organizatorice mai complexă a Bisericilor particulare, recunoscându-li-se, se pare, un anumit potențial și o garanție a calității vieții creștine (asupra acestui subiect vom reveni mai târziu).

Un exarhat este în multe privințe asemănător unei eparhii, dar nu este (încă) asimilat acestuia datorită câtorva motive. Eparhia și exarhatul sunt de obicei limitate la un nivel teritorial. Când circumscripțiile sunt poziționate în diaspora, aria lor de competență se extinde adesea pe întreg teritoriul național respectiv. Aceste circumscripții se bucură așadar de o jurisdicție mai amplă decât diecezele latine. Distribuția credincioșilor într-un teritoriu, departe de a fi echitabilă, poate ridica pentru episcop sau exarh unele dificultăți în crearea și menținerea unei legături solide cu aceștia. O asemenea sarcină este de fapt mai ușor de îndeplinit acolo unde există parohii, chiar dacă este adevărat că acestea nu sunt prezente în toate teritoriile. Într-o eparhie, la fel ca și într-un exarhat, distanța față de cea mai apropiată parohie îi poate determina pe credincioși să frecventeze o comunitate de rit latin. Această situație ar putea implica, la rândul său, un anumit risc de latinizare a acestor credincioși.

În unele țări există Ordinariate pentru credincioșii de rit oriental³. În Europa occidentală, de exemplu, este cazul Austriei, Franței și Spaniei. De obicei, acestea sunt conduse de un (arhi)episcop de rit latin cu funcția de Ordinar. Ordinarii sunt adesea responsabili pentru credincioșii care aparțin diferitelor Biserici catolice de rit oriental și, prin urmare, sunt desemnați ca figuri plurirituale sau multirituale. Chiar și jurisdicția lor se extinde asupra întregului teritoriul național. Datorită deciziei Sfântului Scaun această jurisdicție are un caracter exclusiv și este exercitată în comun cu Ordinarii locali sau independent de jurisdicția acestora. Deoarece Ordinarul este în cele mai multe cazuri arhiepiscopul unei mari dieceze cu sediul în capitala unei anumite țări, este de înțeles că nu poate exercita personal acest mandat. De aceea, el poate conta în general pe un vicar general care acționează pentru a asigura buna funcționare a Ordinariatului. Ordinariatele s-au născut între anii 1940 și 1950⁴, cu excepția celui spaniol, care a apărut în 2016⁵. Ele reprezintă o emanație a Sfântului Scaun, dar existența lor nu sunt prevăzute de drept, nici de cel în vigoare la momentul nașterii lor, nici de cel actual. Ordinariatul își trage propria origine din hotărârile Conciliului Vatican II⁶.

Cele două coduri de drept canonic prevăd ca pentru serviciul pastoral al catolicilor de rit oriental care nu beneficiază de prezența unui episcop al propriei Biserici, ierarhul sau Ordinarul locului, chiar dacă de rit latin, să aibă grijă de ei⁷. În acest caz, Ordinarul menționat este obligat să numească un preot sau un paroh al aceleiași Biserici, acolo unde există parohie sau unde se preconizează înființarea acesteia. Ordinarul are și

³ Cfr. A. Kaptijn, „Les Ordinariats des catholiques des Eglises orientales: Origines, légitimité, configurations juridiques. L'exemple de la France”, in *L'année canonique* 53 (2011) 81-99; A. Kaptijn, „Gli Ordinariati per i fedeli cattolici orientali privi di gerarchia propria”, in *Cristiani orientali e pastori latini*, a cura di Pablo Gefaell, Milano, Giuffrè Editore, 2012, 233-267.

⁴ Cfr. Juan Ignacio Arrieta, „La costituzione di Ordinariati nella prassi pastorale dell'attenzione dei fedeli orientali”, in *Clarissimo Professori Doctori Carolo Giraldo Fürst. In memoriam Carl Gerold Fürst*, E. Güthoff, S. Korta, A. Weiss (Hrsg.), Francoforte sul Meno, Peter Lang, 2013, 55-69. Questo autore vede nella forma giuridica degli attuali ordinariati un'origine ancor più antica.

⁵ Si veda A. Kaptijn, „L'Ordinariato apostólico para la atención de los orientales en España”, in *Ius Canonicum* 56, 2016, 771-781.

⁶ Cfr. CD 23, 3.

⁷ CIC, can. 383 §2; CCEO, can. 916 §5.

facultatea de a numi un vicar episcopal. Acesta din urmă nu trebuie neapărat să facă parte din aceeași Biserică Orientală; această condiție apare din două motive. În primul rând, numirea unui vicar episcopal este necesară dacă comunitățile de credincioși de rit oriental aparținând aceleiași Biserici sunt prezente masiv pe teritoriul respectivei dieceze sau, în cele mai frecvente cazuri, dacă în respectivul teritoriu se află comunități de credincioși care aparțin *mai multor* Biserici orientale. În acest din urmă caz, ar fi de fapt imposibilă existența unui vicar episcopal care să aparțină aceleiași Biserici ca și credincioșii de rit răsăritean de care trebuie să se îngrijească. În al doilea rând, mai ales prin confirmarea ipotezei conform căreia credincioșii diferitelor Biserici de rit răsăritean sunt prezenți în același teritoriu diecezan, vicarul episcopal va trebui, cel mai probabil, să își asume sarcina de a coordona problemele care privesc toate comunitățile, în timp ce nu va fi necesar să îndeplinească sarcini pastorale care să îi vizeze direct pe acești credincioși, cum este, în schimb, cazul unui preot paroh sau al unui alt preot, de exemplu, un vicar parohial, un capelan sau un misionar.

În ultimele decenii, Sfântul Scaun a numit, de asemenea, mai mulți vizitatori apostolici. În general, aceștia sunt preoți cărora li se încredințează sarcina de a vizita comunitățile credincioșilor propriei Biserici. Aceste comunități sunt de obicei stabilite în diferite țări și, prin urmare, vizitatorul apostolic este chemat să realizeze astfel de vizite, de exemplu, într-o anumită parte a continentului. Sarcina principală a unui vizitator apostolic constă în a informa Sfântul Scaun despre starea credincioșilor din propria Biserică. Prin urmare, nu are jurisdicție asupra acestor credincioși și este obligat să respecte regulile stabilite de Ordinarul locului. Din acest motiv, el este chemat apoi să viziteze Ordinarul locului și să îi prezinte scrisoarea de numire. Această regulă se aplică și unui vizitator care deține simultan funcția de episcop. În acest caz, vizitatorul, deși este teoretic autorizat să celebreze anumite sacramente, putând, de exemplu, să hirotonească un diacon sau un preot, va trebui totuși să dețină scrisorile dimisoriale emise în acest scop de episcopul candidatului. După cum se poate observa, misiunea sa se concentrează așadar îndeosebi pe furnizarea de informații și nu pe coordonarea comunităților.

II. Criterii de care trebuie ținut cont

După această scurtă prezentare a structurilor existente, este oportun să ne concentrăm asupra viitorului. În acest scop este necesară definirea criteriilor de care ar trebui să se țină cont. În cele ce urmează vom vedea câteva.

a) Nevoile Poporului lui Dumnezeu, în special în ceea ce privește asistență pastorală, sunt întotdeauna în centrul preocupărilor Bisericii. Ea se îngrijește cu atenție de toți credincioșii, indiferent de condiția lor. Biserica se ocupă de viața pastorală obișnuită care se desfășoară în parohii, dar și de cea a persoanelor care nu pot beneficia de asemenea structuri precum migranții, refugiații, marinarii, pacienții din spitale, prizonierii etc. Identificarea diferitelor nevoi ale acestora ar fi prima acțiune de întreprins, iar pregătirea celor mai potrivite mijloace pentru a le satisface, a doua.

b) În acest context, este oportun să se ia în considerare și ritul practicat de catolicii orientali. Fiecărui credincios îi este recunoscut dreptul, precum și datoria, de a-și respecta propriul rit oriunde în lume, cu condiția să nu existe prevederi contrare acestui principiu. În cuvinte mai simple, Biserica este preocupată de păstrarea riturilor deoarece acestea au origine apostolică și aparțin patrimoniului universal al Bisericii. Garantarea unei asistențe pastorale care să permită credincioșilor respectarea propriul rit, constituie, așadar, un criteriu de bază pentru catolicii de rit oriental.

c) În același context, este la fel de important să se păstreze relațiile cu autoritățile superioare ale propriei Biserici orientale. Într-adevăr, este esențial ca credincioșii să se simtă întotdeauna membri ai propriei Biserici și, invers, ca fiecare Biserică Orientală să poată rămâne unită în ciuda faptului că credincioșii ei sunt răspândiți în diferite părți ale lumii. În esență, este vorba de identificarea modalităților prin care credincioșii pot fi reuniți, pentru a crea și menține unitatea.

d) După cum rezultă din cele trei criterii deja menționate, simplul efort de a asigura existența comunităților de credincioși de rit oriental în diaspora nu este suficient, întrucât este esențial să se acționeze și pentru dezvoltarea lor, asigurându-se premisele ca ele „să înflorească și să-și împlinească misiunea ce le revine, cu o reînnoită vigoare apostolică” (OE 1). De fapt, Conciliul a proclamat și dreptul și datoria Bisericilor de rit răsăritean

de a predica Evanghelia în întreaga lume (OE 3). În acest scop, este esențial ca comunitățile să poată deveni active sau, pentru a folosi cuvintele eclesiologului francez Hervé Legrand, să poată fi Biserici-subiect. În acest caz, trebuie să ne considerăm *Biserica de subiecți* și *Biserica subiect*. Bisericile locale sunt formate din diferite grupuri: pe lângă parohii, există echipe ministeriale, mișcări și asociații. Acestea sunt „grupuri active, grupuri care promovează acțiuni și cuvinte pentru edificarea Bisericii”⁸. Fără a mai aminti faptul că Biserica locală însăși joacă, în comunitatea Bisericilor, rolul unui subiect activ, adică de Biserică subiect și, cu siguranță, nu o funcție subordonată și incompletă⁹.

e) Intrăm acum în analiza unora dintre elementele constitutive ale unei Biserici particulare sau locale. Din motive de spațiu argumentele care explică importanța Evangheliei, Euharistiei și Spiritului Sfânt ca prim creator al Bisericii nu vor fi discutate aici. Toate aceste elemente sunt stâlpi fondatori ai unei Biserici locale. Aceștia li se adaugă factori structurali asumați de o anumită parte a Poporului lui Dumnezeu, deci de o comunitate de credincioși, de episcopul care este păstorul lor și de preoțimea care îi acordă ajutor și colaborare. Împreună, toți acești factori permit acestei părți a Poporului lui Dumnezeu să formeze o Biserică în care Hristos este cu adevărat prezent și activ. Acest concept este adevărat, însă, numai în măsura în care această Biserică se situează în comuniunea Bisericilor, întrucât niciuna dintre ele nu poate pretinde că este, de una singură, Biserica lui Hristos. Ea își recunoaște, așadar, calitățile proprii în comuniunea celorlalte Biserici care împărtășesc aceleași rădăcini fondatoare și sunt structurate în același mod.

f) Toate elementele de mai sus joacă un rol important atunci când vine vorba de evaluarea gradului de dezvoltare a unei Biserici. Codul de drept canonic latin vorbește despre Biserici „complet formate”, oferind următoarea explicație: „[...] sunt dotate cu forțe proprii și cu mijloace

⁸ H. Legrand, «L'Eglise se réalise en un lieu», in *Initiation à la pratique de la théologie*, B. Lauret – F. Refoulé (dirs.), tome III: Dogmatique 2, Paris, Cerf, 1993, 145-180 (179) – Edizione italiana: „La Chiesa si realizza in un luogo” in „*Iniziazione alla pratica della teologia*”; B. Lauret – F. Refoulé (dir.), vol. III: Dogmatica 2.

⁹ *Ibid.*

suficiente, cu ajutorul cărora să poată desfășura ele singure activitatea evanghelizatoare”¹⁰. Canonul apare într-o secțiune dedicată activității misionare a Bisericii. Ne mișcăm, așadar, în acest caz mai mult decât oriunde altundeva în contextul acelor Țări care găzduiesc misiuni și care nu au cunoscut creștinismul până la sosirea acestor misiuni. După o anumită perioadă de evanghelizare, grupurile de noi creștini au evoluat astfel încât să se poată baza pe suficientă forță și mijloace pentru a realiza în mod autonom această evanghelizare. Această acțiune nu se desfășoară întotdeauna identic în comunitățile de catolici de rit oriental din diaspora, dar se pot identifica totuși unele convergențe. A avea resurse care să permită desfășurarea independentă și eficientă a unei activități misionare poate constitui chiar un criteriu în ceea ce privește comunitățile credincioșilor de rit oriental. Toate acestea se adaugă la ceea ce a fost deja ilustrat cu privire la Biserica de subiecți.

III. Evaluarea structurilor existente în lumina criteriilor de mai sus

Dacă încercăm acum să raportăm criteriile enunțate la structurile pentru grija pastorală a catolicilor de rit răsăritean existente, se poate afirma că eparhiile și exarhatele însele prezintă caracteristicile necesare care permit cea mai eficientă pregătire a mijloacelor de care acești catolici au nevoie pentru a da viață unei Biserici complet formate și înzestrată cu resursele esențiale care duc la îndeplinirea misiunii de propovăduire a Evangheliei până la capătul pământului, în modul propriu în care această Biserică își trăiește credința, sau, folosind alți termeni, conform propriului rit.

În ceea ce privește celelalte soluții, adică Ordinariatul sau ierarhul locului, – chiar aparținând Bisericii Latine și care va fi considerat ca ierarh al catolicilor de rit oriental fără episcop propriu –, se poate concluziona că primul, Ordinariatul, are un anumit avantaj față de cel de-al doilea; Ordinariatul este deținător al unei anumite specializări și al unei determinate competențe în materie de Bisericilor orientale, a funcționării și a riturilor acestora, condiție care nu este neapărat prezentă în diecezele latine. Structura centralizată a unui Ordinariat facilitează și contactele cu

¹⁰ CIC, can.786.

autoritățile Bisericilor din care fac parte respectivii credincioși. Acesta este, totuși, un avantaj mai degrabă de natură administrativă capabil să faciliteze sarcina responsabililor. Specializarea mai sus menționată aparține de fapt ritului oriental și, deși se realizează în beneficiul credincioșilor acestui rit, ea nu poate fi considerată echivalentă, din punct de vedere al avantajelor, cu prezența unui Episcop care aparține aceleiași Biserici *sui iuris* ca și credincioșii mai sus amintiți.

Ambele soluții invocate par să prezinte, însă, ca și dezavantaj tocmai absența unui episcop al aceleiași Biserici, episcop care să poată garanta rădăcinile apostolice ale credinței în respect față de specificul propriului rit, ca păstrător și al fidelității față de acesta, dar și ca responsabil al unor contacte mai strânse cu autoritățile respectivelor Biserici și o acțiune care să păstreze unitatea fiecăreia dintre ele. Trebuie spus, de fapt, că credincioșii se identifică mai ușor cu un episcop al propriei Biserici, decât cu unul al unei alte Biserici *sui iuris*, chemat să îndeplinească mai degrabă sarcini administrative de coordonare. Episcopul prezidează, de fapt, constituirea unei Biserici locale în respect față de contribuția și rolul fiecăruia. Recunoașterea dată de credincioși păstorului lor se manifestă și în acest fel.

În ceea ce privește chestiunea vizitatorilor apostolici, o discuție suplimentară nu este considerată necesară aici, deoarece aceștia nu reprezintă o soluție pentru preluarea credincioșilor de rit oriental din punctul de vedere al grijii pastorale.

Prin urmare, eparhiile și exarhatele sunt considerate structurile cele mai potrivite care permit credincioșilor să-și trăiască credința în respectarea ritului propriu și, prin urmare, să răspundă chemării lui Hristos, păstrând în același timp legăturile cu Biserica de origine și integrând, totodată, această Biserică în comuniunea Bisericilor locale.

IV. Canonul 8 al conciliului de la Niceea (325)

De asemenea, este adevărat că a da viață eparhiilor și exarhatelor în acele locuri în care sunt prezenți catolici de rit oriental și există criteriile menționate mai sus, ar putea constitui o problemă, mai ales dacă ne gândim la principiul adoptat de primul Sinod de la Niceea: „În același oraș să nu fie

doi episcopi”¹¹. Dacă luăm în considerare exemplul Franței, unde locuiesc catolici de rit oriental proveniți din mai mult de cincisprezece din cele douăzeci și trei de Biserici orientale catolice, putem înțelege cu ușurință dificultățile și ideea lipsei de unitate pe care prezența mai multor episcopii în același loc o poate crea.

Pentru a înțelege pe deplin acest canon 8, este necesar însă să ne întrebăm în ce context și cu ce scop a fost el formulat. Istoricii consideră că are ca obiect readmiterea credincioșilor care au aderat la schismă, „purii” („*katharoon*” în greacă; „*catharos*” în latină), în speță novațianii¹². De asemenea, este adevărat că textul canonului este destul de lung și că în acesta își găsesc spațiu analitic condițiile de readmitere a indivizilor aparținând comunităților novațiane; adică impunerea mâinilor și acceptarea anumitor elemente ale doctrinei și disciplinei Bisericii catolice și apostolice, cum ar fi menținerea comuniunii pentru cei care au încheiat o a doua căsătorie și „lapsii” readmiși după o perioadă de penitență. Canonul disciplinează în special situația clericilor, cărora li se permite să rămână în cler cu menținerea aceluiași rang, acolo unde sunt singurii hirotoniți în respectivul sat sau oraș. Se acordă o atenție deosebită acelor cazuri, de natură să genereze conflicte, de co-prezență a doi clerici: unul aparținând de Ecclesia magna, celălalt provenind dintr-o comunitate de „purii”. Deși canonul continuă oprindu-se mai ales asupra chestiunii episcopilor, principiul subordonării celor care provin din comunitatea „purilor” față de aceștia din urmă și față de preoții aparținând de Ecclesia magna pare să fie clar stabilit. De fapt, canonul prescrie recunoașterea demnității episcopale pentru episcopul sau preotul Bisericii Catolice, unde acesta este deja prezent în respectivul loc. Dimpotrivă, celui care a fost numit și desemnat episcop de către „purii”, i se cuvin exclusiv onorurile preoțești. Acest episcop, sau cel provenit dintre „purii”, se poate bucura de titlul episcopal la hotărârea omologului său

¹¹ Nicea I (325), can. 8.

¹² A se vedea I. Ortiz de Urbina, *Nicée et Constantinople*, Paris, Ed. de l'Orante, 1963, 111 – Histoire des conciles œcuméniques, t.I. – Edizione italiana: „Storia dei concili ecumenici” – vol. 1 Nicea e Costantinopoli, Libreria Editrice Vaticana 1994, (G. Dumeige dir.); Lorenzo Perrone „Da Nicea a Calcedonia. I primi quattro concili ecumenici: istituzioni, dottrine, processi di ricezione” in G. Alberigo et al. (dirs.), *I concili ecumenici* vol. I Brescia, Queriniana 1990.

catolic. În lipsa unei astfel de hotărâri, îi este recunoscut un rol de corepiscop/episcop al satului sau de preot „pentru ca totuși să se vadă că el este în cler”. Asupra temei, canonul concluzionează pe un ton categoric: „... ca să nu fie doi episcopi într-o cetate”¹³. Analizând în special situația episcopilor care provin din comunitatea celor „puri”, putem constata așadar modul în care aceștia erau considerați episcopi din toate punctele de vedere. Terminologia adoptată nu ajută în acest sens, deoarece se spune că acești episcopi au fost numiți și declarați episcopi de către cei „puri”, fără a indica nimic cu privire la o recunoaștere explicită a hirotoniei lor episcopale, deoarece această denumire nu era încă folosită. Faptul că ei se pot totuși bucura de titlul de episcop, chiar și în absența scaunului episcopal, implică cel puțin o astfel de recunoaștere.

Prin urmare, pentru episcopii respectivi pot exista trei posibilități: să-și păstreze titlul episcopal, păstrându-și propria funcție și slujirea, fără a beneficia totuși de o numire anume și, prin urmare, beneficiind de o funcție onorifică¹⁴; să îndeplinească rolul de corepiscop, deci a unei figuri subordonată, în timp, episcopilor titulari¹⁵; sau să asume o funcție preoțească. În toate aceste trei cazuri este totuși necesar ca apartenența lor deplină la clerul (catolic) să fie recunoscută în mod expres. Concluzia la care ajunge canonul pentru a evita prezența simultană a doi episcopi în același oraș nu pare, așadar, să se opună folosirii titlului episcopal de către episcopul provenit din comunitatea celor „puri”, astfel încât să se poată deduce că prezența a doi episcopi în aceeași localitate a fost tolerată cu precizarea necesară că doar unul dintre ei se putea bucura de demnitate episcopală. În ciuda gradului scăzut de precizie a termenului grec (*axioma*) sau latin (*dignitatem*), contextul descris pare să indice că ultima expresie desemnează exercitarea funcției episcopale ca titular al scaunului episcopal.

¹³ G. Alberigo et al. (dirs.), *I concili ecumenici. Decreti*, vol. II-1: Nicea I – Lateran V, Brescia, Queriniana 1990.

¹⁴ Cfr. Ortiz de Urbina, *Nicée et Constantinople* 111-112; Lorenzo Perrone, *Da Nicea a Calcedonia. I primi quattro concili ecumenici*, 47.

¹⁵ Alberigo et al. (dirs.), *I concili ecumenici. Decreti*, 45, nota a piè di pagina.

Ecleziologul francez Hervé Legrand se referă la canonul 8 al primului Conciliu de la Niceea cu intenția de a-l interpreta într-o cheie de lectură actuală¹⁶. El se întreabă în primul rând ce înseamnă expresia „într-o cetate”. Modul său de interpretare nu se referă la geografia fizică, ci mai degrabă la geografia umană. Tocmai această dimensiune umană indică faptul că cetatea este „un loc de întâlnire între civilizații, etnii și culturi diferite”¹⁷. Într-o cetate, moștenirile trecutului sunt perpetuate, ceea ce duce la conflicte cu valoare simbolică și contraste politice și economice legate de prezent. În concluzie, cetatea întruchipează „un loc în care să te simți acasă, implicat [...] dar, potențial, și invadat”¹⁸. Dimensiunea citadină o implică, de asemenea, pe cea a vieții comunitare a creștinilor în mărturia credinței, în alegeri și sărbători. Fără a mai considera și relația constantă a cetății cu celelalte cetăți din regiune¹⁹. După cum se vede din aceste rânduri, autorul are despre cetate propria sa concepție; cetatea este văzută în toată bogăția diversității sale, precum și în nevoia ei de îmbogățire prin aportul adus de științele umane, ecleziologie și dreptul canonic. Procedând astfel, el stabilește o relație între dimensiunea teritorială și cea umană.

Legrand se întreabă și ce înseamnă „un episcop”. La momentul Conciliului de la Niceea, monoepiscopatul era deja o realitate consacrată, poate încă din anii 160. Cu toate acestea, în perioada anterioară ideea unui *episkopè* era prezentă, dar lipsită de implicații în ceea ce privește un unic titular²⁰. *Episkopè*, înțeles ca o slujire care cuprinde un set de funcții diferite, a fost deci exercitat într-o manieră colegială.

Pentru a înțelege bine valența termenului *episkopè*, este util să ne îndreptăm atenția către un document al Grupului Dombes²¹. În document,

¹⁶ H. Legrand (o.p.), „Un seul évêque par ville. Pourquoi et comment redevenir fidèle au 8e canon de Nicée? Un enjeu pour la catholicité de l’Eglise”, în *Irénikon* LXXVII (2004), 5-42 (aici 33-35).

¹⁷ Legrand, Un seul évêque par ville, 33.

¹⁸ Legrand, Un seul évêque par ville, 33.

¹⁹ Legrand, Un seul évêque par ville, 33.

²⁰ Legrand, Un seul évêque par ville, 35-36.

²¹ Grupul, născut în 1937 și format din teologi catolici, reformați și luterani, se angajează să construiască un dialog ecumenic menit să scoată la lumină convergențele existente între Bisericile diferiților membri. Adunările au dus la publicarea unor serii de documente.

Grupul desemnează cu cuvântul *episkopè* slujirea însărcinată cu misiunea de supraveghere, animare și consolidare în propria unitate o grupare eclezială mai amplă decât parohia²². Experții grupului Dombes subliniază, de asemenea, caracterul colegial al slujirilor din Noul Testament. În complexitatea sa, slujirea pastorală a fost exercitată de un grup de persoane care au acționat cu un spirit colegial sau solidar, chiar dacă numai unul dintre ei era desemnat ca și conducător al colegiului²³. Activitatea de tip colegial și președinția individuală se exercitau concomitent. Slujitorii nu erau deținători ai unei puteri de stăpânire, ci exercitau o autoritate de comuniune²⁴. De unde rezultă că teologia lui Hristos, trimis al Tatălui, punct de referință pentru cei care exercită slujirea, asociată cu o teologie tipologică ce vede în *episkopè* chipul lui Hristos sau al Tatălui, și cu o teologie a succesiunii apostolice, a devenit purtătoarea unei „convergențe către o slujire de *episkopè* exercitată de un individ și considerată ca un dar al lui Dumnezeu pentru Biserica Sa, dar deloc menită să depășească colegialitatea atestată anterior”²⁵.

Astăzi, consecințele unor astfel de concluzii implică faptul că slujirea de președinție și de garanție a unității trebuie să fie exercitate de un singur individ, care este în același timp *primum* în această slujire și titularul tuturor responsabilităților cu privire la Biserica particulară și Biserica universală. Supușii lui, dimpotrivă, exercită slujirea urmărind, animând și asumând unitatea grupului pe care îl supraveghează în contextul unei anumite Biserici, în colaborare cu *primum*, a cărui autoritate o recunosc²⁶. *Episkopè* este deci împărțit în două polarități: cea a președinției și cea a colegialității. Deși nu există o mențiune expresă a „colegialității”, acest termen desemnează, conform Grupului Dombes, o realitate care este prezentă în Noul Testament.

²² Gruppo di Dombes, „Le ministère épiscopal. Réflexions et propositions sur le ministère de vigilance et d’unité dans l’Eglise particulière», settembre 1976, in Groupe des Dombes, *Communion et conversion des Eglises*, Montrouge, Bayard, 2014, 93-115 (qui 93) – Edizione italiana: „Il ministero dell’episkopè, Riflessioni e proposte” (1976), in *Enchiridion Oecumenicum*.

²³ Gruppo di Dombes, Le ministère épiscopal, 99.

²⁴ Gruppo di Dombes, Le ministère épiscopal, 99.

²⁵ Gruppo di Dombes, Le ministère épiscopal, 102.

²⁶ Gruppo di Dombes, Le ministère épiscopal, 103.

Acesta indică „o împărțire a responsabilităților între mai multe persoane”, în timp ce cuvântul „președinție” face aluzie la „o responsabilitate individuală pentru coordonarea și promovarea coeziunii”²⁷. Grupul nu consideră acești doi termeni ca o alternativă unul față de celălalt, ci mai degrabă identifică în ei ideea unui exercițiu de slujire condus de cele două polarități a căror expresie sunt²⁸.

În termeni mai pragmatici și actuali, Hervé Legrand vede în unele cazuri actuale, cum ar fi de exemplu în cazul Cairo, unde șapte episcopi de rituri diferite își exercită propria slujire în mod autonom, o nerespectare a canonului 8 al Niceei. Această situație corespunde adevărului într-o măsură mult mai mică pentru scaunele episcopale din unele metropole precum Boston, Rio de Janeiro sau Mexico City, care găzduiesc diverși episcopi auxiliari cu atribuții de sprijin în favoarea titularului scaunului eparhial. Situațiile particulare precum cele descrise presupun recunoașterea, cel puțin la nivel practic, a faptului că slujirea episcopală poate să nu fie exercitată doar de un singur individ²⁹. Pentru a păstra integritatea identității spirituale a catolicilor de rit oriental din diaspora, fără a încălca însă principiul consacrat de canonul 8 de la Niceea, autorul nostru își propune să nu confunde *episkopè* cu monoepiscopatul. În acest caz, ar fi posibil să existe un singur episcop principal în cadrul unui *episkopè* colegial împărțit cu alți episcopi³⁰.

În speranța de a oferi credincioșilor orientali, de exemplu în regiunile predominant latine, cel mult un episcop aparținând Bisericii lor, s-ar putea lua în considerare posibilitatea ca acești episcopi de rit orientali să devină auxiliari ai episcopului capitalei țării. Se pare că o astfel de soluție prezintă mai multe avantaje. Fiecare dintre acești episcopi ar oferi un serviciu pastoral credincioșilor proprii, și ar putea colabora cu ceilalți episcopi de rit oriental dar și cu episcopul latin local. Credincioșii ar avea astfel propriul episcop, ar obține o mai mare vizibilitate a propriei Biserici și, în același timp, s-ar

²⁷ *Ibid.*, «Commentaire», 117-126 (qui 117).

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Legrand, *Un seul évêque par ville*, 36-37.

³⁰ Legrand, *Un seul évêque par ville*, 37.

bucura de o legătură mai puternică cu propriile autorități teritoriale. Realitatea ritului oriental ar fi, de asemenea, mai perceptibilă de către credincioșii ritului latin și autoritățile acestora și, prin urmare, s-ar bucura de o mai mare considerație. În acest fel conștiința catolicității ar fi mai solidă, evidențiind diversitatea în unitate. Într-adevăr, Biserica Catolică este articulată într-un mod absolut legitim în mai multe Biserici sui iuris, fiecare cu propriul rit; dar, în același timp, fiecare dintre aceste Biserici sui iuris este chemată la conviețuire în același teritoriu, în care proclamarea Evangheliei trebuie să fie săvârșită ținând seama în mod corespunzător de particularitățile locale și temporale, precum și de respectul pluralității tradițiilor și expresiilor aceleiași credințe. În acest scop, însă, ar fi esențial să se evite considerarea respectivilor episcopi și a credincioșii lor ca subiecți subordonați episcopului scaunului episcopal; un scop care ar putea fi atins având în vedere că avem de-a face, ca să spunem așa, cu o echipă de episcopi care își îndeplinesc împreună slujirea în favoarea credincioșilor din respectivul teritoriu. În astfel de cazuri, pentru a evita orice formă de subordonare sau izolare la un rang secundar, este mai necesară ca niciodată o consolidare a doctrinei teologice și a spiritualității de comuniune. Este oportun să avem în vedere aici liniile directe stabilite de Instrucțiunea „*Erga migrantes caritas Christi*”³¹, care subliniază necesitatea tutelării identității religioase a credincioșilor migranți și promovarea integrării lor în Biserica locală. Realizarea acestor exigențe ar necesita și o legătură directă a episcopilor auxiliari, nu atât cu episcopul diecezan, cât mai ales cu scaunul episcopal³².

Tocmai în lumina acestor principii, Hervé Legrand propune, cu o abordare concretă, ca acești episcopi auxiliari să nu poarte titlul unei Biserici sau dieceze dispărute, sau altfel spus al unei dieceze *in partibus infidelium*, ci să fie investiți cu rol de auxiliar al scaunului X. Această soluție ar permite salvagardarea legăturii, amenințată de fragmentarea teritorială, dintre

³¹ Consiliul Pontifical pentru pastorația migranților și itineranților, Instrucțiunea "Erga migrantes caritas Christi", 3 mai 2004.

³² Cfr. H. Legrand, „Les catholiques orientaux dans les diocèses latins: un test pour la catholicité de l'Eglise?”, in *L'année canonique* 54 (2011), 63-80 (75).

unitatea orașului și cea a titularului episcop³³. Trebuie spus, de altfel, că Legrand ar propune aceeași soluție și pentru episcopii latini din ținuturile Orientului. De fapt, el este de părere că în acest fel ar fi restabilită „unitatea *episcopè* fără suprapunerea diferitelor jurisdicții și fără ulterioare prejudicii cauzate Bisericii locale”³⁴.

Putem astfel afirma că reflecțiile ecleziologice și canonice propuse aici merită o analiză serioasă și un studiu aprofundat, care să urmărească trasarea unei linii directoare sigure pentru viitorul catolicilor de rit oriental, din ce în ce mai numeroși în diaspora.

Traducere din limba italiană:
William Bleiziffer

³³ Legrand, *Les catholiques orientaux dans les diocèses latins*, 75.

³⁴ Legrand, *Les catholiques orientaux dans les diocèses latins*, 76.

Dumnezeiasca Euharistie și unitatea Bisericii Române cu Pontiful Roman

Pablo Gefaell¹

Abstract: *La Divina Eucaristia e l'unità della Chiesa Romana con il Romano Pontefice.* Il corpo di nostro Signore Gesù Cristo, realmente, veramente e sostanzialmente presente sotto le specie consacrate nel sacramento della divina Eucaristia è inseparabile dal corpo mistico di Cristo che è la Chiesa, cosicché in ogni valida celebrazione eucaristica si trova la Chiesa di Cristo. La valida celebrazione dell'Eucaristia richiede, almeno oggettivamente, la comunione con tutta la Chiesa in quanto società visibile. Tale comunione è piena se realizzata affettivamente ed effettivamente attorno al garante sociale e visibile dell'unità nella Chiesa che, per volontà fondazionale di Cristo, è il successore di San Pietro, il Romano Pontefice. Perciò, il cammino verso l'unità è il cammino verso la pienezza ecclesiale. La Chiesa greco-cattolica romana unita a Roma ha raggiunto tale pienezza.

Keywords: *Eucaristia, comunione ecclesiale, unità, fede, Romano Pontefice.*

Introducere

Mă bucur foarte mult să particip la această întâlnire, pentru că îmi găsesc prieteni dragi, plini de amintiri frumoase din sejururile mele la Cluj, Blaj și Baia Mare.

Cu mai mulți ani în urmă, când eram un tânăr profesor și aveam primele mele experiențe la conferințe internaționale de drept canonic ale

¹ Prof. univ. dr. pr., profesor de drept canonic oriental la Pontificia Università della Santa Croce, Roma, email: gefaell@pusc.it.

Bisericilor Orientale, am participat la Viena² la o astfel de conferință fiind prezent la o discuție dintre un episcop ortodox român și un episcop greco-catolic român. Episcopul ortodox l-a întrebat pe cel catolic: „în baza cărei eclesiologii există Biserica Greco-Catolică Română?”. Nu-mi amintesc răspunsul episcopului greco-catolic, dar în mine s-a născut spontan amintirea fascinantei doctrine referitoare la eclesiologia euharistică.

De fapt, din perspectiva sa, episcopul ortodox nu înțelegea cum s-ar putea justifica existența unei Biserici românești de tradiție bizantină care nu ar fi Biserica Ortodoxă Română. În schimb, gândeam eu, unitatea cu succesorul lui Petru este cea mai logică și completă consecință a eclesiologiei euharistice autentice. Pornind de la această experiență mi-am propus să aprofundez subiectul și de aici s-a născut un prim articol³, tradus mai apoi în engleză și actualizat⁴, iar mai apoi un altul, mai recent, care include tema sinodalității⁵. Vă propun acum o scurtă reflecție asupra acestei teme, cu ocazia aniversării vizitei istorice a Papei Francisc în țara dumneavoastră.

Proclamarea credinței noastre altora nu este un prozelitism nejustificat

Îmi amintesc de o întrebare adresată de, pe atunci un tânăr seminarist român (astăzi un distins profesor) când le explicam studenților mei criteriile ecumenismului și, în special, datoria de a evita orice formă de prozelitism nejustificat. El mi-a spus îngrijorat: „deci, nu pot spune unui prieten de-al meu

² Mă refer la congresul organizat de *Societatea pentru Dreptul Bisericilor Orientale* în colaborare cu *Institutul pentru drept canonic al Facultății de Drept Canonic din Universitatea din Viena*, cu tema: Europa multiconfesională, trăind împreună în Orient și Occident (*Multiconfessional Europe, The Living Together of East and West*), desfășurat la Mănăstirea Sf. Gabriel (Viena, Austria) în luna septembrie 1993. Actele congresului au fost publicate în revista *Kanon*, vol. XII, Verlag Roman Kovar, Egling 1994.

³ P. Gefaell, *L'ecclesiologia eucaristica e il Primato del Vescovo di Roma*, *Folia Canonica*, vol. 1 (1998), 129-149.

⁴ P. Gefaell, *The Ecclesiological Foundations of the Ecumenism and the Primacy of the Successor of Peter*, in: P. Gefaell, *Harmonizing the Canons*, Dharmaram Publications, Bengaluru (India) 2016, 61-89.

⁵ P. Gefaell, *Eucharistic Ecclesiology. Canonical Consequences on Primacy and Synodality from a Catholic Perspective*, în: Society for the Law of the Eastern Churches (ed.), *Primacy and Synodality. Deepening Insights* (Kanon 25), a cura di P. Szabó, Metropolitan Church *sui iuris* of Hungary – St Athanasius Theological Institute, Nyíregyháza 2019, 219-235.

că voia Domnului este să fim uniți cu Petru?”. I-am răspuns, „fără îndoială că poți, ba mai mult, dacă îi ești prieten cu adevărat, trebuie să o faci!”.

A evita prozelitismul nejustificat, condamnat de Biserica Catolică (cf. *Ad Gentes* n. 13⁶; *DE* 1993 n. 23⁷), nu înseamnă negarea obligației de conștiință de a răspândi adevărul. Documentele oficiale ale Bisericii Catolice condamnă doar formele „ilicite” ale unei astfel de activități: adică acelea care se fac cu violență, înșelăciune sau tactici umane necinstite (oferind avantaje materiale etc.)⁸: Sfântul Ioan Paul al II-lea a afirmat acest lucru în mod explicit⁹, iar directivele Scaunului Apostolic o repetă adesea¹⁰. Cu toate acestea, ar fi

⁶ „Biserica interzice cu severitate ca cineva să fie constrâns sau influențat sau atras prin mijloace incorecte să îmbrățișeze credința...” (*Ad Gentes*, n. 13).

⁷ „Ordinarii locului, Sinoadele Bisericilor Orientale Catolice și Conferințele Episcopale se vor afla uneori în situația de a lua măsuri speciale în vederea depășirii pericolului indiferentismului sau al prozelitismului. Acest lucru ar putea privi în special Bisericile tinere. În toate raporturile lor cu membrii altor Biserici și comunități ecleziale, catolicii trebuie să se comporte cu cinste, prudență și competență. Această dispoziție de a acționa treptat și cu precauție, fără a ignora dificultățile, este și o garanție pentru a nu ceda tentației indiferentismului sau a prozelitismului, care ar însemna năruirea adevăratului spirit ecumenic” (*Îndreptar pentru aplicarea principiilor și normelor cu privire la ecumenism, Directoriul ecumenic din 1993*, n. 23).

⁸ De fapt, pentru a avertiza împotriva „prozelitismului”, *Directoriul ecumenic* 1993 n. 23 citează în nota 41 „declarația conciliară *Dignitatis humanae*, n. 4: «„În răspândirea credinței religioase și în introducerea unor practici trebuie totdeauna să se abțină de la orice fel de acțiune care ar duce la constrângere sau la atragerea necinstită ori incorectă, mai ales când este vorba de persoane lipsite de cultură sau de resurse”. În același timp, trebuie să afirmăm cu aceiași declarație, că toate „comunitățile religioase au dreptul de a nu fi împiedicate să-și propovăduiască și să-și mărturisească public credința, oral și în scris” (*Ibid.*)».

⁹ „O a doua consecință este respingerea oricărei forme *nejustificate* de prozelitism, evitând absolut în acțiunea pastorală orice tentativă a violenței și orice formă de presiune”, Ioan Paul II, Scrisoarea *Mentre si intensificano* adresată tuturor Episcopilor din Europa referitoare la raporturile dintre catolicii orientali e ortodocși în Europa de Est, 31 mai 1991, n. 5, în AAS 84 (1992), 163-168.

¹⁰ «Ceea ce se numește prozelitism – adică orice presiune asupra conștiinței –, de oricine este practicat sau sub orice formă, este complet diferit de apostolat și nu este nicidecum metoda prin care sunt inspirați pastorii Bisericii Catolice. În acest sens, trebuie amintit ceea ce este declarat solemn de Conciliul Vatican II: „Biserica interzice cu severitate ca cineva să fie constrâns sau influențat sau atras prin mijloace incorecte să îmbrățișeze credința...” (*Ad Gentes*, n. 13)» Commission Pontifical «Pro Russia», Directives *L'Église a reçu*. Principes généraux et normes pratiques pour coordonner l'évangélisation et l'engagement œcuménique de l'Église catholique en Russie et dans les autres pays de la CEL, 1er juin 1992, parte I, nn. 3-6. Pentru traducerea italiană, cfr. EV 13, 955-977.

derutant să considerăm că un catolic nu ar trebui să proclame – cu caritatea delicată, evident – credința sa în voia lui Cristos cu privire la unitatea necesară cu Pontiful Roman, succesorul lui Petru. De fapt, „cu creștinii ne-catolici, catolicul trebuie să intre într-un respectuos dialog al carității și al adevărului: un dialog care nu este doar un schimb de idei, ci și de daruri, astfel încât să li se poată oferi acestora plinătatea mijloacelor de mântuire (...). În acest caz, nu este vorba de prozelitism, în sensul negativ atribuit acestui termen. (...) această inițiativă nu ne privează de dreptul, nici nu ne scutește de responsabilitatea de a proclama, pe deplin, credința catolică altor creștini, care în mod liber acceptă să o primească (...). Mărturia adevărului nu intenționează să impună nimic prin forță, nici printr-o acțiune coercitivă, nici prin artificii contrare Evangheliei”¹¹. Acesta este sensul cuvintelor Papei Francisc: „mărturie da; prozelitism, nu”¹².

Sfântul Ioan Paul al II-lea a insistat asupra importanței spiritului dialogului ecumenic, care îmbogățește reciproc părțile în dialog (cfr. *Ut unum sint*, nn. 8, 9, 20, 28 e 29). Și tocmai dialogul teologic dintre doi autori, unul ortodox (Nicolaj Afanasieff¹³) și celălalt catolic (Henri De Lubac¹⁴), a inițiat reflecția asupra eclesiologiei euharistice ca o posibilă bază pentru căutarea unității.

Eclesiologia euharistică

Conceptele eclesiologiei euharistice au fost folosite din abundență în magisteriul Conciliului Vatican II (Cfr. SC 41b; LG 3b, 11b, 26a; CD 30; UR 2a). Urmând acestui magisteriu, Catehismul Bisericii Catolice rezumă: „Euharistia face Biserica” (CCC n. 1396)¹⁵. De fapt, tocmai datorită faptului

¹¹ Congregazione per la Dottrina della Fede, *Nota dottrinale su alcuni aspetti dell'evangelizzazione*, 3 dicembre 2007, n. 12, în www.vatican.va [https://bit.ly/2YzuON7], accesat 25.08.2020.

¹² Francesco, *Omelia del 30 aprile 2020*, în www.vatican.va [https://bit.ly/3bP6RZ4], consultat la 24 mai 2021.

¹³ Nikolaj Afanasieff (1893-1966), canonist, profesor la San Serge di Parigi. Pentru bibliografia sa, cf. «Irenikon» (1967/II), 297-300.

¹⁴ Cfr. H. De Lubac, *Méditation sur l'Eglise*, Paris 1953, 129-137.

¹⁵ Acest adevăr și consecințele sale au fost puternic reafirmate de Sfântul Ioan Paul II în enciclica semnificativ intitulată *Ecclesia de Eucharistia*, în AAS 95 (2003), 453-454, îndeosebi în capitolele 2-4: nn. 21-46.

că Biserica este Trupul Mistic al lui Cristos, iar Euharistia este Trupul Sacramental al lui Cristos, în orice comunitate creștină care celebrează în mod valabil Euharistia se află Biserica lui Cristos, cu o deplinătate mai mare sau mai mică. Chiar și unii teologi ortodocși – din punctul lor de vedere – admit acest raționament¹⁶.

Prin faptul de a avea succesiune apostolică, preoția și Euharistia validă (cf. UR n. 15c), o astfel de eclezialitate este recunoscută în special Bisericii Orientale non-catolice. Bisericele Ortodoxe sunt recunoscute de Biserica Catolică ca „Biserici particulare” (UR n. 14), deoarece în orice celebrare validă a Euharistiei Biserica Una, Sfântă, Catolică și Apostolică, este într-adevărat prezentă¹⁷, după cum a subliniat Congregația pentru Doctrina Credenței în n. 17 a scrisorii *Communiois notio*¹⁸. Comuniunea ecleziastică, vizibilă, a Trupului mistic al lui Cristos care este Biserica, își are rădăcina și centrul în Sfânta Euharistie¹⁹, adevăratul Trup sacramental al lui Isus.

Cu toate acestea, Sfântul Ioan Paul al II-lea clarifică faptul că „celebrarea Euharistiei nu poate să fie punctul de plecare al împărtășirii, pe care o presupune ca existând deja, ca să o întărească apoi și să o ducă la desăvârșire. Sacramentul exprimă această legătură de comuniune în dimensiunea sa *invizibilă* care, în Cristos, prin lucrarea Duhului Sfânt, ne leagă de Tatăl și între noi, pe de o parte, iar pe de altă parte, în dimensiunea sa *vizibilă* care implică împărtășirea în învățătura apostolilor, în sacramele și în ordinea ierarhică. Strânsa legătură care există între elementele invizibile și elementele vizibile ale comuniunii ecleziale este constitutiv Bisericii ca

¹⁶ Cfr. P. Evdokimov, *Quels sont les souhaits fondamentaux de l'Eglise orthodoxe vis-à-vis de l'Eglise catholique?*, *Concilium* 14 [1966], 70; N. Nissiotis, *L'appartenance à l'Eglise*, citat în Y. Spiteris, *La Chiesa Ortodossa riconosce veramente quella Cattolica come «Chiesa sorella»?*, *Studi Ecumenici* 14 (1996), 43-82 [aici: 70]).

¹⁷ „Prin celebrarea Euharistiei Domnului în fiecare dintre aceste Biserici se zidește și crește Biserica lui Dumnezeu” (UR n. 15a).

¹⁸ Congregazione per la Dottrina della Fede [CDF], *Litterae ad Catholicam Ecclesiam episcopos de aliquibus aspectibus Ecclesiae prout est Communio*, 28 maggio 1992, în AAS 85 (1993), pp. 838-850; traducere italiană în «L'Osservatore Romano» 15-16 giugno 1992, pp. 8-10 [în continuare *Communiois notio*].

¹⁹ Cfr. LG n. 11; CD n. 30; *Communiois notio* n. 5; *Ecclesia de Eucharistia* nn. 3, 23, 34.

sacrament al mântuirii. Numai în acest context se celebrează în mod legitim Euharistia și se participă cu adevărat la acest sacrament. Rezultă de aici o exigență lăuntrică a Euharistiei: ca ea să fie celebrată în comuniune și, concret, respectând toate condițiile cerute” (*Ecclesia de Eucharistia* n. 35).

Ecceziologia euharistică și Comuniunea ecclezială

O Seamă de teologi ortodocși se bazează tocmai pe ecceziologia euharistică pentru a aduce argumente împotriva Primatului Pontifului Roman, punând accentul pe presupusa „plenitudine” a Bisericii particulare. Zizioulas, de exemplu, scrie: „catolicitatea, prin urmare, în acest context, nu înseamnă nimic mai mult decât plenitudinea și plinătatea și totalitatea trupului lui Hristos exact așa cum este actualizată în comunitatea euharistică”... „[în Biserica primară] fiecare comunitate euharistică era, prin urmare, în deplină comuniune cu restul, *nu în virtutea unei structuri externe suprapuse, ci [în virtutea] lui Cristos reprezentat total în fiecare dintre ele*”²⁰.

Răspunzând la această obiecție, Sfântul Ioan Paul al II-lea a declarat: „Trebuie să vedem ministerul Succesorului lui Petru, nu numai ca pe o slujire „globală” care ajunge la fiecare Biserică particulară din „exterior”, ci ca aparținând deja esenței fiecărei Biserici particulare din „interior”²¹, deoarece „comuniunea cu Biserica universală, reprezentată de Succesorul lui Petru, nu este o adăugire externă Bisericii particulare, ci unul dintre constituenții săi interni” (*Communio notio*, n. 17).

Într-adevăr, „orice celebrare euharistică legitimă a Poporului lui Dumnezeu necesită structura constitutivă a Bisericii ca și corp sacerdotal structurat organic și, prin urmare, legătura de comuniune a Bisericii locale cu propriul ei episcop, și a acestuia cu frații lui într-un episcopat și cu Capul

²⁰ J. D. Zizioulas, *The Eucharistic Community and the Catholicity of the Church*, *One in Christ* 6 (1970), 319 e 327. (Traducerea aparține autorului).

²¹ Giovanni Paolo II, *Discorso ai Vescovi degli Stati Uniti d’America*, 16.IX.1987, n. 4, în *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, X-3 (1987), 556. Cfr. anche, J. Card. Ratzinger, *Intervento durante la presentazione della Lettera ‘Communio notio’*, 15 giugno 1992, în «L’Osservatore Romano» 15-16 giugno 1992, 9. Cfr. *Communio notio*, n. 18.

acestora, ca colegiu care este continuatorul corpului apostolic”²². Acesta este motivul pentru care, în cazul Bisericilor Ortodoxe, valida lor celebrare euharistică cere în mod obiectiv comuniunea cu Petru (Cf. *Communio notio* n. 14), chiar dacă în mod subiectiv nu reușesc să-l recunoască în succesorul său, episcopul Romei.

Nu există plenitudine ecleziastică a Bisericii locale dacă aceasta pretinde să trăiască izolată și independentă de celelalte Biserici. De fapt, „după cum arăta Card. J. Ratzinger, Euharistia, ca prezență a lui Cristos și sacrament al său, edifică Biserica... Cristos nu este prezent împărțit, ci în întreaga Sa realitate, astfel încât și Biserica este prezentă în întregime acolo unde se găsește El... Cu toate acestea, opusul este adevărat: Cristos nu poate fi decât unul singur, deci îl putem avea pe întregul Cristos numai împreună cu ceilalți, adică în unitate”²³.

Din acest motiv, *Communio notio* reiterează: „tocmai Euharistia este cea care face imposibilă orice autosuficiență a Bisericii particulare. De fapt, unicitatea și indivizibilitatea Trupului Euharistic al Domnului implică unicitatea Trupului Său mistic, care este Biserica una și nedespărțită ... Tot din acest motiv, exigența ministerului Petrin... este în corespondență profundă cu caracterul euharistic al Bisericii” (n. 11).

Personal, am fost întotdeauna ajutat de gestul liturgic al *commixtio* în celebrarea Euharistiei în ritul meu: după consacrare și înainte de a prezenta credincioșilor *Agnus Dei*, preotul rupe o parte din pâinea euharistică și o lasă în potirul în care se găsește *Sanguis* consacrat. Acest gest, dincolo de semnificația indicată astăzi de *Rânduiala Generală a Liturghierul Roman* nr. 83, pare să provină inițial din faptul că în antichitate Papa încredința fragmente din Euharistia pe care el o consacra (așa-zisul *fermentum*) tuturor preoților care celebrau în bisericile din periferie; la rândul lor, fiecare preot introducea

²² Editoriale, *La Chiesa come Comunione. A un anno dalla pubblicazione della Lettera «Communio notio» della Congregazione per la Dottrina della Fede*, în «L'Osservatore Romano», 23 giugno 1993, 1 e 4.

²³ J. L. Gutiérrez, *Organización jerárquica de la Iglesia*, în AA.VV., *Manual de Derecho Canónico*, 2^a ed., Pamplona 1991, 349.

acest fragment în potir ca semn al comuniunii cu el, pentru a indica faptul că ceea ce se celebra în diferite locuri era una și aceeași Euharistie²⁴.

Rolul succesorului lui Petru pentru comuniunea ecleziastică deplină

Episcopul ortodox Kallistos de Diokleia a scris: „Este ușor de spus că Euharistia creează unitatea Bisericii. Dar ecleziologia euharistică, dacă nu este însoțită de o doctrină fermă și practicabilă a primatului, se dovedește de fapt nerealizabilă”²⁵.

Schatz exprimă bine această realitate: „Când se ajunge la contraste, când niciun dialog și nici o discuție nu sunt capabile să deblocheze situația, când se ajunge chiar în fața necesității de a rezista în fața persecuției și a opresiunii din exterior, atunci întrebarea elementară pe care biserica trebuie să și-o pună este unde se află centrul unității, spre care să se orienteze în cele din urmă, de care să nu se despartă cu niciun preț și de la care dobândește propria identitate de Biserică a lui Cristos: dacă în același stat, în propria națiune, în acordul cu un anumit impuls al propriului timp sau în Roma. Evident, această identitate este în cele din urmă Cristos însuși răstignit și înviat. Însă structura sacramentală a Bisericii Catolice cere ca acest centru al unității să apară și într-un semn ecleziastic perceptibil, care nu se identifică cu puterile acestei lumi și nu depinde de ele”²⁶.

În acest sens, doctrina catolică ne învață că „toate Bisericile sunt în comuniune deplină și vizibilă, pentru că păstorii sunt în comuniune cu Petru și sunt astfel în unitatea lui Cristos (*Ut unum sint*, n. 94). Ele devin o realizare completă a Bisericii lui Cristos numai atunci când sunt deschise spre comuniunea cu celelalte Biserici particulare și recunosc voința lui Isus cu privire la ministerul petrin al succesorului lui Petru (Cf. *Ut unum sint* No 97) ca un minister de unității, nu de prepotență.

Într-un mod asemănător cu ceea ce s-a întâmplat în dialogul cu alte Confesiuni creștine²⁷ în timpul dialogului ecumenic oficial cu Bisericile

²⁴ Cfr. M. Righetti, *Storia liturgica*, vol. III – La Messa, Ancora, Milano 1998 (riproduzione anastatica della terza edizione del 1966), pp. 490-491, n. 298.

²⁵ Kallistos di Diokleia, Un primato diverso e necessario, *Il Regno-Attualità* (8/1997), 247.

²⁶ K. Schatz, sj., Primato, ministero di comunione, *Il Regno-Attualità* (8/1997), 240.

²⁷ Cfr. Commissione Internazionale Anglicana – Cattolica Romana, Dichiarazione concordata sull'autorità nella Chiesa II, Windsor 1981, în *Enchiridion Oecumenicum*, vol. 1, Dialoghi internazionali 1931-1984, Bologna 1986, 1-88, nn. 118-122.

Ortodoxe²⁸, în *documentul de la Ravenna* din 2007 a fost posibilă recunoașterea necesității unui „Protos” eclezial la nivel mondial: „la nivel universal, unde cei care sunt primii (*protoi*) în diferitele regiuni, împreună cu toți episcopii, cooperează în ceea ce privește întreaga Biserică. Chiar și la acest nivel, cei dintâi (*protoi*) trebuie să recunoască cine este primul dintre ei”²⁹. Cu toate acestea, a fi conștienți de această necesitate nu este suficient pentru a ajunge la un acord ecumenic cu privire la acest aspect. Este necesar să înțelegem și să acceptăm că Primatul la nivel universal nu este o problemă pur organizațională oferit de acordul dintre toate Bisericile locale și supus schimbărilor circumstanțelor istorice, ci aparține voinței fundamentale a lui Cristos, atribuit de Domnul apostolului Petru și transmis succesorilor săi din Roma, unde el a murit ca martir³⁰. De fapt, *documentul de la Chieti* din 2016 recunoaște că acesta este un punct fundamental, care trebuie să facă obiectul viitorului dialog dintre Biserica Catolică și Bisericile Ortodoxe³¹.

Știu că unii autori ortodocși susțin că în celebrarea Euharistiei episcopul fiecărei eparhii este succesorul direct al lui Petru³², dar această

²⁸ Commissione Mista Internazionale per il Dialogo Teologico tra la Chiesa Cattolica e la Chiesa Ortodossa nel suo insieme, *Le conseguenze ecclesiologiche e canoniche della natura sacramentale della Chiesa: Comunione ecclesiale, conciliarità e autorità*, Ravenna 13 ottobre 2007, *Information Service* 126 (2007/IV), 178-184, poate fi consultat și în www.vatican.va [<https://goo.gl/5rXGeJ>]. Pentru versiunea italiană, cfr. <https://goo.gl/rBBFUV>, consultat 27 februarie 2018 [în continuare, *Documentul de la Ravenna* 2007].

²⁹ „At the universal level, where those who are first (*protoi*) in the various regions, together with all the bishops, cooperate in that which concerns the totality of the Church. At this level also, the *protoi* must recognize who is the first amongst themselves”. (*Documentul de la Ravenna* 2007, n. 10).

³⁰ Cfr. Concilio Vaticano I, Sessio IV (18 luglio 1870), *Costituzione dogmatica, Pastor aeternis*, Cap. 2, Dz 1824-1825.

³¹ „In the West, the primacy of the see of Rome was understood, particularly from the fourth century onwards, with reference to Peter’s role among the Apostles. The primacy of the bishop of Rome among the bishops was gradually interpreted as a prerogative that was his because he was successor of Peter, the first of the apostles (Cf. Jerome, *In Isaiam* 14, 53; Leo, *Sermo* 96, 2-3). This understanding was not adopted in the East, which had a different interpretation of the Scriptures and the Fathers on this point. Our dialogue may return to this matter in the future”. Joint International Commission for the Theological Dialogue between the Roman Catholic Church and the Orthodox Church, *Synodality and Primacy during the First Millennium: Towards a Common Understanding in Service to the Unity of the Church*, Chieti 21 settembre 2016, n. 16, *Information Service* 148 (2016/II) 70-73, poate fi găsit și în www.vatican.va [<https://goo.gl/PPko26>], consultat 21 februarie 2018.

³² Cfr. P. Evdokimov, *L’Ortodossia*, Bologna 1965, 189.

afirmație nu explică nici rolul supra-episcopal al primaților locali (patriarhii), nici cu atât mai puțin rolul supra-episcopal al lui Petru pentru întreaga *ecumene*. Fiecare celebrare locală a Dumnezeieștii Euharistii este intrinsec legată de unirea afectivă și efectivă cu întregul Trup Mistic al lui Cristos, concretizată prin unirea socială cu centrul unității, Petru și succesorii săi.

Având în vedere toate acestea, se poate spune că efortul ecumenic pentru unitatea deplină cu succesorul lui Petru este cu siguranță calea către plinătatea unității interne a Bisericilor³³.

Iată, așadar, ceea ce doar am intuit în acel îndepărtat 1993 în fața întrebării referitoare la justificarea eclesiologică a existenței Bisericii Române Unite cu Roma.

Traducere din limba italiană:
William Bleiziffer

³³ Cfr. R. Lanzetti, *La Iglesia como comunión*, în: *Congregazione per la Dottrina della Fede, El misterio de la Iglesia y la Iglesia como comunión, Introducción y comentarios*, Madrid 1994, 175.

Beatificarea episcopilor români uniți, în lumina teologiei martiriului

Alexandru Buzalic¹

Abstract: *The beatification of the united Romanian bishops, in the light of the theology of martyrdom.* The Church of Christ fulfills three functions in the history of salvation: μαρτυρία – *martyria*, λειτουργία – *leiturgia* and διακονία – *diakonia*. Confession of Faith, *martyria*, it is a fundamental mission entrusted to the Church, which is exercised by preaching the Gospel (Matt. 28:19), the *Logos* transmitted and explained, the life in the faith and defending it from internal enemies (schisms, polemics, etc.) or external ones (heresies and persecutions). Since the times of apostolic and ancient Christianity *martyria* was achieved through a testimony of faith strengthened by resistance to persecution and the radicality of the sacrifice of life, starting with St. Stephen, passing through the long line of martyrs of all times, in 1623 by the martyrdom of St. Archbishop Josaphat for the unity of the Church, the Churches United confessing from now on, with the price of shed blood, the faith and mission entrusted by Jesus "that all may be one" (Jn 17:20). During the persecutions of the twentieth century, the United Romanian Church wrote a page in the "theology of martyrdom", building the Church, fulfilling its crown of martyrdom, the beatification of martyrs to restore the unity of the Church opening a new stage in the history and mission of contemporary Christianity.

Keywords: *beatification, Church, Catholicism, Greek Catholicism, martyrdom, theology, unity.*

¹ Conf. univ. dr. pr., Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Departamentul Oradea
Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România; E-mail: alexandru.buzalic@ubbcluj.ro.

Introducere

În pragul trecerii spre mileniul III, între 7 și 9 mai 1999, urmașul Sfântului Petru, prin Papa Ioan Paul al II-lea, ajungea pentru prima oară în România. Redusă la vizita „unui președinte de stat”, cu multe restricții și condiționări, în imposibilitatea unor vizite pastorale în comunitățile catolicilor din România, oferea o primă deschidere, deoarece:

„era de neimaginat că episcopul Romei ar fi putut veni în vizită la frații și surorile în credință care trăiesc în România. Astăzi, după o lungă iarnă de suferință și de prigoană, putem în sfârșit să ne dăruim unii altora îmbrățișarea păcii și să-l lăudăm împreună pe Domnul” (pp. Ioan Paul II, omilia rostită la Liturghia din Parcul Izvor)².

În discursul de rămas bun, Sfântul Părinte Ioan-Paul II spunea:

„Primum ca un dar din mâna lui Dumnezeu evenimentele la care am participat împreună având încredere că vor aduce roade de har atât pentru creștini cât și pentru întregul popor al României. Țara voastră are înscrisă în rădăcinile ei o unică vocație ecumenică. Prin poziția geografică și prin lungă ei istorie, prin cultură și tradiție, România este o casă unde Orientul și Occidentul se regăsesc în dialog natural” (discursul din 9 mai 1999)³.

Timpul trecea, evenimentele istoriei recente marcau progresul și schimbările din viața societății și a Bisericii. „Roadele de har” despre care vorbea Sfântul Ioan Paul al II-lea au marcat atât Bisericele Catolice din România (Romano și Greco-Catolică), cât și „întregul popor al României” care, sub inspirația Spiritului Sfânt, au proclamat, într-un elan similar protagoniștilor Duminicii Floriilor, un deziderat venit din testamentul Mântuitorului lăsat Bisericii sale: Unitate! Pentru ca toți să fie una! (In 17, 21).

În unele interviuri prezentate la radio sau la televiziune, personalități civile sau ecleziale din Biserica soră ortodoxă exprimau scepticismul *vis-à-vis* de o posibilă vizită viitoare a unui suveran pontif în România. Cu toate acestea, erau două contexte care influențau desfășurarea evenimentelor: primul, istoric, intrarea României în spațiul Uniunii Europene ducea la libera circulație și la normalizarea relațiilor diplomatice între statele componente, al doilea context, metaistoric, este cel ecleziologic; istoria profană este supusă

² <http://w2.vatican.va/content/vatican/it.html>, consultat la data de 28.01.2021.

³ *Ibidem*.

tensiunii eshatologice și coincide – până la momentul unei *coincidentia oppositorum* – cu istoria mântuirii neamului omenesc, de aceea un moment istoric revelează prin transparență dimensiunea sacră a Istoriei aflată în mâinile lui Dumnezeu.

În acest context, era nevoie de un semn istoric cu valoare quasi-sacramentală care să pecetluiască „plinirea cununei mucenicii” Bisericii Române Unite petrecută în planul lui Dumnezeu de refacere a unității neamului omenesc, trecând prin fiecare neam în parte. Acest gest, istoric și teologic în același timp, s-a petrecut prin beatificarea episcopilor greco-catolici martiri de către papa Francisc la data de 2 iunie 2019. Propun în continuare câteva reflecții ecleziologice referitoare la *martyria* Bisericii Române Unite.

Martyria – funcție esențială a Bisericii în accepție ecleziologică

Comunitatea credincioșilor nu este desprinsă de planul istoric al existenței. Unitatea și complexitatea formelor de acțiune ale lui Dumnezeu în Biserică conduce, din necesitate, la edificarea structurilor ecleziale care permit acțiunea lui Dumnezeu *hic et nunc* în orice moment. Aceste structuri asigură funcțiile Bisericii care se actualizează prin slujirea comunității: carismatică și ministerială⁴. Funcțiile Bisericii, dictate de rațiuni teologico-pastorale, sunt esențiale, constituția ierarhică a Bisericii fiind expresia vizibilă, supusă condiționărilor istorice, sociale și jurisdicționale ale istoriei.

Slujirea carismatică, prin intermediul harului slujirii comunității (în limba greacă *χαρισμα*), caracterizează aspectul „intern” al vieții spirituale a Bisericii conform teologiei pauline: „Iar voi sunteți trupul lui Hristos și mădulare fiecare în parte. Și pe unii i-a pus Dumnezeu, în Biserică: întâi apostoli, al doilea profeți, al treilea învățători; apoi pe cei care au darul de a face minuni; apoi darurile vindecărilor, ajutorările, cârmuirile, felurile limbilor” (1 Cor. 12, 27-28).

Această structură carismatică se bazează pe multitudinea darurilor făcute de Dumnezeu. Orice manifestare carismatică este o epifanie trinitară,

⁴ S. Wiedenhofer, *Ekklesiologie* în: *Handbuch der Dogmatik*, tom. II, Patmos Verlag, Düsseldorf, 1992, 109.

pornind de la Tatăl, în slujba Fiului care lucrează prin intermediul Spiritului, destinate slujirii celorlalți, având scopul de a edifica Biserica. Multitudinea carismelor servește unității Bisericii, întărind credința și activitatea misionară, oameni cu harisme individuale lucrând împreună, în folosul tuturor⁵.

Euharistia și Sfânta Liturghie conduc din necesitate la o altă structură bisericească, „externă”, ministerială, strâns legată de aspectul funcțional și instituțional. Hristos i-a trimis pe Apostoli, aceștia au transmis ministerul slujirii și administrării Sacramentelor Episcopilor, ajutați de preoții și diaconii din Biserica locală respectivă, instituindu-se o ierarhie ministerială. În legătură cu celebrarea euharistică apar din necesitate hirotonirile, slujiri care țin de ierarhia bisericească.

Biserica lui Hristos este o unitate care se manifestă printr-o acțiune conjugată: Bunavestirea, predicarea, cateheza, Sfânta Liturghie, Sacramentele, mărturisirea de credință, iubirea aproapelui, slujirea săracilor, etc. Sunt acțiuni care fac prezentă Biserica în lume în scopul atingerii finalității sale eshatologice.

Acțiunea conjugată a Bisericii corespunde funcțiilor Bisericii: Evanghelizarea și mărturisirea de credință – martyria (μαρτυρία); Sfânta Liturghie, Sacramentele și rugăciunea – leiturgia (λειτουργία); în sfârșit, a treia funcție a Bisericii este slujba carității în sprijinul comunității credincioșilor și a solidarității umane – diakonia (διακονία)⁶.

Mărturisirea de credință, *Martyria*, este prima funcție pe care Biserica o îndeplinește prin evanghelizare, adică proclamarea kerygmatică a Bunevestiri și prin catehizare, adică transmiterea conținutului credinței într-o formă pedagogică, sistematizată. Mărturisirea de credință începe prin trăirea credinței, prin reflectarea valorilor Evangheliei în lume. Exemplul clasic este „viața ascunsă a lui Isus și a Sfintei Familii” din Nazaret:

„Viața ascunsă de la Nazaret permite fiecărui om să fie în comuniune cu Isus pe căile cele mai obișnuite ale vieții de toate zilele: o lecție de tăcere... prețuirea tăcerii, această admirabilă și indispensabilă atmosferă a spiritului,

⁵ Wiedenhofer, *Ekklesiologie* 104.

⁶ A. Buzalic, *Ekklesia. Din problematica ecleziologiei contemporane*, Editura Buna Vestire, Blaj 2005, 193.

o lecție de viață de familie... comuniunea ei de iubire, frumusețea ei austeră și simplă, caracterul ei sacru și inviolabil, o lecție de muncă... legea, aspră dar mântuitoare, a trudei omenești..."⁷.

Această mărturie de credință se lovește de dușmanii interni și externi ai Bisericii: din interior unitatea este destrămată de erezii, din exterior Biserica este supusă persecuțiilor culturii anticeștine sau persecuțiilor venite din partea autorităților puterii publice.

Lupta împotriva ereziei a generat răspunsul părinților apologeți, marile opere din Epoca de Aur a patristicii, stabilirea reperelor ortodoxiei doctrinare fiind stabilită la Conciliile Ecumenice din Niceea (325) și Constantinopol (381), următoarele Concilii stabilind principalele repere teologice încredințate Magisteriului Bisericii. Apartenența la Biserica Una, Sfântă, Catolică și Apostolică implică o „mărturisire de credință” unică, în afara acesteia fiind erezia care rupe unitatea eclezială, cum s-a întâmplat în cazul Bisericilor ariene sau al altor grupări heterodoxe din primele secole ale creștinismului care au generat primele schisme⁸.

Spre deosebire de lupta internă, din interiorul creștinismului, lupta cu inamicii externi este mult mai dinamică și implică confruntarea. Dacă atacurile venite din partea culturii păgâne sau al altor religii generează un răspuns apologetic adresat confruntării de idei din spațiul culturii timpului, confruntarea cu instituțiile puterii seculare este însoțită de violență, interdicții, persecuții și martiriul ca gest extraordinar prin care creștinul este chemat să dea mărturie de credință cu prețul propriei vieți.

Radicalitatea acestui mod extraordinar de exercitare a *martyriei* este consecința condiției decăzute a umanității specifică istoriei post-căderii în păcatul strămoșesc. O lume ideală, a omului care se lasă pătruns de harul lui Dumnezeu, nu poate concepe violența, răul săvârșit împotriva aproapelui și moartea... însă violența consecințelor păcatului conduce la radicalitatea și grotescul persecuțiilor.

Planul de mântuire a neamului omenesc trece prin ascultarea Fiului întrupat, însă violența și moartea pe cruce este rezultatul asumării

⁷ CBC n. 533.

⁸ B. Stubenrauch, *Der Ursprung Zukunft geben, Glaubenserkenntnis in ökumenischer Verantwortung – Sonderdruck* – Herder, Freiburg, Basel, Wien, 13-14.

consecințelor păcatului care ajunge până la experimentarea singurătății condiției omului păcătos care s-a îndepărtat de Dumnezeu. Aceeași violență se manifestă împotriva ucenicilor lui Hristos, începând cu Sfântul Ștefan până la martirii de azi persecutați în diferite colțuri ale lumii pentru credința lor.

Ignațiu de Antiohia, numit și Teoforul – „Purtătorul de Dumnezeu”, cel mai important părinte din timpurile apostolice, a cunoscut martiriul în anul 110 dHr. În Epistolele sale ne-a lăsat o adevărată teologie a martiriului, prin experiența sa mistică arătând că martiriul este în același timp un har divin, lucrarea Spiritului Sfânt Mângâietorul care întărește omul în încercări și îi dăruiește puterea de a suporta nevoințele muceniciei prin pregustarea fericirii Cerului. Ignațiu Teoforul numește Biserica altar – *θυσιαστηρον* (Efes. 5, 2; *Tralieni* 7, 2; *Filadelfieni* 4) pe care se jertfește Isus și prin care primim Euharistia, adevărat „medicament al nemuririi” – *φάρμακον ἀθανασίας* (Efes. 20,2)⁹, același altar pe care se aduce jertfă, prin participare mistică, cel ce primește harul martiriului.

Tertulian, în anul 197 dHr. se adresa creștinilor întemnițați din timpul persecuțiilor din Cartagina în lucrarea *Ad martyres*, spunând că pătimirile sunt neînsemnate dacă prin acestea se dobândește răsplata divină¹⁰, pentru a-și radicaliza poziția, în perioada montanistă, prin lucrarea *De fuga in persecutione*, scrisă în anul 212 dHr., considerând că respingerea muceniciei este respingerea harului lui Dumnezeu¹¹. Tot Tertulian, în jurul anului 197 dHr. ne arată că, în ciuda persecuțiilor: *plures efficimur, quoties metimur a vobis, semen est sanguis christianorum* – „suntem din ce în ce mai mulți ori de câte ori voi ne măsurați [numărați], [deoarece] sângele este sămânța creștinilor” (*Apologeticum* 50)¹², pentru că sângele martirilor edifică Biserica.

Martiriul sub forma extraordinară a mărturisirii de credință în persecuții este o constantă a istoriei Bisericii. Nu există epocă istorică în care Biserica să nu fie persecutată, să nu întâlnească opoziția radicală a oamenilor

⁹ B. Altaner / A. Stuiber, *Patrologia. Życie, pisma i nauka Ojców Kościoła*, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa, 1990, 111.

¹⁰ Altaner / Stuiber, *Patrologia*, 239.

¹¹ Altaner / Stuiber, *Patrologia*, 242.

¹² Altaner / Stuiber, *Patrologia*, 232.

păcatului care să dorească anihilarea ei și, în egală măsură, să nu aibă vrednici slujitori care să-și verse sângele pentru apărarea Adevărului, căii spre mântuire și spre viața veșnică. Sângele martirilor a consolidat fundamentele Bisericii construită pe piatra de temelie a lui Petru, având cheia de boltă Isus Hristos, capul Bisericii, jertfa fiecăruia în parte dând rod bogat, fie că este vorba despre sfinți recunoscuți public sau știuți numai de Dumnezeu.

Chiar dacă meritele martiriului se revarsă asupra întregii Biserici universale, fiecare Biserică locală, sau *sui iuris* în parte este o imagine a Bisericii lui Hristos, de aceea deține în patrimoniul ei spiritual și *martyria* care validează în mod vizibil apartenența plenară la apostolicitatea misiunii și asumarea condiției servitorului lui Dumnezeu:

„aduceți-vă aminte de cuvintele pe care vi le-am spus: servitorul nu este mai mare decât Stăpânul lui. Dacă pe Mine M-au persecutat, vă vor persecuta și pe voi” (Ioan 15, 20).

Din istoria refacerii unității Bisericii Răsăritene – semnificații ecleziologice

Bisericile „Unite” au preluat misiunea universală a mărturisirii de credință, însă sunt expresia unei misiuni suplimentare: refacerea unității Bisericii lui Hristos după dorința Mântuitorului „pentru ca toți să fie una” (In 17,21). Această misiune s-a exercitat în toate timpurile, fiind o parte din acțiunea de reconciliere a omenirii în jurul lui Hristos, capul Bisericii, în efortul edificării Împărăției lui Dumnezeu prin procesul istoric prin care toate neamurile sunt chemate să vină la unitatea „unei turme și a unui Păstor”. Originile Bisericilor Unite se regăsesc în documentele Conciliului Florentin (1438-1439) care, prin Decretul *Laetentur coeli*¹³ au reușit să obțină un prim consens între Patriarhul Iosif al II-lea al Constantinopolului și al delegațiilor Bisericilor Răsăritene, inclusiv din Biserica Romană,¹⁴ prin care se trasa o cale de refacere a unității Bisericii realizată de schima din anul 1054. Chiar dacă evoluția ulterioară a evenimentelor a fost nefavorabilă, bazele

¹³ *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, (Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna, 1991), 2525-2540.

¹⁴ S. A. Prunduș / C. Plăianu, *Catolicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Casa de Editură Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1994, 27.

teologice ale unei reconcilieri au fost trasate și au condus la „Unirile” prin care o parte a unor Biserici Răsăritene au reintrat în comuniunea Bisericii Catolice păstrându-și identitatea¹⁵.

Apariția Bisericilor Unite a fost însoțită de persecuții și prigoană din partea forțelor care – mergând pe linia dezbinării și a spiritului Turnului Babel – se opun oricărui pas făcut spre unitate, făcându-se prizonierii diferitelor partizane aflate în slujba politicilor marilor Imperii sau a intereselor puterii trecătoare.

Prima Unire a unei părți a Bisericii Răsăritene de rit greco-bizantin-slav s-a petrecut în anul 1596 la Brest-Litovsk. Biserica soră ne-unită – termenii ortodox și greco-catolic apar ulterior în identificarea confesională din partea autorităților – reacționează sub influența Patriarhiei Moscovei, în spatele mișcărilor fiind interesele politice ale Rusiei țariste și a Imperiului Otoman care se confruntau cu Statul Polono-Lituanian, pe teritoriul acestuia din urmă apărând primele eparhii greco-catolice lituaniene, bieloruse, poloneze și ucrainene reunite sub Arhiepiscopul Mihail Rohoza (1589-1599), primul Mitropolit al Bisericii Ucrainene / Kiev semnatar al Unirii.

Prima etapă de opoziție ține de confruntarea pe tărâm polemic și apologetic între anii 1597-1612 din partea Bisericii Unite remarcându-se Mitropolitul Ipatie Potie (1599-1613). Polemica se desfășura în jurul liceității și canonicității Sinodului de Unire de la Brest. În ceea ce privește canonicitatea Soboarelor de Unire, acestea au fost convocate conform canoanelor de către Mitropolitul Mihail Rohoza, hotărârea fiind apoi acceptată de partea catolică și ratificată de Mitropolit împreună cu ceilalți episcopi. Cneazul Ostrozki a convocat un anti- sobor necanonic, condus de protosinCELul Nikifor, prin care episcopii Ucrainei de Vest, H. Balaban și M. Kopistenko cu un mare număr de mănăstiri (9 Arhimandriți) vor renunța la Unire¹⁶.

¹⁵ E. C. Suttner, *Die Christenheit aus Ost und West auf der Suche nach dem sichtbaren Ausdruck für ihre Einheit*, Augustinus-Verlag, Würzburg, 1999, 75-76.

¹⁶ De remarcat faptul că aceste mănăstiri vor deveni greco-catolice în anul 1700, pentru ca în anul 1740, ca urmare a prevederilor Soborului de la Zamois'k (1720), să accepte începând cu anul 1739 să facă parte integrantă din „Congregația Acoperământul Maicii Domnului” pentru a deveni în anul 1743, prin unirea administrativă cu „Congregația Preasfintei Treimi” cu sediul central în Vilnius, „Ordinul Rus al Sf. Vasile cel Mare” – *Руський Чин св. Василія Великого*.

A doua etapă, între anii 1612-1632, este caracterizată de încercările fraternităților și a clerului ortodox schismatic de a îndepărta ierarhia unită cu Roma; după încercări din partea Seimului (Parlamentului) din Varșovia de a confisca bunurile bisericești (1600-1620) și pentru a mulțumii fraternitățile implicate în politică, în anul 1620, Patriarhul Teofan al Ierusalimului va numi ierarhi neuniți pe scaunele ocupate deja de ierarhia greco-catolică. Scindarea comunităților va duce la exacerbarea scrierilor cu caracter polemic și la poziții partizane. Tensiunile generate de împărțirea comunității au generat acțiuni de violență din partea ortodocșilor, care organizează războaie locale, în urma cărora va fi martirizat la data de 12 noiembrie 1623 Sfântul Iosafat Kunțevici OSBM, arhiepiscop de Poloț'k.¹⁷ Tensiunile vor continua până în anul 1625. Sângele sfințitului martir Iosafat a întărit temelia Bisericii Unite, prin jertfa sa făcând să triumfe planul lui Dumnezeu, consolidându-i drepturile și în fața legislației statale, civile a timpului său.

Tensiunile au continuat pe linia ingerințelor fraților și a trupelor cazacilor conduse de Bohdan Chmielnițki, prin partizanate și lupte între fracțiuni politice rivale care s-au amestecat și în problemele Bisericii, pacea fiind adusă de regele Poloniei Vladislav al IV-lea Waza (1595-1648) prin impunerea autorității, partajarea și separarea administrativă a bunurilor ecleziale între cele două Biserici surori și recunoașterea unui Întâistătător pentru fiecare comunitate: Iosif Veliamin Rutski (+1637) pentru Biserica Unită și Petru Movilă (+1646) pentru Biserica Ortodoxă a Kievului, de acum înainte Biserica Ucraineană manifestându-se prin cele două ramuri care o reprezintă, ambele chemate să se reunească în comuniunea desăvârșită a Bisericii lui Hristos ca o unică Biserică *sui iuris* în comuniunea Bisericilor aflate în unitatea Bisericii Catolice.

Aflată în fața expansiunii Imperiului Rus, Biserica Unită Ucraineană de pe teritoriul Bielorusiei sau a teritoriilor cucerite a cunoscut persecuții, deportarea credincioșilor în Siberia, ultima mare persecuție începând în anul 1945-1946 după scenariul comandat de Stalin ce va fi repetat în toate statele

¹⁷ M. M. Solovii / A. H. Velykii, *Sviaty Iosafat Kunțevici* (lb. ucraineană: Соловій М.М., Великий А.Г., СВЯТИЙ ЙОСАФАТ КУНЦЕВИЧ ЙОГО ЖИТТЯ І ДОБА, Видавництво ОО. Василян, Торонто 1967), 33-34.

intrate sub sfera de influență sovietică. Biserica Unită din Ucraina intra în catacombe... În anul 2001, Papa Ioan Paul al II-lea beatifica 27 de mucenici greco-catolici, printre aceștia episcopii și exarhii martiri!

La o sută de ani după Unirea de la Brest, în Alba Iulia anului 1700 era semnat actul de unire al românilor din Transilvania. Eparhiile Unite erau deja prezente la porțile Transilvaniei prin numirea lui Iosif de Camillis (+1706) ca episcop al popoarelor de rit grec din ținutul Ungariei; această numire s-a făcut și datorită demersurilor Cardinalului Kollonich, fapt pentru care Papa Alexandru al VIII-lea îi acorda lui Iosif de Camillis titlul de episcop al Eparhiei de Mukacevo și Arhiepiscop Apostolic pentru celelalte comunități de rit greco-bizantin de pe teritoriul Ungariei¹⁸.

Un rol deosebit l-a avut și modernizarea, după cerințele timpului, a monahismului greco-catolic, care a adus beneficii și Bisericii Române. După înființarea *Congregației Sf. Treime* de către Sfântul Iosafat (+1623) și mitropolitul Iosif Veliamin Rutsky (+1637), călugării din Mukacevo și de la Bixad au preluat Regula promulgată de Rutsky, după cum stă mărturie și numele de *vasilienii* sau *bazilitani* pe care și-l atribuie monahii pe la jumătatea secolului al XVII-lea. În anul 1721 vin din Halicina – Galiția de mai târziu – monahi care restaurează viața monastică și introduc practicile citirii lecturii în trapeză, meditația zilnică, citirea la cină din *Regulile* Sfântului Vasile cel Mare, precum și rugăciunea comunitară citită antifonal pe două strane, după modelul practicat în Mănăstirea din Lavriv, aflat în uz și astăzi în Ordinul Sfântului Vasile cel Mare al Sfântului Iosafat¹⁹. Sub jurisdicția lui De Camillis intră primele protopopiate române din Crasna (1690), Sătmar (1691) și Bihor iar până în anul 1695 un număr total de peste 40 de preoți recunosc autoritatea ierarhiei greco-catolice, fapt pentru care episcopul misionar va cere acordul lui Kollonitz pentru extinderea autorității sale asupra Chioarului, Solnocului superior și inferior, Crasnei, Zarandului și Maramureșului²⁰.

¹⁸ O. Ghitta, Iosif de Camillis: un vicar apostolic la porțile Transilvaniei, *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 6/2, 2002, 67.

¹⁹ P. A. Pekar, *Provincia Vasiliană Sf. Nicolae în Zacarpattia*, (o. A. Пекар, *Василіянська Провінція св. Миколая на Закарпатті*), în: *Analecta OSBM, НАРИС ІСТОРІЇ ЧСВВ, Видавництво ОО. Василіян, Рим 1992*, 385.

²⁰ O. Bârlea, Din trecutul Bisericii Românești de la unire până azi, în *Perspective*, nr. 73, ianuarie 2000, anul XXIV, 22.

Unirea Bisericii Române din Transilvania trecea prin aceleași tensiuni și încercări, începând cu amenințarea permanentă a expansiunii spre Moldova a Rusiei sub Petru cel Mare și amenințarea de a trece Carpații, sub primul Episcop Român Unit de Alba Iulia, Atanasie Anghel (+1713), apoi mișcările sofroniene care au produs primul război religios dintre români între 1759-1762. Biserica Română Unită a trecut prin etapa literaturii apologetice, prin Școala Ardeleană oferind românilor din Transilvania o viziune matură asupra teologiei unității și asupra identității naționale care se manifestă în unitatea cultural-spirituală a întregului neam omenesc chemat de Dumnezeu la unitatea Împărăției veacului care va veni.²¹ Românii care au rămas în afara Bisericii Unite au fost introduși sub jurisdicția Bisericii sârbe, echilibrul în relațiile interconfesionale fiind restabilit atunci când au fost recunoscute în planul instituțional Mitropolia Română Unită cu sediul la Blaj prin Bula *Ecclesiam Christi* din 26 noiembrie 1853 sub păstoria lui Alexandru Șterca Șuluțiu (+1867), și Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei la data de 24 decembrie 1864 prin scoaterea românilor ortodocși de sub jurisdicția Bisericii sârbe și numirea ca Mitropolit a lui Andrei Șaguna (+1873) cu sediul la Sibiu. Evenimentele istorice care au marcat Biserica Românilor, unită și neunită, sunt legate de efortul de emancipare a poporului, de afirmarea și consolidarea conștiinței naționale, de dezvoltarea culturală și afirmarea intelectuală a românilor din Transilvania, până la unirea statală a României Mari.

După intrarea României în sfera de influență a Rusiei Sovietice, scenariul desființării Bisericii Române Unite avea să fie aplicat în anul 1948 după modelul deja experimentat în Ucraina, episcopatul greco-catolic urcând pe golgota persecuțiilor și martiriului. După martiriul Sfințitului Martir Iosafat (+1623) și al martirilor secolului XX din Biserica Ucraineană, venea rândul Bisericii Române Unite să-și îndeplinească cununa muceniciei.

Anul 1948 duce inevitabil la întreruperea unei linii tradiționale, teologia intrând în catacombe... Perioada următoare celui de-al doilea Război Mondial reprezintă pentru Biserica Catolică un timp de cristalizare a noilor școli teologice, o perioadă în care teologia simte nevoia actualizării

²¹ C. Barta, *Tradiție și dogmă*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2003, 50.

limbajului tradițional și a dialogului cu științele pozitive, precum și a deschiderii față de spiritul noilor generații. Această perioadă este însoțită de suferințele și coborâșurile inerente unei perioade de căutări, Conciliul Ecumenic Vatican II și evenimentele precursore acestuia validând formarea mai multor școli teologice prin intermediul cărora unicul Adevăr revelat din iubire omenirii în scopul mântuirii este prezentat pluralismului etnic, cultural și motivațional în care se manifestă umanitatea chemată spre atingerea scopului ei eshatologic.

Slujitorii lui Dumnezeu, Arhieri ai Bisericii Valeriu Traian Frențiu (+1952), Vasile Aftenie (+1950), Ioan Suciu (+1953), Tit Liviu Chinezu (+1955), Ioan Bălan (+1959), Alexandru Rusu (+1963) și Iuliu Hossu (+1970), persecutați și uciși „din ură față de credință” – *in odium fidei* – în diferite locuri din România între anii 1950-1970,²² erau beatificați la Liturghia din 2 iunie 2019 de pe Câmpia Libertății, un semn istoric care marchează încheierea unei etape din misiunea Bisericii Române Unite și deschide calea spre Biserica de mâine, supusă altor încercări și provocări.

Particularitățile teologiei martiriului pentru unitatea Bisericii

Martyria sub aspectul teologiei martiriului caracterizează activitatea Bisericii Române Unite. Spre deosebire de aspectele universale prezente în teologia martiriului, mărturia de credință exprimată pentru unitatea Bisericii revelează câteva aspecte suplimentare:

***Martyria* este mărturisirea de credință în fața forțelor care se opun mesajului creștin și lui Hristos.** Episcopii martiri au trăit într-o aură de sfințenie. În contextul istoriei recente și a marilor schimbări culturale și tehnologice din secolul XX au experimentat grotescul persecutării, interdicției dreptului de a practica liber cultul religios, abuzul confiscării bunurilor patrimoniale ale unei Biserici istorice care și-a adus contribuția la

²² Decretul privind martiriul Slujitorilor lui Dumnezeu Valeriu Traian Frențiu, Vasile Aftenie, Ioan Suciu, Tit Liviu Chinezu, Ioan Bălan, Alexandru Rusu și Iuliu Hossu, episcopi uciși „în odio fidei” în diferite locuri din România între anii 1950-1970. <https://waticannews.va/ro/papa/news/2019-03> consultat la data de 15. 02. 2021.

emanciparea poporului român și la păstorirea sufletelor credincioșilor. Persecuțiile au fost îndreptate împotriva credinței, fiind rezultatul ideologiei marxiste și a mijloacelor prin care regimurile politice totalitare au dominat în lume. Martirii și mărturisitorii secolului XX au trăit și au murit din cauza persecuțiilor îndreptate împotriva credinței, sfârșind pelerinajul pământesc în „mirosul de bună mireasmă spirituală” (Efes. 5,2; Filip. 4,18) a sfințeniei, asemenea bobului de tămâie care se mistuie prin ardere de tot lăsând în jur semnul vizibil al „parfumului sfințeniei”.

Toate religiile, toate Bisericele creștine au fost supuse opresiunii și unei lupte ideologice, Bisericele Unite fiind supuse suplimentar unei încercări de lichidare a structurilor ecleziale și de integrare forțată în Bisericele Ortodoxe. Această strategie se baza pe faptul că ambele Biserici slujesc același popor și sunt de același rit, ontogenetic fiind la origine aceeași Biserică ce se desprinde de entitățile ecleziale rămase în schismă și intră în comuniune, unitate în diversitate, păstrându-și identitatea în comuniunea spirituală a Bisericii universale după modelul primului Mileniu creștin. Reunirea celor două ramuri a Bisericii românilor nu se putea face în schismă, ci în cadrul unității din Biserica primului Mileniu creștin.

După separarea Europei printr-o „cortină de fier” ideologică și militarizată, Unitatea din interiorul Bisericii Catolice însemna legături între instituții care se aflau în zona liberă-democratică cu cei din zona totalitarismului comunist, permițând libera circulație a ideilor și aspirațiilor legitime oricărui om. Bisericele Ortodoxe, după schisma din anul 1054 au evoluat pe linia enclavizării și izolării în jurul centrelor arhieparchiale-mitropolitane, mișcare susținută strategic de jocul de putere, fie al statelor feudale creștine din rațiuni politice, fie al arabilor și otomanilor care aveau tot interesul să susțină creștinismul dezbinat doctrinar și administrativ, incapabil de a coagula o opoziție de tipul cruciadelor. Bisericele constantinopolitane au moștenit și cezaropapismul constantinian, Biserica fiind supusă imixtiunilor politicului care numea ierarhia și dirija relațiile dintre eparhii și dintre Bisericele locale, însăși structura liturghiei reflectând poziția privilegiată a conducătorilor politici în raport cu ierarhia eclezială.

Această izolare și dependență de conducerea statală a fost privilegiată de regimul totalitar comunist.

Martyria Bisericii greco-catolice este o mărturisire de credință și de fidelitate față de unitatea Bisericii lui Hristos.²³ În fața amenințărilor era de ajuns „trecerea” la Biserica soră, mulți credincioși și chiar dintre clerici făcând acest gest, „formal”, pentru a-și continua viața, uneori păstrându-și convingerile, într-un compromis de moment necesar evitării persecutării și chiar a anihilării. Episcopii martiri nu au defecționat, nu s-au lepădat de misiunea lor care rezidă în a fi un semn vizibil al prezenței lui Hristos în mijlocul unei Biserici locale – așa cum se exprimă iconic în ritul „scaunului de sus” – care face prezentă, în mod sacramental, lucrarea lui Dumnezeu în istorie prin epicleza Spiritului Sfânt. Martirii unității nu s-au lepădat de responsabilitatea lor de păstori. Fidelitatea față de Biserica Catolică a însemnat fidelitate față de unitatea Bisericii Române care se va realiza din voința Mântuitorului în unica Biserică a lui Hristos, instrumentul mântuirii tuturor neamurilor chemate să fie „o turmă și un păstor”. Martiriul greco-catolicilor este expresia fidelității față de voința Mântuitorului „Pentru ca toți să fie una !” (In 17,21).

Martyria – expresie a teologiei Crucii²⁴. Harul martiriului este un semn al fidelității față de Hristos și confirmarea apartenenței la comuniunea sfinților alături de ucenicii Mântuitorului. Dacă Isus trece prin misterul suferinței și patimilor care au culminat prin moartea Sa mântuitoare, aceeași respingere și ură din partea spiritului lumii păcătoase va fi o constantă în devenirea istorică a Bisericii sale, ucenicii îmbrățișând condiția Magistrului (Ioan 15,20). Urmarea lui Hristos înseamnă actualizarea activității publice prin pastorație, prin asigurarea misterului prezenței Mântuitorului în mijlocul Bisericii prin propovăduirea Cuvântului lui Dumnezeu și Sfintele Sacramente prin care Dumnezeu lucrează în concretul istoriei. Aceeași urmare a lui Hristos ca *imitatio Christi* este calea spre victoria asupra morții care trece prin Golgota. Începând cu anul 1948 Biserica Română Unită pornea

²³ A. Buzalic, Școala teologică greco-catolică română: repere epistemologice, în: „230 de ani de la înființarea Eparhiei Române Unite de Oradea Mare – trecut, prezent și viitor”, Presa Universitară Clujeană, 2008, 108.

²⁴ Buzalic, Școala teologică greco-catolică română.

pe Calea Crucii, martirii au îndurat „scuipările, lovirile peste față, palmele, insultele, batjocorile, haina de porfiră, trestia, buretele, oțetul, piroanele, sulita și înainte de toate Crucea și moartea” așa cum Isus Hristos „le-a primit de bunăvoie pentru noi.”²⁵

Beatificarea și canonizarea – pecete a „plinirii cununei muceniciei”.

În capela improvizată în catacombele demisolului din strada Gheorghe Lazăr nr. 20 din orașul Cluj-Napoca, părinții bazilitani reușiți în jurul părintelui ieromonah Silvestru Augustin Prunduș OSBM și credincioșii care își manifestau cu curaj credința în perioada persecuțiilor, se rugau „pentru ca Biserica noastră să-și plinească cununa muceniciei”. Această rugăciune se rostea și după ieșirea la lumină din anul 1989, când umbra persecuțiilor și a noilor opoziții venite din partea dușmanilor unității se făcea încă simțită. Momentul istoric concret în care meritele martiriului ierarhiei și credincioșilor Bisericii Române Unite au ajuns la plinătate rămâne un mister. Actul beatificării nu este necesar pentru *iconomia* divină ci pentru oamenii din Biserica luptătoare, deoarece are o valoare iconică, fiind un gest vizibil care ne trimite spre realitatea nevăzută, realitatea din veșnicie. Procesul canonic caută semnele vizibile care demonstrează că mucenicul a intrat în comuniunea fericită a Cerului, în Biserica triumfătoare, prin comuniunea sfinților, prin meritele câștigate prin nevoință, mijlocind pentru frații pelerini prin istorie din Biserica luptătoare. Actul liturgic al slujbei de canonizare devine o pecete vizibilă a faptului că Biserica și-a plinit cununa muceniciei. Jertfa martirilor consolidează edificiul spiritual și consacră locul Bisericii Române Unite în patrimoniul Bisericii Universale. Este un semn al speranței și în același timp al confirmării validității căii unității deschise de primii Apostoli semnatari ai Declarației de Unire lăsată ca testament Bisericii Române Unite²⁶.

²⁵ *Sinaxar în Sfânta și Marea Vineri*, în: „Săptămâna Mare, Duminica Învierii și Săptămâna Luminată”, Editura Logos 94, Oradea 1999, 137.

²⁶ A. Buzalic, *The specificity of the Greek-Catholic ecclesiology in the thinking of the Romanian theological school*, în: „Stolen Churches or Bridges to Orthodoxy? Vol. 1: Historical and Theological Perspectives on the Orthodox and Eastern-Catholic Dialogue”, Palgrave-McMillan, 2021, 287.

Concluzii

Biserica Română Unită cu Roma, greco-catolică, a ieșit la lumină într-un context istoric și cultural nou, fiind la ora actuală în fața afirmării ca Biserică *sui iuris*, într-un proces de revalorificare a propriilor tradiții legate de rit²⁷, fiind conștientă de apartenența la unitatea în diversitate specifică Trupului mistic al lui Hristos. Evoluția teologiei după Conciliul Ecumenic Vatican II și a corpului canonic prin promulgarea *Codului Canoanelor Bisericilor Orientale* (1991) stabilește reperele după care ecleziologia Bisericii Catolice deschide calea restaurării modelului ecleziologic al primului Mileniu creștin conform stadiului actual al dezvoltării istorico-instituționale. „Uniatismul” cu adaptările imperfecte la un corp canonic modern într-un alt tip de model ecleziologic, nespecific Răsăritului creștin „este o metodă de unificare ce aparține trecutului” așa cum afirmă Declarația Comisiei Mixte de Dialog Teologic Catolic-Ortodox de la Balamand din 23 iunie 1993, preluată de Declarația de la Havana din 12 februarie 2016, expresii care confirmă validitatea eforturilor istorice ale Bisericilor Unite care au luptat pentru păstrarea patrimoniului disciplinar specific creștinismului răsăritean. Prin introducerea noțiunii de Biserică *sui iuris* se exprimă apartenența la o Tradiție și la un rit ca patrimoniu universal. În același timp reflectă distincția specifică a centrelor de difuziune a creștinismului din principalele Patriarhate istorice, în evoluția apostolică a tradițiilor locale. Bisericile Unite au fost deschizătoare de drum, unirea nu este „uniatism”, greco-catolicii au fost înaintemergători și Apostoli într-un proces istoric de refacere a unității Bisericii lui Hristos, singura cale posibilă în virtutea plinirii eshatonului.

Martirii Bisericii au pecetluit acest adevăr cu prețul jertfei de credință. De aceea, Papa Francisc ne îndemna la predica din timpul slujbei de beatificare:

„vă încurajez să duceți lumina Evangheliei contemporanilor noștri și să continuați să luptați, asemenea acestor fericiți, împotriva noilor ideologii [care disprețuiesc valoarea persoanei, a vieții, a căsătoriei și a familiei și dăunează, prin idei distrugătoare, la fel de atee ca odinioară, îndeosebi

²⁷ „Ritul este patrimoniul liturgic, teologic, spiritual și disciplinar, diferențiat prin cultura și împrejurările istorice ale popoarelor, care se exprimă printr-un mod de trăire a credinței ce este specific fiecărei Biserici *sui iuris*”. CCEO, can. 28 § 1.

tinerilor și copiilor noștri, lăsându-i fără rădăcini din care să poată crește]. Acum este rândul nostru să luptăm, așa cum a fost rândul lor în acele timpuri. Să fiți mărturisitori ai *libertății* și ai *milostivirii*, făcând să aibă întâietate fraternitatea și dialogul asupra diviziunilor, punând accent pe fraternitatea de sânge care își găsește originea în perioada de suferință în care creștinii, divizați de-a lungul istoriei, s-au descoperit a fi mai apropiați și mai solidari.”²⁸

Ieșind din cadrul strict apologetic sau al literaturii memorialistice este nevoie de o introducere în dimensiunea ecleziologică a biruinței asupra morții și răului care vine prin plinirea cununii muceniciei. *Martyria* este legată de teologia Crucii, semn al credinței în Hristos și act al unității depline, actualizare a Jertfei Mântuitorului în calitate de ucenici și Apostoli, participare la misterul pascal al patimii, morții și învierii lui Isus²⁹.

Beatificarea episcopilor români uniți confirmă credința, iubirea și speranța unei Biserici care, după trecerea prin moarte a ajuns la lumina învierii, care intră într-o nouă etapă a istoriei sale continuându-și misiunea de propovăduire a unității în Hristos. Să ne rugăm „Fericiților Martiri, care bine s-au nevoit și s-au încununat [cu cununa muceniciei]” (Troparul Fericiților Martiri):

„Martiri vrednici de toată lauda, care nu v-ați lepădat de Biserica zidită pe Petru, pământul nu v-a putut acoperi pe voi, ci ați fost primiți în ceruri: vouă vi s-au deschis porțile raiului și, acolo ajungând, gustați din pomul vieții, mijlocind la Hristos să se dăruiască sufletelor noastre, pace și multă îndurare” (Condacul Fericiților Martiri).

²⁸ Predica Sfântului Părinte Papa Francisc la Liturghia cu beatificarea celor șapte Episcopi greco-catolici români martiri, Câmpia Libertății, duminică, 2 iunie 2019.

²⁹ Buzalic, *Școala teologică greco-catolică română* 109.

Semnificații eclesiologice ale martiriului din Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, în perioada comunismului¹

Cristian Barta²

Abstract: *Ecclesiological significations of the martyrdom in the Romanian Church United with Rome, Greek-Catholic, during communism.* This article is intended to analyze the martyrdom of the Romanian United Church to present its ecclesiological significations relevant not only for its own local ecclesiological reality but for the whole Catholic Church. The reflection we propose shall follow the theological implications of three aspects identifiable in the situation of the Romanian United Church during the communist persecution: the relationship between martyrdom, Eucharist and the Kingdom of God; the martyrdom of the entire Greek-Catholic synod of Bishops in Romania; the attempt to annihilate an entire local church of the Catholic Church.

Keywords: *The Romanian United Church with Rome, Greek-Catholic; martyrdom, martyr bishops, Eucharist, Communion, ecclesiology, Christophany, Ecclesiophany.*

Beatificarea Episcopilor Martiri români în cadrul Sfintei Liturghii prezidate de Papa Francisc la Blaj, pe Câmpia Libertății, în 2 iunie 2019, este un eveniment care interpelează teologia Bisericii Române Unite cu Roma,

¹ Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare *A synthesis of history: The Greek-Catholic Church in Romania throughout the centuries*, susținut de United States Conference of Catholic Bishops (N. ROM 218254) și de Bistum Münster (N. 52071/2018).

² Prof. univ. dr. pr., Decan Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, România; E-mail: cristian.barta@ubbcluj.ro.

Greco-Catolică. Dacă prin cultul adus Episcopilor Martiri de cler și de credincioși avem garanția că martiriul lor nu rămâne o parte a istoriei, însemnată dar vulnerabilă în fața uitării, teologia este în schimb chemată să aprofundeze sensul mărturisirii eroice a credinței catolice în contextul eclezial actual. Cultul, de fapt, nu se epuizează în celebrarea liturgică, ci tinde să însuflețească întreaga viață a creștinului iar teologia, prin funcția sa de aprofundare și de mediere culturală a Cuvântului lui Dumnezeu, trebuie să interpreteze și să repropună creștinilor contemporani experiența de credință a martiriului care reprezintă o miză uriașă pentru misiunea contemporană a Bisericii Române Unite cu Roma³.

Prezentul articol are finalitatea de a analiza martiriul prin care a trecut Biserica Română Unită cu Roma pentru a-i prezenta semnificațiile ecleziologice relevante nu doar pentru propria realitate eclezială locală, ci pentru întreaga Biserică Catolică. Reflecția pe care o propunem va urmări implicațiile teologice a trei aspecte care pot fi identificate în situația Bisericii Române Unite cu Roma din perioada persecuției comuniste: raportul dintre martiriu, Euharistie și Împărăția lui Dumnezeu; martiriul întregului corp episcopal greco-catolic din România; tentativa de anihilare a unei întregi Biserici locale din Biserica Catolică.

Precizări terminologice și delimitări conceptuale

Martiriul, înțeles ca iubire supremă a lui Isus Hristos culminată în jertfa de sine și totodată ca mărturie eroică cu privire la adevărul Evangheliei⁴, este o categorie teologico-spirituală atribuită în primul rând creștinilor considerați în mod individual. Martirul este creștinul care îl urmează pe Hristos cu prețul propriei vieți și care, în fața persecutorilor, nu moare pentru sine, ci pentru a da mărturie despre „credința sa în Înviat ca despre

³ „De fapt, cheștiunea martiriului are o importanță fundamentală și, pentru că este în primul rând o imitare a lui Hristos, este un mister strălucitor care luminează și celelalte opțiuni, aparent mai puțin radicale, ale vieții. Dacă astăzi nu putem să repropunem cu entuziasm idealul martiriului, nu vom putea să propunem nici virtuțile, nici învățătura morală a Bisericii și nici măcar legea firii”. A. Vara, *Sensul martiriului. Între viața cu Hristos și neamul renunțării*, ediția a II-a, Târgu-Lăpuș 2019, 11.

⁴ Vezi M. Manu, *Martiriul, mărturie pentru credința adevărată*, Cluj-Napoca 2003, 76-92.

adevărul ultim al sensului existenței”⁵. De fapt, încă din zorii existenței Bisericii martiriul a fost interpretat ca mărturie: „[...] suferințele și moartea martirului sunt manifestarea puterii învierii deoarece Hristos este acela care în martiri suferă și învinge moartea”⁶. În felul acesta se explică asocierea martirilor cu sfințenia, introducerea lor în cultul comunitar și liturgic, precum și dezvoltarea literaturii hagiografice încă din a doua jumătate a secolului II⁷. În schimb, creștinii care au rămas fideli lui Hristos în timpul persecuției, dar au supraviețuit, sunt considerați mărturisitori.

Istoria Bisericii a înregistrat și situații în care grupuri mai mult sau mai puțin numeroase de creștini au murit pentru credința în Hristos, fiind incluși nominal sau colectiv în calendarul liturgic al Bisericilor Răsăritene și al Bisericii Romane. Se poate vorbi despre martiriu colectiv numai pe temeiul jertfei de sine a fiecărei persoane din grup și identificând o cauză comună tuturor într-o anumită situație istorică.

Acesta a fost și cazul celor șapte episcopi greco-catolici români. Fiecare dintre ei a murit martir, însă nu deodată, ci într-un arc de timp de câteva decenii, început cu Preasfințitul Vasile Aftenie în 10 mai 1950 și încheiat cu Cardinalul Iuliu Hossu în 28 mai 1970. Totuși, nu au fost deschise șapte cauze de beatificare, adică una pentru fiecare episcop martir, ci una singură. Motivul acestei decizii, așa cum a relevat și părintele Zdzisław Jozef Kijas, OFMConv, relatorul Cauzei de beatificare la nivelul fazei romane, privește faptul că martiriul celor șapte episcopi nu poate fi înțeles decât în măsura în care situația lor este considerată în ansamblul strategiei autorităților comuniste de anihilare a Bisericii Române Unite:

„[...] persecutorul nu a luat în obiectiv pe unul sau pe altul dintre episcopi considerați ca persoane, ci întreaga Biserică; nu a vrut eliminarea celor șapte Slujitori ai lui Dumnezeu, ci Biserica Greco-Catolică în totalitatea ei. Deranja, efectiv, identitatea rituală a Bisericii Greco-Catolice – comună cu

⁵ R. Fisichella, Martirio, în: L. Pacomio / V. Mancuso (eds.), *Lexicon. Dizionario Teologico Enciclopedico*, terza edizione, Casale Monferrato 1993, 613.

⁶ W. Rordorf, Martirio cristiano, în: A. di Berardino (ed.), *Nuovo Dizionario Patristico e di Antiquità cristiane. Vol. II: F-O*, seconda edizione aggiornata e aumentata, Genova-Milano 2007, 3076.

⁷ Cf. V. Saxer / S. Heid, Culto dei martiri, dei santi e delle reliquie, în: A. di Berardino (ed.), *Nuovo Dizionario Patristico e di Antiquità cristiane. Vol. II: F-O*, 3078-3082.

Biserica majoritară ortodoxă – percepută ca amenințare din cauza comuniunii catolice depline, fiind imposibil de controlat. De aceea, prin *Positio* s-a urmărit demonstrarea intenției persecutorului de anihilare a întregii Biserici”⁸.

Ura împotriva credinței, manifestată în strategia de lichidare a întregii Biserici, a fost considerată o caracteristică specifică procesului de beatificare a episcopilor greco-catolici români⁹. Atitudinea lor personală de mărturisire eroică a credinței a fost comună la nivelul motivațiilor și al acțiunilor întreprinse pe drumul Crucii, pe care l-au parcurs împreună, atât înainte cât și după arestare și încarcerare¹⁰.

Raportul dintre martiriu, Euharistie și Împărăția lui Dumnezeu

Biserica nu se bucură pentru moartea fiilor ei iar violența fizică și morală, care contrazice evident legea iubirii și demnitatea persoanei, este întotdeauna detestabilă. Ceea ce însă prețuiește Biserica este situația în care creștinul, persecutat violent pentru credința sa, dar unit cu Hristos și pătruns de harul Spiritului Sfânt, reușește să transforme violența suferită și chiar moartea într-un act de iubire și de dăruire totală. Dacă acțiunea persecutorilor are semnificații antiumane, antihristice și antiecleziale, urmărind anihilarea credinței și destructurarea lăuntrică a persoanei până la sufocarea speranței, martiriul desemnează maniera în care cei persecutați au decis să trăiască suferințele culminate în evenimentul morții lor, păstrându-și libertatea interioară, credința catolică și speranța în viața veșnică.

Biserica este prezentată de Sfântul Pavel ca Trup al lui Hristos, un organism viu, teandric, comunional și pnevmatic, în a cărui unitate funcțională se regăsește fiecare creștin. Prin urmare, suferința unui fiu al Bisericii nu este doar a sa, ci aparține Trupului lui Hristos. Altfel spus, ceea ce martirul trăiește în mod personal nu numai că are relevanță pentru toți membrii Bisericii, dar mai mult decât atât are o legătură intrinsecă cu Isus

⁸ Congregatio de Causis Sanctorum, *Fagarasiensis et Albae Iuliensis Romenorum. Beatificationis seu declarationis martyrii Servorum Dei Valerii Traiani Frentiu et VI Sociorum Episcoporum in odium fidei, uti fertur, interfectorum* († 1950-1970). *Positio super martyrio*, vol. I, Romae, 2018, IX.

⁹ Congregatio de Causis Sanctorum, *Positio super martyrio*, vol. I, 3-4.

¹⁰ Congregatio de Causis Sanctorum, *Positio super martyrio*, vol. I, 63-213.

Hristos (așa cum sugerează cuvintele auzite de Sfântul Pavel pe drumul Damascului: „Saule, Saule, de ce Mă prigonești?” (Fapt. 9, 4), cu ființa Bisericii, cu inima Bisericii care este Sfânta Euharistie¹¹.

Martiriul își dezvăluie noi semnificații în măsura în care este privit în orizontul ecleziologiei euharistice¹². Joseph Ratzinger, în mod deosebit, a prezentat Euharistia ca „eveniment viu care susține Biserica în a deveni ea înseși”¹³, ca Taină a transformărilor¹⁴. De la actul oferirii de Sine la Cina cea de Taină, transformându-se în dar oferit întregii umanități, Isus ajunge la jertfa totală de Sine în evenimentele pătimirii și morții, în care a transformat actul de ură și de violență crudă al oamenilor într-un act de iubire și de autodăruire în favoarea lor:

„Actul uciderii, al morții, este transformat în iubire, violența este învinsă de dragoste. Aceasta este transformarea fundamentală pe care se sprijină tot ceea ce urmează”¹⁵.

De la transformarea survenită în trecerea din moarte la Înviere, Trupul înviat al lui Hristos este glorificat și eliberat de limitele inerente materialității, devenind duh dătător de viață (1 Cor. 15,45) și punte de comuniune cu Dumnezeu Tatăl deschisă tuturor. Euharistia este astfel maniera în care Isus cel Înviat devine în mod concret împărtășibil deoarece El transformă pâinea și vinul în El Însuși, oferindu-se în întregime oamenilor ca izvor din care se revărsă dragostea nesfârșită a lui Dumnezeu și care însuflețește ființa și misiunea Bisericii. Într-adevăr, transformarea

¹¹ J. Ratzinger, *Opera Omnia. Volume 11. Teologia della liturgia*, Città del Vaticano 2010, 484-485.

¹² Ecleziologia euharistică a fost dezvoltată în ultimul secol prin contribuțiile teologilor catolici (J.M. Yves Congar, Henri de Lubac, Jean-Marie Roger Tillard) și ortodocși (Aleksii Stepanovitch Khomiakov, Nicolai Afanassieff, Aleksandr Schmemmann, Johannes D. Zizioulas), având ecou și în documentele magisteriale ale Bisericii Catolice. Dintre numeroasele intervenții magisteriale, amintim: Pio XII, Carta Enc. *Mystici Corporis*, 1943; Congregația pentru Cultul Divin, Instrucțiunea *Inaestimabile Donum*, 1980; Ioan Paul al II-lea, Scrisoarea *Dominicæ Cenae*, 1980; Congregația pentru Doctrina Credinței, *Communio notio*, 1993; Ioan Paul al II-lea, Scrisoarea Apostolică *Mane nobiscum Domine*, 2004; Ioan Paul al II-lea, Enciclica *Ecclesia de Eucharistia*, 2003; Benedict al XVI-lea, Exortăția Apostolică *Sacramentum Caritatis*, 2007.

¹³ J. Ratzinger, *Il Dio vicino. L'Eucaristia, cuore della vita cristiana*, Cinisello Balsamo 2003, 121.

¹⁴ J. Ratzinger, *Opera Omnia. Volume 11. Teologia della liturgia*, 504-506.

¹⁵ Ratzinger, *Teologia della liturgia* 504.

euharistică a lui Isus Hristos nu reprezintă un scop în sine, ci este înfăptuită pentru fiecare dintre noi. Ajungem astfel la ultima transformare care ne privește în mod direct: Isus se dăruiește pentru transformarea noastră, a celor care ne împărtășim, asimilându-ne și integrându-ne în organismul viu al Trupului său eclezial. Asimilarea noastră, evocată de Sfântul Atanasie cel Mare prin conceptul de îndumnezeire¹⁶, pretinde creștinilor ca întreaga lor existență să fie o viață euharistică, o continuă și tot mai intensă unire cu Fiul lui Dumnezeu, exprimată prin dăruirea totală Domnului și semenilor. În felul acesta Euharistia atinge viața creștinului iar viața lui tinde să devină Euharistie. Taina Sfintei Euharistii determină astfel ființa Bisericii, având ca obiect atât un *esse*, cât și un *fieri*¹⁷: prezența sacramentală și reală a lui Isus Hristos este actualizată în vederea edificării Trupului Său mistic prin asimilarea tuturor celor care îl primesc.

Tocmai la acest punct emerge semnificația ecleziologică a martiriului. În timp ce fiecare creștin este chemat să fie împreună lucrător cu Dumnezeu pentru a fi integrat tot mai profund în Trupul lui Hristos, martirul este asimilat atât de intens și în mod integral în Trupului lui Hristos încât devine Euharistie¹⁸, dăruire totală de sine lui Dumnezeu și semenilor. Această realitate este evocată în termeni poetici și deopotrivă liturgici de episcopul Ioan Ploscaru, un mărturisitor al credinței în temnițele comuniste:

„Potir de slujbă-n subteran / mi-e inima tăcută,
ce zi de zi și an de an / înalță jertfa cu elan
în adorare mută.
În ea-mi consacru iar și iar / ființa-mi jertfă vie,
ca-ntreg în Domnul să dispar / ca pâinea sfântă din altar
în Euharistie”¹⁹.

¹⁶ „Căci El S-a întrupat, ca noi să fim îndumnezeiți; El S-a arătat pe Sine prin trup, ca noi să primim cunoștința Tatălui; El a răbdat ocară noastră de la oameni, ca noi să moștenim nestricăciunea”. Sfântul Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului*, LIV, în *Sfântul Atanasie cel Mare. Scrieri. Partea întâia*, în colecția *Părinți și Scriitori Bisericești* 15, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, București 1987, 151.

¹⁷ Vezi B.-D. de La Soujeole, *Il Sacramento della comunione. Ecclesiologia fondamentale*, Casale Monferrato 2000, 297-298.

¹⁸ Ratzinger, *Teologia della liturgia* 484.

¹⁹ I. Andrei, *Cruci de gratii*, Timișoara 1992, 60.

La fel de sugestive sunt gândurile exprimate de episcopul Ioan Ploscaru în finalul prezentării martiriului Fericitului Traian Frențiu:

„Prin ostii de preoți să-și ia Domnul slava
căci sângele jertfei la boltă-a ajuns,
Ce-a stors Baia Sprie, Canalul, Jilava
și cei morți la Sighet și duși pe ascuns”²⁰.

Relația intimă dintre Euharistie și martiriu trebuie să fie privită în contextul misiunii Bisericii de a vesti și de a răspândi Împărăția lui Dumnezeu. Conciliul Vatican II a subliniat faptul că Biserica a primit „misiunea de a vesti și a instaura la toate neamurile Împărăția lui Cristos și a lui Dumnezeu și constituie pe pământ germenul și începutul acestei Împărății. Între timp, crescând încetul cu încetul, ea aspiră la Împărăția desăvârșită și din toate puterile speră și dorește să se unească în slavă cu Regele său”²¹. În consecință, martiriul reprezintă un moment eminent al devenirii Bisericii, adică al procesului ei de împlinire escatologică în Împărăția lui Dumnezeu. În persoana martirului se oglindește și se realizează destinul Bisericii, a cărei menire este răspândirea Împărăției lui Dumnezeu până când El va fi totul în toate (1 Cor. 15,28).

Aceasta este rațiunea pentru care însemnătatea martiriului unui creștin depășește granițele Bisericii sale locale, fiind relevantă pentru Biserica Universală. Sfântul Papă Ioan Paul al II-lea, adresându-se Bisericii Române Unite cu Roma, ilustra tocmai această realitate:

„Sângele acestor martiri este un ferment de viață evanghelică ce acționează nu doar pe pământul vostru, ci și în atâtea alte părți ale lumii”²².

Martiriul întregului corp episcopal al Bisericii Române Unite cu Roma

Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică a fost desființată de puterea comunistă, instaurată ilegal în România, prin Decretul 358 din decembrie 1948. Deși autoritățile comuniste au pus în aplicare planul sovietic

²⁰ I. Ploscaru, *Lanțuri și teroare*, Timișoara 1993, 216.

²¹ *Lumen Gentium* 5.

²² Papa Ioan Paul al II-lea, *Scrisoarea apostolică la tricentenarul Bisericii Române Unite cu Roma*, Vatican 7 mai 2000, nr. 8.

de lichidare sau, altfel spus, de anihilare a acestei Biserici, folosindu-se de toate instrumentele statale de represiune²³, au eșuat deoarece toți episcopii greco-catolici români au refuzat atât trecerea la Biserica Ortodoxă²⁴, cât și ideea constituirii unei Biserici Greco-Catolice separate de Episcopul Romei²⁵. Ulterior, în jurul anilor 1970, episcopii greco-catolici aflați în viață au respins propunerea autorităților de integrare în Biserica Romano-Catolică, salvând individualitatea și identitatea răsăriteană a Bisericii Române Unite²⁶.

Mai mult, toți ierarhii din anul 1948 – Valeriu Traian Frențiu, Vasile Aftenie, Ioan Suciu, Ioan Bălan, Alexandru Rusu și Iuliu Hossu –, alături de care trebuie menționat și episcopul Tit Liviu Chinezu care a fost consacrat în secret de ceilalți episcopi aflați sub arest la Mănăstirea Căldărușani, au murit martiri în închisorile de la Sighet, Gherla sau având domiciliul obligatoriu fixat de autorități. Aceeași atitudine demnă pe planul mărturisirii eroice a credinței catolice au avut-o ceilalți cinci episcopi consacrați în catacombe: Ioan Ploscaru, Ioan Dragomir, Alexandru Russu, Iuliu Hirțea, Ioan Chertes și Cardinalul Alexandru Todea. Fidelitatea *in corpore* a ierarhilor unei Biserici locale este rarisimă în istoria creștinismului²⁷ și constituie, fără pretenții de exclusivitate, un element distinctiv al Bisericii Române Unite cu Roma²⁸.

Valențele ecleziologice ale acestui fapt istoric sunt deosebit de profunde deoarece structura constitutivă a Bisericii Universale include

²³ E. Cosmovici, *Desfășurarea „lichidării” Bisericii Române Unite în 1948*, Târgul Lăpuș 2020.

²⁴ Din vasta bibliografie dedicată subiectului, menționăm selectiv: A. Rațiu, *Persecuția Bisericii Române Unite*, Oradea 1994; M. Știrban, *Din istoria Bisericii Române Unite (1945-1989)*, Satu Mare 2000; I. M. Bucur, *Din istoria Bisericii Greco-Catolice Române (1918-1953)*, Cluj-Napoca 2003; C. Vasile, *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, București 2004; C. Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945-1989. Documente și mărturii*, Iași 2003.

²⁵ A. Rațiu, *Biserica furată*, Oradea 1993, 41-42.

²⁶ În privința acestui proiect, vezi T. B. Tătaru, *Din viața Bisericii Române Unite. Acțiunea de romano-catolicizare, Perspective*, An. VII, 30/1985, 6-12.

²⁷ O situație similară găsim în cazul desființării Bisericii Greco-Catolice din Ucraina, unde toți episcopii uniți au murit în închisoare sau imediat după ce au ieșit ca urmare a suferințelor trăite, cu excepția mitropolitului Josyp Ivanovych Slipyy care a reușit să fie eliberat și să ajungă la Vatican în urma intervențiilor Papei Ioan al XXIII-lea și ale președintelui SUA, John Fitzgerald Kennedy. Vezi G. Codevilla, *L'Impero sovietico (1917-1990). Storia della Russia e dei Paesi limitrofi. Chiesa e Impero*, Vol. III, Milano 2016, 412-413.

²⁸ Acest aspect este subliniat în actele Cauzei de beatificare. Vezi Congregatio de Causis Sanctorum, *Positio super martyrio*, vol. I, 23-26.

episcopatul și primatul Pontifului Roman, în unitatea colegiului episcopal. Colegiul apostolic, al cărui Cap vizibil prin voința lui Hristos a devenit Sfântul Petru, este continuat în viața Bisericii prin colegiul episcopal, prezidat de Episcopul Romei. Ordinul sacru, perpetuat prin succesiune apostolică și consacrare, este un element constitutiv al eclezialității, desigur împreună cu celelalte Sfinte Taine, în mod deosebit cu Sfânta Euharistie, trăite în autenticitatea credinței. Fiecare episcop este capul unei Biserici locale, principalul responsabil al celebrării Euharistiei, principiul vizibil și garantul unității Bisericii lui locală, dar totodată el aparține colegiului episcopal, unde trăiește comuniunea ierarhică cu Pontiful Roman și cu toți ceilalți episcopi²⁹. Prin urmare, afirmă Conciliul Vatican II, „fiecare episcop reprezintă Biserica sa și toți împreună cu Papa reprezintă Biserica întregă în legătura păcii, a dragostei și a unității”³⁰.

Martiriul episcopilor greco-catolici români ilustrează o conștiință eclezială în care universalitatea, natura comunională a Bisericii lui Hristos și eclezialitatea Bisericii Române Unite cu Roma erau percepute ca inseparabile și reciproc imanente. Ei au păstrat unitatea cu Pontiful Roman deoarece comuniunea cu El mergea dincolo de raporturile juridice de tipul superior/subordonat, atingând efectiv realitatea eparhiilor pe care le păstoreau. Comuniunea cu Episcopul Romei nu era nicidecum considerată un element de ordin exterior și suprapus Bisericii Române Unite, ci unul intrinsec acesteia. Fidelitatea lor față de Primatul Bisericii Catolice era desigur o chestiune de credință, dar acest adevăr revelat de Hristos nu este unul de ordin abstract întrucât are un caracter constitutiv naturii Bisericii și o funcțiune structurantă a tainei comunionale a Trupului lui Hristos. Episcopii greco-catolici din 1948, la fel ca antecesorii lor, se remarcaseră prin apărarea și promovarea individualității răsăritene și românești a Bisericii Greco-Catolice, dar conștiința apartenenței lor la Biserica Universală era la fel de puternic cristalizată. Ei înțelegeau că misiunea lor de păstori și reprezentanți ai Mântuitorului nu se epuiza în păstorirea propriilor eparhii, ci dimpotrivă, chiar sacramentalitatea și unitatea misiunii lor episcopale le pretindea să reprezinte Bisericile lor locale în comuniunea Bisericii Universale.

²⁹ *Lumen Gentium* 22, 23.

³⁰ *Lumen Gentium* 23.

Din aceste motive Sfântul Papă Ioan Paul al II-lea a definit Biserica Română Unită ca „Biserica martorilor unității, ai adevărului și iubirii”³¹, aspect care a fost deja aprofundat în teologia greco-catolică românească³². Aș adăuga însă două considerații.

În primul rând trebuie spus că acești martiri au apărut în acel context istoric unitatea Bisericii lor cu Biserica Romei, dar faptul în sine este semnificativ pentru comuniunea universală a Bisericii și este conformă rugăciunii lui Isus: „ca toți să fie una” (Ioan 17, 21). Comuniunea cu Episcopul Romei era înțeleasă și trăită ca exigență a comuniunii cu Hristos și cu întreaga Sa Biserică.

În al doilea rând este necesar să subliniem că episcopii români au oferit o mărturie eroică cu privire la universalitatea Bisericii, devenind martiri ai catolicității. Ei nu au acceptat să ”salveze” instituțional Biserica Română Unită prin trecerea la o altă Biserică sau prin asumarea unei autocefalii deoarece fără dimensiunea universalității Biserica Română Unită nu ar mai fi fost ea însăși, și-ar fi trădat vocația și natura catolică.

Semnificațiile ecleziologice ale proiectului de „lichidare” a Bisericii Române Unite cu Roma

Desființarea Bisericii Române Unite cu Roma de autoritățile comuniste a reprezentat încercarea de anihilare a unei întregi Biserici particulare sau, dacă ar fi să folosim limbajul canonic actual, a unei Biserici *sui iuris*. Documentele de arhivă au relevat faptul că autoritățile doreau „lichidarea” acestei Biserici, chiar dacă strategia pusă în practică era înveșmântată cameleonice cu înșelătoare aparențe de legalitate și libertate. Alexandru Buzalic remarcă în acest sens că „Scopul persecuțiilor politice declanșate

³¹ Papa Ioan Paul al II-lea, *Scrisoarea apostolică la tricentenarul Bisericii Române Unite cu Roma*, nr. 7.

³² F. Crihălmeanu, The Church of the Martyrs for Unity, „Our faith is our life”, în: Yuriy Kolasa (ed.), *The Mission of the Eastern Catholic Churches in the life of the Universal Church and for the Modern World*, Acts of the International Symposium March 4-6 2009, Kartause Gaming, Austria, Lviv 2013, 266-267; A. Mesian, The Greek Catholic Church in Romania, în: Yuriy Kolasa (ed.), *The Mission of the Eastern Catholic Churches in the life of the Universal Church and for the Modern World*, 319-324.

împotriva greco-catolicilor a fost desființarea unui corp eclezial ca parte a Bisericii Catolice. De aceea, clerul și poporul au fost puși în fața alegerii între „trecerea” la Biserica Ortodoxă Română cu păstrarea funcțiilor și privilegiilor avute sau fidelitatea față de Biserica Una, Sfântă, Catolică și Apostolică cu îndurarea persecuțiilor”³³.

Este limpede că strategia autorităților nu avea nici o tangență cu rațiuni de ordin teologic, cu motivații spirituale referitoare la credință. Se impun însă câteva precizări referitoare la rațiunile ateiste și politice care au inspirat-o. Analizându-le pe temeiul cercetărilor istorice, putem decanta două niveluri motivaționale.

Primul care iese în evidență este cel al rațiunilor politice generate în laboratorul sovietic. Crunt persecutată după anul 1917, Biserica Ortodoxă Rusă va fi transformată după cel de-al Doilea Război Mondial într-un instrument al politicii internaționale a Uniunii Sovietice care era îndreptată împotriva Occidentului și a Bisericii Catolice³⁴. Strategia desființării Bisericii Greco-Catolice Ucrainiene din anul 1946, va fi identic aplicată și în România anului 1948³⁵. Din această perspectivă, observăm că suprimarea Bisericilor Greco-Catolice nu constituia un scop în sine, ci un obiectiv secundar al acțiunilor politice care vizau ținta principală, Biserica Catolică, iar înglobarea forțată a greco-catolicilor în Bisericile Ortodoxe reprezenta o soluție utilă și convenabilă³⁶.

³³ A. Buzalic, Biserica Greco-Catolică în ultimii 100 de ani – repere hermeneutice sau o teologie a istoriei, în: C. Barta / A. Rus / Z. Pinte (eds.), *România 100. Biserica, Statul și binele comun*, Cluj-Napoca 2019, 93.

³⁴ G. Codevilla, *Chiesa e Impero in Russia. Dalla Rus' di Kiev alla Federazione Russa*, Milano 2011, 426.

³⁵ Vezi M. Bucur, *Din istoria Bisericii Greco-Catolice Române (1918-1953)*, 202-220; G. Codevilla, *Chiesa e Impero in Russia. Dalla Rus' di Kiev alla Federazione Russa*, pp. 434-469; G. Codevilla, *L'Impero sovietico 1917-1990. Storia della Russia e dei Paesi limitrofi. Chiesa e Impero*, vol. III, 395-457; E. Cosmovici, *Planificarea „lichidării” Bisericii Române Unite*, Târgul Lăpuș 2020; Congregatio de Causis Sanctorum, *Fagarasiensis et Albae Iuliensis Romanorum. Beatificationis seu declarationis martyrii Servorum Dei Valerii Traiani Frentiu et VI Sociorum Episcoporum in odium fidei, uti fertur, interfectorum († 1950-1970). Positio super martyrio*, vol. II, doc. 1-236, Romae, 2018, 914-1313.

³⁶ Dimensiunea politică a realizării unui front comun al Ortodoxiei, inclusiv al celei românești care trebuia să fie epurată de arhieriei considerați necooperanți, împotriva catolicismului și desființarea Bisericii Greco-Catolice apar clar precizate în Raportul lui Stanciu Stoian, ministrul Cultelor, la începutul anului 1948. Vezi Congregatio de Causis Sanctorum, *Positio super martyrio*, vol. II, doc. 2, 916-919.

Al doilea nivel al motivațiilor este chiar mai profund deoarece este situat în esența ideologiei marxist-leniniste, aplicate nemilos de autoritățile bolșevice. Ateismul ideologic și militant, transpus în utopia realizării unei societăți perfecte și a unui nou om, *homo sovieticus*, a inspirat persecutarea tuturor religiilor și cultelor din Uniunea Sovietică. Destructurarea instituțiilor religioase și a oricărei forme de credință devenise un element structural al politicii Statului, făcând sute de mii de victime. Această ideologie antireligioasă și anticreștină nu va fi anulată de decizia lui Stalin de a permite într-o manieră limitată, total controlată și instrumentalizată activitatea cultelor începând cu anul 1941, dar va rămâne până la prăbușirea comunismului.

Ținând seama de aceste motivații politice și ateiste, semnificațiile eclesiologice ale încercării de anihilare a unei întregi Biserici locale apar mai complexe și își dezvăluie noi aspecte.

Înainte de toate, subliniem că episcopii greco-catolici erau deplin conștienți de faptul că trecerea la Biserica Ortodoxă ar fi însemnat o aliniere inacceptabilă la cerințele unui sistem politic antireligios și dezumanizant, un compromis nu doar al lor personal deoarece consecințele ar fi atins instituția Bisericii locale pe care ei o păstoreau și o reprezentau³⁷. Interpretarea atitudinii lor pretinde însă un orizont hermeneutic care nu se reduce la faptul alegerii între a rămâne în comuniunea eclezială de credință cu Pontiful Roman și a rupe această comuniune intrând într-o altă Biserică creștină, deși această chestiune era în mod evident esențială. Scena istorică unde trebuiau să facă respectiva alegere personală era edificată de oamenii unui sistem ateu, cu instrumente și cu finalități imorale³⁸, folosite cu ură, violență și

³⁷ Pentru a da un exemplu, amintim că Fericitul Iuliu Hossu evidențiază acest aspect în memoriile sale: „Invitarea ce ni s-a făcut în ziua de 15 mai 1948 întru dragostea Domnului, n-a fost întru sufletul Lui; ni s-a făcut după regretatele peregrinări nu la Ierusalim, ci la Moscova, la sfat și plănuire cu patriarhul Alexei, ascultător și el al poruncii capului celor ce au vestit și vestesc în lume necredința în Dumnezeu, necredința în suflet și nemurirea lui, vrăjmaș declarat al tuturor celor ce cred în Dumnezeu în orice chip”. S. A. Prunduș OSBM (ed.), *Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului Dr. Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca 2003, 52.

³⁸ „Să fii arestat în asemenea condiții fără proces, fără sentință, fără nici o posibilitate de a sta de vorbă cu un om obiectiv, nici o posibilitate de apărare, decât aceea de a-ți trăda conștiința. Căci preoții Bisericii greco-catolice putea să fie puși în libertate dacă semnau trecerea la Biserica ortodoxă. Curios! Un regim ateu caută adepți, convinși sau fără convingere, pentru o altă biserică creștină. Mare ciudățenie”. I. Ploscaru, *Lanțuri și teroare*, 229-230.

teroare pentru a supune conștiința. Refuzând să devină mijloc de înfăptuire a planurilor unei lumi împotriva lui Dumnezeu, ierarhii români au rămas pe scena istoriei împreună cu Dumnezeu și au trăit *Evangelia* într-un mod radical, care asuma suferințele (In. 15,20; Lc. 9,23-27) și excludea orice soluție de compromis. Teologul Alin Vara relevă în acest sens faptul că episcopii greco-catolici români au apărut „[...] nu doar o tradiție și o Biserică, ci și un principiu hristologic și antropologic: Dumnezeu e de partea celui răstignit. Adică nu merita să cedeze tocmai pentru că Biserica Unită fusese răstignită, iar orice altă variantă, de continuare a existenței creștine într-o altă biserică, ar fi însemnat să i se dea dreptate persecutorului [...]”³⁹.

Episcopii străbătuseră drumul pătimirilor în comun și în unire cu Isus Hristos, ajungând să fie răstigniți pe Cruce. Fiecare dintre ei ar fi putut coborî de pe Cruce iar această posibilitate le-a fost prezentată până în ultima clipă a vieții pământești, reactualizând, cu toate limitele acestei analogii, ispitirea Fiului lui Dumnezeu aflat în agonie pe Cruce: „Mântuiește-Te pe Tine Însuși, coborându-Te de pe cruce! [...] Pe alții a mântuit, dar pe Sine nu poate să Se mântuiască! Hristos, regele lui Israel, să Se coboare de pe cruce, ca să vedem și să credem [...]” (Mc. 15,30-32). Isus a rămas pe Cruce pentru a împlini planul mântuirii din dragoste față de Tatăl și față de fiecare om. Episcopii greco-catolici au procedat la fel, completând prin propria suferință „lipsurile necazurilor lui Hristos, pentru trupul Lui, adică Biserica” (Col. 1,24). Nu doar ei erau răstigniți pe Cruce, ci fiecare eparhie pe care o păstoreau și, prin comuniunea lor, întreaga Biserică Română Unită. Desființată și persecutată, Biserica lor era răstignită. Ierarhii au înțeles că nu pot părăsi personal Crucea pe care era răstignită însăși Biserica.

O altă semnificație poate fi dedusă din relația dintre Isus Hristos, Biserica Universală și Biserica Română Unită. Fiul lui Dumnezeu, după Înviere, Înălțare și Pogorârea Spiritului Sfânt este prezent în istorie prin Euharistie și prin Trupul Său, Biserica, manifestându-se în și prin Bisericile particulare. De aceea, din perspectivă teologică, desființarea Bisericii Române Unite poate fi interpretată ca acțiune plină de ură împotriva lui

³⁹ A. Vara, *Sensul martiriului. Între viața cu Hristos și neamul renunțării*, 23.

Dumnezeu și a lui Hristos, ca încercare de sufocare a prezenței lui Hristos și a Bisericii Universale în concretețea Bisericii din România. Fidelitatea martirilor și a mărturisitorilor români greco-catolici – ierarhi, preoți, persoane consacrate și credincioși – a evidențiat însă puterea lui Dumnezeu. Episcopul Iuliu Hirțea evoca sugestiv acest adevăr, cunoscut nu doar teoretic, ci trăit în zbuciumul prigoanei:

„M-au ținut închis, săracii cu duhul și cu mintea, crezând că Dumnezeu poate fi închis în nacelă de oțel și gratii”⁴⁰.

Nu în ultimul rând, în accepția ecleziologiei catolice fiecare Biserica particulară este „formată după chipul Bisericii universale; în aceste Biserici particulare constă și din ele este constituită Biserica Catolică, una și unică”⁴¹. Biserica particulară este așadar ecleziofanie, adică imagine vie a Bisericii Universale deoarece în ea este prezentă Biserica Universală prin elementele constitutive esențiale ale eclezialității. Biserica Română Unită cu Roma, prin cele cinci eparhii pe care le avea în anul 1948 și prin comuniunea ierarhilor săi, a fost o autentică ecleziofanie a Bisericii lui Hristos pentru că înainte de toate a fost o cristofanie. Biserica Română Unită a continuat să fie o icoană a lui Hristos și a Bisericii Catolice în timpul persecuției și, dacă furia unui sistem ateist a reușit să o desfigureze, prin rănilor și suferințele îndurate de martiri și mărturisitori a strălucit chipul lui Hristos (Is. 53,2-3), care s-a jertfit pentru mântuirea tuturor. În felul acesta, prin dimensiunea iconică a Bisericii Române Unite cu Roma s-a manifestat puterea mântuitoare, dragostea și iertarea lui Dumnezeu, dar și dimensiunea escatologică, sacramentală și universală a Bisericii lui Hristos⁴².

⁴⁰ I. Hirțea, *Rorate caeli*, Oradea 2014, 155-156.

⁴¹ *Lumen Gentium* 23.

⁴² Aceste semnificații sunt sintetizate într-o rugăciune scrisă în catacombe și care a fost inclusă, în forma bizantină a ecteniei liturgice, într-un album pe care Capitulul diezean al Eparhiei de Cluj-Gherla l-a dedicat Cardinalului Alexandru Todea cu prilejul aniversării a 50 de ani de preoție, în 25 martie 1989: „Mărire ție, Biserică Unită – Trup mistic al lui Cristos Isus – care, prin noi, Te răstignești mereu ca preț al ispășirii și al jertfei spre înviere ... Mărire ție, Biserică Unită, care, fiind pe Cruce cu Cristos, ne-nveți să nu-i urâm, ci să-i iertăm pe toți care te-au prigonit...”. Dieceza de Cluj-Gherla, Dr. Alexandru Todea. Mitropolit. 50 de ani de preoție 25.03.1939-25.03.1989, în: S. S. Făgăraș / M. R. Birtz, *Capitulul diezean de Cluj-Gherla între septembrie 1987 – martie 1990*, Cluj-Napoca 2007, 280.

Concluzii

Experiența martiriului, dintotdeauna prezentă în existența Bisericii, repropune o icoană a tainei lui Hristos și își dezvăluie semnificațiile dacă este analizată în logica credinței, iubirii și smereniei, care se contrapune în mod absolut logicii inspirate de închiderea în materialitate, în violență și în orgoliu. Hermeneutica martiriului, tocmai pentru că reprezintă o dăruire totală de sine din dragoste pentru Dumnezeu și pentru semenii, își are punctul de plecare în dimensiunea personală a creștinului concret care își mărturisește eroic credința, dar aceasta se întrepătrunde indisolubil cu dimensiunea comunitar-ecclesială în unitatea și armonia Trupului lui Hristos. Din acest motiv martiriul oricărui creștin, deci și al fiilor Bisericii Române Unite, este important atât din punct de vedere afectiv pentru întreaga Biserică Catolică, cât și efectiv deoarece se petrece în miezul comuniunii ecclesiale generate de comuniunea cu Dumnezeu Tatăl, Fiul și Spiritul Sfânt. Martirul rămâne până la capăt în ființa comunională a Bisericii, de care nu se separă prin evenimentul morții deoarece îl străbate euharistic cu Hristos, prin Hristos și pentru Hristos, intrând în viața veșnică și fericită a Împărăției lui Dumnezeu. Știind că „Biserica ... nu va ajunge la împlinire decât în gloria cerească”⁴³, martiriul atestă și confirmă că Biserica este orânduită în vederea împlinirii Împărăției.

Papa Francisc i-a beatificat la Blaj pe cei șapte episcopi, dar numărul celor care și-au mărturisit credința eroic este mult mai mare deoarece întreaga Biserică a fost desființată de autoritățile comuniste. Considerând fidelitatea tuturor episcopilor, a sute de preoți și a numeroși credincioși, datorită cărora Biserica Română Unită a continuat să subziste clandestin, dar totodată distanțându-ne de generalizări neadecvate realității, pentru că nu toți preoții și credincioșii au rămas fideli, am relevat importante semnificații de ordin ecclesiológic care ilustrează o contribuție valoroasă la tezaurul spiritual al Bisericii Catolice. Într-un fel, pe scena comunismului din

⁴³ *Lumen Gentium* 48.

România s-a desfășurat o dramă a cărei protagoniști, considerați individual și din perspectiva apartenenței instituționale, erau angajați într-o dialectică structurată antitetic între bine și rău, viață și moarte, conștiință morală și ideologie dezumanizantă, Biserica lui Hristos și sistemul sovietic. Implicațiile depășeau așadar sfera locală a Bisericii Române Unite și a României.

Trecând prin persecuția comunistă, Biserica Română Unită cu Roma a primit cununa martiriului, care îi marchează individualitatea și identitatea. Ea poate fi considerată din punct de vedere structural și instituțional o parte a Bisericii Catolice, dar din punct de vedere teologic este mai mult decât atât deoarece Biserica Universală a fost și este prezentă în ea. Dimensiunea administrativ-canonice presupune taina Bisericii Universale care continuă întruparea lui Hristos în istorie, în culturi concrete și în oameni concreți, adică în Bisericile locale, deci și în Biserica din România. Martirii greco-catolici români au confirmat cu prețul vieții lor faptul că comuniunea cu Pontiful Roman este un element structural al Bisericii Române Unite, în baza căruia Biserica lor era expresie și ecleziofanie a Bisericii Universale. De asemenea, elementele identitare locale, cristalizate de-a lungul istoriei prin întâlnirea creativă a patrimoniului bizantin cu sufletul românilor, confirmă unitatea în diversitate a Bisericii lui Hristos.

Beatificarea celor șapte Episcopi greco-catolici din România: specificul cauzei și metodologia pentru *Positio super martyrio*

Vasile Man¹

Abstract: *Beatification of the seven Greek-Catholic Bishops of Romania: the specifics of the case and the methodology for Positio super martyrio.* The cause of the beatification of the seven Greek-Catholic bishops and the two-volume drafting of the *Positio super martyrium*, which demonstrated their free and voluntary acceptance of martyrdom by them, had some specific aspects that required the an appropriate methodology for organizing archival documents. (*Summarium Documentorum*), oral testimonies (*Summarium Testium*) and writing the text, so that the Congregation for the Causes of Saints can acquire a moral certainty about their devotion to the Catholic faith and acceptance of persecution in the Christian hope of victory in Christ. The specific aspects of the case are given by the fact that the persecution against the Greek-Catholic bishops is included in the hatred of the faith (*odium fidei*) manifested as a project of suppression of the Greek-Catholic Church as a whole, and the Way of the Cross the whole church went through includes personal martyrdom of the seven bishops, which imposed its own methodology for *Positio* so that the singular martyrdom path is inserted in the general context of the persecution of the Church.

¹ Vice-rector al Colegiului Pontifical Pio Romeno din Roma (Italia); Postulatorul Cauzei de beatificare și canonizare a celor 7 Episcopi greco-catolici din România.
Email: vasiman1523@yahoo.it.

Keywords: *cause of beatification of Greek-Catholic bishops, specific aspects of the cause, Positio, argumentation of martyrdom, persecution of the church, methodology for Positio, archives.*

Textul prezentei comunicări se referă în mod specific la Cauza de recunoaștere a martiriului celor șapte episcopi greco-catolici decedați între anii 1950-1970 în timpul persecuției comuniste din România și are ca scop să evidențieze câteva aspecte tehnice și metodologice cerute de normele în vigoare² la Congregația Cauzelor Sfinților pentru realizarea lucrării *Positio*, cu scopul de a demonstra acceptarea liberă și voită a martiriului din partea episcopilor greco-catolici români.

1. Câteva premise de ordin tehnic și istoric

Pe baza învățăturilor Romanilor Pontifi și a procedurilor canonice, Cauzele trebuie „conduse și studiate cu maximă atenție, căutând adevărul istoric prin probele date de mărturii orale și documente, deoarece ele nu au altă finalitate decât mărirea lui Dumnezeu și binele spiritual al Bisericii și al celor care sunt în căutarea adevărului și a perfecțiunii evanghelice”³. De aceea, procedurile prevăzute de legislația canonică a Congregației Cauzelor Sfinților sunt norme juridice specifice care trebuie să fie respectate și aplicate în mod adecvat și corect la fiecare cauză.

Calea Crucii fericiților episcopi ai Bisericii Greco-Catolice din România: Valeriu Traian Frențiu, Iuliu Hossu, Alexandru Rusu, Ioan Bălan, Ioan Suciu, Vasile Aftenie e Tit Liviu Chinezu a străbătut diferite faze care,

² Normele în vigoare la Congregația Cauzelor Sfinților sunt: 1. *Codul de Drept Canonic* pentru Biserica Latină, promulgat la 25.01.1983 (Codul a abrogat legislația precedentă, cea conținută în *Codul de Drept Canonic* din 1917, reformele cu caracter istoric ale Papei Pius al XI-lea din 1930 și 1939, precum și reforma post conciliară conținută în *Sanctis Clarior* a Papei Paul al VI-lea din 1969); 2. *Codul Canoanelor Bisericilor Orientale*, promulgat la 28.10.1990; 3. Constituția Apostolică *Divinus Perfectionis Magister*, promulgată la 07.02.1983; 4. *Normae servandae in inquisitionibus ab Episcopis faciendis in Causis Sanctorum*, publicată la 07.02.1983; 5. *Sanctorum Mater*, publicată la 17.05.2007 cu referire la procedurile procesului diecezan sau eparhial.

³ Benedict al XVI-lea, Mesaj către participanții la sesiunea plenară a Congregației Cauzelor Sfinților, 24 aprilie 2006, în *Acta Apostolicae Sedis* 98 (2003), 398.

în timpul procesului canonic, au trebuit evidențiate și documentate corespunzător.

Normele pentru recunoașterea de către Biserică a sfințeniei vieții sau a martiriului prevăd două faze: una locală (diecezană-eparhială) și cealaltă romană.

Procesul canonic eparhial pentru recunoașterea martiriului episcopilor greco-catolici români morți pentru credința lor în timpul persecuției comuniste a început, oficial, la Blaj în 16 ianuarie 1999 și a durat până în 10 martie 2009. Această etapă a constat în culegerea de informații cât mai complet cu putință (mărturii verbale și documente scrise sau culese din arhive) despre viața, activitatea și martiriul lor.

Apoi, în etapa romană, documentele au fost trimise la Congregația Cazelor Sfinților pentru a fi studiate, sintetizate și evaluate. În data de 7 noiembrie 2009, s-a deschis în mod oficial cauza în faza romană, apoi după studierea documentelor predate, la 18 februarie 2011 Congregația Cazelor Sfinților a emis Decretul de recunoaștere juridică a procesului eparhial; ulterior, la 27 mai 2011 a fost numit Relatorul pentru cauză în persoana Rev. P. Zdzislaw Josef Kijas, OFM Conv.

În faza romană, misiunea postulatorului este aceea de a sintetiza documentele și mărturiile culese în timpul procesului eparhial și de a redacta, împreună cu Colaboratorul extern, lucrarea *Positio* care trebuie să conțină toate dovezile necesare pentru argumentarea martiriului.

Termenul *Positio* indică dosarul final cu privire la cauzele de beatificare sau canonizare și conține „întregul aparat probator, documentar și oral, referitor la virtuțile eroice sau martiriul Slujitorului lui Dumnezeu sau miracolul atribuit mijlocirii acestuia. Scopul lucrării *Positio* este de a permite consultanților, cardinalilor și episcopilor care sunt membri ai congregeției să obțină certitudinea morală asupra cauzei”⁴.

În tradiția bisericii, elementele care formează esența conceptului de martir creștin au fost întotdeauna două: mărturia publică în favoarea lui Cristos și moartea acceptată voluntar pentru credința în Cristos sau în biserica sa. Martirul, dar al Spiritului și patrimoniu al bisericii din toate

⁴ V. Criscuolo / D. Ols / R. J. Sarno, *Le Cause dei Santi. Sussidio per lo Studium*, Città del Vaticano 2011, 318.

timpurile⁵, moare în biserică și conform credinței bisericii, „nu moare pentru o ideologie sau pentru diferite valori drepte, ci moare pentru fidelitatea față de persoana lui Cristos care trăiește în biserică”⁶.

Aparatul probatoriu pentru argumentarea martiriului constă din două tipuri de dovezi:

- a) dovezi de mărturie orală (*Summarium Testium*): sunt mărturiile strânse de Tribunalul cauzei, în timpul procesului eparhial și trebuie să pună în evidență aspectele esențiale ale martiriului;
- b) dovezi documentare (*Summarium Documentorum*): sunt principalele documente privitoare la viața și mai ales cele care atestă martiriul.

Aceste două tipuri de dovezi, cu caracter oral și de arhivă, trebuie să se îmbine pentru a pune în evidență faptul martiriului care a avut loc ca deplină manifestare a libertății de a-și oferi propria viață pentru Cristos.

Aceste documente se pot împărți și organiza în:

- documente personale (certificat de naștere, botez, diplome școlare, promovări etc.);
- scrieri (scrisori, note, jurnale, note speciale de natură spirituală etc.);
- documente privind activitățile specifice din timpul vieții (hirotonirea preoțească, hirotonirea episcopală, misiuni speciale);
- diverse documente din care s-ar putea deduce disponibilitatea Slujitorului lui Dumnezeu de a accepta martiriul;
- acte procesuale legate de cercetarea și audierea în instanța civilă sau militară, acuzațiile aduse Slujitorului lui Dumnezeu, apărările pregătite, sentința definitivă de condamnare și executarea acesteia;
- scrieri *post mortem* referitoare la Slujitorul lui Dumnezeu și martiriul său, cu comemorări speciale și faima de martiriu.

Normele Congregației Cauzelor Sfinților stabilesc că prezentarea martiriului, ca moment unic, trebuie făcută din trei unghiuri diferite: succedarea cronologică a faptelor (*martiriul material*), ura persecutorului față de credință (*martiriul formal ex parte persecutoris*) și atitudinea înainte și în

⁵ Cf. *Lumen Gentium* 42.

⁶ V. Man, *Mostrare il martirio: le sfide di una procedura archivistica*, în *Fede e martirio. Testimonianza di fede della Chiesa greco-cattolica romana durante la persecuzione comunista*, Baia Mare 2015, 189.

timpul fazelor martiriului urmată de moartea survenită din cauza persecutorului (*martiriul formal ex parte Servi Dei*).

Punctul central din *Positio* este așadar demonstrarea, prin intermediul unui aparat probatoriu desprins din mărturii și documente, a martiriului material (adică totalitatea evenimentelor care au dus la moarte) și a martiriului formal (adică, pe de o parte a intenției persecutorului de a provoca moartea din motive de credință și, pe de altă parte, a intenției martirului de a accepta de bună voie moartea, din credință)⁷.

Un alt aspect important al probei martiriale este faima de martiriu, adică „opinia răspândită între credincioși, referitor la moartea pătimită fie din credință, fie datorită unei virtuți legate de credință”⁸. Această faimă trebuie să înceapă din momentul morții și să se continue până în prezent.

Proclamarea oficială a martiriului necesită ca dovezile adunate în timpul procesului canonic să demonstreze nu numai moartea pentru credință ci și reputația că acesta trăiește în conștiința credincioșilor care consideră că persoana în cauză este un martir și recurge la mijlocirea sa pentru a obține haruri și favoruri spirituale. Comunitatea locală știe să recunoască când unul dintre membrii săi a suferit moartea prin mărturisirea credinței și nu din alte scopuri.

În România, în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, cei șapte episcopi care au preferat să moară mai degrabă decât să își renege credința catolică erau considerați de poporul creștin adevărați martiri pentru fidelitatea lor față de Biserica Catolică; în timpul persecuției, nimeni nu a părăsit „barca lui Petru”.

2. Caracterele specifice ale cauzei de beatificare a celor șapte episcopi greco-catolici⁹

Cauza de beatificare prezintă unele caractere specifice care au necesitat aplicarea unei metodologii adecvate pentru argumentarea martiriului celor șapte episcopi. Aceste caractere specifice au cauzat, de

⁷ Cf. Criscuolo / Ols / Sarno, *Le Cause dei Santi. Sussidio*, 237.

⁸ *Sanctorum Mater*, art. 5 §2.

⁹ Acest argument a fost amplu tratat în *Positio super martyrio*, vol. I, Roma 2018, 23-26.

asemenea, unele dificultăți în procesul redactării lucrării *Positio*, dar, în același timp, au permis Postulaturii să poată descrie, pentru prima dată și în mod documentat, istoria persecuției împotriva Bisericii Greco-Catolice române și răspunsul episcopatului său.

Au fost identificate șapte caractere specifice ale acestei cauze.

2.1. Aceasta este prima cauză de beatificare din Biserica Greco-Catolică din România. Înainte, până în 2014, biserica a recunoscut martiriul a patru episcopi catolici latini din Diecezele de Oradea, Satu-Mare, București și Iași: sunt fericiții Bogdánffy Szilárd, János Scheffler, Vladimir Ghika și Anton Durcovi. În toate aceste cauze de beatificare, persecuția a fost îndreptată împotriva Bisericii Romano-Catolice din România, iar fericiții martiri au fost arestați pentru că s-au opus planului persecutorului de a desprinde Biserica Catolică de rit latin din România de legăturile sale cu Sfântul Scaun și de a prelua controlul asupra acesteia¹⁰.

2.2. Persecuția împotriva episcopilor greco-catolici și respectiv martiriul acestora trebuie să fie inclus în cadrul general al persecuției împotriva întregii Biserici Greco-Catolice. Spre deosebire de Biserica Latină, față de Biserica Greco-Catolică s-a declanșat un plan violent de suprimare a ei și, conform acestui plan, la un moment dat (27-29 octombrie 1948) toți episcopii au fost arestați deoarece, în calitate de capi ai bisericii, au reacționat la persecuția care avea ca scop suprimarea ei, ceea ce s-a întâmplat apoi prin Decretul nr. 358 din 1 decembrie 1948. Ura față de credință s-a manifestat în ură față de Biserica Greco-Catolică în ansamblul ei. Din acest motiv, această Biserică trebuia ‚lichidată’, din ordinul lui Stalin, printr-o așa-numită ‚unificare’ cu Biserica Ortodoxă. Arestarea și moartea episcopilor au fost doar un aspect al acestei persecuții pe scară largă împotriva întregii Biserici Greco-Catolice. Episcopii au apărut instituțiile, structurile și credincioșii bisericii și, din acest motiv, au fost arestați și au murit în închisoare sau în domiciliu obligatoriu¹¹.

¹⁰ Cf. Z. J. Kijas, *Praenotatio Relatoris*, în *Positio super martyrio*, vol. I, Roma 2018, IX.

¹¹ Cf. Kijas, *Praenotatio Relatoris* IX.

2.3. Persecutorul nu a vizat pe unul sau altul dintre episcopi ca persoane, ci întreaga Biserică; nu s-a vrut eliminarea celor șapte episcopi, ci a Bisericii Greco-Catolice în întregime deoarece identitatea Bisericii Greco-Catolice era percepută ca o amenințare din cauza comuniunii depline cu Scaunul lui Petru și deci imposibil de controlat. Prin urmare, prin lucrarea *Positio* s-a dorit să se arate intenția persecutorului de a anihila întreaga Biserică.

2.4. Există un Drum al Crucii comun parcurs de cei șapte episcopi martiri. Episcopatul Greco-Catolic a fost considerat de către regimul comunist ca o unică problemă și a trebuit să străbată, după arestare, o Cale a Crucii comună, din 1948 până în 1956. Mai exact, episcopii au fost arestați în același timp (27-29 octombrie 1948), au fost apoi trimiși în aceleași lagăre de detenție (Dragoslavele, Căldărușani), în aceeași închisoare de exterminare la Sighet, apoi, în 1955, cei trei episcopi supraviețuitori au fost duși în aceleași locuri de domiciliu obligatoriu, până la 13.08.1956, când au fost plasați fiecare într-un domiciliu obligatoriu diferit. Toate acestea pentru a preveni orice acțiune comună a lor pentru libertatea Bisericii Greco-Catolice. Având în vedere că episcopii au parcurs un Drum al Crucii comun din 1948 până în anul 1956, pentru argumentarea fiecărui martiriu al celor șapte ar fi fost necesar să se repete pașii comuni întreprinși de fiecare. Dar, pentru a nu îngreuna *Positio*, s-a decis evitarea repetărilor¹².

2.5. Răspunsul Episcopatului greco-catolic în timpul persecuției. Episcopii greco-catolici au acționat ca un singur cor episcopal, atât în timpul persecuției, cât și după arestare. Unitatea lor de acțiune a fost remarcată de persecutor, care a observat că toți împreună constituiau o singură „problemă”, denumită „problema episcopatului greco-catolic”. Răspunsul episcopatului, al preoților și al credincioșilor greco-catolici a condus la modificarea tacticii persecutorului și, prin urmare, a fost necesar ca acest răspuns să fie prezentat simultan cu acțiunea persecutorului. Simpla prezentare a acțiunii persecutorului ar fi de neînțeles dacă nu s-ar fi

¹² Cf. Kijas, Praenotatio Relatoris X; *Positio*, 25.

evidențiat răspunsul unitar al Episcopatului, atât înainte de arestări, cât și în timpul lungilor ani de detenție¹³.

2.6. O altă specificitate a acestei cauze este persecuția Episcopatului în timp ce se afla în stare de detenție¹⁴. De fapt, în timpul tuturor represiunilor care au avut loc atât în Uniunea Sovietică, cât și în țările din Europa de Est, odată ce „dușmanul poporului” era arestat și pus în închisoare, cu sau fără proces, el ieșea din atenția poliției politice (KGB / Securitate) și era foarte probabil să moară din cauza condițiilor de viață care i-au fost impuse. În schimb, Episcopatul greco-catolic după arestare a rămas în vizorul Securității, atât pe Drumului Crucii parcurs în comun, cât și mai târziu pentru cei trei supraviețuitori ai închisorii de la Sighet, până la moarte.

Obiectivele acestui mod de persecuție erau două:

a) să-i determine pe episcopi să trădeze pentru a da o aparență de legitimitate așa-numitei „uniri” a Bisericii Greco-Catolice Române cu Biserica Ortodoxă. Au existat numeroase invitații la trădare care, odată acceptate, i-ar fi eliberat și le-ar fi asigurat un loc proeminent în ierarhia ortodoxă.

b) să se blocheze influența episcopilor supraviețuitori, eliberați în ianuarie 1955 din închisoarea de la Sighet, asupra Bisericii clandestine. Pentru aceasta, persecutorul a plasat în izolare pe fiecare dintre cei trei episcopi care au supraviețuit detenției de la Sighet, forțându-i să locuiască în domiciliu obligatoriu, i-a înconjurat de informatori, a încercat să-i demoralizeze și asta până la moartea lor. Pentru a induce teroare în toată Biserica – în 1956, când mii de credincioși greco-catolici începuseră să pretindă cu îndrăzneală dreptul de a-și trăi credința – fericitul episcop Alexandru Rusu a fost din nou arestat și condamnat la închisoare pe viață. El a fost singurul episcop care a avut un proces penal și o condamnare din partea unui tribunal.

Prin urmare, pe lângă persecuția împotriva Bisericii, în ansamblu, a existat și o persecuție specială împotriva Episcopatului care se găsea în detenție.

¹³ Cf. *Positio*, 23.

¹⁴ Cf. *Positio*, 25.

2.7. Cauza episcopilor greco-catolici este „multiplă” și „singulară” în același timp: există un Drum al Crucii străbătut de întreaga Biserică în care este inclus întregul Episcopat, apoi sunt șapte Drumuri ale Crucii, câte unul pentru fiecare episcop.

Martiriul este întotdeauna un act personal și singular, dar, în cazul episcopilor greco-catolici, argumentarea martiriului lor nu ar fi fost posibilă fără prezentarea persecuției și a martiriului întregii Biserici greco-catolice.

3. Aspecte metodologice ale lucrării *Positio super martyrio*

Aceste șapte caractere specifice ale Cauzei episcopilor greco-catolici au condus la o alegere metodologică particulară: aceea de a insera drumul martirial singular, propriu fiecărui episcop, în contextul general al persecuției Bisericii, fără a cădea în repetiții. Prin urmare, la redactarea *Positio*, aspectele comune ale Căii Crucii au fost tratate o singură dată, deoarece cei șapte episcopi au acționat într-un mod unitar în timpul persecuției.

Mai exact, în *Positio* s-a tratat de exemplu o singură dată despre memorandumurile de protest trimise autorităților de către Episcopat, o singură dată despre conferințele episcopale sau scrisorile colective de încurajare adresate preoților și credincioșilor și, în același mod, despre condițiile mizerabile de viață din lagărele de detenție sau din închisoarea din Sighet.

3.1. Organizarea documentelor în *Positio*¹⁵

Elementele specifice prezentate până acum au făcut necesară stabilirea unei anumite metodologii pentru organizarea documentelor din *Summarium Documentorum* și pentru argumentarea martiriului.

Pe de o parte, a apărut necesitatea divizării documentelor din *Summarium Documentorum*:

¹⁵ Cf. *Positio*, 26-31.

a) documentele care dovedesc persecuția împotriva Bisericii și a întregului Episcopat au fost introduse într-un *Summarium Documentorum* general. Acest *Summarium* este organizat în nouă capitole separate (I-IX):

- capitolul I cuprinde documentele numite „ordinele de unificare”. Prin aceste ordine, persecutorul a pregătit și coordonat implementarea planului de „lichidare” al Bisericii Greco-Catolice Române.
- capitolele II-VII conțin documentele privind dezvoltarea persecuției în teritoriu, în toate fazele sale. În conformitate cu ceea ce a fost înregistrat cu privire la răspunsul Episcopatului, documentele referitoare la acest răspuns au fost intercalate printre documentele persecutorului.
- capitolul VIII reunește documentele persecuției împotriva Episcopatului în timpul Căii Crucii comune (ordinele de arestare, condițiile de viață din lagărele de concentrare și închisori, operațiuni de îndemnare a episcopilor să renunțe la credința lor și să-i descurajeze), precum și documentele care prezintă răspunsul dat de Episcopat în timpul Căii Crucii comune.
- capitolul IX se referă la faima de martiriu și reunește principalele documente care dovedesc atât reputația comună a martiriului întregului Episcopat, cât și documente care dovedesc reputația de martiriu a fiecărui episcop în parte. Deși nu este vorba strict de persecuție, acest capitol IX despre reputația martiriului a fost totuși introdus în *Summarium Documentorum* General deoarece conține documente referitoare la faima comună de martiriu a întregului Episcopat

b) documentele care îl privesc pe fiecare episcop în parte au fost introduse în propriul său *Summarium Documentorum*. Prin urmare, există șapte *Summaria* particulare cu documente specifice pentru fiecare episcop (certificat de botez, diplome școlare, titluri academice, scrisori, certificatul de deces etc.); aceste documente au fost folosite pentru redactarea biografiei și pentru argumentarea martiriului fiecărui episcop în parte.

3.2. Aspecte specifice ale argumentării martiriului

Pe baza documentelor culese și ordonate conform schemei menționate mai sus, martiriul formal *ex parte persecutoris* a trebuit să fie tratat în două secțiuni:

a) martiriul formal comun pentru toți episcopii, care este, în realitate, persecuția împotriva Bisericii Greco-catolice;

b) persecuția particulară împotriva fiecărui episcop în parte: de fapt, pentru fiecare dintre cei șapte episcopi greco-catolici a fost posibil să se evidențieze elemente proprii de persecuție.

Această organizare a documentelor și a argumentării martiriului formal *ex parte persecutoris* a făcut posibilă tratarea doar o singură dată a părții comune (persecuția împotriva Bisericii) și construirea, în același timp, a șapte *Positio* personale (cu biografia, virtuțile, descrierea martiriului – material și formal, reputația martiriului pentru fiecare dintre episcopi).

3.3. Descoperirea de noi arhive¹⁶

Un aspect important în evoluția cauzei și în redactarea lucrării *Positio* a fost descoperirea de noi arhive. În perioada 2012-2014, echipa Postulaturii fazei romane a identificat o serie de arhive necunoscute în faza eparhială, care a făcut posibilă o imagine clară și completă a persecuției împotriva Bisericii Greco-Catolice din România.

Până în 2012, cercetările privind persecuția ambelor rituri împotriva Bisericii Catolice au avut ca fond arhivistic doar dosarele personale ale episcopilor care au murit în faimă de martiriu, care se găsesc în Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securitatea (ACNSAS). Aceste dosare personale conțin numai notele informatorilor angajați să-i urmărească pe episcopi și nu documente relevante privind persecuția Bisericii Greco-Catolice române. Notele respective ar putea da impresia că episcopii ar fi fost arestați pe baza opoziției lor față de guvern, ceea ce este total fals. Din păcate, nici măcar aceste dosare nu erau cunoscute în întregime, ele au fost aduse în atenția Postulaturii progresiv până în 2012.

¹⁶ Întregul aparat arhivistic al cauzei și organizarea documentelor sunt tratate pe larg în *Positio*, 37-52.

Livrarea progresivă a documentelor se datorează faptului că, după căderea comunismului, dosarele fostei Securități, amenajate inițial la Serviciul Român de Informații (SRI), au fost transferate într-un ritm foarte lent la Consiliu Național pentru Studiul Arhivelor Securității (CNSAS).

În acest fel, în arhive separate sau chiar în diferite fonduri ale aceleiași arhive, se găsesc dosare provenite de la fiecare organism de comandă al persecutorului, începând cu Comitetul Central al Partidului Muncitoresc [Comunist] Român, trecând prin diferite niveluri de comandă ale Securității, pentru a coborî apoi la ministerele și autoritățile locale care, toate, au participat la executarea planului de suprimare a acestei Biserici, care a avut loc în 1948.

Între anii 2012-2014 au fost descoperite următoarele arhive care au fost apoi utilizate de către Postulatură¹⁷:

a) Noi arhive ale persecutorului care au fost edificatoare pentru descrierea persecuției împotriva Bisericii Greco-Catolice:

- Arhiva Ministerului Cultelor, Departamentul de Studii, care conține planul (în trei etape) al „lichidării” Bisericii Greco-Catolice Române. Planul a fost articulat după modelul sovietic al evenimentelor din Galiția și Ucraina Transcarpatică.
- Arhiva Comitetului Central al Partidului Muncitoresc [Comunist] din România, Secția Administrativ-Politică. Aici s-au identificat ordinele prin care erau detaliate modul de aplicare în teritoriu a planului de „lichidare” a Bisericii, deja menționat.
- Dosarele Direcției Generale a Securității Poporului;
- Dosarele Direcțiilor Regionale ale Securității din Transilvania, cu privire la executarea ordinelor primite de la Direcția Centrală a Securității și care fac referire la aplicarea pe teren a planului de „lichidare” al Bisericii Greco-Catolice Române prin „unirea” ei cu Biserica Ortodoxă Română.

b) Noi arhive ale Bisericii:

- Arhiva Mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș (de la Blaj), despre care se credea că a fost distrusă în 1948 și regăsită în Arhivele Naționale

¹⁷ Cf. *Positio*, 39-42; Cf. Kijas, *Praenotatio Relatoris VII-VIII*.

din Alba Iulia. Importanța acestei arhive a fost fundamentală, deoarece echipa Postulaturii a putut consulta și utiliza ultimele documente emise de Mitropolia Blajului în 1948.

- Arhiva Congregației pentru Bisericele Orientale (ACO). Este vorba despre 12 CD-ROM-uri puse la dispoziția Postulaturii și care au permis identificarea unor noi documente ale Bisericii în conexiune cu documentele persecutorului.

Pentru redactarea lucrării *Positio super martyrio*, echipa Postulaturii din faza romană a parcurs un total de aproximativ 45.000 de pagini din arhive. Dintre acestea, 571 de documente au fost introduse în *Summarium*, iar notele de subsol ale textelor redactate fac trimitere la multe alte documente care nu au fost introduse în *Summarium*.

Aceste documente de arhivă, împreună cu mărturiile orale, au făcut posibilă descrierea și argumentarea în cele două volume ale *Positio super martyrio* (circa 1.900 de pagini) sacrificiul vieții episcopilor greco-catolici care au rămas până la sfârșit fideli Bisericii Catolice și succesorului lui Petru.

În concluzie, martiriul episcopilor greco-catolici, strict vorbind, este inclus în martiriul general la care a fost supusă întreaga Biserică Greco-Catolică. Argumentul martiriului fiecăruia dintre cei șapte fericiți episcopi, grație documentelor și mărturiilor arhivistice, nu a putut fi făcut decât după clarificarea persecuției Bisericii Greco-Catolice și identificarea fazelor care au condus la suprimarea acesteia prin decretul din 1 decembrie 1948.

Beatificarea celor șapte episcopi, fideli Sfântului Scaun și credinței catolice, este confirmarea faptului că Biserica Greco-Catolică a semănat sămânță bună în țara românească și este, în același timp, o încurajare să aducă roade de credință, speranță și dragoste în poporul lui Dumnezeu din România.

Cultul slujitorilor lui Dumnezeu

Episcopi martiri români:

între drept canonic și liturghie

William A. Bleiziffer¹

Abstract: *The cult of God's servants Romanian martyr bishops: between canon law and liturgy.* On the last day of his apostolic trip to Romania (May 31 – June 2, 2019), the Holy Father Pope Francis in the exercise of his canonical powers beatified seven Romanian Greek Catholic bishops who died *in odium fidei* in communist prisons. By proclaiming the formula for recognizing the martyrdom of these bishops, they are officially recognized as martyrs of the Church of Christ, and as such, according to the canonical discipline in force, they can enjoy the celebration of a public cult of worship. Their feast finds a stable place in the liturgical calendar of the Greek Catholic Church, June 2, and public worship regulated by both common law and the particular law of the Church becomes a liturgical constant that manifests the particular character of these servants of God.

Starting from this canonical and liturgical premise, the present study tries to highlight some significant elements regarding the liturgical cult of these martyrs. Thus, a series of disciplinary realities are taken into account, which starting from the historical elements of the cult of saints, then highlights some particular aspects that the current procedure of declaring the martyrdom of God's servants requires to regulate their public worship.

Keywords: *divine worship, worship, Servants of God, martyrs, liturgy, liturgical texts, blessed, cause of beatification, persecution.*

¹ Conf. univ. dr. pr., Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, România. E-mail: william.bleiziffer@ubbcluj.ro.

Premisă

În ultima zi a călătoriei apostolice în România (31 mai – 2 iunie 2019), Sfântul Părinte Papa Francisc a beatificat șapte Episcopi uciși de regimul comunist, al căror proces de canonizare a început încă din 1994, când, la 23 februarie, a fost numit de Consiliul Ierarhilor Bisericii Greco-Catolice din România postulatorul cauzei. În cadrul celebrării euharistice din 2 iunie 2019 de pe Câmpia Libertății de la Blaj, Sfântul Părinte a dat citire declarației prin care Slujitorii lui Dumnezeu șapte Episcopi Martiri ai Bisericii Greco-Catolice din România erau declarați Fericiți. În omilia rostită cu acea ocazie Papa amintea cum „În fața persecuției neîndurătoare din partea regimului, ei au dat dovadă de o credință și de o iubire exemplare pentru poporul lor. Cu mare curaj și cu tărie interioară, au preferat să sufere o dură detenție și orice fel de tortură, decât să-și renege apartenența la iubita lor Biserică”².

Alături de alți mărturisitori ai credinței Bisericii Catolice din România³, declarați martiri în *odium fidei*⁴, începând din acel moment cei șapte Episcopi martirizați sunt declarați oficial Fericiți: își găsesc un loc bine definit în calendarul liturgic al Bisericii lor și pot fi invocați ca mijlocitori prin rugăciuni și alte acte de cult celebrate legitim. Pornind de la această realitate canonică și disciplinară, dar în același timp și liturgică, studiul de față va încerca să evidențieze câteva elemente semnificative cu privire la cultul Slujitorilor lui Dumnezeu.

² Predica Papei la Liturghia cu beatificarea Episcopilor greco-catolici români. <https://www.magisteriu.ro/predica-papei-la-liturghia-cu-beatificarea-episcopilor-greco-catolici-romani-2019/> (consultat 5. 05. 2021)

³ Slujitorii lui Dumnezeu declarați Fericiți: Ieremia Valahul (30 octombrie 1983); Szilárd Bogdánffy, Episcop martir (30 octombrie 2010); János Scheffler, Episcop martir (3 iulie 2011); Vladimir Ghika, martir al credinței (31 august 2013); Anton Durcovici, Episcop martir (17 mai 2014).

⁴ Conform unei definiții a Papei Benedict al XIV-lea, martiriul este moartea acceptată voluntar pentru credința creștină sau pentru exercitarea unei alte virtuți în legătură cu credința; cauzele de beatificare vor trebui să dovedească trei cereri pentru ca o persoană să fie numită martir: moartea Slujitorului lui Dumnezeu să aibă loc cu adevărat; această moarte să fie provocată din ură față de credință; moartea să fie acceptată din iubire față de credință.

Cauza de Beatificare și cultul Fericiților

„La sfârșitul celui de-al doilea mileniu, Biserica a devenit din nou o Biserică a martirilor. Persecuțiile împotriva credincioșilor – preoți, călugări și laici – au răspândit din belșug sămânța martiriului în diferite părți ale lumii. [...] În veacul nostru au reapărut martirii; adesea anonimi, ei sunt ca niște «soldați necunoscuți» ai cauzei mărețe a lui Dumnezeu. În măsura posibilului, trebuie evitată pierderea mărturiei lor în Biserică” afirma Sfântul Papă Ioan Paul al II-lea⁵, care, aducând în atenția creștinilor, dar și a întregii lumi, mărturia martirilor și exemplul sfinților a ridicat la cinstea altarelor un număr mare de Sfinți și Fericiți. Biserica celui de-al III-lea mileniului poate privi cu admirație la atâtea exemple de viață creștină trăită în credința în Hristos datorită contrastelor declanșate de susținătorii ideologiilor statiste, immanentiste, rasiste sau ale fundamentalismului religios⁶.

Biserica Catolică a privit întotdeauna cu admirație exemplul atâtor creștini destoinici, bărbați și femei, care prin exemplul vieții dar mai ales al morții, au arătat diferite forme de trăire a credinței și slujire a Dumnezeului Unu și Întreit. O cauză a beatificare și canonizare este un proces canonic⁷ al

⁵ Scrisoarea Apostolică *Tertio Millennio Adveniente* a Suveranului Pontif Papă Ioan Paul al II-lea către episcopat, către cler și către credincioși despre pregătirea Jubileului Anului 2000, Episcopilor, Preoților și diaconilor, Călugărilor și călugărițelor, tuturor credincioșilor laici nr. 37. <https://www.magisteriu.ro/tertio-millennio-adveniente-1994/> (consultat 10.05.2021).

⁶ A. Riccardi, *Secolul martiriului. Creștini în veacul XX*, Editura Enciclopedică, București 2004.

⁷ Nu intră în tema noastră disciplina după care un astfel de proces se desfășoară. Cu titlu informativ indicăm principalele documente de care Congregația pentru Cauzele Sfinților se folosește în desfășurarea unui proces al cărui scop este demonstrarea sfințeniei vieții sau martiriului, precum și declararea oficială și incontestabilă a unui slujitor al lui Dumnezeu: pe lângă *Codex Iuris Canonici* (1983), *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* (1991) și Constituția Apostolică *Pastor Bonus* (1988) avem o disciplină specifică pentru desfășurarea unui astfel de proces: Constituția Apostolică *Divinus Perfectionis Magister*, AAS 75 (1983), 339-355, care dictează regulile generale ale proceselor de beatificare a Slujitorilor lui Dumnezeu, întărind rolul Episcopului în faza eparhială (diecezană); *Normae servandae in inquisitionibus ab Episcopis faciendis in causis sanctorum*, AAS 75 (1983), 396-403, care oferă mai multe detalii asupra întregii discipline; și instrucțiunea *Sanctorum Mater* AAS 99 (2007), 465-517. „Prin instrucțiunea *Sanctorum Mater* publicată de Congregația pentru Cauzele Sfinților și aprobată de Papa Benedict al XVI-lea, întreaga procedură capătă un caracter inchișitorial; tinde să evidențieze viața și virtuțile, sau martiriul, slujitorului lui Dumnezeu, se examinează scrierile pentru conformitatea lor cu dogmele și morala, se verifică miracolele. Acesta nu este un text legislativ, dar ajută la aplicarea Normelor în efectuarea cercetărilor diecezane, pentru a favoriza colaborarea dintre Sfântul Scaun și episcopi, și a clarifica dispozițiile canonice în vigoare referitoare la cauzele sfinților, facilitează aplicarea și indică modalitățile de executare ale acestora, evidențiind, în mod practic și cronologic,

căruia scop final este declararea unui creștin credincios ca Sfânt. Beatificarea este o etapă intermediară care se încheie cu declararea unui credincios ca Fericit. Canonizarea și beatificarea în Biserica Catolică au loc numai după ce mărturia vieții a fost dovedită de reputația larg răspândită a sfințeniei prin argumente decisive, care au scopul de a certifica, printr-un proces canonic anevoios și complex, exercitarea virtuților eroice sau martiriul în *odium fidei* a celor care au mărturisit cu propria viață adevărul la Cristos. Declarații Sfinți sau Fericiți de autoritatea competentă, la sfârșitul unui proces atât de cuprinzător, Slujitorilor lui Dumnezeu li se recunoaște public valoarea propriei mărturii de credință; resturile lor mortale (moaștele, osemintele) pot deveni obiect de cult⁸, iar rugăciunea înălțată către Dumnezeu prin mijlocirea lor, în *comuniunea sfinților*, devine o formă de rugăciune publică⁹.

Cult de venerare pentru fericiți

Biserica i-a venerat dintotdeauna pe sfinți pentru că Biserica este Una și Neîmpărțită; Biserica triumfătoare și Biserica luptătoare sunt inseparabile. Când Biserica celebrează cultul divin, mulțimea mărturisitorilor credinței este unită în această adorație în fața Tronului lui Dumnezeu cu credincioșii care încă trăiesc pe pământ. Când celebrăm cultul divin comun al Bisericii, suntem uniți misterios cu sfinții din ceruri. Moartea nu ne separă de cei care au intrat în gloria veșnică, deoarece moartea a fost învinsă în Cristos.

Sfinții, trăind în Hristos, nu au murit. Când îi venerăm pe sfinții, arătăm dragoste și respect pentru cei care au trecut în eternitate înaintea noastră. Cultul sfinților, și practica asociată cu rugăciunile pe care le adresăm lui Dumnezeu prin mijlocirea lor, se bazează pe conceptul teologic de *communio sanctorum*, un concept care se referă la faptul că noi credincioșii, care suntem încă în trup, suntem în strânsă comuniune cu cei pe care Biserica

aplicarea lor și salvagardarea seriozității investigațiilor”; M. V. Hernández Rodríguez, La implicación de la iglesia en las causas de los santos, *Revista Universitas Canónica*, Vol. 34 N° 50, enero-diciembre 2017, 105.

⁸ Sinodul II de la Niceea (787) a stabilit cu canonul al VII-lea disciplina conform căreia noile biserici construite trebuiau înzestrate cu moaștele sfinților mucenici, impunând în același timp și o pedeapsă celor care nu respectau norma.

⁹ W. Bleiziffer, Il culto dei santi, delle sacre icone o delle immagini e delle reliquie: aspetti disciplinari e teologici, *Theologos*, theological revue, 2/2018, ročník XX, Presov, 2018, 12-28.

îi recunoaște oficial ca aparținând gloriei cerești; deoarece Iahve, Dumnezeu lui Avraam, Isaac și Iacov, este „un Dumnezeu al celor vii, nu al celor morți”, este permis să cerem deci, prin rugăciune, mijlocirea lor¹⁰.

Comuniunea cu frații în credință în căutarea împărăției lui Dumnezeu ne apropie de Cristos, în timp ce comuniunea cu sfinții ne unește cu El. Caracterul escatologic al Bisericii pelerine și unirea sa cu Biserica cerească este descrisă și de Conciliul Vatican II în *Lumen Gentium* (n.50) care îi numește *prieteni și împreună moștenitori ai lui Isus Cristos, frații și aleșii noștri binefăcători* pe cei care trăiesc deja în deplină comuniune cu Cristos:

„Însă noi nu cinstim amintirea sfinților numai pentru pilda pe care ne-o dau, ci, mai mult încă, pentru ca unitatea întregii Biserici în Duhul Sfânt să se întărească prin exercitarea iubirii frățești (cf. Ef 4,1-6). Căci, după cum comuniunea creștină între cei aflați încă pe cale ne apropie de Cristos, tot astfel comuniunea cu sfinții ne unește cu Cristos, de la care, ca de la izvorul și capul său, izvorăște orice har și însăși viața poporului lui Dumnezeu. Se cade, așadar, în cel mai înalt grad să-i iubim pe acești prieteni și împreună moștenitori ai lui Isus Cristos, frații și aleșii noștri binefăcători, să-i mulțumim cum se cuvine lui Dumnezeu pentru ei, «să-i chemăm în rugăciune stăruitoare și să recurgem la ajutorul lor puternic pentru a dobândi binefacerile lui Dumnezeu prin Fiul lui, Isus Cristos, Domnul nostru, care este singurul nostru Răscumpărător și Mântuitor». Într-adevăr, orice mărturie autentică de iubire pe care o aducem sfinților, tinde și ajunge, prin însăși natura ei, la Cristos, care este «cununa tuturor sfinților» și prin el la Dumnezeu, care este minunat în sfinții săi și în ei este preamărit” (LG 50).

În această perspectivă, Biserica, văzută ca și comunitate, dar și fiecare credincios în mod individual, cere mijlocirea sfinților venerându-i. Fericitul este un prieten al lui Dumnezeu, căruia i ne adresăm pentru a-i cere mijlocirea, iar în această mijlocire se împlinește *communio sanctorum* care este „comuniunea sfinților și a lucrurilor sfinte”¹¹.

Biserica Catolică, precum și Biserica Ortodoxă, sunt de acord asupra faptului că cultul divin se distinge în cult de *latrie* sau adorației, *hiperdulie* sau super-venerare și *dulie* sau venerare: *latria* este acel cult adus exclusiv lui

¹⁰ Chiar dacă distincția dintre cult de adorare și cult de venerare este, în teorie, extrem de importantă în teologie, din păcate distincția nu se percepe întotdeauna în practica pastorală.

¹¹ A. Simón, Teologia della beatificazione e della canonizzazione, in: V. Criscuolo / C. Pellegrino / R. J. Sarno (a cura di), *Le Cause dei Santi*, LEV, Città del Vaticano 2018, 103-152, 142.

Dumnezeu, adică Preasfintei Treimi, și individual fiecareia dintre cele Trei Persoane Dumnezeiești; *hyperdulia*, este acel cult adresat Preasfintei Fecioare Maria, Maica Domnului; în timp ce *dulia* reprezintă cultul adresat sfinților. [...] Este permisă venerarea cu închinarea publică numai acelor slujitori ai lui Dumnezeu care au fost recunoscuți oficial de Biserică. Legii îi este rezervată definirea aspectelor referitoare la cultul Mariei și Sfinților în ceea ce privește calendarul, normele liturgice sau alte prescripții ale legii particulare (CCEO can. 880, 657).

„Sfinții de importanță universală au o celebrare liturgică extinsă la întreaga Biserică, dar este promovat și un cult pentru acei sfinți care aparțin uneia sau mai multor tradiții orientale și sunt considerați sfinți de o importanță mai mică, și de aceea se bucură de un cult mai puțin extins și circumscris anumitor Biserici *sui iuris*. Prin urmare, este licită venerarea acelor care sunt recunoscuți ca Sfinți sau Fericți; acelor slujitori ai lui Dumnezeu care se bucură de o reputație de sfințenie dar care nu este încă recunoscută oficial de Biserică le este rezervat un cult privat, cu rugăciuni aprobate de autoritatea ecleziastică competentă”¹².

Aprobarea textelor liturgice pentru cultul public al Slujitorilor lui Dumnezeu

Alături de *munus regendi* și *munus docendi*, *munus sanctificandi* al Bisericii reprezintă una dintre dimensiunile în care ea își îndeplinește misiunea aici pe pământ. Cultul sfinților este o parte integrantă a acelei manifestări a Bisericii care se roagă, care dă slavă lui Dumnezeu prin cultul public; Biserica are obligația să celebreze sacramentele și alte acte de cult pentru a comunica misterele lui Cristos sub un semn vizibil și în timpul acestor celebrări „toți credincioșii creștini, mai ales slujitorii sacri, în celebrarea și primirea cu religiozitate a aceluiași sacramente, vor respecta cu atenție prescrierile Bisericii” (CCEO, can. 667).

Misiunii de sfințire a Bisericii, *munus sanctificandi*, îi corespunde un drept care trebuie să le fie recunoscut credincioșilor creștini în exercitarea liberă și corectă a cultului divin conform prescripțiilor proprii Bisericii *sui*

¹² Bleiziffer, Il culto dei santi, delle sacre icone o delle immagini e delle reliquie 19.

iuris. Depunând eforturi pentru a duce o viață sfântă, ei au, de asemenea, deplină libertate de a urma o proprie formă de viață spirituală, fie ca indivizi, fie ca membri ai diferitelor asociații al căror scop este în conformitate cu doctrina Bisericii (can. 17, 18, 574).

Aspectul comunitar al cultului public este reglementat de legislația canonică care impune realizarea anumitor exigențe astfel încât un cult să poată fi considerat corect din punct de vedere disciplinar și liturgic. Canonul 668 stabilește, fără echivoc: „Cultul divin, dacă este adus în numele Bisericii de către persoane destinate în mod legitim pentru aceasta și prin acte aprobate de autoritatea bisericească, se numește public; altfel este privat”. Autoritatea competentă în reglementarea cultului divin public indicată în textul canonului este „Episcopul eparhial, în calitate de conducător, promotor și apărător al întregii vieți liturgice în eparhia încredințată lui, se va îngriji ca aceasta să fie sprijinită cât mai mult posibil și să fie organizată după prescrierile și obiceiurile legitime proprii Bisericii *sui iuris*” (can. 199). Dar, anterior autorității episcopale căreia i se recunoaște dreptul de a reglementa cultul public, canonul 668 indică și autoritățile responsabile cu aprobarea textelor liturgice. În cazul Bisericii Greco-Catolice Române, Arhiepiscopul Major este cel care, având consimțământul Sinodului Episcopilor proprii Biserici, și după o prealabilă revizuire de către Scaunul Apostolic, poate aproba noi texte liturgice (can. 657)¹³. Dacă autoritatea episcopală în acest domeniu se limitează la limitele teritoriale ale proprii eparhii, la vigilența asupra vieții liturgice și la utilizarea textelor liturgice

¹³ Can. 657 – § 1. Aprobarea textelor liturgice, în prealabil revizuite de către Scaunul Apostolic, este rezervată Patriarhului în Bisericile patriarhale, cu consimțământul Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale; Mitropolitului în Bisericile mitropolitane *sui iuris*, cu consimțământul Consiliului Ierarhilor; în celelalte Biserici acest drept îi revine numai Scaunului Apostolic și, în limitele stabilite de către același, Episcopilor și grupărilor lor constituite în mod legitim.

§ 2. Acelorași autorități le revine de asemenea dreptul de a aproba traduceri ale acelorași cărți destinate uzului liturgic, după ce le-au relatat Scaunului Apostolic, dacă este vorba de Bisericile patriarhale sau mitropolitane *sui iuris*.

§ 3. (826 § 2) Pentru reeditarea cărților liturgice, a unei părți a lor sau a traducerilor lor în altă limbă, ce sunt destinate uzului liturgic, se cere și este suficient să rezulte despre concordanța cu ediția aprobată dintr-un atestat al Ierarhului locului, despre care se vorbește în can. 662, § 1.

§ 4. În schimbările textelor liturgice se va respecta can. 40, § 1.

aprobate de Arhiepiscopul Major, este clar că ne confruntăm cu un act colegial atât timp cât fiecărui Episcop membru al Sinodului, conform can. 934, i se cere să-și exprime prin vot consimțământul în vederea publicării noilor texte liturgice. Episcopul eparhial însuși va trebui ulterior să folosească noile texte liturgice asupra cărora și-a exprimat opinia. Nu în ultimul rând can. 668 exprimă interdicția de a adăuga, elimina sau schimba ceva la cele stabilite de această autoritate.

Codul canonic este un text cu un caracter preponderent juridic, chiar dacă, pe lângă alte principii redacționale, canoanele se bazează mult pe principiul pastoral care influențează puternic modul în care cultul public este celebrat ca manifestare concretă a credinței. Codul nu decide asupra chestiunilor liturgice și nu privește modalitatea practică a celebrărilor liturgice, dar oferă, în schimb, o valoare normativă evidentă prescripțiilor cărților liturgice (can. 3)¹⁴. Formularea *aceste prescrieri trebuie să fie respectate în mod conștiincios* nu ar trebui interpretată cu ușurință ca și cum ar fi o rugămintă, ci mai degrabă ca pe o obligație reală privind respectarea și trăirea propriei moșteniri liturgice, chiar dacă recentă. Importanța prescripțiilor liturgice¹⁵ și valoarea lor evidențiată de o serie de canoane reflectă pe deplin *mens iuris*, care reafirmă dreptul orientalilor de a urma propria disciplină liturgică (OE 4-6).

Prin urmare, Codul se referă frecvent la prescripțiile liturgice și le atribuie o mare valoare; aplicarea lor, pe lângă semnificația aplicării normei canonice, evidențiază coerența liturgică a Bisericii care se roagă comunitar. Cărțile liturgice înzestrate cu aprobare legitimă conțin prescripții speciale

¹⁴ Can. 3 – (cf 2) Codul, deși se referă adesea la prescrierile cărților liturgice, de obicei nu decide în materie liturgică; de aceea, aceste prescrieri trebuie să fie respectate în mod conștiincios, exceptând cazul în care sunt contrare canoanelor Codului.

¹⁵ Codul se referă în mod repetat la expresii precum cărțile liturgice, prescripțiile cărților liturgice, prescripțiile liturgice, ceea ce este cuprins în cărțile liturgice, legile liturgice, legile particulare în materie liturgică, regulile de cult divin; D. Salachas, *Sussidio e proposte per l'elaborazione del diritto particolare delle Chiese orientali sui iuris, Apollinaris*, 78 (2005) 3-4, Roma, 679-735, 644-645; În ciuda faptului că aceste expresii nu au întotdeauna aceeași valoare juridică, ele fac totuși parte din dreptul particular (can. 1493 § 2). Din această perspectivă prescripțiile liturgice pot fi considerate ca făcând parte din dreptul particular și, în consecință, au capacitatea de a reglementa chiar și părți ale cultului Slujitorilor lui Dumnezeu.

pentru săvârșirea cultului divin public, a celebrărilor liturgice, a administrării sacramentelor și a sacramentaliilor.

Codul tratează *De cult divino et praesertim de sacramentis* în Titlul XVI și rezumă principiile doctrinare ale cultului Preasfintei Fecioare și ale Sfinților în articolul IV *Despre cultul Sfinților, al sacrelor icoane sau imagini și relicve*. Canonul introductiv al acestui articol, can. 883, recomandă venerarea Preasfintei Fecioare Maria și promovează cultul sfinților¹⁶. Cultul sfinților este recomandat și încurajat să favorizeze sfințirea credincioșilor prin exemplul și mijlocirea lor. Este permisă venerarea prin acte de cult public doar a acelor slujitori ai lui Dumnezeu care prin recunoaștere specială de către autoritatea ecleziastică competentă sunt înregistrați în catalogul Sfinților și Fericiților, după ce au fost respectate normele speciale stabilite de Roman Pontif (can. 1057), care conduc la desfășurarea cauzei de declarare a martiriului Slujitorilor lui Dumnezeu, la proclamarea solemnă a acestora ca martiri și, prin urmare, la demararea procesului de editare și publicare a textelor liturgice pentru cultul lor public.

Prin urmare, este permisă venerarea cu cult public a acelor care sunt recunoscuți oficial ca Sfinți sau Fericiți; acelor slujitori ai lui Dumnezeu care se bucură de o reputație de sfințenie care nu este încă recunoscută oficial de Biserică le este rezervat un cult privat, cu posibilitatea folosirii unor rugăciuni anterior autorizate de autoritatea ecleziastică competentă¹⁷.

După declararea lor ca martiri, includerea sărbătorii Slujitorilor lui Dumnezeu Episcopi Martiri în calendarul liturgic al Bisericii Greco-Catolice are loc imediat, nefiind necesară vreo altă intervenție disciplinară; publicarea textelor liturgice specifice sărbătorii lor – texte ce pot fi folosite în toate celebrările liturgice, utrenia, vecernia, acatistul etc., – are loc prin publicarea

¹⁶ Canonul reproduce în termeni preciși ceea ce Biserica învață prin documentele Conciliului Vatican II (îndeosebi LG 51, 53, 60-67; SC 103-105) dar și prin alte documente magisteriale.

¹⁷ De-a lungul desfășurării procesului de beatificare a Slujitorilor lui Dumnezeu Episcopi care au murit între anii 1950-1970 în faima martirilor, credincioșii au avut la dispoziție diverse rugăciuni ce puteau fi recitate în sfera privată; acestea erau întotdeauna înzestrate cu aprobarea bisericească necesară. Una dintre acestea este Rugăciunea pentru Beatificarea episcopilor greco-catolici martiri; <https://www.catholica.ro/2010/11/15/rugaciune-pentru-beatificarea-episcopilor-greco-catolici-martiri/> (accesat la 29.05.2021).

unui decret al autorității competente care stabilește, pe lângă alte indicații de aplicare, textele însăși care vor fi utilizate în cultul public¹⁸ și care corespund cerințelor impuse de canon 657¹⁹.

Declarația *super non cultu*

Cauza Slujitorilor lui Dumnezeu, care a început în 1994, odată cu numirea primului Postulator, a acoperit toate etapele procesului canonic²⁰, implicând un număr considerabil de persoane, inclusiv experți istorici, teologi, cenzeni, martori, oficiali ai tribunalului, etc. *Positio super Martyrium*²¹ a adunat toate acele documente (scrieri, mărturii, documente de arhivă etc.) necesare pentru a supune examenului disciplinei juridico-canonică elementele materiale (faptul morții) și elementelor formale, printre care cauza morții, care trebuie identificată cu *odium fidei ex parte persecutoris*, precum și motivul pentru care se oferă viață *ex parte victimae*, motiv care a fost realizat *in amore fidei*, deci în dragoste și fidelitate față de propria credință. În etapa finală a procesului de beatificare, ca urmare a ședinței

¹⁸ Este evident că aceste texte vor fi elaborate în cadrul Comisiei sinodale liturgice, înființată deja în 2006, și a cărei misiune „este de a sprijini Sinodul Episcopilor studiind, pregătind și raportând Sinodului prin referat scris rezultatul cercetărilor cu privire la revizuirea, traducerea și reeditarea unor texte liturgice sau a unei părți a lor, care sunt destinate uzului liturgic (conf. CCEO can. 657 §§ 2-3). La solicitarea Sinodului Episcopilor CSL se va ocupa și de alte teme (cultul liturgic, arta sacră)”; Art. 126, *Statutul Curiei Arhiepiscopiei Majore*, în *Acte Sinodale*, an. VI, nr. 6, 2011, 32.

¹⁹ O astfel de intervenție a avut loc în anul 2007 când, în urma unei hotărâri sinodale, Arhiepiscopul Major, în baza prerogativelor sale canonice (can. 112 § 1, 657, 668, și 880 § 2) a publicat decretul prin care se introduce în calendarul liturgic al Bisericii Române Unite la Roma, Greco-Catolica, pomenirea Sfântului Iosafat, Arhiepiscopul Poloțkului, primul martir pentru unitatea Bisericii. Această intervenție canonică, pe lângă stabilirea aspectelor referitoare la disciplina canonică și liturgică, este și un semn de profundă comuniune eclezială în manifestarea *communio sanctorum*.

²⁰ R. Rodrigo, *Manuale per istruire i processi di canonizzazione*, Roma 1991; J. L. Gutiérrez, *Le cause di beatificazione e canonizzazione*, in: Gruppo Italiano docenti di diritto canonico (a cura di), *I giudizi nella Chiesa. Processi e procedure speciali*, Milano 1999, 269-309.

²¹ Congregatio de Causis Sanctorum, P. N. 1939, Fagarasiensis et Albae Iuliensis Romenorum Beatificationis seu declarationis Martyrii Servorum Dei Valerii Traiani Frențiu et VI Sociorum, Episcoporum in odium fidei, uti fertur, interfectorum (+ 1950-1970), *Positio Super Martyrio*, Voll., I, II, Romae 2018. (în continuare *Positio*, = P).

Congresului Particular al Congregației pentru Cauzele Sfinților constituit în conformitate cu normele disciplinare ale aceleiași dicaster, la 8 ianuarie 2019, cele 9 voturi ale consilierilor teologici²² au răspuns în unanimitate *affirmative* la dubiul *an costet de Martyrio eiusque causa et de frama in casu et ad effectum de quo agitur*. La 2 iunie 2019, în timpul Sfintei Liturghii care a fost celebrată pe Câmpia Libertății de la Blaj, Papa Francisc i-a înscris în lista Fericitilor pe Slujitorii lui Dumnezeu Episcopii Martiri Valeriu Traian Frențiu, Vasile Aftenie, Ioan Suciu, Tit Liviu Chinezu, Ioan Bălan, Alexandru Rusu și Iuliu Hossu, și cu o ceremonie solemnă a aprobat răspândirea cultului lor în Biserică.

Odată cu proclamarea formulei de beatificare de către Pontiful Roman, cei șapte Slujitori ai lui Dumnezeu Episcopi martiri care au murit în închisorile comuniste sunt *autorizați* să fie numiți Fericți, iar în cadrul Bisericii Greco-Catolice se pot bucura de cult public²³. Actul pontifical proclamării „este atribuibil dimensiunii *potestas regiminis*, și mai concret dimensiunii puterii legislative (nu celei judiciare), întrucât autorizează, cu caracteristicile de noutate, generalitate și conceptualitate tipice unei norme, utilizarea titlu de *Fericit* și cultul public”²⁴.

Codul interzice atribuirea cultului public celui care nu este înscris printre Sfinți sau Fericți. Deși formularea can 885 este afirmativă, „este permisă venerarea prin cult public numai a acelor servitori ai lui Dumnezeu care prin autoritatea Bisericii sunt înscrși în rândul Sfinților sau

²² Congregatio de Causis Sanctorum, P. N. 1939, Fagarasiensis et Albae Iuliensis Romenorum Beatificationis seu declarationis Martyrii Servorum Dei Valerii Traiani Frențiu et VI Sociorum, Episcoporum in odium fidei, uti fertur, interfectorum († 1950-1970), Relatio et Vota Congressus peculiaris super Martyrio die 8 Ianuarii An. 2019 Habiti, Romae 2019. (în continuare Relatio).

²³ Formula de beatificare a fost aceasta: „Noi, ascultând dorința Fratelui Nostru Lucian Mureșan Cardinal al Sfintei Romane Biserici, Arhiepiscop Major de Făgăraș și Alba-Iulia al Bisericii Românilor, a mai multor Frați întru Episcopat, precum și a multor credincioși, după ce am primit părerea exprimată de Congregația pentru Cauzele Sfinților, cu Autoritatea Noastră Apostolică dispunem ca venerabilii Slujitori ai lui Dumnezeu Valeriu Traian Frențiu, Vasile Aftenie, Ioan Suciu, Tit Liviu Chinezu, Ioan Bălan, Alexandru Rusu și Iuliu Hossu, episcopi și martiri ai Bisericii din România, păstori după inima lui Cristos, mărturisitori eroici ai Evangheliei iertării și a păcii, să fie de acum înainte numiți Fericți și să li se poată celebra sărbătoarea în locurile și după legile prevăzute de drept, în fiecare an la 2 iunie. În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Spirit”.

²⁴ Guttiérrez, Le cause di beatificazione e canonizzazione 271.

al Fericiților”, investigațiile privind lipsa unui cult²⁵ și chiar interzicerea unui astfel de cult²⁶ se regăsește și în procesul intern de canonizare, în special în faza finală, iar publicarea actelor are loc numai după constatarea absenței unui astfel de cult pentru Slujitorii lui Dumnezeu. Pentru a evita abuzurile în materie liturgică și disciplinară în cauzele de canonizare, în anul 1625 papa Urban al VIII-lea a stabilit că formele de cult public pentru un slujitor al lui Dumnezeu care nu a fost încă declarat Fericit sau Sfânt reprezintă un impediment pentru introducerea cauzei; era așadar necesară, pentru a dovedi absența cultului, instruirea unei cauze speciale.

Legislația actuală nu mai necesită desfășurarea unui astfel de proces, și cu atât mai puțin examinarea textelor referitoare la cult; este suficientă anexarea la Actele anchetei eparhiale a unui raport redactat de Episcop sau de un delegat al său după efectuarea unei vizite la locul morții, la mormântul slujitorului lui Dumnezeu sau în orice alte locuri unde ar exista semne de cult nelegitim sau necuvenit. Chiar dacă disciplina actuală nu necesită prezența Promotorului Justiției sau a Notarului, este întotdeauna util ca aceștia să participe la această inspecție. Ca act judiciar, acest raport ar necesita în sine prezența notarului care îl întocmește și îl semnează, pentru a-l insera mai apoi la acte.

Se consideră acte de cult public celebrarea Dumnezeieștii Liturghii și a altor slujbe liturgice sau ore canonice în cinstea slujitorilor lui Dumnezeu; expunerea rămășițelor mortale ale slujitorului lui Dumnezeu sub un altar unde se celebrează Sfânta Euharistie; dedicarea unor biserici și capele numelui acestora; expunerea de imagini, picturi, sau reprezentări cu aureola

²⁵ *Normae servandae in inquisitionibus ab Episcopis faciendis in causis sanctorum*, nr. 28. a) „Înainte de finalizarea anchetei, Episcopul sau Delegatul să examineze cu atenție mormântul Slujitorului lui Dumnezeu, camera în care a trăit sau a murit și alte eventuale locuri unde pot să apară semne de cult în cinstea lui, iar mai apoi redactează o declarație referitoare la respectarea decretelor lui Urban al VIII-lea cu privire la absența cultului (non culto)”; b) „Despre tot ceea ce s-a îndeplinit se va redacta un document care se va păstra la actele cauzei”.

²⁶ *Ibidem*, nr. 36. „Sunt interzise în biserici orice fel de celebrări sau panegirice ale Slujitorilor lui Dumnezeu, a căror sfințenie de viață este încă supusă examinării legitime. Dar și în afara Bisericii este necesară abținerea de la acele acte care i-ar putea induce pe credincioși să creadă, în mod eronat, că ancheta, făcută de Episcop asupra vieții și virtuților sau martiriului Slujitorului lui Dumnezeu, implică certitudinea viitoarei canonizări a respectivului Slujitor al lui Dumnezeu”.

specifică sfinților; plasarea de obiecte sau *ex-voto* pe mormânt ceea ce ar putea induce în eroare credincioșii; organizarea unor sărbători sau procesiuni în cinstea lui. În schimb, înfrumusețarea mormintelor cu flori sau lumânări sunt semnele ale afecțiunii normale și ale respectului uman față de decedatul care a murit în faimă de sfințeniei sau martiriu, lucru obișnuit în cimitire, sau distribuirea de mici imagini sau reproduceri fotografice ale Slujitorilor lui Dumnezeu cu rugăciuni autorizate de către autoritatea competentă, pentru a invoca în rugăciune privată beatificarea sau a solicita un anumit har sau favoare divină prin mijlocirea lor²⁷.

Venerarea privată, chiar dacă este colectivă, nu este, spre deosebire de cultul public, interzisă înainte de declarația de beatificare. Manifestată în diferite moduri, dar cu o prudență considerabilă și evitând întotdeauna acele elemente care ar putea induce în eroare, întrucât este vorba de o persoană care nu este încă ridicată la demnitatea altarelor, venerația privată este oportună și chiar recomandabilă; prin urmare, pentru a avea un rezultat pozitiv al procesului de beatificare, aceasta poate fi chiar stimulată²⁸.

O intervenție de acest gen a fost și publicarea Scrisorii circulare a Preafericirii Sale Lucian – *Să ne rugăm pentru beatificarea episcopilor martiri greco-catolici*²⁹ – care la 12 noiembrie 2010, conform articolului 36 din *Normae servandae in inquisitionibus ab Episcopis faciendis in causis sanctorum*, credincioșii erau invitați să recite în mod privat, dar și colectiv, rugăciunea pentru beatificarea celor șapte Episcopi Martiri. Scrisoarea este însoțită de o rugăciune; ca dispoziție liturgică se aplică oriunde în lume, deci și în Eparhia din Canton (SUA și Canada) și în comunitățile răspândite în diaspora occidentală.

În ciuda existenței unor semne de cult, care nu pot fi considerate publice în sensul de venerare a unor martiri anume ci mai degrabă a tuturor celor care au murit martiri în închisorile comuniste, trebuie să menționăm și realizarea unor pelerinaje organizate de Biserica pentru a-i comemora pe martiri în general, deopotrivă clerici, persoane consacrate sau laici: la cimitirul *Bellu* catolic din București și la Cimitirul Săracilor din Sighetu Marmației, unde criminalii, în desăvârșită clandestinitate au încercat să

²⁷ Rodrigo, Manuale per istruire i processi di canonizzazione 92.

²⁸ H. Misztal, Limiti della venerazione privata dei morti servi di Dio, *Soter* 2005, 16 (44), 7-14.

²⁹ Circulara Nr. 157/8.11.2010, <http://www.bru.ro/documente/circulara-preafericitului-lucian-sa-ne-rugam-pentru-beatificarea-episcopilor-greco-catolici-martiri/> (consultat 1.06.2021).

șteargă orice urmă care ar putea duce la descoperirea mormintelor Slujitorilor lui Dumnezeu prin azvârlirea trupurilor în gropi comune. Pelerinajele la Sighet au fost posibile încă din 1993 când înfricoșătoarea închisoare locală, construită în 1897, a fost transformată într-un Muzeul *Memorial al victimelor comunismului și al rezistenței*³⁰.

Organizate inițial prin inițiative individuale, aceste pelerinaje au asumat în timp o dimensiune „națională” și unitară, întrucât toate eparhiile și diecezele catolice din România au fost implicate în pregătire, în cele din urmă chiar Conferința Episcopală Română fiind organizatorul principal³¹. În contextul aniversării a 150 de ani de la ridicarea Mitropoliei Blajului (1853), pelerinajul la Sighet din 27.09.2003 a coincis cu aniversarea a 50 de ani de la nașterea în cer a episcopului de Blaj Ioan Suci. În contextul aniversării a 150 de ani de la înființarea Mitropoliei Blajului (1853), pelerinajul la Sighet din 27.09.2003 a coincis cu aniversarea a 50 de ani de la trecerea în eternitate a Episcopului de Blaj, Ioan Suci. Cu această ocazie, Arhiepiscopul și Mitropolitul de Blaj a evocat exemplul de viață al atâtor martiri care se odihnesc în gropi comune, îndemnând credincioșii să recite zilnic rugăciunea pentru beatificarea Slujitorilor lui Dumnezeu³². În diverse ocazii au participat și ierarhi ai altor Biserici Catolice³³.

³⁰ Fondat de Ana Blandiana și Romulus Rusan, Memorialul este administrat de Fundația *Academia Civică*.

³¹ <https://www.egco.ro/2013/05/09/comunicat-de-presa-cer-episcopii-catolici-in-pelerinaj-la-cimitirul-saracilor-de-la-sighet-cu-ocazia-sesiunii-de-primavara-a-conferintei-episcopale/> (consultat il 1.06.2021).

³² *Predica IPS Lucian Mureșan la comemorarea de la Sighet sâmbătă, 27 septembrie 2003*: „Procesul de canonizare, a lui și a altor episcopi catolici mărturisitori din România, este în curs. Avem, cu această ocazie, imaginea cu rugăciunea pentru ridicarea la cinstea altarelor a episcopului Ioan Suci, pe care vă îndemn să o spuneți în fiecare zi, adăugând și numele celorlalți șase episcopi mărturisitori. Făcând aceasta, împlinim un îndemn ce conturează și dezvăluie profetismul vieții și cuvântului episcopului Ioan Suci, profetism ce se plinea în martirajul Bisericii Române Unite cu Roma. El spunea în vara anului 1948: ‘Bisericii Române Unite îi lipsește încă frumusețea martiriului și a prigoanei, îi lipsesc încă rănila Mântuitorului; fără de ele, lumina Bisericii noastre rămâne ascunsă sub obroc. Numai prigoana ne va putea da sfinți și va putea arăta lumii ceea ce suntem: fii și apostoli ai Bisericii adevărate’. [...] Preasfințite părinte Ioan Suci, preasfințiți părinți Valeriu Traian Frențiu, Tit Liviu Chinezu și Anton Durcovici, ne rugăm să fiți sfinți”. <https://www.magisteriu.ro/predica-ips-lucian-la-comemorarea-de-la-sighet-2003/> (consultat 1 iunie 2021).

³³ Amintim prezența, în 2015, a Arhiepiscopului și Mitropolitului de Korfu, Yannis Spiteris (Grecia), <https://www.egco.ro/2015/05/10/pelerinajul-national-de-la-sighet/> (consultat 1 iunie 2021).

Poate că cea mai semnificativă prezență este cea din 8 mai 2010 a prefectului Congregației pentru Bisericile Orientale, cardinalul Leonardo Sandri, care a fost însoțit de nunțul apostolic în România, Arhiepiscopul Francisco Javier Lozano; ținând omilia cu acea ocazie cardinalul Sandri a reamintit suferințele și fidelitatea martirilor îngropați în Sighet, sfinți necunoscuți: „un destin de comuniune care unește de-a lungul timpului și în mod cu totul special în acest loc, în suferință, Episcopi, dar și mari intelectuali români, preoți și oameni politici, călugări și poeți, întru același spic de grâu, întru același ciorchine, o tainică proscomidie la dispoziția Veșnicului Preot. Biserica Greco-Catolică a plătit pe deplin tributul său, fără să ezite, fără să-și facă calcule și sunt convins că toți oamenii de bună-credință din această țară știu acest lucru și îl apreciază. [...] Aici am putea celebra Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie fără a avea nevoie de un *antimis*, deoarece suntem în chip tainic pe un astfel de acoperământ. Tot pământul din jurul nostru e un *antimis*: Valeriu Traian Frențiu, Episcop de Oradea, Anton Durcovici, Episcop de Iași, Ioan Suci, Administrator Apostolic la Blaj, Tit Liviu Chinezu, Episcop Auxiliar de Blaj, toți împletesc, cu viața lor, icoana răstignirii Domnului. Toți aceștia, împreună cu mulți alții, au dat și au udat cu sângele lor acest pământ, depunând în tăcere sămânța creștinilor ...”³⁴.

Chiar mai devreme, un alt pelerinaj, început în anul 2000, a implicat îndeosebi tinerii. În anul 2010, cu ocazia celei de-a zecea aniversări a acestui pelerinaj, a fost publicată o broșură-ghid³⁵ ca instrument și punct de referință pentru ceea ce, pentru sute de tineri, s-a concretizat ca o posibilitate de creștere spirituală și conștientizare a apartenenței lor la o Biserică care își cinstește martirii. Broșura, care prezintă pe prima pagină în fotocopie binecuvântarea olografă a mitropolitului Lucian Mureșan acordată *grupului de pelerini „Don Orione” și prietenilor lor*, se constituie ca un instrument

³⁴ Omelia Cardinalului Leonardo Sandri cu ocazia pelerinajului de la Sighet, 8 mai 2010; Vaticano, Congregazione per le Chiese Orientali, *Servizio Informazioni Chiese Orientali*, Anno 2010, LXV, 121-122. În românește <http://www.bru.ro/cluj-gherla/pelerinajul-traditional-la-sighet-comemorarea-marturisitorilor-adevarului/> (consultat 1 iunie 2021).

³⁵ *Pelerinaj Șimleu – Sighet, 2000-2010. Cu rugăciune și credință spre cinstea altarelor*, 112. Distanța parcursă pe jos între Șimleul Silvaniei și Sighetul Marmăției este de 165 km; ea a fost străbătută în 11 zile (22 august – 1 septembrie) de sute de tineri care au avut, fără întrerupere din anul 2000, posibilitatea de a se ruga pe parcurs, și de a medita în special asupra sensului martiriului.

catehetic foarte valid care conține rugăciuni, texte de meditație, mărturii ale participanților la edițiile anterioare, cântece religioase, instrumente pentru a face o bună spovadă și multe altele, care prezintă o panoramă complexă a modului în care a fost percepută *fama martyrii* și a modului în care aceste pelerinaje au fost organizate și desfășurate ca acte de cult privat³⁶.

Absența cultului în *Positio super martyrio*

Cultul sfinților și martirilor a început în Biserică cu venerarea lor spontană de către poporul lui Dumnezeu. Faima *martyrii* constituie, de asemenea, punctul central al *Positio super martyrio*; pe această reputație și faimă se bazează practic, după instruirea cauzei, decizia pontificală de a declara martiri pe cei șapte Episcopi greco-catolici care au murit sub regimul comunist. Trebuie amintit faptul că *Positio*, așa cum rezultă și din analiza întregului conținut dar și al indexului, prin decizia autorilor cauzei, a urmat o metodologie proprie care a urmărit să evite repetarea acelor documente care demonstrează faptul că persecuția a vizat întreaga Biserică Greco-Catolică Română destinată suprimării, cei șapte Episcopi fiind considerați cei mai reprezentativi.

Structura *Positio*, conținută în 2 volume bine organizate, este propusă în mai bine de 1990 pagini. Primul volum este format din: *Prezentarea din partea relatorului*; *Introducere generală* cu profiluri scurte ale Slujitorilor lui Dumnezeu, tabele cronologice, istoria cauzei; *Informatio*, conținând în aproximativ 674 de pagini prezintă aspecte metodologice, aparatul probator cu diverse mărturii și dovezi documentare, expunerea contextului socio-politic în care a avut loc persecuția Bisericii Greco-Catolice, *Sumarium Testium* cu decretul de valabilitate al anchetei eparhiale și *Tabella Testium*; al doilea volum conține *Summarium documentorum* divizat în trei mari părți: 1. *Summarium documentorum generale* împărțit în trei categorii principale: cercetări arhivistice care conțin a) fonduri legate de persecutori și persecuții; b) colecții arhivistice ale Bisericii și c) informații

³⁶ <https://www.egco.ro/page/1/?s=pelerinaj+la+Sighet> (consultat 1 iunie 2021).

bibliografice; 2. *Sumaria Documentorum particulari* referitoare la fiecare dintre Slujitorii lui Dumnezeu. Partea finală conține raportul Comisiei istorice; voturile cenzorilor teologi; declarații despre absența cultului; indice de nume și locuri, și un index general. Al doilea volum prezintă în partea sa finală o secțiune iconografică cu aproximativ 50 de imagini. În plus față de cele două volume documentare, un al treilea conține cele nouă voturi ale consilierilor teologici, care așa cum am mai afirmat, răspund afirmativ și unanim la dubiul *dacă Slujitorii lui Dumnezeu șapte Episcopi trebuie considerați martiri*.

În legătură cu tema noastră avem *Tabella testium* care oferă o panoramă informativă completă asupra martorilor (pp. 701-702), dar mai ales *Interrogatoria* (pp. 703-709) și *Depositiones Testium* care ne interesează îndeosebi în cea ce privește *absența cultului* Slujitorilor lui Dumnezeu. În același timp ne îndreptăm pe scurt atenția asupra ultimei secțiuni din *Positio* care se referă la *Declarația de ne-cult* (pp. 1863-1868).

Sunt 18 martori care au fost audiați în perioada 23 ianuarie 1999 – 7 februarie 2003. Inițial postulator a propus 12 martori, toți preoți greco-catolici, dintre care 4 preoți erau celibi, 8 preoți erau căsătoriți și 3 erau ieromonahi; acestora li s-au adăugat alți 6 martori care s-au prezentat la Tribunal din proprie inițiativă: 3 preoți căsătoriți, 2 femei și 1 laic³⁷. Toți acești martori au răspuns la o serie de 54 de întrebări, dintre care relevante pentru subiectul nostru sunt cele referitoare la cultul Slujitorilor lui Dumnezeu sau care sunt legate de răspunsurile ce conțin informații și aspecte referitoare la vizitele la mormintele (acolo unde sunt identificate) Slujitorilor lui Dumnezeu³⁸. Toate mărturiile sunt pe deplin de acord că Slujitorii lui Dumnezeu se bucură încă din momentul morții lor de reputația sfințeniei,

³⁷ Toți martorii sunt *de visu* în ceea ce privește viața slujitorilor lui Dumnezeu și *de auditu* referitor la martiriul lor; excepție face un martor ocular, *de visu*, pentru moartea Slujitorului lui Dumnezeu Alexandru Rusu. Martorii au depus sub jurământ în fața Judecătorului delegat în diverse locații: Blaj, Cluj, București, Baia Mare.

³⁸ A se vedea Anexa *Depositiones Testium sulla fama sanctitatis vel martyrii*, devozioni e culto privato ai Servi di Dio Vescovi morti nelle carceri comuniste, la finalul studiului.

legată de martiriul lor în *odium fidei*³⁹. Mormintele lor au devenit locuri de pelerinaj și rugăciune imediat după moartea lor, chiar sub ochii regimului și în perioada persecuției; Cimitirul Săracilor din Sighet, unde mormintele nu sunt identificabile, a devenit loc de pelerinaj cu ocazia marilor sărbători și nu numai.

Positio conține, așa cum s-a menționat deja, în conformitate cu disciplina promovată de Congregația pentru Cauzele Sfinților⁴⁰, *Declarația de absență a cultului* semnată de judecătorul delegat în cauza de beatificare sau de declarare a martiriului Slujitorilor lui Dumnezeu. Dacă pentru mulți Slujitori ai lui Dumnezeu nu a existat o înmormântare regulată și mormintele lor nu au fost niciodată identificate, pentru cei ale căror morminte era cunoscută locația, regimul comunist a încercat să împiedice orice faimă a sfințeniei și a martiriului acestora. Prin urmare, ancheta eparhială a efectuat o serie de verificări care au constatat, încă de la începutul cauzei, că nu există nici o urmă de cult nejustificată față de Slujitorii lui Dumnezeu.

După vizitarea mormintelor și a altor locuri legate de viața, activitatea și moartea lor, și după ce a ascultat și opinia Promotorului Justiției în acest caz, Judecătorul depune la dosar o declarație din care rezultă că decretele Papei Urban al VII-lea privind absența cultului au fost respectate cu fidelitate și că nu există nici o urmă de cult nejustificată către Slujitorii lui Dumnezeu. Declarația este însoțită de o serie de 10 procese verbale, întocmite în diverse locuri și în diferite perioade, care atestă această realitate. *Declarația de absență a cultului* încheie practic seria documentară a *Positio* și, odată cu îndeplinirea tuturor formalităților, cauza, considerată încheiată,

³⁹ Ne interesează pentru prezentul studiu întrebările: 37. Ce știți despre faima de sfințenie a Slujitorului lui Dumnezeu în momentul morții sale: dacă, de ce și de către cine a fost considerat sfânt; continuitatea și răspândirea – arie geografică – a faimei de sfințenie în rândul preoților și credincioșilor; dacă cunoașteți forme concrete de manifestare a faimei de sfințenie: devoțiuni, flori sau lumânări pe mormânt, *ex voto* de recunoștință etc.? 38. Sunteți la curent cu vreun abuz sau propagandă falsă cu privire la faima de sfințenie a Slujitorului lui Dumnezeu? 39. Cunoașteți oameni care au primit haruri spirituale sau daruri speciale prin mijlocirea Slujitorilor lui Dumnezeu? Dacă da, vă rugăm să furnizați numele, adresa etc. ale acestor oameni. 40. Aveți cunoștințe despre vindecări extraordinare prin mijlocirea Slujitorilor lui Dumnezeu? Dacă da, vă rugăm să furnizați numele, adresa etc. a acestor oameni. (P. 705-706).

⁴⁰ Normae servandae in inquisitionibus ab Episcopis faciendis in causis sanctorum, nn. 28, 36.

trece la examinarea consultanților teologici, care, după cum se știe, și-au exprimat voturile unanime și pozitive cu privire la existența martiriului Slujitorilor lui Dumnezeu. Această ultimă procedură a făcut posibil, apoi, la 2 iunie 2019, prin voința Papei Francisc însuși și prin propria sa proclamare, că cei șapte Episcopi Români Greco-Catolici care au murit în *odium fidei* sub regimul comunist să fie declarați Fericiți.

Scurte concluzii

Cei șapte Episcopi martiri sunt fii ai națiunii române. Născuți și educați în Biserica Greco-Catolică a acestei națiuni, au avut o puternică conștiință națională și de apartenență la un popor, care, încredințat îngrijirii lor pastorale, nu a fost abandonat în momentele de încercare; nici măcar în încercarea supremă a martiriului. Convingerea că aparțin unei Biserici locale cu legături strânse cu Biserica întemeiată pe stânca lui Petru a făcut posibilă mărturia lor comună și personală, mărturie alimentată de o credință individuală puternică și de o viață profund ancorată în principiile Evangheliei. Perseverența în mărturisirea propriilor convingeri nu a fost deturnată de promisiunile de slavă deșartă și de avantajele umane trecătoare, dar nici de suferința chinuitoare care a culminat cu martiriul.

„Verticalitatea neîntreruptă” – pentru a folosi o expresie a unuia dintre martorii audiați – și atitudinea constant autentică și fidelă învățăturii lui Cristos i-au făcut demni de respect deja în timpul vieții, ca păstori vrednici; și cu atât mai mult în închisoarea dureroasă și în martiriu. Un martiriu care a fost perceput ca un dar gratuit de sine pentru a pune în evidență propriile convingeri: atașament față de Biserică și fidelitate față de poporul încredințat păstoririi lor. Și tocmai acest popor, – turma care nu a fost abandonată de păstori, deși închiși –, a reușit să înțeleagă și să onoreze pe bună dreptate sacrificiul lor sub diferite forme: faima sfințeniei, faima martiriului lor, însoțite și de unele semne care încă trebuie studiate și constatate, sunt elemente clare ale unei realități care a încolțit în mintea credincioșilor, atât individual cât și constituiți în diverse comunități.

Iată de ce procesiunile la mormintele lor, necunoscute până astăzi sau chiar identificate, rugăciunile și lumânările aprinse, alte acte devoționale,

sunt semne ale unei credințe mature pe care poporul o manifestă, în limitele a ceea ce disciplina canonică recunoaște sub expresia cult privat, fără exagerări sau incoerențe; acestea sunt semne evidente că, sub îndrumarea ierarhiei care a putut însoți disciplina referitoare la cultul privat al credincioșilor cu diverse intervenții, *fama martyrii* a fost declarată *matiria* autentică chiar de către Pontiful Roman.

Dacă astăzi îi putem venera pe Martirii Bisericii Greco-Catolice din România și mulțumi lui Dumnezeu prin mijlocirea lor, acest lucru se datorează și faptului că cultul privat care le-a fost atribuit în decursul cauzei beatificării a fost un cult responsabil și conștient, fără exagerări sau disproporționat, fără abuzuri sau falsă propagandă.

Dacă astăzi îi putem venera pe martirii noștri prin cult public, îi cerem lui Dumnezeu prin mijlocirea lor ca să îi putem invoca cât de curând și ca sfinți. Și considerând profetice cuvintele Arhiepiscopului Major Cardinal Lucian exprimate în 2003 la Sighet în legătură cu martirii Bisericii, „să ne rugăm ca ei să fie declarați sfinți”.

Anexa

Depositiones Testium referitoare la *fama sanctitatis vel martyrii*, devoțiuni și cult privat adresat Slujitorilor lui Dumnezeu Episcopi care au murit în închisorile comuniste.

Martorul I ca ultimă adăugire înainte de încheierea mărturiei consideră că Slujitorii lui Dumnezeu Ioan Suci și Tit Liviu Chinezu sunt considerați „sfinți de când erau încă în viață” (P. 714);

Martorul II afirmă că „Slujitorul lui Dumnezeu Vasile Aftenie fiind îngropat în cimitirul Bellu, sector catolic, mormântul i-a devenit mult timp un loc de pelerinaj. În fiecare zi oamenii vin cu lumânări, se roagă la mormântul său cu conștiința că se află în prezența unui sfânt” (P. 722).

Martorul III: „Știu doar că mulți oameni merg la mormântul Slujitorului lui Dumnezeu Vasile Aftenie, lumânările ard permanent și credincioși iau chiar și pământul de pe mormânt” (P. 735).

Martorul IV: „Toți cei șapte Slujitori ai lui Dumnezeu, după moarte, au fost considerați sfinți de întreaga Biserică Greco-Catolică, în virtutea sacrificiului suprem pentru Cristos și Biserica Sa” (P. 754).

Martorul VII: „Am auzit că mulți credincioși se roagă, inclusiv cei de religie ortodoxă. Se roagă la mormântul Slujitorilor lui Dumnezeu Iuliu Hossu și Vasile Aftenie considerându-i *sfinți mucenici* care fac minuni. Pot să vă spun ceva despre Slujitorul lui Dumnezeu Vasile Aftenie. Fiica mea a auzit că fiica unui doctor, care suferea de paralizie, l-a visat. În vis, i-a spus că, dacă tatăl ei i-ar fi reconstruit mormântul, ridicând o cruce de lemn cu inițialele sale A. V., fiica i-ar fi vindecată. Minunea s-a întâmplat și de atunci mulți oameni merg la mormântul său, aprind lumânări, duc flori și se roagă, într-un pelerinaj nesfârșit” (P. 759).

Martorul VIII: „... toți cei care și-au dat viața pentru credința lor în Cristos Isus și în Biserica sa sunt considerați martiri, iar martirii sunt sfinți. Dintre toți cei șapte Slujitori ai lui Dumnezeu, mormântul lui Vasile Aftenie este cel mai vizitat de credincioși, fiind considerat *mormântul Sfântului*. Și eu am vizitat mormântul de nenumărate ori, și am găsit întotdeauna cel puțin 2-3 persoane, dar de multe ori și grupuri de până la 15-20 de persoane care se rugau. Cu toate acestea, puțini sunt cei care știu cine este îngropat acolo. În general, se știe că acolo este îngropat un sfânt și că acesta face minuni. Acolo lumânările sunt întotdeauna aprinse și florile mereu proaspete ... Cred că acest mormânt este cel mai vizitat din acest cimitir” (P. 789-790).

Martorul IX: „... cred că după atâta timp nu este greu să faci diferența între a fi martir și a fi sfânt. Nu-mi amintesc să fi primit acest titlu de la cineva cât timp era în viață. Am auzit că există familii cu necazuri și dificultăți care cer mijlocirea Slujitorului lui Dumnezeu Ioan Ovidiu Suciu; De asemenea, am auzit că dificultățile sunt rezolvate într-un mod miraculos. Dar nu cunosc nimic concret” (P. 803).

Martorul XIII: „toți cei șapte Slujitori ai lui Dumnezeu au faimă de sfințenie care s-a răspândit astăzi printre credincioși. Ca dovadă sunt florile și tăblițele votive găsite pe mormintele slujitorilor lui Dumnezeu Iuliu Hossu, Ioan Bălan și Vasile Aftenie. Pentru ceilalți Slujitori ai lui Dumnezeu al căror mormânt este necunoscut, florile au fost așezate pe pământul mormântului comun din Sighet, unde se presupune că au fost îngropați. Nu am auzit niciodată zvonuri despre vreo propagandă falsă despre reputația de sfințenie a celor șapte Slujitori ai lui Dumnezeu ... cunosc un domn [...]

care s-a vindecat în urma unui pelerinaj la mormântul Slujitorului lui Dumnezeu Vasile Aftenie” (P. 825).

Martorul XIV: „Rezistența eroică a celor șapte Slujitori ai lui Dumnezeu, care au preferat să-și dea viața pentru credința lor în Cristos și Biserica Catolică a creat în sufletul credincioșilor greco-catolici convingerea că au murit ca sfinți. Mi se pare că, dacă vorbim despre martiri și dacă martirii sunt sfinți, atunci este normal ca cei care îi consideră martiri să-i considere și sfinți. În ceea ce privește formele de manifestare a acestei faime, pot spune doar că la mormântul Slujitorului lui Dumnezeu Vasile Aftenie, mulți oameni se roagă, aprind lumânări și așază tăblițele votive de recunoștință (P. 845).

Martorul XV: „Atât în momentul morții, cât și după aceea, toți cei șapte Slujitori ai lui Dumnezeu sunt considerați de toți credincioșii drept martiri, în special de catolici, ba mai mult sunt văzuți ca sfinți. O faimă aparte o are Slujitorul lui Dumnezeu Vasile Aftenie. În mod ciudat, faima sa este mai mare în rândul ortodocșilor decât în rândul greco-catolicilor și avea chiar un nume, *Sfântul cimitirului Bellu*. La mormântul său se găsesc flori, bilete de mulțumire [...]. ... vă relatez ce am auzit: un preot ortodox, a cărui fiică era bolnavă de leucemie, imediat după externarea din spital s-a rugat Slujitorului Domnului Vasile Aftenie; fata a fost vindecată și preotul a promis că va reface mormântul și, în ciuda comunismului, a reamenajat mormântul și a ridicat o cruce de marmură ... Acest lucru s-a întâmplat după 1970” (P. 869-870).

Martorul XVI: „... ei, ca martiri, au trecut în lumea de dincolo cu aureola cerească, după părerea mea, și chiar onoarea pe care le-o acordăm arată că sunt învingători ... Slujitorul lui Dumnezeu Vasile Aftenie s-a bucurat, imediat după moarte, de faima de sfințenie. Mormântul său este întotdeauna acoperit cu flori; în fiecare zi este vizitat de credincioșii care vin la el să se roage, considerându-l sfânt. Unii spun că rugăciunile lor au fost ascultate” (P. 881).

Martorul XVII: „... Deoarece au murit în detenție, toți cei șapte Slujitori ai lui Dumnezeu sunt considerați martiri de majoritatea membrilor Bisericii Catolice, și absolut de toți cei care au fost la curent cu ceea ce li s-a întâmplat din cauza motivelor reale pentru care au fost închis. Chiar și astăzi,

cei șapte slujitori ai lui Dumnezeu se bucură de aceeași faimă de martiri din partea întregului cler și a majorității credincioșilor Bisericii Greco-Catolică ... toți cei care eram persecutați am fost ferm convinși că au murit ca sfinți. Avem această certitudine și astăzi, în întreaga Biserică Catolică a României. Acești șapte Slujitori ai lui Dumnezeu au fost păstori ai Bisericii *Una, Sfântă, Catolică și Apostolică*, deoarece au ales moartea mai degrabă decât să o trădeze, iar acest lucru arată că și ei au atributul sfințeniei.

Faptul că cei șapte Slujitori ai lui Dumnezeu sunt considerați sfinți rezultă și din felul în care lumea se comportă la mormintele lor, cel puțin față de cele cunoscute. Astfel, pe mormintele lor se găsesc întotdeauna flori, lumânări aprinse și nu de puține ori se pot vedea credincioși rugându-se la mormintele lor. Am auzit chiar că unii dintre ei se roagă la mormintele lor pentru haruri speciale” (P. 889-890).

Martorul XVIII: „Slujitorii lui Dumnezeu despre care v-am vorbit sunt considerați, de către credincioșii greco-catolici, martiri ai credinței. Slujitorii lui Dumnezeu care au suferit răstignirea de la Sighet au faima de sfinți, dar nimeni nu a pus o floare pe mormântul lor, deoarece mormintele nu sunt cunoscute. La Cimitirul Săracilor, în fiecare an, de Ziua Morților și în Sărbătoarea Înălțării Sfintei Cruci, mulțimile de pelerini depun buchete de flori, se roagă și lasă lumânări aprinse pentru a-i cinsti pe martirii Bisericii Greco-Catolice. Pe mormântul care se presupune a fi al Slujitorului lui Dumnezeu Vasile Aftenie, sau așa cum a fost numit de oameni: *Sfântul AVE*, pelerinajele au început cu rugăciune, cu flori și cu pă răstase, după ce a fost ridicată o cruce albă cu acronimul A. V. Nu știu dacă au existat abuzuri sau propagandă falsă cu privire la faima de sfințenie a Slujitorilor lui Dumnezeu menționați mai sus. Personal nu cunosc niciun caz, dar unii vorbesc despre vindecări miraculoase care au avut loc la mormântul Slujitorului lui Dumnezeu Vasile Aftenie, unde mii de pelerini, din Transilvania, dar mai ales din București, vin pentru a găsi mângâiere și vindecări” (P. 906-907).

Alegerea lui Israel și universalismul creștin

Éliane Poirot¹

Abstract: *The election of Israel and Christian universalism.* The mystery of the election of Israel is linked to universalism because it includes the image of God on all men. The mystery of Christ who gave his life „for the multitude” involves a view of the universal that includes differences.

Keywords: *election of Israel, Jewish universalism, Christian universalism, Zechariah 8: 20-23, the theology of substitution, Nostra aetate, Sister Elizabeth ocd.*

Cu recunoștință, dedic aceste reflecții Domnului Prim Rabin al Bucureștiului, Rafael Shaffer, care a onorat cu prezența sa beatificarea celor șapte episcopi martiri, la 2 iunie 2019, la Blaj, și care este un participant fidel la colocviile iudeo-creștine de la Stânceni.

Hai Adonai, Elohei Israel, asher amadeti, lefanav!

În ce mod concep iudaismul și creștinismul relația lor cu universalul? Este alegerea Israelului compatibilă cu universalismul? Și în ce fel creștinismul, care se vrea universal, acceptă iudaismul și alte religii; excludere, incluziune, sau altceva?

¹ Călugăriță carmelită, dr. în teologie. Cărți despre prorocii Ilie și Eliseu în literatura creștină antică, în Liturgiile orientale, în Evul Mediu latin; despre Sf. Antonie cel Mare, despre Regula carmelitană (cf. www.monasteresaintelie.com/publications.html).
E-mail: elianeocd@yahoo.fr.

Misterul² alegerii lui Israel și Hristos, Alesul lui Dumnezeu

„Viu e Domnul, *Dumnezeul lui Israel*, în fața căruia stau!” În acest strigăt al profetului Ilie (3 R 17,1; 18,15), reluat de către discipolul său, Elisei (4 R 3,14), se găsește exprimată alegerea gratuită a lui Israel, punerea lui de o parte de celelalte națiuni, prin alegerea lui Dumnezeu. Trebuie remarcat faptul că termenul de *alegere* nu este biblic ca atare. Biblia ebraică folosește rădăcina *bahar* care înseamnă „a alege”, dar și „încercare”. Încă din primele capitole ale Genezei, apar preferințele divine:

- Abel (Gen 4,4-5): „Domnul a privit către Abel și ofranda lui, dar la Cain și la ofranda lui n-a privit.”
- Enoh (Gen 5,24): „Enoh a umblat cu Dumnezeu; apoi nu a mai fost [văzut] pentru că l-a luat Dumnezeu.”
- Noe (Gen 7,1): „Domnul i-a spus lui Noe: «Intră [în arcă], tu și toată casa ta, pentru că am văzut că, din generația aceasta, tu ești drept înaintea mea.»„
- Avraam (Gen 12,3) „Îi voi binecuvânta pe cei ce te vor binecuvânta, iar pe cei ce te vor blestema îi voi blestema. Și prin tine vor fi binecuvântate toate familiile pământului.”

În cadrul poporului ales, Dumnezeu alege oameni cărora le încredințează o misiune, fie că este vorba de Moise, alesul său (Ps 105,23), fie de profeți, cum este Amos (Am 7,15), Isaia (Is 8,11) sau Ieremia (Ir 15,16-17); sau regi, cum ar fi David (1 R 16.1) și descendenții săi. Această alegere este o alegere a lui Dumnezeu care constituie Israelul ca popor sfânt, în ciuda păcatului său. Deutero-Isaia îi dă frecvent lui Israel numele de *ales*: „Dar tu, Israel, slujitorul meu, Iacob, pe care l-am ales, sămânța lui Abraham, prietenul meu” (Is 41,8); „Mă vor glorifica animalele câmpului, șacalii și puii de struț, pentru că voi da apă în pustiu, râuri, în ținutul uscat, ca să dau de băut poporului meu, alesului meu” (Is 43,20, etc.).

² Pr. d’Ornellas utilizează intenționat termenul „mister” pentru a desemna, pe de o parte, că Dumnezeu este autorul și actorul acestuia și că, pe de altă parte, această alegere nu este, într-adevăr, accesibilă decât „prin revelație”, conform expresiei din Epistola către Efeseni 3,3 (cf. *Sens* 382, sept.-oct. 2013, 657). Cf. J. Maritain, *Le mystère d’Israël*, Paris 1965; J.-M. Garrigues, *Le peuple de la première Alliance. Approches chrétiennes du mystère d’Israël*, Paris 2011 (trad. românească, *Poporul primului Legământ. Abordări creștine ale misterului lui Israel*, Blaj 2013).

În Noul Testament, Isus este prezentat ca Alesul lui Dumnezeu (In 1,34; In 1,34; Lc 9,35; 23,35). Alegerea lui Isus se situează în interiorul alegerii lui Avraam, după cum subliniază evanghelistul Matei încă din primul verset: „Genealogia lui Isus Hristos, fiul lui David, fiul lui Avraam (Mt 1,1). „Isus recapitulează în el alegerea lui Israel și a părinților. Mai mult decât atât, el este cel care, în credința creștinilor, face să se înțeleagă alegerea lui Israel, începând cu Avraam și descendența sa, pentru totdeauna: «Înainte de a fi fost Avraam, eu sunt» (In 8,58)”³. Creștinii sunt conștienți de formarea „unei rase alese” (1 P 2,9) și sunt numiți aleși (Rm 16,13, 2 Tm 2,10; 1 P 1,1). Cu toate acestea, Pavel precizează clar că Israelul rămâne poporul ales, căci „darurile și chemarea lui Dumnezeu sunt irevocabile” (Rm 11,29). Legământul pe care Dumnezeu l-a încheiat cu Israel este irevocabil⁴.

Iudaismul și universalismul

Cuvântul „universalism” provine din latinescul *universum*, derivat din adjectivul *universus* care înseamnă „îndreptat spre unul”. Acest „un din universalism este menit să fie inclusiv al «tuturor» ființelor umane, fără excepție”.

Nu este, atunci, alegerea Israelului în contradicție cu universalismul? Universalitatea se găsește în iudaism, dacă socotim că, în Biblie, ființa umană masculină și feminină, este creată după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (Gen 1,26). Într-o scurtă scriere despre Israel și despre universalism, Emmanuel Levinas explică: „În peștera în care se odihnesc patriarhii și mamele noastre, Talmudul îi odihnește și pe Adam și pe Eva: iudaismul a venit pentru toată omenirea. (...) Ideea unui popor ales nu trebuie luată ca mândrie. Ea nu înseamnă conștiința unor drepturi excepționale, ci de îndatoriri excepționale. (...) Alegerea înseamnă un surplus de obligații pentru care se rostește «eul» conștiinței morale”⁵. Potrivit filozoafei evreice

³ P. d’Ornellas, « L’élection d’Israël, une bonne nouvelle pour les chrétiens », *Sens* 382, sept.-oct. 2013, 670.

⁴ Cf. É. Poirot, *Permanența legământului și textele liturgice bizantine*, în *Imnografia liturgică bizantină. Perspective critice*, ed. A. Ioniță, col. *Studia oecumenica* 13, Cluj-Napoca 2019, 78-94.

⁵ E. Levinas, *Difficile liberté. Essais sur le judaïsme*, Paris 1963, 2012³, 266.

Catherine Chaliel, iudaismul include imaginea lui Dumnezeu asupra tuturor oamenilor, dar fără a-i forța să devină evrei, ceea ce este, totuși, posibil⁶.

Critica iudaismului în numele universalismului poate fi găsită de-a lungul veacurilor, după cum o arată istoria recentă a evreilor coordonată de istoricul Pierre Savy⁷. În secolul al II-lea d.Hr., filosoful Celsus a enumerat cele mai înțelepte popoare, dar i-a exclus pe evrei. Un creștin, Origen, este cel care se va ridica împotriva acestei excluderi:

„Nu știu de ce Celsus îi calomniază doar pe evrei și nu adaugă poporul lor pe lista altora (...) Iată, deci, că doar din răutate, s-a făcut excluderea până la Moise de pe lista sa de înțelepți”⁸.

Mai multe pasaje din Vechiul Testament arată rolul Israelului față de toate națiunile.

Astfel, profeția lui Isaia prezintă popoarele care urcă împreună pe muntele Sion: „Vor umbla neamuri la lumina ta și regi, în strălucirea zorilor tale. Ridică-ți ochii împrejur și privește: toți se adună și vin spre tine!” (Is 60,3-4). Sau versetul din Isaia 57,7 care este scris pe frontonul frumoasei sinagogi din Târgu Mureș: „Casa mea va fi numită casă de rugăciune pentru toate popoarele”.

Profeția lui Zaharia este, de asemenea, foarte grăitoare: „În zilele acelea, zece oameni dintre toate limbile neamurilor se vor prinde de poala hainei unui iudeu, zicând: «Vrem să mergem împreună cu voi, căci am auzit că Dumnezeu este cu voi!»” (Za 8,23). Să vedem cum a fost înțeles acest verset de către evrei și de către creștini.

Tradiția rabinică rezumă numărul total al națiunilor la 70, ceea ce corespunde cu primii descendenți ai lui Noe enumerați în cartea Genezei (Gen 10); este, de asemenea, numărul evreilor care merg în Egipt cu Iacov (Gen 46,27). Interpretarea literală a acestui verset arată modul în care Israelul aduce națiunilor cunoașterea adevăratului Dumnezeu. În secolul al XI-lea, marele comentator evreu al Bibliei, Rashi, din Troyes, a explicat versetul din Za 8,23:

⁶ Cf. C. Chaliel, „Universalisme et judaïsme”, în *Études*, martie 2018, 59-70.

⁷ P. Savy, A. Kichelewski, K. Berthelot, *L'histoire des Juifs*, Paris 2020.

⁸ Origen, *Contre Celse* I,14-16, *Sources chrétiennes* 132, Paris 2005², 113-119.

Șaptezeci de limbi, care este de șapte sute pentru fiecare colț al veșmântului. Asta înseamnă, așadar, două mii opt sute pentru cele patru părți ale talith-ului fiecărui evreu⁹.

Exegeza patristică a dat acestui aspect o altă lectură, critică. Astfel comentează Didim cel Orb din Alexandria (313-398) în comentariul său cu privire la Zaharia¹⁰, preluat de către Ieronim:

Aceste cuvinte mistice demonstrează că toți cei care poartă numele de creștin și care figurau printre cei șapte mii de bărbați despre care Domnul spune că și-ar fi rezervat din vremea persecuției Izabelei și a fugii lui Ilie și care nu și-au plecat genunchii înaintea lui Baal și care, dintre toate limbile și din toate națiunile, au ajuns la măsura omului desăvârșit, se vor prinde de pulpana îmbrăcămintei unui bărbat din Iudeea, adică de Domnul Mântuitor, despre care se spune și în psalmi: *Iuda este regele meu*¹¹.

Acest frumos pasaj din prorocul Zaharia este citit, în ritul bizantin, la vecernia sâmbetei sfinților asceți care precede intrarea în Postul Mare. Dar alegerea, sensul acestei lecturi nu sunt subliniate, explicate în comentariile ortodoxe ale Triodului, cele ale părinților Alexandru Schmemmann, Lev Gillet, Macarie din Simonos Petra sau ale profesorului Constantin Andronikov¹². În ceea ce-l privește pe părintele Alexis Kniazef, fost protopop al Institutului Ortodox Sfântul Serghie, din Paris, el interpretează alegerea lecturilor din profetologhion¹³, pe două direcții: cea a liturgistului rus Ivan Karabinov, potrivit căruia acestea au un caracter votiv, legat nu de istoria Ierusalimului, ci a Constantinopolului¹⁴; pe de altă parte, pr. Kniazef comentează aceste lecturi cu teologia de substituție a Părinților:

„Promisiunile pe care Dumnezeu le-a făcut lui Israel, și care i-au permis Israelului să supraviețuiască celor mai grave catastrofe din istoria sa, nu

⁹ *Le commentaire de Rachi sur les Douze*, trad. G. Pell, Ierusalim 2006.

¹⁰ Didim cel Orb, *Sur Zacharie, Sources chrétiennes* 83-85, Paris 1962, 197.

¹¹ Ieronim, *Commentaires sur le prophète Zacharie* II,8,23, ed. M. Adriaen, *Corpus Christianorum Series Latina* 76 A, 1970, 823. Cf. 3 R 19,18 ; Ep 4,13 ; Ps 59,9.

¹² A. Schmemmann, *Postul Mare*, București 2013; L. Gillet, *L'An de grâce du Seigneur*, Paris 1988; Macarie din Simonos Petra, *Triodul explicat*. Mistagogia timpului liturgic, Sibiu 2000; C. Andronikov, *Le cycle pascal*, Lausanne/Paris 1985.

¹³ Acest termen denumește cartea care conține pericopele Vechiului Testament care sunt citite în ritul bizantin.

¹⁴ Reluarea ipotezei lui I. Karabinov, *Postnaia Triod*, Sankt-Petersburg, 1910.

sunt, de fapt, decât prefigurarea acestei promisiuni a lui Hristos către Biserica Sa: Porțile Iadului nu o vor birui (Mt 16,19). (...) garanția triumfului sigur pentru Noul Israel în mersul de-a lungul istoriei lumii, de la noul Paști la cea de-a doua venire a lui Hristos¹⁵.”

În ritul roman, Zaharia 8,20-23 este citit în marțea celei de-a 26-a săptămâni pentru anii impari ai timpului obișnuit. Iată comentariul lui Pierre Jounel din Missalul săptămânii, publicat în 1973: „Această profeție se realizează în Biserica lui Hristos, la care sunt chemate toate popoarele lumii pentru a aduce aici singurul, adevăratul cult al unicului Dumnezeu”. Un deceniu mai târziu, *Missalul Adunării săptămânale*, editat de benedictinii de la Clervaux, Hautecombe și Saint-André, comentează aceeași lectură cu o mai mare atenție la alegerea lui Israel: „Într-un moment în care poporul evreu tinde să se retragă în sine, un profet îi amintește de rolul său în ceea ce privește națiunile. Această profeție își va găsi împlinirea în Biserică; aceasta [Biserica] recunoscând, în același timp, că mântuirea «vine de la iudei» (In 4,22) se va bucura de aflulul de creștini dinspre păgânism”. Nu se pune problema creștinilor din iudaism, așa încât prozelitismul este exclus, iar alegerea lui Israel este reamintită.

Învățătura Bisericii Catolice despre iudaism după Vatican II

Paragraful 4 al *Declarația Nostra aetate* a Conciliului Vatican II a marcat un punct de cotitură decisiv în relațiile dintre catolici și evrei¹⁶.

La 22 octombrie 1974, Papa Paul al VI-lea a înființat o Comisie pentru relațiile religioase cu iudaismul (CRRI), legată de Secretariatul pentru unitatea creștinilor¹⁷. Pentru punerea în aplicare a învățăturii date de Conciliul Vatican II, această Comisie a elaborat patru documente¹⁸. Cel de-al patrulea, apărut la 10 decembrie 2015, este o reflecție teologică asupra relației

¹⁵ A. Kniazeff, « La lecture de l’Ancien et du Nouveau Testament dans le rite byzantin », în *La prière des heures*, col. *Lex orandi* 35, Paris 1963, 245-247.

¹⁶ Pentru un parcurs rapid istoric al relațiilor dintre Biserica Catolică și iudaism care au urmat după *Nostra aetate*, cf. E. Poirot, *Jüdisch-Christlicher Dialog nach Nostra aetate in der Katholischen Kirche und den Orthodoxen Kirchen*, RES 11 (2/2019), 268-300.

¹⁷ Prin Constituția apostolică *Pastor bonus* din 28 iunie 1988, sfântul Ioan-Paul II a transformat acest Secretariat al Consiliului Pontifical pentru promovarea unității creștine (CPPUC).

¹⁸ Toate textele CRRI sunt disponibile în mai multe limbi pe site-ul http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/sub-index/index_relations-jews.htm

dintre catolici și evrei cu ocazia aniversării a 50 de ani de la *Nostra Aetate: Darurile și chemarea lui Dumnezeu sunt irevocabile* (Rm 11,29).

Acest text oferă o scurtă istorie a impactului avut de către *Nostra aetate*, apoi discută statutul teologic special al dialogului iudeo-catolic și obiectivele sale. Un capitol se referă la universalitatea mântuirii în Isus Hristos și la Legământul nerevocat al lui Dumnezeu cu Israelul, după cum a afirmat foarte clar sfântul Ioan Paul al II-lea, la 17 noiembrie 1980, în Mainz. Această convingere este repetată în *Catehismul Bisericii Catolice*, din 1993 (nr. 121): „Vechiul Legământ nu a fost niciodată revocat”.

La două luni după textul roman *Darurile și chemarea lui Dumnezeu sunt irevocabile*, a apărut un text evreiesc: *Între Ierusalim și Roma. Împărtășirea universalului și respectul față de particular. Reflecții privind aniversarea a 50 de ani de la Nostra aetate*, datat în ziua 1 a lunii Adar 5776 (10 februarie 2016). Această importantă reflecție evreiască asupra relației dintre iudaism și creștinism a fost adoptată de Conferința rabinilor europeni și aprobată apoi de către Comitetul executiv al Consiliului rabinilor americani. Documentul i-a fost prezentat Papei Francisc pe 31 august 2017. În partea sa finală cu privire la drumul care mai e parcurs, documentul subliniază că „noi, evreii, îi considerăm pe catolici ca parteneri, ca aliați apropiați, prieteni și frați în căutarea noastră comună pentru o lume mai bună care să se bucure de pace, justiție socială și securitate”. Pe de altă parte, el invită „toate comunitățile creștine care nu au făcut încă acest lucru să urmeze exemplul Bisericii Catolice și să elimine antisemitismul din liturgia și învățăturile lor”. Această propoziție este generoasă în a da exemplul „Bisericii Catolice”, deoarece, de fapt, numai Biserica Romano-Catolică a făcut această lucrare de revizuire a textelor. Arhiepiscopul major al Bisericii Greco-Catolice Române, IPS Lucian Mureșan, a acceptat principiul, în scrisoarea sa nr. 87 din 23 mai 2007 adresată președintelui Comisiei sinodale liturgice¹⁹, dar mai rămâne de pus în practică și, bineînțeles, ar fi de dorit ca acest lucru să fie făcut în legătură cu Biserica Ortodoxă Română. Cum putem continua să ne rugăm cu texte care resping alegerea lui Israel, de exemplu în slujbele foarte

¹⁹ „Necesitatea studierii textelor cu referință negativă la evrei și propunerea de texte corectate, conform principiilor stabilite de documentele cu referință la ecumenism și dialog interreligios”.

importante, cum ar fi cea din Vinerea Mare: „Niciodată nu vei mai fi alesul meu²⁰”; sau cea a vecerniei plecării genunchilor: „Judeii sunt căzuți din harul lui Dumnezeu, în timp ce noi, neamurile, am moștenit limpezimea divină”²¹; sau texte care îi acuză pe evrei de „deicid”, în special în Săptămâna Mare²².

O altă privire a Bisericii asupra lui Israel și asupra altor religii

Conform *Catehismului Bisericii Catolice*, cuvântul „catolic” înseamnă universal, în sensul de «după totalitate» și «după integralitate». Biserica este catolică într-un dublu sens: deoarece în ea este prezent Cristos și pentru că ea este trimisă în misiune de Cristos către toți oamenii. Biserica descoperă legătura sa cu poporul evreu, din care s-a născut, după trup, Cristos.²³ „Trebuie spus, în același timp și fără contradicție, că promisiunile făcute poporului lui Dumnezeu sunt îndeplinite în Poporul noului Legământ și că, totuși, Biserica nu se «substituie» Israelului. La fel, Biserica a considerat întotdeauna Noul Testament ca împlinirea Vechiului Testament, dar nu a însemnat niciodată că acesta ar fi lipsit de sens în afara desăvârșirii sale”²⁴. Lucrarea de mântuire oferită tuturor în Hristos, prin crucea și învierea Sa, nu a fost finalizată în istorie. Încă trebuie ca ea să se realizeze, puțin câte puțin, și în Biserică, Trupul lui Hristos și în fiecare dintre membrii săi. Astfel, împlinirea prin Cuvântul Tatălui nu este o desăvârșire totalitară, nici totalizantă. Sfântul Pavel o spune, la fel: „pentru ca preceptul Legii să se împlinească în noi, a cărui conduită nu ascultă de trup, ci de spirit” (Rm 8,4). Căci încă există o nedesăvârșire, un „încă nu” al Împărăției, iar așezarea față în față a Israelului și a Bisericii, care face parte, de asemenea, din planul lui Dumnezeu, este un semn evident al acesteia.

²⁰ Vinerea Mare, Utrenia, antifon 12.

²¹ Lunea Rusaliilor, utrenie, apostihuri, stiher 1.

²² Joia Mare, Dupăcinar, canonul lui Andrei Criteanul, cântarea 4, tropar 4; Vinerea Mare, canonul lui Cosma, cântarea 9, tropar 1.

²³ Cf. Cf. *Catehismul Bisericii Catolice*, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, ediția a III-a, 2003, 830-831; 839-840.

²⁴ C. Geffré, *De Babel à Babylone. Essais de théologie interreligieuse*, col. *Cogitatio fidei* 247, Paris 2006, 75.

Această ireductibilitate a Legii și a Profetilor în raport cu Biserica este exemplară pentru dialogul interreligios în care Bisericile se află angajate la începutul secolului XXI, dialog nu numai cu iudaismul, ci și cu islamul și cu marile religii asiatice. Este timpul să trecem de la „confruntare la dialog”²⁵. Pentru aceasta, este necesară o purificare a limbajului. „De la confruntarea și opoziția deschisă care au caracterizat multe secole de istorie, s-a trecut, nu fără dificultate, în timpurile moderne, la o oarecare toleranță pasivă, pentru a se ajunge, mai recent, la o coexistență mai mult sau mai puțin pașnică”²⁶. „Din punct de vedere teologic, nu este suficient să coexistăm pașnic, trebuie să existăm în manieră nouă, pornind de la cele două <tradiții> care ne constituie. Biserica trebuie să recunoască, chiar și unilateral, dependența ei de Sinagogă: nu este doar o chestiune de dialog sau chiar de întâlnire, ci de o relație de iubire care ne constituie. Dacă creștinul încetează să-l mai privească pe evreu ca pe un potențial creștin, dacă știe că la rădăcina lui este el însuși evreu, atunci chestiunea lui Israel se va putea clarifica treptat”²⁷.

„Posibilitatea universalului nu își are rădăcinile în negarea specificului, ci în recunoașterea acestuia. Fără recunoașterea alegerii Israelului, nu am cunoaște alegerea națiunilor. (...) Planul lui Dumnezeu se referă la toți oamenii, iar alegerea lui Israel nu se înțelege, nici aceasta, decât în funcție de această intenție universală. (...) În tradiția iudaică, alianța cu Noe care urmează potopului și care este, într-un fel, reluarea proiectului creator, este propusă întregii umanități (...) Binecuvântarea tuturor națiunilor în persoana lui Avraam nu a fost niciodată respinsă”²⁸. Noul legământ în Hristos face parte din legământul Creației; el nu respinge singularitatea vocației lui Israel. În același timp, împlinirea trebuie să aibă loc în Hristos, fără ca Biserica să substituie Israelul. Acest lucru ne face să înțelegem ceea ce Claude Geffré numește o „realizare ne-totalitară”²⁹. „Este important, scrie el, să nu confundăm universalitatea misterului lui Hristos

²⁵ Este subtitlul unei cărți al lui J. Dupuis, *La rencontre du christianisme et des religions*, Cerf, Paris, 2002.

²⁶ J. Dupuis, *La rencontre du christianisme et des religions*, 20.

²⁷ X.-L. Dufour, *Lecture de l'Évangile selon saint Jean*, t. 1, Paris, 1987, 400.

²⁸ J. Dujardin, *L'Église catholique et le peuple juif. Un autre regard*, Paris 2003, 378-379.

²⁹ C. Geffré, „Le fondement théologique du dialogue interreligieux”, în *Chemins de Dialogue* nr. 2, 1993, 96.

cu universalitatea creștinismului ca religie istorică”³⁰. Prezența iudaică ne cheamă să distingem un „deja” realizat pe deplin în Hristos și un „încă nu” care nu este împlinit în timpul Bisericii. Ea ne învață să aprofundăm noțiunea noastră de dialog, în respectul pentru celălalt, în alteritatea sa, în adevărul său, în descoperirea feței sale, conform expresiei filosofului Emmanuel Levinas. Este apoi o chestiune de a-i face loc celuilalt, într-o hermeneutică a diferenței.

În concluzie, universalismul se află atât în iudaism cât și în creștinism. Pentru cel dintâi, el este legat de însăși natura alegerii, în timp ce, pentru cel de-al doilea, el se află înrădăcinat în misterul lui Hristos. Universalismul creștin nu-i exclude pe cei care nu sunt creștini. Isus și-a dat viața, nu numai pentru ai săi, ci și „pentru cei mulți”. După pilda Judecării de apoi (Mt 25), vom fi judecați după dragostea pe care am arătat-o celor mai nevoiași³¹.

Permiteți-mi să închei binecuvântându-L pe Domnul pentru slujitoarea Sa, Maica Elisabeta, care a fost stareța mea, și a cărei amintire o vom comemora peste câteva zile de la intrarea sa în Viața veșnică (15 iunie 1996). A fost un adevărat pionier al dialogului ecumenic și interconfesional. Cu mult înainte de Conciliul Vatican II, în vremea când era stareță la Carmelul din Chung King, ea s-a confruntat cu scandalul diviziunii creștinilor (o parohie catolică și o parohie protestantă aflate alături într-o țară predominant necreștină!) și cu descoperirea religiilor asiatice (confucianism, taoism, budism). Autenticitatea vieții sale de carmelită, profunzimea comuniunii sale cu misterul trinitar, au făcut-o să înțeleagă și să trăiască respectul căilor misterioase ale lui Dumnezeu în inima fiecăruia.

³⁰ C. Geffré, *De Babel à Pentecôte. Essais de théologie interreligieuse*, col. *Cogitatio fidei* 247, Paris 2006, 125.

³¹ Cf. M. Fédou, „La vision chrétienne de l’universel”, în *Études*, martie 2018, 71-73.

**„Spre noi Rusalii”: să celebrăm împreună în 2025,
amintirea primului conciliu de la Niceea (325),
făcând să devină această aniversare comună
tuturor creștinilor un eveniment
de universalitate și incluziune**

Michelina Tenace¹

Abstract: *“Toward a New Pentecost”: celebrating together in 2025, the memory of the first Council of Nicaea (325), making this memory common to all Christians an event of universality and inclusion.* “Towards a New Pentecost”! The article takes up these words of Pope Francis during his visit to Romania and develops a hypothesis: the celebration in 2025 of the 17th centenary of the Council of Nicaea (325) could be an opportunity for Christians together, Catholics, Orthodox and Protestants, to live a “new” Pentecost. New because it would manifest that some obstacles of the past can be removed if the Holy Spirit is allowed to act. The article addresses the issue of the dogma of homoousios defined at Nicaea with a formula that concerns faith in Jesus Christ, but in the same context it shows that an imperial practice is emerging that will increasingly accentuate the divisions within the church (Orthodox and heretics) and in society (citizens or outlaws). The imperial mentality identified in the type of religiosity of the two emperors Constantine and Theodosius persists throughout the centuries in the sensitive relationship then is established between state and church and this leads to reproduce within the church, through the curial

¹ Prof. univ. dr. la Departamentul de teologie dogmatică a Facultății de Teologie din Universitatea Pontificală Gregoriană din Roma; predă cursuri de antropologie teologică, teologie spirituale și cursuri despre orientul creștin. E-mail: m.tenace@unigre.it

culture, the same dynamics of absolutization of power. The final part reflects on Pope Francis who points Christians today toward a different direction, that of overcoming the power conflicts of the past and recalls the urgency of a witness of brotherhood in the confession of the one faith in God the Father and in the Son of the "same substance as the Father", a faith that can be confessed together only with the power of the Spirit that generates communion.

Keywords: *Pentecost, Council of Nicaea, State-Church, Christian unity.*

Contextul subiectului ales

La întâlnirea cu Sinodul permanent al Bisericii Ortodoxe din data de 31 mai 2019 la palatul Patriarhiei din București, Papa Francisc și-a exprimat dorința de a „merge împreună spre noi Rusalii” și a exprimat această dorință astfel:

„Să ne reînnoiască Duhul Sfânt, El care respinge uniformitatea și căruia îi place să plăsmuiască unitatea în cea mai frumoasă și mai armonioasă diversitate”.

Cu câțiva ani înainte, în 2014, întorcându-se de la întâlnirea pe care a avut-o cu Papa Francisc la mormântul sfânt din Ierusalim, Patriarhul Bartolomeu, adresându-se agenției misionare *AsiaNews*, a comunicat un acord interesant:

„Împreună cu Papa Francisc am convenit să lăsăm ca moștenire nouă înșine și succesorilor noștri întâlnirea comună de la Niceea în 2025, pentru a celebra cu toții împreună, după XVII secole, primul sinod cu adevărat ecumenic, sinodul unde a fost emis Crezul”².

În acest articol intenționez să reflectăm asupra posibilității concrete pentru creștinii din România de a celebra împreună, în 2025, memoria primului Conciliu de la Niceea (325), făcând ca această aniversare comună tuturor creștinilor să devină un eveniment de „universalitate și incluziune”.

² Cfr. *AsiaNews*, 29 maggio 2014: <http://www.asianews.it/notizie-it/Bartolomeo:-Con-Francesco-inviamo-tutti-i-cristiani-a-celebrare-il-primo-sinodo-di-Nicea-nel-2025-31213.html> (consultat 22. 09. 2021).

În România trăiesc împreună creștini de diferite tradiții iar profeția unui astfel de gest ar putea marca istoria viitoare pentru întreaga Biserică.

De ce poate fi importantă pentru acțiunea Bisericii de astăzi celebrarea Conciliului de la Niceea?

Suntem convinși că trebuie reînnoită memoria rădăcinilor comune pentru a celebra împreună noi Rusalii. Rădăcinile, după cum știm, sunt ascunse, realitatea lor ne este dată doar prin dovada roadelor vizibile. Nici un merit nu se acordă fructelor vizibile, pentru că toată gloria provine din rădăcina ascunsă. Nicio valoare nu are o rădăcină invizibilă dacă lipsește glorificarea datorată fructului împărtășit

Primul conciliu de la Niceea reprezintă o rădăcină comună, necontestată de Bisericile din Orient și Occident. Rădăcina sau tradiția comună este credința în Isus Cristos, Fiul întrupat consubstanțial cu Tatăl, rădăcina comună este credința în Preasfânta Treime. Fructul care ar glorifica Preasfânta Treime este unitatea creștinilor în jurul unicei glorificării a Fiului³.

Împreună cu terminologia dogmei cristologice-trinitare, primul Conciliu de la Niceea inaugurează o nouă ecleziologie. Referirea la acest Conciliu devine un criteriu de discernământ pentru viitoarele Concilii tocmai datorită formulării crezului definit ca definitiv. Se fixează în manieră „dogmatică” realitatea că unitatea bisericii se întemeiază pe formularea unică a crezului. Aceasta face parte din argumentul tradiției.

Mai mult, cu Niceea, termenul „ecumenic” capătă un sens nou. Până la Niceea, în „comuniunea dintre cele mai mari biserici locale ale imperiului, fiecareia îi era recunoscută din partea celorlalte propria identitate. Dar, din ziua în care crezul de la Niceea a fost proclamat oficial, «ecumenic» înseamnă recunoașterea uniformă a crezului imperial, care nu mai este crezul vreunei biserici particulare. Este crezul unei instituții abstracte, cel emanat de un sinod universal convocat de împărat”⁴.

³ Cfr. M. Tenace, *Cristiani si diventa. Dogma e vita nei primi tre concili*, Roma 2013, 33-52.

⁴ Ch. Kannengiesser, *Arius and Athanasius. Two Alexandrian Theologians*, Variorum Collected Studies Series, n. 353, Aldershot 1991, 93.

Prin urmare, ne confruntăm cu o schimbare remarcabilă: comunitatea creștinilor trece, după Edictul de la Milano (313) de la a fi o comunitate de credincioși expuși persecuției la o comunitate-biserică structurată și protejată de stat.

În acest articol intenționez să iau în considerare pe scurt trei aspecte care trebuie interpretate într-o posibilă celebrare a Sinodului de la Niceea din 2025, care ar manifesta faptul că ne îndreptăm, ca creștini, „spre noi Rusalii”, către o nouă comuniune călăuzită de Spiritul Sfânt. „Când Spiritul Sfânt suflă, nu creează buni indivizi creștini, indivizi «sfînți», ci (stârnește) un eveniment de comuniune care transformă tot ceea ce Spiritul Sfânt atinge într-o ființă relațională”⁵.

Creștinii recunosc până astăzi o rădăcină comună în dogma conținută în *crezul* care s-a născut în 325 la Niceea. Vom vedea că Conciliul de la Niceea nu este important doar pentru formula doctrinară, ci și pentru implicațiile culturale ale receptării Conciliului, care are consecințe decisive în sfera ecleziologică. În concluzie, vom explica semnificația profetică a unei celebrări comune a Conciliului de la Niceea în 2025 care ar putea readuce în centrul atenției credința în Cristos, acea credință care unește Biserica și ne face să ne recunoaștem reciproc creștini ai diferitelor confesiuni; să recunoaștem de asemenea că de-a lungul schimbărilor vremurilor unele canoane sau derapaje culturale reprezintă încă impedimente în căutarea unității. Celebrarea comună nu ar fi doar un „hommage solennel au Dieu fait homme”⁶, ci ar deveni și o nouă sărbătoare a Rusaliilor în care Spiritul ar putea manifesta prezența Domnului Înviat printre noi.

Formularea definitivă a crezului

Să pornim de la principala afirmație dogmatică făcută la Niceea pe care creștinii încă o mai pronunță în timpul liturghiei. Domnul nostru Iisus Hristos, căruia îi credem, este mărturisit ca fiind „născut, iar nu făcut, cel de o ființă cu Tatăl”.

⁵ J. Zizioulas, *Comunione e alterità*, Roma 2016, 7.

⁶ A. d'Alès, *Le dogme de Nicée*, Paris 1924, VII.

Două afirmații sunt pronunțate împreună, deoarece se completează reciproc: o afirmație indică faptul că este necesar să se facă distincția între *creat* și *generat*; cealaltă afirmație specifică faptul că cel născut este „de o ființă” cu Tatăl care dă ființă, generează.

Această adăugire a fost necesară pentru că, de fapt, generarea nu a fost suficientă pentru a defini identitatea divină a celui generat: generat poate însemna cel care vine după, sau cel care este inferior celui care îl generează. Aceasta a fost poziția lui Arie pe care Conciliul o contestă.

Se înțelege importanța termenului *homousios* – „de aceeași substanță” (sau natură) care reprezintă de fapt adevăratul nucleu al dogmei de la Niceea.

„Aceași natură” ne permite să afirmăm că unica natură poate fi „neîmpărțită” și totuși „împărțită”. *Nu este împărțită*: există o singură natură divină și credința în singurul Dumnezeu rămâne stabilă. Ea este *împărțită* deoarece Tatăl și Fiul nu sunt o „natură divină” abstractă, ci persoane divine în relație. Chiar afirmând că nu există nicio inferioritate de natură, se afirmă o diversitate în „ipostatizarea” aceleiași naturi: o singură substanță neîmpărțită, dar împărțită, permite menținerea unității naturii, Trinitatea persoanelor.

Arianismul este o apărare a individualității Fiului în raport cu Tatăl *neîmpărțit*. Dar este o negare, în Tatăl, a naturii împărțite. Așadar, tocmai pe natura divină a lui Isus Cristos se întemeiază Vestea Bună și noutatea credinței creștine. Divinitatea lui Isus ca Fiu de aceeași substanță cu Tatăl devine o declarație dogmatică a Preasfintei Treimi în termeni de Tată, Fiu, Spirit Sfânt. Astfel, este fixat „cursul teologiei secolelor următoare”⁷. Prin urmare, ceea ce s-a definit la Niceea devine, astfel, ceea ce vor defini toate cele șapte concilii ecumenice: un singur Dumnezeu, trei Persoane. Divinitatea umană a lui Isus, Treimea Persoanelor în unitatea naturii, ca și „dogme” determină apartenența la Biserică.

Amintim că arianismul nu neagă filiația, ci modul și momentul filiației, ajungând astfel să nege nu divinitatea lui Isus, ci filiația sa eternă. Pentru Arie, Isus Cristos este Fiul lui Dumnezeu în sensul că este unica creatură creată direct de Tatăl. Creat direct de Tatăl poate justifica utilizarea

⁷ G. Dossetti, *Il Simbolo di Nicea e di Costantinopoli*, ed. critica, Roma 1967, 17.

explicativ, absolut, ontologic”¹². În ceea ce privește limbajul, părinții de la Niceea au fost acuzați că au elenizat conținutul Evangheliei. Savantul Grillmeier, pe de altă parte, consideră că elenizarea limbajului corespunde la Niceea cu *de-elenizarea* conținutului său¹³. În ceea ce privește formularea termenului *homoousios* în crezul de la Niceea, se poate spune pe scurt că conținutul este cel al Evangheliei, chiar dacă limbajul face trimiteri la cultura filosofică precreștină.

Importanța împăratului în Conciliul de la Niceea

Studii recente propun rescrierea rolului pe care Constantin l-a jucat la Conciliul de la Niceea. Mă refer la cartea lansată recent de prof. Henryk Pietras, *Conciliul de la Niceea (325) în contextul său*¹⁴. Argumentând pe baza studierii scrisorii trimise de împăratul Constantin lui Alexandru și Arie, scrisoare în care împăratul invită la găsirea unei soluții la conflict, prof. Pietras consideră că această scrisoare „ar fi putut fi scrisă, cel mai curând, în jurul datei de 20 septembrie 324”, și concluzionează că, prin urmare, nu a existat suficient timp pentru a convoca un sinod care urma să aibă loc în primăvara anului 325¹⁵. Constantin nu convoacă deci un Conciliu pentru a rezolva problema ariană. Dimpotrivă, conținutul scrisorii arată „că pentru împărat adevărata problemă a fost unitatea cultului și nu a doctrinei, deci mai mult schismele decât ereziile”¹⁶. După cum susține Eusebiu din Cezareea, tema doctrinară era mai puțin importantă decât tema unificării cultului, adică mai mult decât despre arianism sinodul trebuia să discute data Paștilor pentru a stabili o singură sărbătoare anuală, cu o dată unică în tot imperiul¹⁷.

¹² J. C. Murray, *Il problema di Dio. Ieri e oggi*, Brescia 1969, 48.

¹³ A. Grillmeier, *De Jésus de Nazareth dans l'ombre du Fils de Dieu au Christ image de Dieu, în Comment être chrétien? La réponse de H. Küng*, Paris 1979, 128.

¹⁴ H. Pietras, *Concilio di Nicea (325) nel suo contesto*, Roma 2021.

¹⁵ Pietras, *Concilio*, 88; 116.

¹⁶ Pietras, *Concilio* 106.

¹⁷ Cfr. Ch. M. Odahl, *Constantine and the Christian Empire*, London-New York 2004, 170.

Pacea l-a interesat în mod special pe împărat¹⁸. Iată deci ipoteza prof. Pietras: Constantin organizează un conciliu pentru că a considerat „oportun și solemn să-i invite pe toți episcopii la deschiderea anului său jubiliar. Cu această ocazie ar fi avut ocazia să declare pacea universală, reconcilierea tuturor părților aflate în conflict, sfârșitul schismelor, calendarul pascal pentru întregul imperiu și o singură formulă de credință – *regula* care se aplică tuturor”¹⁹. Pe scurt, prof. Pietras poate susține așadar că nu arianismul, ca erezie periculoasă, a constituit motivul convocării Sinodului de la Niceea, ci dorința împăratului de a celebra unitatea imperiului. Ne găsim în fața unei „viziuni irenice a puterii imperiale și a statului, unde fiecare ar trebui să trăiască fericit sub conducerea sa, fără diviziuni sau controverse, unde fiecare ar fi trebuit să construiască o societate fericită, unită în religie cu un cult bine precizat, unde nimeni nu ar fi fost persecutat pentru subtilitățile credinței”²⁰. Constantin recunoștea o anumită „paritate între păgânism și creștinism”²¹. De fapt, Consiliul „sub conducerea sa nu a condamnat pe nimeni, nici măcar pe Arie, în ciuda legendei ulterioare”²².

Documentația prezentată în cartea lui Pietras confirmă faptul că rolul pe care Constantin îl asumă în primul conciliu ecumenic trebuie să ne provoace la reflecție. Există implicații politice și culturale pe care Conciliul de la Niceea le vehiculează și care, în realitate, nu ilustrează conținutul dogmatic al formulei *homoousios*, dimpotrivă, acestea sunt contradicția exactă a formulei. De exemplu: acțiunea și pretențiile de putere absolută „divină” ale lui Constantin par a fi în concordanță cu doctrina ariană, în timp ce credința Bisericii este pronunțată cu o formulă explicit anti-ariană: numai Cristos Fiul este Dumnezeu adevărat. Nici o creatură nu-și poate însuși divinitatea. Arianismul, în măsura în care recunoaște în Cristos o divinitate

¹⁸ G. S. Chiesa (ed.), *Costantino 313 d.C. L'Editto di Milano e il tempo della tolleranza*, Milano 2012. Mai ales articolul lui G. Gentili, *Aspetti della religiosità in età costantiniana* 56-60.

¹⁹ Pietras, *Concilio*, 130.

²⁰ Pietras, *Concilio*, 136.

²¹ G. Palanque / G. Bardy / P. de Labriolle, *Storia della Chiesa*, vol. III/1, *Dalla pace costantiniana alla morte di Teodosio*, Torino 1977, 25.

²² Pietras, *Concilio*, 146. Pentru prof. Pietras legenda ulterioară este creată de Atanasie care la douăzeci și cinci de ani după consiliu ia apărarea *crezului* de la Niceea ca și cum „până la acea dată nimeni nu ar fi acordat atenție *crezului* de la Niceea, ca și cum toată lumea ar fi fost nemulțumită de forma sa”. *Concilio*, 162.

creată, poate susține că împăratul îl reprezintă pe Cristos pe pământ și în istorie: o divinitate creată derivată poate avea o putere care vine de la Tatăl și poate fi venerată ca o divinitate²³.

Religiozitatea împăratului Constantin și credința împăratului Teodosie

Se reflectă puțin asupra faptului ca efectul convertirii împăratului Constantin nu a schimbat viața personală a omului Constantin, nu este o convertire în sensul că din acea zi Constantin a asumat Evanghelia ca regulă de viață. Constantin continuă să fie păgân în modurile de a acționa, de a gestiona relațiile, statul, Imperiul Roman. Efectul convertirii nu este personal, ci politic: împăratul pune în aplicare o politică de pace în care fiecare poate avea propriul cult și propriile divinități. Efectul acestei păci este că nu omul Constantin, ci împăratul conduce lumea în care există și creștini și, astfel, domnește și asupra lor. Ca împărat trebuie să se intereseze de luptele dintre episcopi, participă la dezbaterile doctrinare. Interesant este că o face ca lider politic, nu ca teolog, nici ca simplu credincios „creștin” ortodox: va primi botezul doar la sfârșitul vieții.

Ce este interesant de observat? Pe pământ, pentru biserică, totul depinde de împărat. Ce depinde de el? Nu doar pacea, ci tipul de religie și de cultură. Însăși structura bisericii este o copie a organizării Imperiului Roman, astfel încât aceiași termeni pot fi folosiți pentru a desemna funcții diferite: *pontiful* este doar un exemplu printre multe altele. Constantin permite să fie reprezentat ca moștenitor al regilor lui Israel, poartă în mână în locul tablelor legii, sulul Evangheliei, se consideră „episcop al celor din afară” (cu referire la episcopii din interiorul bisericii) și îi place să adauge alături de semnătură pe scrisorile sale expresia „rob al lui Dumnezeu”²⁴.

Dar trebuie amintit că, în timp ce se formează o societate civilă, un cler, o ierarhie eclezială de stil imperial, în acest secol al IV-lea asistăm la o largă producție de lucrări patristice și la instaurarea mișcării monahale. Un fenomen care ar trebui să ne facă să reflectăm: în secolul al IV-lea, în timp ce toate acestea se întâmplă, sfinții părinți nu folosesc latina, ci greaca sau

²³ Cfr. F. Dvornik, *Histoire des conciles*, Paris 1962, 25.

²⁴ Cfr. D'Alès, *Le dogme*, 76.

siriaca pentru a scrie. Și chiar și liturghiile rămân ancorate în limbile primelor comunități. Ce înseamnă aceasta? Că odată cu identificarea creștinismului cu cultura împăratului roman există o latinizare culturală a creștinismului care va șterge progresiv diversitățile culturale în care a fost proclamată Evanghelia. Odată cu epoca lui Constantin se observă înrădăcinarea unui anumit dezechilibru între putere și autoritate (puterea civilă, pe de o parte, și autoritatea spirituală a călugărilor, pe de altă parte) care merge împreună cu o complexitate culturală evidentă; Scriptura și liturgia se referă la cultura evreiască, dogma și terminologia conciliilor presupun o moștenire greacă, limba oficială a administrației este latina²⁵. În istoria Bisericii, conflictele dintre comunitățile creștine vor avea cel mai adesea fie o rădăcină culturală, fie o neînțelegere lingvistică sau interese politice. Dar când toate aceste motive se „amestecă” avem „impresia unei dizidențe reale”²⁶.

„Legătura dintre Stat și Biserică, la care Constantin a pus prima piatră, a adus mari avantaje amândurora, dar în același timp și noi dificultăți [...] Disputele teologice au încetat să mai fie o chestiune internă a Bisericii. Ele s-au împletit cu chestiuni politice și au devenit un factor constant nu doar în istoria Bisericii, ci și în cea a Statului. Dar scopurile politice ale Statului nu au coincis întotdeauna cu cele ale Bisericii”²⁷. Universalitatea rămâne o promisiune eshatologică, dar necesită și un angajament de a discerne între motivele diviziunilor și puterile care le provoacă. Biserica nu este împărțită doar din motive de credință:

Teodosiu moștenitor al lui Constantin?

Secolul al IV-lea creștin care începe cu Constantin (280-337) organizator al Conciliului de la Niceea (325) se încheie cu Teodosiu (347-395) organizator al Sinodului de la Constantinopol (381).

²⁵ „Structura statală romană, cultura greacă și religia creștină sunt izvoarele culturale ale dezvoltării Imperiului Bizantin”. G. Ostrogorsky, *Storia dell'impero bizantino*, Torino 1993, 25.

²⁶ «On a cru voir des diversités de croyance là où les syllabes seules diffèrent». D'Alès, *Le dogme*, 265.

²⁷ Ostrogorsky, *Storia*, 46.

Împăratul Teodosie este descris ca un creștin pios și sincer, „un slujitor al lui Hristos cunoscut pentru smerenia sa [...] un împărat respectuos față de episcopi și călugări, un creștin care dorea să-și demonstreze fidelitatea exclusivă față de Dumnezeuul său, împăratul tuturor”²⁸. În comparație cu ceea ce făcuse Constantin, el a recunoscut creștinismul ca o posibilă religie în Imperiul Roman, printre altele; Teodosie luptă împotriva păgânismului și împotriva oricărei heterodoxii creștine. Edictul de la Tesalonic (380) declară că religia creștină este singura posibilă în imperiul lui Teodosie. Edictul stabilește obligația tuturor creștinilor de a mărturisi credința de la Niceea: cel ce nu face acest lucru este declarat „eretic”, „condamnat la pedeapsă divină” și „fără de lege”²⁹. Prin acești termeni împăratul Teodosie a declarat că creștinismul este acum religia de stat, o religie imperială³⁰.

„Lui Constantin i-ar fi fost greu să-l recunoască pe Teodosie ca împărat creștin”³¹. Este interesant de observat că Constantin a trăit ca împărat roman și a murit ca un simplu „creștin botezat” care la sfârșitul vieții sale „descoperă că creștinismul era incompatibil cu rolul imperial”³². Teodosie, care dorea să trăiască ca un „creștin smerit”, lasă în schimb istoriei amintirea acelui împărat care a impus o lege a discriminării în societate. „Poate că unirea dintre Biserică și Stat nu a părut niciodată atât de strânsă ca în ajunul și în perioada imediat următoare morții marelui Teodosie”³³.

Una dintre numeroasele considerații posibile

Există unele aspecte ale mentalității moștenite de la această uniune biserică-statală care au marcat identitatea Bisericii în istorie. Încadrată de figurile emblematice ale lui Constantin și Teodosie, acest model de uniune

²⁸ R. Van Dam, *Costantino. Un imperatore latino nell'Oriente greco. Tra ideologia romana e novità cristiana*, Cinisello Balsamo 2013, 353; 356.

²⁹ Ostrogorsky, *Storia*, 47.

³⁰ Cf. P. Siniscalco, despre termenii «imperium» și «sacerdotium», in *Diritto e Religione da Roma a Costantinopoli a Mosca. Rendiconti dell' XI Seminario Internazionale di Studi storici «Da Roma alla Terza Roma»*, M.P. Baccari (ed.), Roma 1994, 1-8.

³¹ Van Dam, *Costantino*, 354.

³² Van Dam, *Costantino*, 358.

³³ Palanque / Bardy / De Labriolle, *Storia*, 742.

între imperiu și creștinism care ia naștere în secolul al IV-lea se stabilește de-a lungul primului mileniu în Imperiul Bizantin și în Biserica Orientale și o găsim transferată în Occident, în Biserica Catolică de-a lungul întregului al doilea mileniu. Să ne amintim că la sfârșitul primului mileniu împăratul Orientului nu mai reprezintă o expresie a unității creștinismului: ca dată de manifestare a acestei realități, simbolic, poate fi considerat anul 800 când, cu Carol cel Mare care a devenit împărat al Occidentului, este declarată oficial existența a doi împărați ai creștinilor, unul al Răsăritului la Constantinopol, unul al Occidentului la Aachen; aceasta este urmată de o declarație care aliniază împărțirea statului cu împărțirea bisericii: simbolic anul 1054, data schismei care a avut loc din motive de credință și disciplină.

Ce se întâmplă în continuare? În Biserica Catolică apare căutarea unei unități a lumii creștine nu atât în jurul puterii politice a unui împărat, ci sub puterea spirituală și politică a unui singur „papă împărat”. „Divinizarea” împăratului Constantin a fost susținută de formula credinței ariene în care Cristos putea fi adorat ca divinitate creată. Nu s-a cedat oarecum inconștient capcanei ariene acceptând ca Cristos să fie înlocuit mai întâi de un împărat și apoi de un „papă-împărat”?

Două date simbolice provoacă la o reflecție asupra comparației dintre mentalitatea statului imperial (arian) și cultura religioasă legată de papă în Biserica Catolică. Spunem cultură pentru că semnificația dogmatic nu este în discuție. Două documente ale Bisericii Catolice pot fi interpretate ca reminiscențe ale mentalității imperiale: este vorba de *Dictatus papae* al lui Grigore al VII-lea din 1075 și constituția dogmatică *Pastor aeternus*, din 1870 semnată de Papa Pius al IX-lea.

Ce au în comun aceste documente cu epoca Conciliului de la Niceea, cu ceea ce am spus mai sus despre Constantin și Teodosie?

În secolul al XI-lea, *Dictatus papae* recunoaște că ceea ce este valabil în sfera civilă pentru fiecare împărat succesor al lui Constantin, este valabil în sfera civilă și eclezială pentru papa care se poate declara „papă ca împărat peste toți împărații”³⁴. Mentalitatea imperială romană devine expresie a creștinismului și se stabilește în biserica latină ca politică și stil de viață al ierarhiei ecleziale. Expresia finală a acestui „modul” papal-imperial prezent

³⁴ Cfr. *Dictatus papae* a Papei Grigore al VII-lea.

în *Dictatus papae* ar putea fi în mod simbolic constituția dogmatică *Pastor aeternus* care definește infailibilitatea papală în 1870. La fel ca Teodosie, ca împărat creștin a dat o lege care excludea posibilitatea de a trăi ca necreștin în imperiul său, astfel, forțând comparația, dogma infailibilității este înțeleasă de necatolici ca și cum papa, în calitate de „papă-împărat” nu ar recunoaște în turma sa (deci „în afara legii”?) pe cei care nu sunt „catolici”, adică pe cei care nu recunosc întâietatea juridică și dogmatică. „Că dogma infailibilității papale are nevoie de un conciliu pentru a fi definită pare o contradicție pură, ca și cum papa ar avea nevoie de conciliu pentru a defini în mod infailibil că nu a avut niciodată nevoie de el”³⁵. Câtă neînțelegere a creat interpretarea dogmei infailibilității! Poate că imaginea este forțată, dar s-ar putea afirma că Conciliul Vatican I încheie parabola imperială introdusă în Biserică în secolul al IV-lea cu Constantin și Teodosie.

Sinodul de la Niceea a adus o revelație a singurului Mântuitor al tuturor oamenilor, dar a fost și un conciliu de dogmatizare a canoanelor rezultate din context și niciodată înlăturate, a fost un conciliu care a permis ca o dogmă de credință eliberatoare (pentru că doar Isus este Domnul), să fie identificată cu o cultură care obligă. Celebrarea sa în 2025 trebuie să aibă curajul de a redeschide întreaga problemă: unitatea creștină își are rădăcina în unicul Domn Isus Cristos mărturisit ca Dumnezeu adevărat și om adevărat. Această rădăcină unică a făcut să crească ramurile comunităților creștine rodnice, unite de limfa Spiritului Sfânt. Mai trebuie spus, de asemenea, că normele canonice derivate din conciliu nu au autoritatea dogmei.

Prin Conciliul Vatican II Biserica Catolică a arătat lumii cum se percepe astăzi în comparație cu lumea, cu istoria, cu cultura imperială din trecut³⁶. Ecleziologia a asumat un nou vocabular semnificativ, categorii care par a fi opuse. „Neologismul *ressourcement*, care exprimă ideea tradițională de reformă înțeleasă ca o întoarcere *ad fontes* pentru a inspira situațiile actuale și a aborda problemele ecleziale; termenul *aggiornamento*, care implică reînnoirea pornind de la exigențele actuale”³⁷.

³⁵ O. Clément, *Roma diversamente. Un ortodosso di fronte al papato*, Milano 1998, 61.

³⁶ Cfr. Y. Congar, *L'Église de Saint Augustin à l'époque moderne*, Paris 1970, 459-477.

³⁷ A. Spadaro / C.M. Galli, *La riforma e le riforme nella Chiesa*, Brescia 2016, 10.

A reveni la izvoare și a acorda atenție prezentului: aceasta este inspirația Rusaliilor!

Derapajele politice sau culturale din istoria Bisericii riscă să ne facă să uităm de bogăția izvoarelor și, de asemenea, de însemnătatea prezentului. Spiritul este cel care ne trimite la izvoare pentru a ne ghida mai bine spre viitor. Prin urmare, revenirea la izvoare are ceva revoluționar! Papa Francisc o spune explicit: „Pentru mine, marea revoluție înseamnă a merge la rădăcini, a le recunoaște și a vedea ceea ce acele rădăcini au de spus zilei de astăzi”³⁸. A merge la rădăcini pentru a oferi un cuvânt de viață lumii de astăzi înseamnă a merge spre Rusalii de credință.

Creștinii în drum spre noi Rusalii se pot considera liberi de orice fel de condiționare „imperială”?

Trăim într-o perioadă în care modelul imperial nu mai este relevant. Pentru Papa Francisc, modelul unei eclesiologii a puterii (puterea juridică universală a papei) sau a excluderii (din cauza apartenenței confesionale) nu are viitor. În ceea ce privește calea unității Bisericii, se afirmă în comun că scandalul divizării creștinilor este alimentat mai degrabă de politică decât de preocuparea pentru puritatea formulei de credință.

Este important de menționat că, în legătură cu aceste teme, magisteriul Papei Francisc nu este suficient cunoscut. Cu toate acestea, în timpul pontificatului său au avut loc evenimente unice: în 2016 vizita în Suedia pentru a-i întâlni pe creștinii Reformei cu ocazia celui de-al cincilea centenar al lui Luther și întâlnirea din Cuba cu patriarhul Bisericii Ortodoxe Ruse sunt doar două dintre cele mai spectaculoase evenimente. Dar mai sunt și altele care, la fel ca pâraiele subterane, alimentează un râu care crește în direcția Rusaliilor.

Revenind la primul conciliu de la Niceea, aș dori să amintesc un document care a trecut aproape neobservat: *Declarația comună* semnată de Papa Francisc și Patriarhul Bartolomeu la 25 mai 2014. În acest document găsim exprimată dorința ambilor de a se angaja în a face „un pas nou și

³⁸ Intervista al papa Francisco da parte di H. Cymerman, *L'Osservatore Romano*, ed. spagnola, 20 giugno 2014, 6.

necesar în călătoria către unitatea spre care numai Duhul Sfânt ne poate călăuzi, aceea a comuniunii în diversitate legitimă³⁹. Papa Francisc reia această invitație cu ocazia mai multor vizite în țări în care majoritatea creștinilor nu sunt catolici. În timpul vizitei sale în Bulgaria, în mai 2019, el le-a adresat celor prezenți aceste cuvinte:

„Rănilor care s-au deschis printre noi creștinii de-a lungul istoriei sunt sfâșieri dureroase aduse Trupului lui Cristos, care este Biserica. Chiar și astăzi atingem cu mâinile noastre aceste consecințe. Dar poate că, dacă punem împreună mâna peste aceste răni și mărturisim că Isus a înviat, și îl proclamăm Domnul și Dumnezeu nostru, dacă recunoscând neajunsurile noastre ne cufundăm în rănilor lui de dragoste, putem redescoperi bucuria iertării și pregusta ziua în care, cu ajutorul lui Dumnezeu, vom putea celebra misterul pascal la același altar”⁴⁰.

Sunt oare acestea semne care ne arată că parcurgem o cale spre noi Rusalii?

Ca semn al speranței în parcurgerea acestei căi, arătăm că există o nouă înțelegere a dinamismului dintre unitate și diversitate.

Modalitatea relațiilor care a corespuns unei căutări obsesive asupra modului de a reface unitatea a început cu o perioadă plină de promisiuni: încercăm să spunem că diferențele sunt o parte constitutivă a unității. Se caută găsirea căilor pentru a reitiera că diversitatea trebuie păstrată ca o căutare a unității. Biserica Catolică se îndreaptă în această direcție în timp ce încearcă să înțeleagă primatul în orizontul „colegialității sinodale” (aproape un neologism creat de Papa Francisc) pentru a putea implementa o conversie spre diversitate; în timp ce în lumea ortodoxiei se reflectă pentru a situa autocefalia și sinodalitatea în iconomia unității bisericilor. Cele două expresii „colegialitate sinodală” și „autocefalie sinodală” indică acea căutare comună

³⁹ *Declarație comună a Papei Francisc și a Patriarhului ecumenic Bartolomeu I, 25 mai 2014.* <https://www.magisteriu.ro/declaratia-comuna-a-papei-francisc-si-a-patriarhului-ecumenic-bartolomeu-i-2014/> 2. *Dichiarazione congiunta del santo padre Francesco e del patriarca ecumenico Bartolomeo I, 25 maggio 2014.* https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/may/documents/papa-francesco_20140525_terra-santa-dichiarazione-congiunta.html 2.

⁴⁰ *Salutul Sfântului Părinte adresat Patriarhului și Sfântului Sinod în timpul vizitei la Sofia, în Bulgaria, 5 mai 2019.* https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2019/may/documents/papa-francesco_20190505_bulgaria-patriarca.html

„Să mergem împreună”: universalitate și incluziune

a unei ecleziologii care trebuie să integreze în unitate diferențele dintre diferitele tradiții creștine⁴¹.

Concluzie

Sărbătorirea Rusaliilor Bisericii se poate face și prin crearea unui prilej de mărturisire comună. E necesar să ajungem „să putem mărturisi credința noastră în aceeași Evanghelie a lui Cristos, așa cum a fost primită ea de la Apostoli și exprimată și transmisă nouă de Conciliile Ecumenice și de Părinții Bisericii [...] ... dialogul teologic nu caută un minim numitor comun, în baza căruia să se ajungă la un compromis, ci, mai degrabă, înseamnă adâncirea înțelegerii cu privire la adevărul pe care Cristos l-a oferit Bisericii Sale, un adevăr pe care nu vom înceta niciodată să îl înțelegem mai bine, în măsura în care urmăm inspirațiile Duhului Sfânt”⁴².

A mărturisi credința împreună nu înseamnă copierea unei mode: este o „obligație trinitară” pentru creștini.

„Unitatea diferită a creștinilor, diversitatea lor nu sunt altceva decât dovezi ale unicității-diversității trinitare. Aceasta reprezintă singura cale pentru umanitate, astăzi sfâșiată între afirmațiile identitare pe de o parte și inevitabila globalizare pe de alta. Din acest motiv, ecumenismul reprezintă pentru noi o obligație trinitară”⁴³.

Căutarea unității este o urgență a conștiinței. Potrivit Papei Francisc, „a rămâne neutri astăzi [...] ne-ar face mai vinovați” în fața Cuvântului lui Dumnezeu pentru că „Cuvântul lui Dumnezeu nu poate fi păstrat la naftalină ca și cum ar fi o pătură veche ce trebuie protejată împotriva paraziților! Nu. Cuvântul lui Dumnezeu este o realitate dinamică, mereu vie, care progresează și crește deoarece este îndreptată spre o împlinire pe care oamenii nu o pot opri [...] nu înseamnă deloc o schimbare a doctrinei. Doctrina

⁴¹ Cfr. M. Mortola, *Il dialogo cattolico-ortodosso sul primato dal 1995 al 2016*, Milano 2019, 273-274.

⁴² Declarație comună 4.

⁴³ Clément, *Memorie di speranza*, Milano 2006, 170.

nu poate fi păstrată fără a o face să progreseze și nici nu poate fi legată de o interpretare rigidă și imuabilă, fără a umili acțiunea Duhului Sfânt”⁴⁴.

Pentru a-L mărturisi pe Cristos ca Dumnezeu adevărat și om adevărat, Fiul lui Dumnezeu unul-născut, născut și nu făcut, cel de o ființă cu Tatăl, avem nevoie de Duhul Sfânt care să coboare asupra noastră. Pentru că „realizarea comuniunii depline și perfecte în istorie este o chestiune de luptă constantă împotriva forțelor care o amenință (...) Koinonia este un dar eshatologic”⁴⁵.

Avem nevoie de noi Rusalii. Papa Francisc și Patriarhul Bartolomeu ne-au arătat calea.

„Uniți în intențiile noastre și amintind exemplul de acum 50 de ani de aici, din Ierusalim, al Papei Paul al VI-lea și al Patriarhului Athenagoras, le cerem tuturor creștinilor, precum și tuturor credincioșilor fiecărei tradiții religioase, și tuturor oamenilor de bunăvoință, să recunoască urgența momentului care ne impune să căutăm împăcarea și unitatea familiei umane, în respectarea deplină a diferențelor legitime, pentru binele întregii omeniri și al generațiilor viitoare”⁴⁶.

Aceste afirmații ne fac să înțelegem așadar adevăratul sens al acestor noi Rusalii. De ce noi? De fapt, darul Duhului Sfânt care ne-a venit din Paștile Fiului, este oferit pentru totdeauna, odată pentru totdeauna, și este de folos acelora care, cu credință, sunt cufundați în el și îl primesc. Poate că nu este vorba de a invoca sau de a trăi noi Rusalii, ci pur și simplu de a înlătura orice obstacol din inimă, astfel încât unicele Rusalii (Rusaliile personale, care este botezul) să-și descătușeze propria forță.

Traducere din limba italiană:

William Bleiziffer

⁴⁴ Cfr. Papa Francisc, *Discurs adresat participanților la întâlnirea promovată de Consiliul Pontifical pentru promovarea noii evanghelizări*, 11 octombrie 2017, https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2017/october/documents/papa-francesco_20171011_convegno-nuova-evangelizzazione.html.

⁴⁵ Zizioulas, *Verso la Koinonia*, V Conferenza mondiale di fede e costituzione. Rapporto di Santiago, Santiago di Compostella, 3-14 agosto 1993, *Il Regno-Documenti*, 17/93, 531-535.

⁴⁶ *Declarație comună* 9.

Atașamentul spiritual față de Sfântul Părinte Papa în Biserica Greco-Catolică din România

Anton Rus¹

Abstract: The present study, entitled *Spiritual Attachment to the Holy Father Pope in Greek-Catholic Church in Romania*, captures the attitude of Romanian Greek Catholic believers towards the person of the Pope in Rome. This attitude is reflected in the relations that have existed over time between the Roman Pontiffs and the Greek Catholic Church on the territory of present-day Romania. On the one hand, there are various pontifical actions in favor of the Romanians united with the Church of Rome, and on the other hand the Greek Catholic Romanians will be able to give their lives for the biblical truth of the Petrine primate.

Keywords: *Spirituality, Pope in Rome, Petrine primate, Greek Catholic Church in Romania.*

Introducere

În contextul invitației adresate de Sfântul Părinte Papa Pius XI de a participa la pelerinajele ce se organizează la Roma în Anul Sfânt 1933, un autor greco-catolic român scria în gazeta „Unirea” de la Blaj că simțământul de atașament cucernic față de Sfântul Părinte constituie, alături de devoțiunea față de Euharistie și de cea pentru Preacurata, adevăratul barometru sufletesc al bunului creștin catolic. „Dacă cultul euharistic și cel de hiperdulia al Sfintei Fecioare au existat întotdeauna în Biserica noastră,

¹ Conf. univ. dr. pr., Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Universitatea Babeș-Bolyai.
E-mail: anton.rus@ubbcluj.ro.

cel pentru Papa este relativ de dată recentă”². Începând cu secolul XIX (dogma infailibilității) și mai ales cu pontificatul lui Pius al IX-lea, persoana Papei a devenit obiectul unui simțământ religios, al unui devotament pios din partea catolicilor, exprimat cel mai adesea printr-un adânc atașament și o deosebită fidelitate, dar și prin rugăciuni pentru Sfântul Părinte. În studiul de față vom încerca să surprindem, într-o abordare cronologică și tematică, atitudinile și relațiile dintre românii greco-catolici și Pontiful Roman. Desigur, nu ne referim aici la doctrina teologico-dogmatică despre primatul petrin³ sau la dezvoltarea acesteia în manualele de istorie a Bisericii⁴, nici la relațiile bilaterale oficiale ecleziastice sau statale⁵, ci la atașamentul și dragostea pe care credincioșii greco-catolici le nutresc față de cel care este vicarul lui Cristos pe pământ și simbol al unității Bisericii Catolice.

Primatul Sfântului Petru în folclorul românesc

Conform unui studiu al filosofului și teologului ortodox român Dumitru Cristian Amzăr⁶, un capitol din teologia poporului român trebuie închinat Sfântului Petru, a cărui popularitate o întrece pe a oricărui alt Apostol sau Sfânt. În toate legendele privitoare la călătoriile Mântuitorului pe pământ, prezența lui ca însoțitor al lui Dumnezeu e nelipsită. Literatura populară și folclorul vorbesc de vremea când Domnul Hristos umbla încă pe

² Ion Ceparu, *Calea Romei*, Unirea, Blaj, 33, 1933, 1.

³ Conciliul Provincial din 1872 asumă dogma infailibilității papale iar manualele de teologie dogmatică conțineau un capitol aparte despre adevărul dogmatic al primatului petrin, predat în Seminariile Teologice și crezut cu convingere de toți uniții din Transilvania. Vasile Suciu, *Teologie dogmatică*, Blaj 1907. A se vedea și studiul Vitalitatea Papatului, *Foia besericésca si scolastica*, Blaj 1889.

⁴ Dr. N. Lupu, *Religia strămoșilor. Din timpurile cele mai vechi până la căderea Imperiului Asăneștilor din Peninsula Balcanică (1250). Cercetări istorice*, Blaj 1935; Blaga Mihoc, *Din relațiile românilor cu Papalitatea de la origine până la autocefalia Bisericii Ortodoxe din 1885, Crisia. Muzeul Țării Crișurilor*, 1995, 92-116; Anton Moisin, *Roma și românii în primul mileniu creștin*, Târgu Lăpuș 2009.

⁵ Ambasciata di Romania presso la Santa Sede, Il Sovrano Ordine di Malta, Accademia Romana, *Romania – Santa Sede. 100 anni di relazioni diplomatiche (1920-2020)*, a cura di Liviu-Petru Zăpîrțan, Cluj-Napoca 2021.

⁶ D. C. Amzăr, *Sfântul Petru în tradițiile poporului român*, Freiburg im Breisgau (Germania) 1954. Extras din „Buletinul Bibliotecii Române” din Freiburg im Breisgau (Germania), vol. II, octombrie 1954. <https://ortodoxia.de/allgemein-ro/folclor-comparat/>.

pământ, iar altele de timpurile când Dumnezeu se cobora din când în când, travestit în moșneag călător, printre oameni, spre a le pune la încercare credința, dragostea de aproapele și ospitalitatea. „Pe vremea aceea Domnul îmbla încă pe pământ [...]. Într-o zi se vedeau doi oameni călătorind prin pustiu. Hainele și fața unuia străluceau ca alba lumină a soarelui; celălalt, mai umilit, nu părea decât umbra celui luminat. Erau Domnul și Sfântul Petru” (*Făt-Frumos din lacrimă*, basm cult scris de Mihai Eminescu. A se vedea și Petre Ispirescu, *Legende sau Basmele Românilor*, diferite ediții).

În iconografie, Sfântul Petru e reprezentat de obicei cu una sau – mai târziu – două chei, ca împlinire a făgăduinței lui Hristos din Evanghelia lui Matei XVI, 18-19: (Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui. Și îți voi da cheile împărăției cerurilor, și orice vei lega pe pământ va fi legat și în ceruri, și orice vei dezlega pe pământ va fi dezlegat și în ceruri”. Legende în legătură cu Sfântul Petru portar al Raiului sunt atât de numeroase și atât de cunoscute, încât nu mai e nevoie să ne oprim asupra lor.

În folclorul românesc dovezile privitoare la prezența și activitatea Sfântului Petru sunt numeroase: Sfântul Petru se bucură de titlul unic în ierarhia teologiei populare: însoțitorul lui Dumnezeu; Sfântul Petru ocupă, în credințele românești populare funcțiunea unică în Ceruri de portar al Raiului; Sfântul Petru e cel care răscumpără sufletele din mâna Diavolului; Sfântul Petru este cel care apără Biserica de „lupii” / ereticii care vor s-o nimicească.

În istoria spiritului românesc, Sfântul Petru e singurul Apostol căruia poporul îi îngăduie să imite pe Dumnezeu sau chiar să-L înlocuiască – pentru scurtă vreme – la guvernarea operei Sale. Sfântul Petru îl însoțește pe Dumnezeu sau pe Hristos ca un prieten sau servitor devotat, în subordonare completă față de Creator. Rolul lui, în această calitate, e absolut pasiv și minunile care se petrec sunt exclusiv opera lui Dumnezeu. Cel mult, Petru intervine cu o rugămintă sau prin rugăciuni.

După același teolog ortodox român, concluzia care rezultă este că în tradițiile poporului român Sfântul Petru se bucură de o cinste deosebită, de un adevărat primat, care în Răsărit are un caracter mai puțin exclusiv decât în Occident, dar care, după opinia aceluiași teolog ortodox român, se apropie

mai mult de concepția de *primus inter pares* (întâiul între egali) a Bisericii Ortodoxe decât de primatul monarhic absolutist din Catolicism. În timp ce folclorul apusean oglindește situația Bisericii de la mijlocul și sfârșitul Evului Mediu (880-1500), Răsăritul reflectă în credințele lui populare stările de lucruri de la sfârșitul Antichității și începutul Evului Mediu (300-1000).

Unirea de la 1700 în Transilvania: recunoașterea Papei

În momentul în care s-a pus problema Unirii românilor transilvăneni cu Biserica Romei în jurul anilor 1700, întâiul argument adus în discuție a fost primatul petrin, ca primul dintre cele patru puncte florentine. Celelalte trei diferențieri (Filioque, Purgatorul, Azima) nu provocau atâtea atitudini contrastante precum tema primatului papal. Însă, în urma discuțiilor cu parohul romano-catolic din Alba Iulia, cu iezuiții, cu Cardinalul Primat Kollonich și a discuțiilor vlădicului ortodox Atanasie cu clerul și poporul în sinoadele de la Alba Iulia, s-a decis reîntoarcerea românilor ardeleni la sânul Maicii Biserici Catolice. Astfel, dincolo de aspecte parțiale precum eclesiologia catolică tridentină de atragere a „schismaticilor” la adevărata Biserică, de beneficiile politice și sociale promise, ortodocșii din Transilvania refac legătura cu Biserica Romei și-l recunosc din nou pe Papa ca „vârhovnic” (cap, fruntaș, căpetenie, mai-mare). Conștiința apropierii de Papă a evoluat în timp. Tratatativele de Unire nu au fost negociate direct cu Papa de la Roma, ci cu intermediari de la Viena și din Ungaria, conform structurilor socio-politice și ecleziastice de atunci. Papa nu a fost imediat pomenit la Sfânta Liturghie de către preoți ci, după tradiția răsăriteană, aceștia îl pomeneau doar pe episcopul propriu (care însă îl pomenea pe Papa)⁷; ulterior, la începutul secolului al XX-lea, în Liturghiile greco-catolice blăjene pentru preoți s-a introdus pomenirea Papei. Au existat reacții din partea ortodoxă, conform cărora „Papa n-are nevoie de români, ci de catolici”⁸. Cei care s-au unit cu Biserica Romei n-au fost numiți doar

⁷ Ana Victoria Sima, *Vizitele nunțiilor apostolici vienezi în Transilvania (1855-1868)*, 2 vol., Cluj-Napoca 2003.

⁸ Nicolau Manegăuțiu, *Reunirea românilor din Transilvania. Studiu național, istoric, religios*, Sibiu 1893; ed. a II-a, Alba Iulia 2012.

„uniați”, ci „papistași”, un termen peiorativ care evocă persoana Papei. Din contactul cu lumea catolică și observând convingerea uniților pentru credința lor a intrat și în patrimoniul lingvistic românesc expresia „mai catolic decât Papa”⁹.

Papa în catehismele Unirii și în literatura pentru popor

După Unirea de la 1700, la sugestiile venite dinspre partea catolică dar și simțind o nevoie din interior de justificare a Unirii, clericii superiori uniți au început să traducă și să prelucreze catehisme romano-catolice și chiar să compună catehisme și lucrări originale prin care argumentau cele patru puncte florentine¹⁰, în beneficiul propriilor credincioși. Uneori aceste lucrări erau un răspuns la obiecțiile credincioșilor rămași ortodocși. Nu vom analiza aici aceste lucrări, ci doar constatăm că ele au existat, că erau expresia nevoii de legitimare a noii credințe unite, că aveau menirea de a „ilumina” poporul de rând în privința diferențelor dintre uniți și neuniți, prima diferență constând în a-l considera pe patriarhul Romei primul între patriarhi, pe baza alegerii lui Hristos. În concret, se explică credincioșilor că primatul papal, care a fost instituit de Isus Hristos prin alegerea Sfântului Petru ca vicar al Său și păstor al întregii Biserici, depășește dimensiunea unei simple întâietăți onorifice. Sfântul Petru a primit puterea efectivă de jurisdicție asupra Bisericii lui Hristos. Mai mult încă, fiind primatul petrin un element

⁹ Expresia „mai catolic decât Papa” provine din limba germană și este, de fapt, o parafrază a vorbelor rostite de Francois-Rene de Chateaubriand în *La monarchie selon la Charte*. Acesta spune „*Il ne faut pas être plus royaliste que le roi*”, care în traducere înseamnă „*Nu trebuie să fii mai regalist decât regele*”. Expresia a fost ulterior tradusă în limba germană și a devenit astfel „*Päpstlicher sein als der Papst*”, adică „mai catolic decât Papa”. Se folosește expresia „mai catolic decât Papa” atunci când vrem să îi atragem cuiva atenția că face exces de zel și este mai exigent și mai devotat chiar decât persoanele care sunt vizate de o anumită cauză. Potrivit site-ului dex.ro, a fi mai catolic decât Papa = a fi exagerat (în ceea ce spune, crede sau face). Cf. I. Berg, *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre*, București 1969, 246; <https://playtech.ro/stiri/expresii-romanesti-si-semnificatii-de-unde-vine-si-ce-inseamna-mai-catolic-decat-papa-20758> (consultat 06.04.2021).

¹⁰ Laura Stanciu, Între aderare și asumare. Punctele florentine pentru greco-catolicii transilvăneni în secolul al XVIII-lea, *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, Alba Iulia, 2, 2006, 21-24.

constitutiv al Bisericii prin voința Mântuitorului, era necesar ca acesta să fie perpetuat prin succesorii săi în scaunul episcopal al Romei¹¹.

După etapa „catehetică” inițială, pe tot parcursul secolului al XVIII-lea au continuat strategiile de elaborare a discursului identitar prelungite pe parcursul secolului al XIX-lea. Teologul Cristian Barta a evidențiat efortul de implementare a învățaturii catolice în acea perioadă din partea teologilor greco-catolici români¹², iar istoricul Ciprian Ghișa a publicat o analiză a discursului identitar al românilor uniți, în care rolul Suveranului Pontif ocupă un loc central¹³.

Firul central al teologiei despre primatul petrin în aceste lucrări este dat de racordarea la teologia catolică despre acest adevăr de credință, de precizarea fundamentului biblic al dogmei, dar și de un *proprium* al teologiei greco-catolice dat de identificarea unor elemente petrine în liturgia bizantină¹⁴. Spre exemplu, un argument preluat din cărțile rituale răsăritene este rugăciunea finală de dezlegare de la ritualul înmormântării care spune:

„Stăpâne multmilostive Doamne Isuse Hristoase Dumnezeuul nostru, cea ce pe Petru corifeul învățăceilor și Apostolilor tăi ai zidit Biserica ta, și ai dat lui cheile împărăției cerurilor; și cu harul tău ai voit a se da lui toată puterea, de a lega și deslega păcatele oamenilor, ca să fie legate și în cer câte de dânsul s-au legat, și tot așa, să fie deslegate în cer câte de dânsul s-au deslegat pe pământ; cea ce prin negrăita iubirea ta de oameni ne-ai învrednicit și pe noi, smeriții și nevrednicii robii tăi, să fim moștenitori puterii celei date lui, ca și noi tot așa să legăm și să deslegăm cele ce se întâmplă întru poporul tău...”¹⁵.

¹¹ Cristian Barta, De la „Catehismul lui Iosif de Camillis” (1696) la „Dogmatica Învățătură” a lui P. P. Aron (1760): aspecte doctrinare ale discursului identitar greco-catolic, *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 10/II, 2006, 49-57.

¹² Cristian Barta, *Tradiție și Dogmă. Percepția dogmatică a Unirii cu Roma în operele teologilor greco-catolici (secolele XVIII-XIX)*, ediția a doua adăugită și revizuită, Cluj-Napoca 2014.

¹³ Ciprian Ghișa, *Biserica Greco-Catolică din Transilvania (1700-1850). Elaborarea discursului identitar*, Cluj-Napoca, Cluj-Napoca 2006.

¹⁴ *Floarea Adevărului; Păstoriceasca Poslanie sau Dogmatica învățătură a Beseaicii Răsăritului*, studiu teologico-istoric de pr. Cristian Barta; cuv. înainte de ÎPS Lucian Mureșan; ed., glosar, indice de Meda-Diana Hotea, Cluj-Napoca 2004, 53.

¹⁵ *Euhologhion sau Molitvenic*, Blaj 1940, 132.

Acțiunea de „coborâre”, adică de transferare a teologiei catolice dinspre zonele elitiste spre masa mare a poporului de rând a continuat în prima jumătate a secolului al XX-lea prin publicarea unor broșuri pentru popor în care era explicitat, dintr-o abordare apologetică, rolul Papei de la Roma în istoria mântuirii. Asemenea cărțile, scrise într-un limbaj accesibil și publicate în tipografiile episcopale în colecții sistematice intitulate „Colecția pentru popor”, aduceau argumente teologice și istorice¹⁶, din Sfinții Părinți ai Bisericii¹⁷ și din însăși tradiția și liturgia Bisericii Răsăritene¹⁸ despre adevărul de credință conform căruia Papa de la Roma este Capul văzut al Bisericii lui Hristos. Există studii despre relațiile unor papi cu românii¹⁹. Teologul și istoricul Aloisie Ludovic Tăutu publică în revista „Bună Vestire” (între anii 1962-1970) de la Roma unele

¹⁶ Pr. Dr. Victor Bojor, *Adevărata Biserică a Domnului nostru Isus Hristos. Cercetări teologice-istorice. Partea III. Capul Bisericii: Papa dela Roma, urmașul legiuit al Sfântului Petru...*, Gherla 1929: Seria II. Pentru popor: Nr. 7. Scrisă „ca o completare a celor două broșuri anterioare, în această a treia broșură se vorbește despre primatul papal [...]. Cărticica este o bună lumină în acțiunea de adâncire a convingerii catolice a poporului nostru” (recenzie *Cuvântul Adevărului*”, Bixad, 6, 1929).

¹⁷ G. Fireza, *Sfinții Părinți. Ce spun ei despre Papa?*, Lugoj 1924, Colecția Biblioteca „Să fie lumină” Nr. 13-14.

¹⁸ Spre exemplu, Gheorghe Fireza S.J., *Biserica sobornicească. Ce mărturisește ea despre Papa?*, Lugoj 1922, Colecția Biblioteca „Să fie lumină!” Nr. 7-8. Într-o recenzie la cartea pr. dr. Ioan Stanciu, *Mărturiile cărților Bisericii ortodoxe despre Papa*, Craiova 1936, se menționează că „biserica ortodoxă, așa cum se arată ea în cărțile liturgice, așa cum au fost în vechime, necum să dușmănească pe Papa, încă îl recunoaște de arbitru suprem între biserici și de căpetenie a bisericii întregi. Năcazul e însă, că în timpurile mai noi textele vechi ale cărților în parte s’au falsificat, și astfel în cele mai noi unele pasagii nu se mai află”. În broșura pr. dr. Ioan Stanciu, *Religia strămoșească a Românilor*, Craiova, autorul dovedește că „legea strămoșească a românilor nu este aceea din veacul al 14-lea – 15-lea, ci trebuie luată aceea din perioada de formație a poporului nostru, până în veacul al 9-lea, când, fiind smulși de sub jurisdicția Romei și din ritul latin, am ajuns sub bulgari, mai apoi sub greci”, (recenzii *Cuvântul Adevărului*, Bixad, 7, 1937, 302). A se vedea și Ana Jurgea-Negrilești, *Români și ortodocși. De vorbă cu frații mei de acelaș neam*, Iași 1929 (recenzie *Cuvântul Adevărului*, 6, 1929).

¹⁹ B. Theodorescu, *Roma și România, Vremea*, București, 23.X.1938, preluat în *Unirea*, Blaj, 44, 1938, 2-3; 45, 1938, 2-3; G. Lungulescu, *Papa Pius XI și România*, *Universul*, 16, 1939, preluat *Unirea*, Blaj, 8, 1939, 8; Septimiu Todoran, *Papa Pius XII, cu prilejul jubileului de 25 de ani de episcopat*, Blaj 1942; Giovanni [Ioan] Filip, *Pio IX e i Romeni*, Roma 1956.

studii despre relațiile dintre papalitate și români²⁰. Studenții teologi greco-catolici de la Oradea, constituiți în Societatea literară bisericească „Ioan Gură de Aur”, în colaborare cu prof. Tăutu au tradus și editat în română în 1929 cartea literatului francez Jean Carrère, *Triumful Papalității* (*Le pape*, Paris 1924). Există, bineînțeles, atât manuale de dogmatică, cât și broșurile pentru popor scrise din partea taberei ortodoxe în care episcopul Romei este prezentat negativ²¹.

Ideea pe care vreau să o subliniez aici este că a existat un transfer dinspre elitele bisericești spre poporul credincios cu privire la învățătura catolică despre Papa. Unele acuze ale ortodoxiei ardelenе marșau pe ideea că Unirea a fost o „uneltire” a elitelor bisericești, a clerului superior, și că poporul de rând nu știa nici ce „uneltesc” mai marii lui nici nu înțelegea speculațiile abstracte despre cele patru puncte florentine. Însă observăm în perioada următoare Unirii de la 1700 că apar o multitudine de lucrări scrise pe înțelesul credincioșilor obișnuiți: prelații uniți au venit în întâmpinarea unui eventual gol de cunoaștere sistematică. Consecință a acestei „catehizări”, devotamentul față de Sfântul Părinte Papa de la Roma în perioada interbelică, de exemplu, era atât de înrădăcinat în conștiința religioasă a uniților încât se simțeau profund jigniți și umiliți dacă cineva

²⁰ Un episod din istoria relațiilor noastre cu Sfântul Scaun (1345), 2, 1962 [1975, nr. 1]; Spirit ecumenic între papalitate și români pe vremea lui Ștefan cel Mare (1466). Trei epistole traduse în românește după Registrele Vaticanului, 4, 1965; Spirit „ecumenic” între papalitate și români pe vremea lui Ștefan cel Mare (1476), 1, 1965, 4-13; Devotamentul lui Ioniță Asan către Scaunul Apostolic al Romei, 4, 1965; 1, 1975 (și în *Omagiu*, Roma 1975, 201); Ortodoxia noastră față de primatul lui Petru și al papilor, 1-2, 1967; Uniri cu Roma în cursul istoriei românești, 4, 1968; Ecumenism antiecumenic, 4, 1969; 2-3, 1970. Înainte a publicat: Primatul Papilor în istorie, *Vestitorul*, Oradea, 1926; *Papii și Românii*, *Vestitorul*, 4, 1927, 2-6.

²¹ W. Guettée, *Papalitatea schismatică* [*La Papauté schismatique, ou Rome dans ses rapports avec l'Église orientale (Orthodoxe)*, Paris, 1863] și lucrarea *Papalitatea eretică* [*La Papauté hérétique, exposé des hérésies, erreurs et innovations de l'Église romaine depuis la séparation de l'Église catholique au IXe siècle*, Paris, 1874], trad. Iosif Gherghian, București 1880, 1906, 2006; Nicolau Maneguțiu, *Reunirea românilor din Transilvania. Studiu național-istoric-religios*, Sibiu 1893, retipărire Alba Iulia 2012; Gheorghe Bogdan-Duică, *Justinus Febronius sau Petru Maior ca vrăjmaș al Papei*, Cluj 1933. Originea primatului papal nu este de instituire dumnezeiască, ci este „pofta de dominare a episcopilor de Roma și poziția geografică și politică a cetății Romei”, Cf. Simeon Popescu, *Desvoltarea primatului papal și influența lui asupra creștinătății. Cercetări istorice*, Sibiu 1882, 7.

aducea vreo atingere persoanei Papei în vreo discuție interconfesională polemică.

Episcopii și clerul despre Papa

Episcopii greco-catolici și-au mărturisit fidelitatea față de Sfântul Părinte și s-au preocupat să transmită asupra credincioșilor această atitudine; au fost interesați îndeaproape de viața pontifilor romani. Astfel, spre exemplu, apare *Enciclica Preafericitului Părinte Papa Benedict XV. Dată cu ocaziunea urcării sale pe tronul pontifical*, Oradea-mare, 1914, traducere de Episcopul Valeriu Traian Frențiu²² al Orăzii, însoțită de o circulară a aceluiași episcop greco-catolic despre vitalitatea Papalității²³. „L'Osservatore Romano” din 8 februarie 1938 consacră un prim articol pe trei coloane jubileului de 25 ani de episcopie a dr. Valeriu Traian Frențiu. Marele cotidian roman reliefează meritele sărbătoritului și atașamentul clerului și credincioșilor greco-catolici români față de spiritul și directivele Pontifului Roman²⁴. Cu circulara nr. 2870 din 15 aprilie 1942 din partea episcopului Iuliu Hossu al Eparhiei de Cluj-Gherla se anunță jubileul de 25 ani de episcopat al Sfântului Părinte Papa Pius al XII-lea, invitând credincioșii să-i ofere un dar spiritual. Cu adresa nr. 3404 din 1 mai 1943 s-a comunicat rezultatul pe eparhie al darului spiritual pentru Sfântul Părinte și anume: 878 Sfinte Liturghii celebrate, 12.293 Sfinte Liturghii ascultate, 34.103 împărtășanii, 19.246 Paraclise oficiate, 379.781 diferite rugăciuni, 6.637 alte devoțiuni, 1.195 ajunuri, posturi și alte penitențe, 821 acțiuni de caritate, 1.367 procesiuni publice. Sfântul Părinte a răspuns trimițând binecuvântarea prin Sacra Congregație Orientală, comunicată poporului prin adresa nr. 5090 din 31 august 1943²⁵. Ioan Bălan, episcopul Lugojului, prin Circulara Nr. 700/1942, dată la Lugoj la 18 februarie 1942, anunța clerul și poporul credincios că Papa Pius XII, ținând cont de vremurile grele prin care trece omenirea în timpul războiului, prin decretul Congregației pentru Afacerile Extraordinare, dat în ziua de 19 decembrie

²² A scris și: Roma Papilor și României, *Unirea*, Blaj, 19, 1942, 5-6.

²³ recenzată *Cuvântul Adevărului*, 2, 1915, 63.

²⁴ Serbările dela Oradea în presa apuseană, *Cuvântul Adevărului*, Bixad, 3-4, 1938, 214.

²⁵ S. A. Prunduș, *Istoricul eparhiei, în Șematismul Eparhiei Greco-Catolice Române de Cluj-Gherla pe Anul Mântuirii 1947*, Cluj 1947, 67.

1941, a acordat o concesiune în ceea ce privește rânduiala postului, reducând obligația numai la două zile de ajun pe an. În 29 august 1941, de sărbătoarea Sf. Petru și Pavel, călugării asumpționiști de la Casa Domnului din Blaj au organizat un pelerinaj pentru copii la Sanctuarul de la Cărbunari, la care au luat parte elevii și elevele de la școlile din Blaj. La Sf. Liturghie le-a predicat pr. Vasile Cristea AA, iar după masă, la procesiunea euharistică, păr. dr. Alexandru Todea, secretar mitropolitan, le-a vorbit despre „Euharistie, papa și nevinovăția copiilor”²⁶. Din aceste câteva exemple observăm la episcopii și clerul greco-catolic românesc o consistentă atitudine de atașament față de persoana Papei de la Roma.

Rugăciunea pentru Papa

La începutul secolului al XX-lea în cărțile de rugăciuni greco-catolice românești destinate credincioșilor își face apariția rugăciunea pentru Papa. În *Acatistier sau carte ce cuprinde rugăciuni pentru pietatea fiecărui creștin*, ed. a VI, Blaj, 1913, nu găsim o asemenea rugăciune. Însă, într-o ediție ulterioară, cu multe adăugiri, *Acatistier. Carte de rugăciuni*, ed. VII, Tip. Seminarului Teologic gr.-cat., Blaj, 1936, apărută cu binecuvântarea Preaveneratului Ordinariat arhiepiscopesc greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș, la pagina 339 este inclusă rugăciunea pentru Papa. De asemenea, în *Rânduiala rugăciunilor canonice pentru surorile din Congregația Maicii Domnului*, tipărită la Blaj în 1938 cu binecuvântarea mitropolitului Alexandru Nicolescu, apare rugăciunea pentru Papa²⁷. Ulterior, Alexandru Todea, în *Rugăciunea tineretului*, tipărită la Blaj în 1945²⁸, include aceeași rugăciune la sărbătoarea papei: „Doamne Isuse Hristoase, Dumnezeuule atotputernice, care cu nemărginită iubire de oameni ai așezat Biserica ta sfântă, ca printr-însa toți

²⁶ Pelerinajul copiilor, *Unirea*, Blaj, 27, 1941, 4.

²⁷ *Rânduiala rugăciunilor canonice pentru surorile din Congregația Maicii Domnului*, ed. I, Cu binecuvântarea Excelenței Sale Înaltpreasfințitului Dr. Alexandru Nicolescu, Arhiepiscop și Mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș, 1938, ed. II-a, *Constituțiunile și Rânduiala Oficiului Canonic a Surorilor din Congregația Maicii Domnului*, Blaj 1939.

²⁸ Alexandru Todea, *Rugăciunea tineretului*, Cu aprobarea și binecuvântarea I.P.S.S. Dr. Valeriu Traian Frențiu, Administrator Apostolic al Arhidiecezei de Alba-Iulia și Făgăraș, Blaj 1945, ediția a II-a, Cluj-Napoca 1999; ediția a III-a, revizuită, redactor Maria Keul, Tehnoredactor Florian Guțiu, Blaj 2001.

să vină la cunoștința adevărului și să se mântuiască; care pe apostolul tău Petru l-ai pus cap văzut al Bisericii tale; adu-ți aminte cu îndurare de urmașul sfântului Petru, de vicarul tău pământesc, de Preafericitul nostru Părinte Papa (cutare) și-l dăruiește pe dânsul sfintei tale Biserici, în pace, întreg, cinstit, sănătos, întru zile îndelungate, drept îndreptând cuvântul adevărului tău. Dă să fie fericită cârmuirea lui, și sub păstoria lui înțeleaptă să înflorească Biserica ta, să se întoarcă la sânul ei păgânii și necredincioșii, să înceteze ereziile și dezbinările bisericilor, și să vină, Doamne, vremea aceea fericită când va fi o turmă și un păstor. Și îi ajută lui, Doamne, ca împreună cu turma încredințată grijii lui să ajungă la fericirea veșnică. Că tu ești mântuirea noastră și ție mărire înălțăm, Tatălui, Fiului și Sfântului Spirit. Amin”. Observăm că pe Sfântul Părinte îl numește „al nostru” și că textul rugăciunii integrează formulări despre ierarhie preluate din textul Sfintei Liturghii bizantine. Această rugăciune e într-o carte destinată atât programului spiritual al elevilor din școlile confesionale greco-catolice, cât și rugăciunii personale a tinerilor în general. Cred că greco-catolicii români au preluat ideea rugăciunii pentru Papa de la frații romano-catolici occidentali²⁹. În cărțile destinate rugăciunii individuale a credincioșilor ortodocși nu am găsit rugăciunea pentru Episcop; Biserica Ortodoxă se roagă pentru Episcop în liturgia solemnă la ecteniile pentru Episcop și la pomenirile de la Ieșirea cu Cinstitele Daruri (Vohodul Mare).

Traduceri ale intervențiilor magisteriale și ale enciclicilor papilor de la Roma

Unul dintre mijloacele prin care greco-catolicii români au menținut legătura de credință cu Sfântul Părinte a fost traducerea și asumarea enciclicilor papilor de la Roma. Prin enciclicile traduse, documente pontificale care punctează nuanțări ale credinței necesare într-un anumit moment istoric, s-a absorbit spiritul orientărilor romane. Primele enciclici traduse în limba română în mediul greco-catolic românesc s-au publicat la

²⁹ Spre exemplu, Don Primo Mazzolari și-a exprimat, în 1942, adeziunea față de Papă și, prin urmare, față de Biserică, și a cerut credincioșilor rugăciuni care să susțină barca lui Petru. Cf. Primo Mazzolari, *Anch'io voglio bene al Papa*, Brescia 1942; https://it.wikipedia.org/wiki/Primo_Mazzolari (consultat 06.04.2022).

sfârșitul secolului al XIX-lea în „Revista Catolică” a lui Vasile Lucaciu (Satu Mare, 1885) și în gazeta „Unirea” de la Blaj (începând cu anul 1891). Întrucât există studii pe această temă³⁰, voi preciza doar că intenția traducătorilor și a editorilor a fost ca textele și vocea Sfântului Părinte de la Roma să se răspândească în cercuri cât mai largi, să ajungă inclusiv în parohiile greco-catolice românești. În contextul actual, enciclicile pontificale sunt traduse aproape instant în mediul online pe magisteriu.ro și în format fizic în colecția „Documente” a Editurii Presa Bună din Iași a Diecezei Romano-Catolice. Apar volume cu antologii de texte ale Papilor adresate românilor greco-catolici³¹.

Pelerinaje la Roma, audiențe la Sfântul Părinte și discursuri adresate românilor

Ca expresie a vieții spirituale și element al identității religioase greco-catolice, pelerinajele organizate la mormintele Sfinților Apostoli la Roma s-au constituit într-un filon bine conturat al patrimoniului Bisericii Române Unite. Începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea s-au organizat pelerinaje naționale românești la Roma, cu prilejul unor evenimente romane, al vizitelor obligatorii la cinci ani ale episcopilor sau cu prilejul Jubileului unor Ani Sfinți³². Dintr-un studiu existent pe această temă³³ reiese că în 1893 episcopul Lugojului, Victor Mihalyi de Apșa, a condus la Roma primul pelerinaj mai numeros, alcătuit din preoți și mireni fruntași ai Bisericii

³⁰ A. Rus, Racordarea teologiei greco-catolice românești la teologia romană prin traduceri ale enciclicilor Papilor de la Roma în ziarul „Unirea” de la Blaj (1891-1945), în: *Omagiu Părintelui Profesor Ioan Mitrofan la 65 de ani de viață și 35 de ani de preoție*, coord. William Bleiziffer, Cluj-Napoca 2014, 185-202.

³¹ *Papa Ioan Paul al II-lea vorbește Bisericii Române Unite*, volum de Cristian Crișan, Prefață Episcop Claudiu-Lucian Pop, Târgu Lăpuș 2011.

³² Anul Sfânt este un an jubiliar stabilit de Biserică. Cf. L. Mezzadri (a cura di), *Giubilee e anni santi: storia, significato e devozioni*, Cinisello Balsamo 1999; *I Giubilee del XIX e XX secolo*, a cura di Gennaro Cassiani, Rubettino 2000; Bernard Dompnier, *Les pratiques dévotionnelles du jubilé*, în „Revue d'histoire des religions”, 217, 2000, pp. 443-457; Jubilee; Jubeljahr/Erlassjahr; Année sainte; Anno Santo; <http://www.e-communio.ro/stire3730-ce-este-un-jubileu-la-fiecare-25-de-ani-dar-cu-excep-ii>; [https://ro.wikipedia.org/wiki/Jubileu_\(biblic\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Jubileu_(biblic)) (consultat 06.04.2022).

³³ Cf. A. Rus, Pelerinajele naționale greco-catolice românești la Roma (1886-1937), *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Graeco-Catholica Varadiensis*, 1, 2007, 111-124.

Greco-Catolice. În 19 februarie 1893 se împlineau 50 de ani de când preotul Gioacchino Pecci, papa Leon XIII, a fost înălțat la treapta episcopală. Se specifică faptul că nu se cuvine ca românii să lipsească de la această aniversare. Regăsim în presă descrierea pe larg a pelerinajului³⁴. Luni, 3 aprilie, episcopul Victor cu 11 preoți îmbrăcați în ornatele ritului bizantin au celebrat Sf. Liturghie în San Pietro, astfel că pentru prima dată au răsunat cântările românești în măreața bazilică a Romei. În aceeași zi de 3 aprilie, după masă, Papa Leon XIII i-a primit în audiență pe pelerinii români. Episcopul Mihalyi a adresat Sanctității Sale un discurs în limba latină³⁵, prezentând sentimentele de omagiu ale pelerinilor români. Sfinția Sa în cuvinte călduroase a asigurat pelerinii despre iubirea și grija sa părintească pe care o nutrește pentru Biserica Greco-Catolică din Transilvania și fiii ei și le-a împărtășit tuturor binecuvântarea sa apostolică.

În anul 1933 se împlinesc 1900 ani de la patima și moartea Mântuitorului, 19 secole de la răscumpărarea neamului omenesc prin jertfa lui Hristos. Cu ocazia jubileului Anului Sfânt 1933 stabilit de Papa Pius XI, Biserica Greco-Catolica din România organizează un pelerinaj național la Roma³⁶. Sfântul Părinte, în audiența din 3 octombrie 1933, a rostit o alocuțiune în fața celor 130 pelerini români: „Români – Romani! Sufletul vostru unește aceste două mari prerogative ale voastre: romanismul vostru și creștinismul vostru profund, de care ați dat dovadă în aceste vremuri de criză universală, venind cu multe sacrificii, ca să cinstiți împreună cu noi patimile și moartea Domnului și ale principelui apostolilor. Din România, geograficește departe, dar scumpă sufletului nostru și totdeauna aproape de inima noastră, ați venit la noi ca să împreunați rugăciunile și jertfele voastre cu dragostea sfântului Părinte. Vă împărtășiți de marile preocupări de care este cuprins creștinismul, care prin doctrina lui și prin profunzimea culturii sale poate înălța umanitatea acolo unde gândurile tuturor o doresc să ajungă”. Sfântul Părinte a implorat binecuvântarea cerească asupra neamului românesc, asupra României. Binecuvântând pelerinii prezenți și

³⁴ Primulu peregrinaju românu la Roma, *Unirea*, Blaj, 4-8, 1893.

³⁵ Redat în *Unirea*, Blaj, 6, 1893, în latină și tradus în română.

³⁶ Dr. Ioan Coltor, „Spre Cetatea Eternă. Chiemare la marele pelerinaj național organizat de Biserica noastră la Roma străbună”, *Unirea*, Blaj, 27, 1933, 1-2.

famiile lor, Sf. Părinte le-a legat de suflet grija tinerimii: „Tineretul român – și-a încheiat Sf. Părinte cuvântarea – este speranța voastră, este viitorul înfăptuirii marilor voastre idealuri. El va ști să acționeze și să înalțe opera voastră până la marile destine ce i-au fost hotărâte de Dumnezeu”³⁷. „Osservatore Romano” din 5 octombrie 1933 aduce o substanțială dare de seamă asupra audienței la Sf. Părinte, subliniind, alături de vibrantele manifestări de dragoste pentru urmașul Sf. Petru, pitoreștile costume naționale.

Tradiția pelerinajelor la Roma și audiențele la Sfântul Părinte continuă până astăzi, acestea fiind considerate experiențe spirituale puternice la nivel personal și instituțional.

Indulgențe acordate de Papi unor pelerinaje, devoțiuni și rugăciuni

Deși în tradiția răsăriteană nu există conceptul și practica indulgențelor³⁸, după Unirea cu Roma greco-catolicii românii și-au asumat ca adevăr de credință doctrina și practica indulgențelor. În secolul XX se explică credincioșilor greco-catolici implicațiile și conținutul acestei realități care, desigur, se specifică, nu are nimic contrar disciplinei orientale. Practica indulgențelor o regăsim în spațiul greco-catolic românesc în câteva compartimente ale vieții religioase: pelerinaje la mănăstiri, altar privilegiat, rugăciuni cu indulgențe, asociații. Motivațiile asumării sunt legate de utilitatea pentru viața spirituală și precizarea identității catolice.

În istoriografia religioasă românească întâlnim pagini despre indulgențe acordate de Pontifii Romani diferiților domnitori români. Astfel,

³⁷ Românii la Papa, *Unirea*, Blaj, 40, 1933, 2-3.

³⁸ Indulgence; Ablass/Indulgenz; Indulgenze; *Catehismul Bisericii Catolice 1471-1479*. În 1968, după Conciliul Vatican II, Penitenteria Apostolică a publicat *Enchiridion Indulgentiarum. Normae et Concessioniones* [Manualul Indulgențelor], valid și astăzi. Cf. *Manuale delle indulgenze. Norme e concessioni*, Città del Vaticano 2009 (4^a edizione) care oferă o listă a indulgențelor, acordate inclusiv la rugăciunea *Paraclis* sau *Akatist*. <http://www.e-communio.ro/stire4103-jubileul-instruc-iuni-pentru-folosire-cum-se-ob-ine-indulgen-a-zece-lucruri-de-tiut> (consultat 06.04.2022); Wilhelm Tauwinkl, Indulgențele în perspectivă ecumenică. Contribuții protestante și ortodoxe la teoria indulgențelor, *Studia theologica*, IV, 2006, 163-194; Anton Rusal, *Pietate și devoțiuni. Istoria vieții spirituale în Biserica Greco-Catolică din România (1918-1948)*. Vol. 1: *Spiritualitatea laicală*, Beau Bassin 2020, 180-191.

spre exemplu, Papa Pius XII, în *Constituțiunea Apostolică «Romani Pontifices» despre Colegiul Papal al Românilor în Roma*, din 1937, reamintește românilor un astfel de moment:

„Și fiindcă primejdia năvălirii Turcilor în ținuturile Apusului amenința zilnic tot mai înspăimântător, Papii de la Roma, cu cea mai mare râvnă, au îndemnat pe domnitorii acelor popoare ca, cu puteri și suflete unite, să se împotrivească acestei primejdii cumpilate. Între aceștia se înalță Domnul Moldovei, Ștefan care, pentru izbânzile avute, e numit «*cel Mare și Biruitor*» și pe care Înaintașul Nostru Sixt IV, în Scrisoarea Apostolică, cu pecete de plumb, «*Redemptor Noster*», dată la 13 Ianuarie 1476, îl numește «*adevărat atlet creștin al credinței*». Același Papă, pentru a îmbărbăta pe acest Domn, în același an cu bunăvoință i-a dat *indulgență deplină de an sfânt, precum și iertare de păcate*, care trebuiau să fie dobândite de toți cetățenii de sub stăpânirea sa”³⁹.

La 12 iulie 1767 papa Clement al XIII-lea a acordat indulgență plenară pelerinilor care veneau în sărbătorile Sfintei Fecioare să se închine în fața icoanei de la Mănăstirea Nicula⁴⁰, lucru care a constituit o încurajare puternică a pelerinajelor. După 150 de ani de la acordarea acestor indulgențe, Iuliu Hossu – episcopul Gherlei, constatând amploarea pelerinajelor, a solicitat de la Sf. Scaun Apostolic pentru fiecare dintre cele patru mănăstiri eparhiale – Bixad, Nicula, Moisei, Strâmba – indulgențe plene tuturor pelerinilor, în toate duminicile și sărbătorile, în condițiile obișnuite. Indulgența a fost acordată de Papa Pius al XI-lea în 19 octombrie 1928 prin Decretul nr. 2700, dat în Roma prin Congregația pentru Biserica Orientală, trimis în copie mănăstirii Bixad⁴¹.

³⁹ Papa Pius XII, *Constituțiunea Apostolică «Romani Pontifices» despre Colegiul Papal al Românilor în Roma*, *Acta Apostolice Sedis*, 13, 1937, trad. de Ioan Georgescu în limba română în *Sionul Românesc*, Lugoj, 11-12, 1937, 48-51; și în 21-22, 1937, 103-106. Vezi și Aloisie L. Tăutu, *Spirit ecumenic între papalitate și români pe vremea lui Ștefan cel Mare (1466)*. Trei epistole traduse în românește după Registrele Vaticanului, *Bună Vestire*, Roma, 4, 1965; Idem, *Spirit „ecumenic” între papalitate și români pe vremea lui Ștefan cel Mare (1476)*, *Bună Vestire*, 1, 1965, 4-13.

⁴⁰ Greta-Monica Miron, *Biserica Greco-Catolică din Transilvania în anii reformismului în spiritul Europei Moderne. Administrația și confesiunile din Transilvania în perioada reformismului terezian și iosefin*, Cluj-Napoca 2009, 115.

⁴¹ Indulgențe plene la mănăstiri, *Cuvântul Adevărului*, Bicsad, 1, 1929, 81-86.

În anul 1935, la cererea episcopului Alexandru Nicolescu, Sfântul Părinte a acordat catedralei din Lugoj favorul de altar privilegiat „in perpetuum”, astfel că orice liturgie ce se celebrează la acest altar are darul de a câștiga indulgență plenară pentru cei morți⁴². Indulgențe plene au fost acordate și altarului bisericii catedrale române unite din Oradea⁴³. Sf. Părinte Papa Pius XI, printr-un Decret al S. Poenitentieria din 9 mai 1936, a acordat altarului bisericii și mănăstirii franciscane „Sf. Anton” din Drăgești (Episcopia de Oradea) indulgență plenară *toties quoties*, pentru totdeauna⁴⁴.

În perioada interbelică se dezbate în mediul greco-catolic românesc ideea înzestrării unor rugăciuni din ritualul răsăritean cu darul indulgențelor. În coloanele „Unirii” s-a pledat, încă din 1924, pentru intervenirea la Roma pentru a fi înzestrate alcătuirii euhologice din cărțile bizantine de strană cu nestemate din visteria indulgențelor. Răspunzând cererii episcopului Valeriu Traian Frențiu, Sf. Părinte Papa a acordat indulgențe unor rugăciuni răsăritene, pentru dieceza de Oradea. Astfel, prin scrisoarea Congregației Sacra Poenitentiaria Nr. 8322 din 1935 rugăciunile: *Împărate Ceresc; Sfinte Dumnezeule; Preasfântă Treime și Cuvine-se cu adevărat* sunt prevăzute cu indulgențe bogate, în sensul că fiecare dintre ele are o dată pe lună indulgență plenară, apoi mai multe indulgențe parțiale, pentru o perioadă de șapte ani. Primesc *indulgență plenară*, o dată pe lună, cei ce vor recita în cursul unei luni întregi, în fiecare zi, oricare din rugăciunile de mai sus și îndeplinesc, o dată în lună, condițiile obișnuite pentru câștigarea harurilor respective: se vor mărturisi și vor rosti, la intenția Sf. Părinte, de 5 ori Tatăl nostru, de 5 ori Născătoare și de 5 ori Mărire Tatălui-Și acum⁴⁵.

Pr. dr. Ioan Suci, viitor episcop martir, profesor de religie și rector al Internatului Vancean de Băieți din Blaj, s-a adresat mitropolitului Nicolescu rugându-l să ceară de la Roma indulgențe pe seama rugăciunii: „Fecioară

⁴² În „Sionul Românesc”, Lugoj, nr. 14-15, 1935, 43-46; în „Sionul Românesc”, Lugoj, nr. 4, 1936, 15; Cronica, *Altar privilegiat*, în CA, Bixad, 1935, nr. 11, pp. 461-462; în UP, nr. 37, 1935, 5; *Privilegiu mare*, în „Unirea”, Blaj, nr. 35, 1935, 1; vezi și în „Unirea”, Blaj, nr. 26, 1936, 2.

⁴³ În „Curierul Creștin”, Gherla, 1929, 66.

⁴⁴ Nou loc de pelerinaj, *Unirea*, Blaj, 23, 1936, 4; Ruga dela Drăgești, *Unirea*, Blaj, 29, 1936, 3; Nou loc de pelerinaj, *Cuvântul Adevărului*, Bixad, 8-9, 1936, 361.

⁴⁵ Nr. de Paști al *Vestitorul*, Oradea, 1936; Rugăciuni împreunate cu indulgențe, *Cuvântul Adevărului*, Bixad, 5, 1936, 218.

îndurătoare, roagă-te pentru unirea în credință a tuturor Românilor”. Mitropolitul s-a îndreptat spre Sacra Poenitentieria care, la rândul ei, a adus la cunoștința Sf. Părinte dorința arhiereului român. Răspunsul a venit prin adresa nr. 8340 din 1937: pentru recitarea rugăciunii respective s-a cerut și s-a acordat pe 10 ani: 1) câte 300 zile indulgențe *totie quoties*; 2) indulgență plenară o dată pe lună, dacă zilnic, o lună întreagă, se va recita în fiecare zi această rugăciune, se vor recita rugăciuni la intenția Sf. Părinte și, când se va primi această indulgență, se va face și mărturisirea și cuminerea obișnuită pentru asemenea cazuri⁴⁶.

În cărțile de rugăciuni destinate credincioșilor greco-catolici apar diferite rugăciuni înzestrate cu indulgențe. Spre exemplu, cartea de rugăciuni scrisă de Alexandru Todea, *Rugăciunea tineretului*, cu aprobarea și binecuvântarea arhiereului Valeriu Traian Frențiu, Blaj, 1945⁴⁷, adresată tineretului școlar, cuprinde *rugăciuni indulgențiale* rostite în timpul vizitei la Preasfântul Sacrament, un fel de rugăciuni săgetătoare (scurte, iaculatorii).

Credincioșii greco-catolici români beneficiază de indulgențele acordate cu prilejul pelerinajelor organizate la Roma în perioada jubileelor Anilor Sfinți declarați de autoritatea bisericească.

Episcopul greco-catolic al Orăzii, Valeriu Traian Frențiu, a cerut de la Sf. Părinte să fie înzestrat cu indulgențe salutul creștinesc „Hristos în mijlocul nostru”, salut liturgic bizantin⁴⁸. Astfel, răspunzând la cererea Preaveneratului Ordinariat Arhiepiscopesc din Blaj, Sacra Congregație Orientală, cu Nr. 138-1942, face cunoscut rescriptul Sacra Poenitentieria Apostolica Nr. 2379-942, prin care creștinescul salut în uz la greco-catolicii români: „Hristos în mijlocul nostru!” cu răspunsul: „Este și va fi!” este prevăzut cu indulgențele acordate formulelor similare, și anume: indulgență de 300 zile de fiecare dată și indulgență plenară o dată pe lună pentru cei ce salută regulat în această formă⁴⁹.

⁴⁶ Pentru unirea în credință a românilor, *Unirea*, Blaj, 51, 1937, 3.

⁴⁷ Ediția a II-a, Cluj-Napoca 1999; ediția a III-a, Blaj 2001.

⁴⁸ Cf. *Preces et pia Opera Indulgentiis ditata*, Ed. 1938, n. 647, apud: Hristos în mijlocul nostru!, *Unirea*, Blaj, 30, 1942, 1.

⁴⁹ Indulgență pentru salutul «Hristos în mijlocul nostru», *Sionul Românesc*, Lugoj, 17, 1942, 64.

Diferitele asociații sacerdotale sau laice au fost înzestrate cu indulgențe; statutele Reuniunilor Mariane conțin indicații referitoare la indulgențele ce se acordă membrilor⁵⁰. Toate aceste exemple reflectă asumarea învățaturii catolice și a tuturor practicilor spirituale recomandate de Sfântul Părinte.

Donații și gesturi de bunăvoință ale Papilor

Un semn al apropierii mereu crescânde între Roma și Biserica Greco-Catolică Română l-au constituit diferitele donații și gesturi de bunăvoință între Romanul Pontif și greco-catolicii români. Semnalăm aici câteva exemple cu scop ilustrativ.

Deși bursele pentru tinerii greco-catolici români au fost alocate în perioada imediată Unirii de la 1700, din prima jumătate a secolului al XX-lea apar mai des referințe cu privire la diferite donații pe care Pontifii Romani le oferă Bisericii Greco-Catolice din Transilvania, gesturi de bunăvoință concretizate atât la Roma cât și în România.

Papa Pius X, cu data de 21 martie 1914, a dăruit Bisericii Greco-Catolice din Transilvania biserica San Salvatore alle Coppelle din Roma⁵¹, pentru a fi folosită de românii de acolo. Când mitropolitul Vasile Suciu s-a prezentat, pentru întâia dată, în audiență la Papa Benedict al XV-lea, acesta i-a mărturisit că din inițiativă proprie a pus de-o parte două milioane de lire italiene, unul pentru clădirea Colegiului românesc la Roma și altul pentru întreținerea clericilor la același Colegiu. În martie 1930 Papa a și făcut o fundație de 300.000 lire pentru trei burse la acest Seminar. În ziua de luni, 12 mai 1930, cu mare solemnitate, se oficiază binecuvântarea pietrei

⁵⁰ Ep. Ioan Bălan, *Îndrumări pentru organizarea și conducerea Congregațiilor mariane*, Lugoj 1942.

⁵¹ Documentul donației este Scrisoarea Apostolică «Universi episcopatus» din 31 martie 1914. Din cauza dificultăților războiului, concesiunea în vederea uzului liturgic a vechii biserici romane situată în Piazza delle Coppelle, aproape de Pantheon, a fost luată în folosință doar din anul 1919. În anii primului război mondial biserica a fost îngrijită și remodelată pentru ritul oriental sub îndrumarea monseniorului Enrico Benedetti, referentul cauzelor românești la Congregația „De Propaganda Fide”, secția orientală. Pentru un istoric al parohiei și al parohilor Cf. A. L. Tăutu, *Biserica Română din Roma*, în: *Omagiu canonicului Aloisie Ludovic Tăutu. Bună Vestire*, 2, 1975, 50-55; I.B., *Chiesa di San-Salvatore delle Coppelle*, *Cultura Creștină*, 7-9, 1920, 221.

fundamentale a Colegiului Pontifical Pius XI, adică a noului Seminar român de la Roma⁵². Discursul rostit în limba italiană cu acel prilej de către mitropolitul Vasile Suciu a fost de o energie extraordinară, arătând cum românii au fost încreștinați de către misionarii Romei, cum au ajuns sub influența Bizanțului și s-au dezbinat, fără vrerea lor, de Roma, ajungând în condiții vitrege, până ulterior când în sfârșit au ajuns din nou, cel puțin o parte, iarăși sub oblăduirea străbunei Maicii Roma. De atunci neamul și poporul românesc s-a schimbat cu desăvârșire, literatura, arta, moravurile au progresat enorm, iar conștiința latinității l-a încheșat în sfârșit într-o singură țară mare și frumoasă⁵³. Unii ortodocși dezagreează atașamentul față de Roma din discursuri⁵⁴. A doua zi, în 13 mai, Preafericitul Părinte Papa Pius al XI-lea i-a primit pe toți episcopii români greco-catolici în audiență solemnă⁵⁵. Deschiderea Colegiului a avut loc în 1935, însă consacrarea și inaugurarea oficială a avut loc în data de 9 mai 1937. *Constituțiunea Apostolică «Romani Pontifices» de înființare a Colegiului Papal «Pio Romeno» al Românilor în Roma*, emisă de Papa Pius XI, la 6 mai 1937, cu ocazia înființării Colegiului Pio Romeno din Roma⁵⁶ a fost încă o intervenție a papilor în favoarea

⁵² Lucian Turcu, *Între idealuri și realitate. Arhiepiscopia greco-catolică de Alba Iulia și Făgăraș în timpul păstoririi mitropolitului (1920-1935)*, Cluj-Napoca 2017, 316-318; *L'Osservatore Romano* din 14 mai 1930.

⁵³ Serbarea dela Roma, *Unirea*, Blaj, 21, 1930, 1-3; Discursul mitropolitului Vasile Suciu mai este publicat în limba română în I. Moldovan, *Vlădiciei Blajului. Mitropolitul Dr. Vasile Suciu*, Blaj 2002, 69-76.

⁵⁴ Preotul Petre Chiricuță scrie Patriarhului prim-ministru Miron Cristea despre predicile rostite de greco-catolici la punerea pietrei fundamentale la Pio Romeno de la Roma în mai 1930; PS Suciu Vasile a avut o atitudine de slugărnice față de Roma, vorbind despre episcopatul lui Petru la Roma, episcopat despre care nici cercetătorii romano-catolici nu mai insistă, neputând fi demonstrat. Cf. Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice privind perioada 1918-1939. Elie Miron Cristea. Documente și corespondență*, Sibiu 1987, 156-161.

⁵⁵ Seminarul din Roma, *Unirea*, Blaj, 20, 1930, 1.

⁵⁶ Textul oficial al *Constituțiunii Apostolice «Romani Pontifices» despre Colegiul Papal al Românilor în Roma*, emisă de Papa Pius XII, la 6 mai 1937, cu ocazia înființării Colegiului Pio Romeno din Roma a fost publicat în *Acta Apostolicae Sedis*, XXIX, nr. 13 din 5 noiembrie 1937, 420-426. Traducerea în limba română a fost publicată de Ioan Georgescu, *Constituțiunea Apostolică «Romani Pontifices» despre Colegiul Papal al Românilor în Roma*, *Sionul Românesc*, Lugoj, 11-12, 1937, 48-51 și 21-22, 103-106; Pius Episcop, «Romani Pontifices». *Constituțiunea Apostolică de înființare a colegiului «Pio Romeno» din Roma*, 6 Mai 1937, *Unirea*, Blaj, 21, 1937, 2-5. Constituția „Romani Pontifices” se află tradusă în întregime și la V. Cristian, *Paladinul Păcii. Pius XI*, București 1939, 290-309.

românilor, codificând încă o dată originea română romană, meritele voievozilor români pentru creștinătate⁵⁷. Se consideră că «Romani Pontifices», cu drept cuvânt, poate fi numită diploma de noblețe a poporului român. Din negura vremurilor până la data Constituției sunt înșirate semnele dragostei părintești, favorurile acordate românilor de pontifii romani, chiar și atunci când, printr-o nenorocoasă ruptură, s-au îndepărtat de casa romană. Se specifică faptul că psihozei anticatolice, «Romani Pontifices» îi opune dragostea papilor față de poporul român, dovedită în atâtea rânduri, ca verigi de legătură cu Maica Roma. Măgulitor este în tonul acestei Constituții grija permanentă a Sf. Părinte de a învedera că binefacerile răspândite asupra poporului român sunt tot atâtea titluri de glorie și pentru papi. Gesturile de bunăvoință ale Papilor față de români trebuie interpretate ca grijă pastorală, iar nu ca prozelitism, cum le consideră frații ortodocși⁵⁸.

În contextul naționalizării din preajma sfârșitului primului război mondial, Mitropolia din Blaj a cumpărat, prin avocatul Iuliu Maniu, cu bani primiți de la Papa Benedict XV, castelul de la Obreja din vecinătatea Blajului, fostă proprietate a baronului Miklós Wesselényi⁵⁹, unde a deschis Orfelinatul Arhidiecezan pentru orfanii de război. În același castel au fost găzduite primele călugărițe din Congregația Maicii Domnului.

De asemenea, mulți clerici greco-catolici au fost decorați de Sfântul Părinte. De pildă, în vizitația canonică din 17 octombrie 1943 în Deva, episcopul dr. Ioan Bălan a adus la cunoștința credincioșilor că Sfântul Părinte de la Roma, Papa Pius al XII-lea, pentru multiplele merite câștigate mai ales cu zidirea bisericii, a acordat primcuratorului din Deva dr. Eugen Tătar decorația „Ordinul Sfântului Silvestru în grad de cavaler”⁶⁰. Tradiția a continuat, după anii 1989 unii clerici și laici primind distincții din partea Papei de la Roma pentru rezistența eroică în timpul prigoanei comuniste.

⁵⁷ P. Gh. Pătrașcu, Piu XI și Răsăritul creștin, *Cultura creștină*, 5, 1938, 261-270.

⁵⁸ *Romanità, Bolletino degli alunni del Pontificio Collegio Pio Romeno*, anno I, fasc. I, 9 maggio 1937; anno II, fasc. II, 12 febbraio 1938. A se mai vedea: Y. Bonan, L'inauguration du Collège Pontifical Romain, *L'Unité de L'Église*, Paris, 85, 1937, 100.

⁵⁹ Castelul Wesselényi din Obreja/Obrázsa/Augendorf, județul Alba, Transilvania, datează din prima jumătate a secolului al XVIII-lea și este tipic pentru barocul din Europa Centrală.

⁶⁰ Primcuratorul din Deva decorat de Papa, *Sionul Românesc*, Lugoj, 20-21, 1943, 80. Acesta a scris și o carte: *Însemnări privind parohia română unită din Deva*, Deva 1943.

Recent, Papa Francisc a donat Spitalului din Suceava cinci ventilatoare pulmonare pentru bolnavii de Covid⁶¹.

Asociațiile religioase și Papa

Diferitele asociații devoționale ale clerului sau ale credincioșilor laici greco-catolici români aveau precizată în propriile regulamente rugăciunea pentru Sfântul Părinte Papa de la Roma. Asociația preoțească arhiecezană „S. Apostol Petru” înființată în 1936, al cărei scop era „ajutorarea membrilor la realizarea sfințeniei preoțești și a spiritului apostolic adevărat”, preciza: „Art. 4. Încadrată în supunere preoțească față de sfânta Ierarhie, Asociația va da toată atențiunea îndrumărilor pe care Sfântul Părinte Papa, Urmașul Sfântului Petru, le dă preoției catolice, și le va urma conform dispozițiilor Preaveneratului Ordinariat Arhiepiscopesc de Alba-Iulia și Făgăraș, sub a cărui imediată jurisdicție stă, și din a cărui jurisdicție participă, după normele în vigoare”⁶². Botanistul român de renume mondial, prof. univ. dr. Alexandru Borza, la invitația cercurilor științifice din domeniu, a susținut o serie de conferințe în Elveția, Italia și Croația. În ziua de 12 mai 1942 a fost primit în audiență particulară de Papa Pius XII căruia i-a prezentat în chip deosebit omagiile asociației credincioșilor greco-catolici români numită AGRU și un mic cadou cu motive naționale românești din partea Reuniunii „Sf. Maria” din Timișoara⁶³.

Desființarea Bisericii Greco-Catolice în 1948: fidelitate eroică față de urmașul lui Petru

Papa Pius al XI-lea a condamnat regimul comunist ateu în Enciclica „Divini Redemptoris” din 1937, arătând incompatibilitatea dintre religie și marxism, îndemnând episcopii catolici: „Luați aminte, Venerabili Frați, ca credincioșii să nu fie înșelați! Comunismul este intrinsec pervers și nu se

⁶¹ <https://www.vaticannews.va/ro/papa/news/2020-04/papa-francisc-ventilatoare-bolnavi-covid19-romania.html> (consultat 06.04.2022).

⁶² *Proiect de Statute pentru Asociația preoțească arhiecezană „Sf. Apostol Petru”*, Tip. Seminarului Teologic gr-cat., Blaj 1936.

⁶³ Purtând faima României, *Unirea*, Blaj, 19, 1942, 12.

poate admite în nici un aspect colaborarea cu el de către cine vrea salvarea civilizației creștine” (nr. 58)⁶⁴. Pe drumul indicat de Roma și în spiritul îndemnurilor date de Sf. Părinte Papa Pius XI a pășit cu toată hotărârea și Biserica Greco-Catolică din România⁶⁵. Regimul comunist de la București, după modelul sovietic, decide desființarea Bisericii Greco-Catolice din România, integrând-o forțat în Biserica Ortodoxă Română. În acest context, identitatea confesională a greco-catolicului este definită și de atașamentul față de Papa.

Episcopul Ioan Suci, în contextul inițierii persecuției comuniste împotriva Bisericii Greco-Catolice, în două scrisori pastorale în care face apologia Bisericii adevărate, indică legătura cu Papa de la Roma ca criteriu al apartenenței confesionale la lumea catolică. În 2 octombrie 1948, cu puțin înaintea arestării, în scrisoarea pastorală trimisă tuturor parohiilor Bisericii Greco-Catolice Române, scria în încheiere:

„Nu există decât o singură Biserică întemeiată de Isus, Biserica ale cărei chei le-a dat Isus lui Petru Pescarul și, prin el, urmașilor lui, Episcopilor din Roma, care i-au urmat în scaun și pe care-i numim Papi. Nu există decât o singură Biserică a lui Cristos, aceea zidită pe Petru: «Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui» și aceasta este Biserica zidită pe Petru. Aceasta este, iubiți credincioși, Biserica Catolică, iar între noi românii, Biserica Unită cu Papa. Lui Petru și urmașilor lui li s-a dat puterea să pască turma binecuvântătoare a sufletelor noastre, iar noi suntem oițele și mieluşeii. Nu fugiți și nu ieșiți din turmă, ca să nu răătăciți! Corabia Bisericii e lovită de furtună și valuri; nu săriți din ea, căci valurile vă vor înghiți, dar corabia nu se va afunda. Și dacă vine altă biserică cu altă corabie să spună: «Treci aici, căci se afundă corabia ta», tu răspunde-i: «A mea nu se cufundă, porțile iadului nu o vor birui. Nu trec în corabia ta. Nu ai cârmaci priceput. Corabia ta nu poate duce la liman, la poarta mântuirii [...]». Chiar dacă ne vor lua bisericile până la o vreme, ne vom face biserică acasă, așteptând plini de speranță izbăvirea care nu mult va întârzia. Feriți-vă de preoții care nu pomenesc de Papa și care nu se roagă cu Sfântul

⁶⁴ Contra comunismului, *Unirea*, Blaj, 13, 1937, 1-2. A se vedea și: http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19370319_divini-redemptoris.html (accesat 06.04.2022).

⁶⁵ Pastorală către întreg Clerul și Poporul credincios din Provincia metropolitană română unită din Alba Iulia și Făgăraș, «Despre primejdia socialistă și comunistă», *Sionul Românesc*, Lugoj, 24, 1936, 115-118.

Rozariu al Prea Curatei [...]. Luptați împreună cu Inima Neprihănită a Mariei, în speranța neclătinată a biruinței Bisericii, chiar dacă Isus ar trebui să o scoată din mormânt»⁶⁶.

Reiese din diferite texte memorialistice din persecuția comunistă că, în decursul interogatoriilor brutale, torționarii pretindeau mărturisitorilor lepădarea de Papa de la Roma, astfel înțelegând ei, în mod sumar, legătura de comuniune cu Biserica Catolică. Pe lângă toate celelalte adevăruri de credință, „uniatismul” este strâns legat de primatul papal. Credincioșii greco-catolici erau în stare să-și dea viața „pentru Papa” („mureau pentru Papa”) în persecuția începută în anul 1948, expresia „pentru Papa” însemnând că ei erau conștienți că își dau viața pentru a rămâne în credința cea adevărată, își dau viața pentru Dumnezeu în ultimă instanță. Cei șapte martiri episcopi fericiți greco-catolici au fost arestați pentru că nu s-au lepădat de Papa; însă orice om de bună credință știe că ei nu au fost arestați pentru că nu au vrut să se dezică de un episcop, de un om, adică de Papa, ci pentru că nu au vrut să renunțe la un adevăr de credință biblic, întemeiat pe Cuvântul inspirat al lui Dumnezeu, acela conform căruia Isus îi lasă lui Petru grija pentru frații săi⁶⁷.

În timpul persecuției comuniste (1948-1989)

În timpul prigoanei comuniste credincioșii greco-catolici din România și-au păstrat credința în acele condiții dificile rămânând uniți cu Papa de la Roma. Pontifii Romani au fost alături de credincioșii lor persecutați. Ilustrez acest aspect făcând referire doar la două aspecte: Papii de la Roma nu i-au abandonat pe greco-catolici în timpul prigoanei comuniste ci i-au susținut în diferite împrejurări și luări de poziție publice; Papii de la Roma au susținut succesiunea hirotonirilor episcopale clandestine.

În privința asigurării succesiunii episcopale, Papa de la Roma s-a asigurat ca Bisericii Greco-Catolice din România să nu-i lipsească episcopii.

⁶⁶ L. Petrescu, *Istoria Blajului*, Iași 1997, 277; S. A. Prunduș, C. Plăianu, *Cei 12 Episcopi Martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma Greco-Catolice*, Cluj-Napoca 1998, 89-90.

⁶⁷ Chiar dacă Papa Francisc, la predica de la Liturghia de beatificare de pe Câmpia Libertății din 2 iunie 2019, nu a precizat explicit atașamentul episcopilor față de învățătura primatului petrin, e limpede că se înțelegea că ei au murit pentru credința lor catolică.

Astfel, Nunțiul de la București, înainte de a fi expulzat, a consacrat sau a delegat pe altcineva să consacre patru episcopi greco-catolici. Ioan Ploscaru (1911-1998) a fost consacrat episcop auxiliar de Lugoj la 30 noiembrie 1948 de către Nunțiul Apostolic Gérard Patrick O'Hara. Ioan Dragomir (1905-1985) a fost consacrat episcop auxiliar de Maramureș la 6 martie 1949 de către Nunțiul Apostolic Gérard Patrick O'Hara. Iuliu Hirțea (1914-1978) a fost consacrat episcop auxiliar de Oradea la 28 iulie 1949 de către Nunțiul Apostolic Gérard Patrick O'Hara. Alexandru Todea (1912-2002) a fost consacrat episcop auxiliar de Blaj la 19 noiembrie 1950 de către episcopul romano-catolic Iosif Schubert, în capela baptisteriului catedralei romano-catolice „Sf. Iosif” din București. Consemnăm faptul că Nunțiul Gérard Patrick O'Hara, în cei doi ani cât a mai rămas în România după intrarea în clandestinitate a Bisericii Greco-Catolice, a consacrat 8 episcopi pentru „Biserica Tăcerii”, dintre care 3 greco-catolici. Rezultă și de aici grija de păstor a episcopului Romei asupra turmei rămasă fără păstori⁶⁸.

În privința celui de-al doilea aspect, papii de la Roma, deși nu vroiau să deterioreze relațiile cu autoritățile statului român și cu cele ortodoxe românești, nu i-au abandonat pe credincioșii greco-catolici din zona de persecuție comunistă ci, prin diverse intervenții, i-au susținut. Amintim aici Scrisoarea Apostolică „Veritatem facientes” a Papei Pius XII adresată catolicilor români în 27 martie 1952 în care scrie:

„Mai știm apoi că Biserica Greco-Catolică, atât de înfloritoare între voi prin numărul credincioșilor și prin virtuțile ei, este considerată de lege ca fiind dispărută, iar sfintele lăcașuri și instituțiile ei au fost destinate altor scopuri, ca și cum acest lucru ar corespunde dorințelor și aspirațiilor credincioșilor înșiși; numeroase comunități călugărești, de bărbați și de femei, au fost risipite, iar școlile în care tinerii, sub îndrumarea acestor călugări, își deschideau mintea spre lumina înțelepciunii umane și creștine, și creșteau în integritatea moravurilor și în deprinderea virtuților, au fost interzise, ca fiind dăunătoare și periculoase pentru națiune, și încredințate altora; numeroși preoți, datorită fidelității lor față de credința strămoșească și față de Scaunul Apostolic, și pentru că nu au consimțit sub nici o formă să se clinească din statornicia lor creștină, să își păteze conștiința sau să își trădeze istoria, fie au fost deportați din patria lor în regiuni îndepărtate, fie

⁶⁸ T. Bolchiș Tătaru, *O filă din istoria creștinismului contemporan catolic românesc: catacombele. Salvați catacomb din Cluj*, Târgu Lăpuș 2017, 12.

au fost osândiți la muncă silnică sau aruncați în închisoare, unde duc încă o viață plină de mizerii, dar glorioasă în ochii lui Dumnezeu și ai oamenilor cinstiți [...]; dorim să sărutăm lanțurile celor care, întemnițați pe nedrept, plâng și se întristează mai mult de atacurile împotriva religiei, de prăbușirea instituțiilor sacre, pentru mântuirea veșnică a poporului lor pusă în pericol, decât de propriile suferințe și de libertatea lor pierdută”⁶⁹.

Revista teologică greco-catolică românească „Buna-Vestire” apărută la Roma în timpul și după Conciliul Vatican II recenzează diferite alte luări de poziție ale Pontifilor Romani în favoarea credincioșilor greco-catolici români aflați sub persecuție. Circa 3000 de episcopi s-au rugat împreună la Conciliul Vatican a II-lea din Vatican pentru frații lor cei persecutați din România. Despre acest fapt scria Episcopul Vasile Cristea astfel: „Dorim, în sfârșit, să remarcăm faptul – și să-l amintim cu profundă recunoștință – că, în sânul Conciliului Vatican II, toți Părinții Bisericii Universale și-au adus aminte de noi. În cadrul acestui Conciliu ecumenic, când s-a celebrat liturghia în ritul român pentru Biserica persecutată din România – la data de 21 octombrie 1963 și 1964 –, iar Părinții Conciliari au fost invitați să se roage pentru această intenție [...] Noi avem toată nădejdea... că va veni vremea când în Sinaxarul Bisericii Universale și în mod particular în Sinaxarul Bisericii Greco-Catolice din România, vor apărea și cei șase Ierarhi Confesori ai Bisericii Române Unite (atunci doar de șase se știa n.n.) [...] Și împreună... cu toți Sfinții Bisericii Universale, ei vor fi lăudați și preamăriți de toți creștinii de la Răsărit și până la Apus pentru că numele lor s-a preamărit între neamuri și priverile s-au făcut lumii întregi”⁷⁰. Printre multe personalități ale lumii catolice care au fost alături de greco-catolicii români în perioada persecuției comuniste s-a aflat și Cardinalul Ratzinger⁷¹.

Aș mai aminti *Cuvântarea Sfântului Părinte Papa Ioan Paul al II-lea adresată unui grup de credincioși greco-catolici români cu ocazia hirotonirii*

⁶⁹ În limba română: <https://www.magisteriu.ro/veritatem-facientes-1952/>; în limba italiană: https://www.vatican.va/content/pius-xii/it/apost_letters/documents/hf_p-xii_apl_19520327_veritatem-facientes.html (consultat 06.04.2022).

⁷⁰ A. Moisin, Martiriul Episcopului Ioan Suciu, *Viața Creștină*, 14, 1990, 1.

⁷¹ A. Rus, *Discursul Card. Joseph Ratzinger adresat comunității românești din Germania (21 ianuarie 1979)*, *Cultura Creștină*, Blaj, 1-2, 2006, 325-330.

„Să mergem împreună”: universalitate și incluziune

episcopale a Înalt Preasfințitului Traian Crișan, Secretarul Congregației pentru Cauzele sfinților, 6 ianuarie 1982, în care menționează:

„Sfântul Scaun a urmărit și urmărește cu mare grijă starea comunității catolice de rit oriental, în bucuriile și în grelele încercări, fiind alături acestei preaiubite părți a Bisericii cu cugetul și cu rugăciunea”⁷².

Crearea de Cardinali

Relațiile recente apropiate între Papii de la Roma și greco-catolicii români sunt ilustrate de crearea a trei Cardinali începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea până astăzi.

Primul Cardinal român a fost Iuliu Hossu (1885-1970), Episcop de Cluj-Gherla (1917-1948), membru de onoare al Academiei Române (1946). A studiat la Colegiul De Propaganda Fide la Roma (1904-1910), unde a obținut doctoratul în Filosofie și Teologie. În 1917 este numit episcop de Gherla. În primul an de păstorire, la 1 decembrie 1918, tânărul episcop a citit mulțimii la Alba Iulia „Declarația de Unire a Transilvaniei cu România”. Arestat la 28 octombrie 1948, a fost dus prin diferite închisori iar din 1956 cu domiciliul obligatoriu la Mănăstirea Căldărușani. Papa Paul al VI-lea, în Consistorul papal din 28 aprilie 1969, l-a promovat cardinal „in pectore”, devenind astfel primul cardinal român. În 1970 trece la cele veșnice. În 1973 Papa Paul VI a dezvăluit în Consistoriul Papal numele cardinalilor „in pectore” din 1969⁷³.

Alexandru Todea s-a născut la 5 iunie 1912 la Teleac (Mureș). A studiat la Liceul „Sf. Vasile cel Mare” și la Academia de Teologie din Blaj după care a fost trimis la Colegiul De Propaganda Fide din Roma, unde și-a susținut doctoratul în 1940 și unde a fost hirotonit preot celibatar. Din 1941

⁷² *Papa Ioan Paul al II-lea vorbește Bisericii Române Unite*, volum îngrijit și tradus de Cristian Crișan, Prefață Episcop Claudiu-Lucian Pop, Târgu Lăpuș 2011, 10. A se vedea și: A. Rus, F. Gheorghiu, *Papa Ioan Paul al II-lea și României. Cazul Mgr. Traian Crișan*, Cultura Creștină, Blaj, 1-2, 2004, 281-286.

⁷³ S. A. Prunduș / C. Plaianu / A. Nicula / I. M. Bota / I. Costan (ed.), *Cardinalul Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca 1995; A. Moisin, *Episcopul român unit Cardinal Iuliu Hossu. Martirizarea sa pentru credință*, Sibiu 2002; B. Dumitru, *Cardinalul Iuliu Hossu*, Târgu-Lăpuș 2012; Sergiu Soica, *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele securității. Note informative*, Cluj-Napoca 2016.

a fost profesor de religie la Blaj, iar între 1945-1948 a funcționat ca paroh și protopop de Reghin. După desființarea Bisericii Greco-Catolice a făcut 14 ani de închisoare. În 19 noiembrie 1950 a fost consacrat episcop în clandestinitate. În 1986 a fost ales în funcția de mitropolit al Bisericii. După 1989 a coordonat acțiunea de reorganizare a Bisericii în libertate. La 28 mai 1991 papa Ioan Paul al II-lea a anunțat crearea a 22 de cardinali, între care se afla Alexandru Todea. La 28-29 iunie 1991 au avut loc la Roma festivitățile de investire a noilor cardinali. În 1994 Alexandru Todea s-a retras din motive de boală. A trecut la cele veșnice în 22 mai 2002 și este înmormântat în Catedrala „Sf. Treime” din Blaj⁷⁴.

Lucian Mureșan s-a născut în 23 mai 1931, într-o familie de buni credincioși. Dorința sa de a deveni preot greco-catolic nu a putut fi realizată în condiții normale, din cauza faptului că în 1948 Biserica Greco-Catolică a fost scoasă în afara legii. Așteptând să se ivească o posibilitate de a urma teologia, Lucian Mureșan a lucrat în diverse servicii economice. Neputând finaliza studiile la Institutul Teologic Romano-Catolic din Alba Iulia din cauza Departamentului Cultelor, a continuat studiile teologice și și-a susținut examenele în clandestinitate cu profesori de la fostele Academii Teologice desființate. În 19 decembrie 1964 a fost hirotonit preot celibatar de către episcopul Ioan Dragomir, în clandestinitate. În 1986 a fost numit Ordinarius al Episcopiei de Maramureș. După ieșirea la lumină a Bisericii Greco-Catolice, Papa Ioan Paul al II-lea l-a numit în 1990 episcop de Baia Mare. În anul 1994 a fost numit arhiepiscop la Blaj și mitropolit al Bisericii. În 2005 Biserica Română Unită a fost ridicată la rangul de Arhiepiscopie Majoră, iar Mitropolitul Lucian Mureșan a devenit Arhiepiscop Major. În data de 18 februarie 2012 papa Benedict al XVI-lea l-a ridicat la demnitatea de cardinal. Este membru de onoare al Academiei Române.

Așadar, în ultimii 50 de ani trei papi de la Roma au numit trei cardinali greco-catolici români, unul în plină perioadă de persecuție comunistă, iar doi în perioada post-persecuție.

⁷⁴ S. A. Prunduș OSMB / C. Plaianu, *Cardinalul Dr. Alexandru Todea. La 80 de ani (1912-1992)*, Cluj-Napoca 1992.

Vizite Apostolice în România și Beatificarea celor șapte episcopi greco-catolici martiri la Blaj

Doi Suverani Pontifi au efectuat, fiecare, câte o vizită, în România.

Papa Ioan Paul al II-lea a efectuat în perioada 7-9 mai 1999 o vizită la București, la invitația patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, Teoctist, și a președintelui României, Emil Constantinescu. Papa Ioan Paul al II-lea este cel dintâi succesor al Sfântului Petru care călătorește într-o țară cu majoritate creștin-ortodoxă, vizita în România marcând începutul vizitelor episcopului Romei în așa numitele „teritorii ortodoxe”. Deși nu a călătorit la Blaj, Papa Ioan Paul al II-lea a celebrat o Liturghie greco-catolică în Catedrala romano-catolică „Sfântul Iosif” din București în data de sâmbătă 8 mai 1999, în predică amintind:

„Astăzi sunt aici pentru a vă aduce omagiu vouă, fii ai Bisericii Greco-Catolice, care mărturișiți de trei secole, prin sacrificii uneori nemaiauzite, credința voastră în unitate [...]. Din această catedrală gândul meu nu poate să nu zboare spre Blaj. Sărut în chip spiritual acel pământ de martiriu”⁷⁵.

Peste douăzeci de ani, vizita Papei Francisc în România a avut loc în intervalul 31 mai – 2 iunie 2019. După întâlnirile cu oficialitățile statului și cu diferite comunități religioase, în data de 2 iunie s-a deplasat la Blaj. În cursul vizitei Papa Francisc a prezidat slujba de beatificare a celor șapte episcopi greco-catolici morți în închisorile comuniste. Vizita marchează mai multe premiere. Este pentru prima oară când un episcop al Romei vizitează Mica Romă, Blajul. De asemenea, este prima ceremonie de beatificare oficiată vreodată de un Papă în România și prima dată când greco-catolici români sunt ridicați la cinstea altarelor și sunt proclamați sfinți. Cei șapte episcopi morți pentru credință în temnițele comuniste (Valeriu Traian Frențiu, Vasile Aftenie, Ioan Suciu, Tit Liviu Chinezu, Ioan Bălan, Alexandru Rusu și Iuliu Hossu) au fost ridicați la cinstea altarelor pentru credința lor în Dumnezeu care include adevărul biblic de credință al primatului petrin.

⁷⁵ <https://www.magisteriu.ro/predica-papei-la-liturghia-din-catedrala-sf-iosif-1999/> (consultat 06.04.2022).

Vizitele Suveranilor Pontifi au generat în presă și în simțirea colectivă un val de simpatie și apreciere pentru cel care este „Papa de la Roma”. La ambele vizite credincioși catolici și ortodocși⁷⁶ au scandat la unison: „Unitate, unitate!”.

Concluzie

În studiul de față am prezentat, în linii sintetice și de ansamblu, unele aspecte care reflectă relațiile și atitudinile existente de-a lungul timpului între greco-catolicii români și Sfântul Părinte Papa. Aceste aspecte – există și altele (omiletica⁷⁷, disciplina canonică⁷⁸, literatura, arta (imagini / iconițe etc.) care pot configura chiar o cercetare aparte – constituie o mărturie a atașamentului sincer pe care clerul și credincioșii Bisericii Greco-Catolice din

⁷⁶ În acest studiu ne ocupăm de lumea greco-catolică românească; ar fi binevenită o cercetare despre percepția Papei în lumea ortodoxă, o percepție în general pozitivă: „Și chiar dacă sînt ortodoxă, mereu am avut o simpatie pentru papii de la Roma [...]. De ce? Pentru că, pe lângă dimensiunea sacrului, îmi transmit ceva și din aceea a umanului. Fiecare, în felul lui, m-a cucerit, dincolo de canoanele și activitatea social-misionară a Bisericii Catolice [...]. Pur și simplu, am apreciat apropierea de oameni și preocupările capilor Bisericii Catolice [...] legate de destinul omului. Biserica Ortodoxă s-a ocupat – pînă mai ieri – doar de sufletul oamenilor, cea catolică punînd accentul pe viețile lor [...]. Probleme la ordinea zilei. Ale omenirii, ale oamenilor. Că este vorba despre încălzirea globală, că sînt ardente chestiuni de mediu, că este vorba despre biodiversitate, economie, poluare [...] nu în ultimul rînd despre migranți și educație. Sărăcie și foamete. O parte dintre opțiunile Papei Francisc – mereu calm, cu zîmbetul pe buze și cu umorul la el acasă – sînt exprimate și cu alte diverse ocazii, prin variate luări de cuvînt, conferințe, enciclice etc., [...] despre lumea de azi, abordată fără crispări și emanînd multă speranță. Să nu ne pierdem speranța, ne transmite mereu jovial zîmbărețul urmaș al Sf. Petru de la Roma. Nu am de ce să nu-i urmez sfatul”, cf. Cristina Manole, 27.07.2021, în <https://www.observatorcultural.ro/articol/trecutul-ca-prezent-si-viitor/> (consultat 06.04.2022).

⁷⁷ Regăsim nenumărate predici despre Papa de la Roma; spre exemplu *Despre Infalibilitatea Papei*, de ieromonahul bazilian Miron M. Moldovan, în „Cuvîntul Adevărului”, Bixad, an. XVIII, aug.-sept.-oct., 1940, nr. 8-9-10, pp. 361-368, în care autorul explică faptul că dogma aceasta nu înseamnă că Papa nu are păcate sau că nu poate greși în viața lui particulară sau instituțional-administrativă, ci că atunci când definește o dogmă este asistat de Spiritul Sfânt (Lc 22,31-32).

⁷⁸ I. Bălan, *Fonti, Testi di diritto particolare dei Rumeni*, Tipographia Poliglotta Vaticana, Roma, 1933, 881 p. (S. Congregazione Orientale, Codificazione canonica orientale, Fonti, Fasc. X, Disciplina bizantina, Rumeni); cuprinde texte extrase din scrisori ale Sf. Scaun scrise despre ori către români, din hotărârile conciliilor provinciale etc.).

România îl nutresc pentru cel care este numit în mod obișnuit cu sintagma „Papa de la Roma”.

Se observă intensificarea progresivă a atașamentului credincioșilor greco-catolici români față de Episcopii Romei, începând de la patrimoniul folcloristic și rugăciunile pentru Papa până la fidelitatea eroică în perioada de persecuție comunistă. Diferitele secțiuni ale studiului surprind diverse componente structurale care se integrează în ansamblul argumentației și ilustrează cercul larg al legăturilor strânse între Suveranul Pontif și credincioșii greco-catolici români. Spre exemplu, secțiunea despre donațiile Papei reflectă atât grija părintească a Episcopului Romei, dar și contribuie la cristalizarea unui sens de gratitudine din partea fiilor sufletești. Din aceste câteva imagini rezultă percepția pozitivă de care se bucură Episcopul Romei în lumea religioasă greco-catolică românească și nu numai. Pentru greco-catolici, Episcopul Romei este nu doar unul dintre patriarhii pentarhiei vechi sau cel mai vizibil dintre episcopii lumii creștine de azi, ci este urmașul Sfântului Apostol Petru, Capul văzut al Bisericii Catolice (Hristos fiind Capul nevăzut).

**IMPRESII,
MĂRTURII**

Papa Francisc la Blaj: lumini și speranțe

Adrian Dancă¹

Premisă

În efortul de a înțelege un eveniment, fie el chiar o călătorie papală, este necesar să găsim orizontul hermeneutic adecvat. Fără a neglija valoarea discursurilor pe care Sfântul Părinte le-a rostit *în timpul* călătoriei sale apostolice în România, am ales ca punct de analiză și înțelegere ceea ce a spus Papa *după* călătorie. Rezultatul este o imagine destul de neașteptată și, uneori, surprinzătoare. După nouă discursuri oficiale prezentate pe parcursul celor două zile și cincisprezece ore de prezență efectivă în „Grădina Maicii Domnului” și după ce a parcurs, cu diverse mijloace de transport, mai bine de patru mii șase sute cincisprezece kilometri în țară, în memoria Papei revin liber doar câteva constante. Aceste constante, la care Călătorul apostolic recurge spontan în ocazii *post-eveniment*, constituie un adevărat orizont intențional care ajută la înțelegerea corectă atât a momentelor individuale, cât și a vizitei în ansamblu.

Ieșirea din logica consumului emoțional

A vorbi despre vizita Papei Francisc la Blaj doi ani după eveniment nu poate avea sens decât dacă se depășește optica unui consum emoțional și dacă ne poziționăm într-o perspectivă a ascultării ecleziale. Pe de o parte, este necesar să depășim logica consumului emoțional al evenimentelor. Alimentată de o anumită retorică entuziastă, presei locale i-a plăcut să

¹ Preot al diecezei de Iași, redactor la Vatican News / Radio Vaticana, secția română.
E-mail: adrian.danca@spc.va

prezintă călătoria Papei în România (31 mai – 2 iunie 2019) ca fiind una „istorică”. Acum, acest termen este atât de generos și de repetat încât riscă să devină depreciat. Pe de altă parte, a vorbi despre călătoria Papei în România după doi ani presupune și o atitudine de ascultare eclezială, un exercițiu interior mult mai umil și atent, dar care reprezintă singura cale ce ne permite să interpretăm și să înțelegem desfășurarea evenimentelor ca și „cuvânt” pe care Dumnezeu îl adresează Bisericii sale în acel moment particular și precis din istoria ei.

Ce spune Papa despre călătoria sa în România după vizită

Tocmai această a doua perspectivă ne permite să vorbim astăzi despre călătoria pe care Papa Francisc a făcut-o în urmă cu doi ani în România: voința de a înțelege ce a vrut Dumnezeu să spună *acestei* Biserici, Bisericii *acestei* României, prin *această* călătorie apostolică realizată de *acest* Papă.

De unde să începem pentru a ne face o idee generală despre ceea ce a vrut Papa însuși să spună României și Bisericii? Permiteți-mi să plec de la o experiență umană universală: după fiecare călătorie, trecerea timpului păstrează vii doar câteva *flash-uri*, care revin în prim-plan spontan, fără efort, chiar și după mult timp; celelalte momente ale călătoriei, deși importante, sunt depuse într-o altă memorie, nu imediată, care sunt aduse în actualitate doar printr-un efort al memoriei. Acesta este, în cele din urmă, mecanismul uman al memoriei active și pasive: unele lucruri ies la lumină spontan, în timp ce altele, doar cu un efort susținut. Care sunt aceste amintiri vii și imediate, aceste *selfie-uri* pe care Papa și le amintește fără efort după călătoria sa apostolică în România?

Prima referință semnificativă o observăm la trei luni de la vizită. Ne aflăm la începutul lunii septembrie 2019, după o lungă călătorie apostolică în Africa (4-10 septembrie). Întrebat de un jurnalist despre educația tinerilor, Papa oferă un răspuns larg și articulat și, la un moment dat, deși tocmai vizitase Mozambic, Madagascar și Mauritius, în mod surprinzător amintește ceva despre călătoria în România: „Am găsit în Africa un gest pe care îl găsisem în Filipine și în [orașul] Cartagena, în Columbia. Oamenii își ridicau

copiii pe brațe, își arătau copiii: *Aceasta este comoara mea, aceasta este victoria mea*. Mândria. Copilul, el este comoara săracilor. Dar este comoara unei patrii, a unei țări. Același gest l-am văzut și în Europa de Est, la Iași, unde o bunică își ridică în brațe nepotelul: *Acesta este triumful meu*". (Zbor papal, Conferință de presă, 10 septembrie 2019). Așadar, la trei luni de la călătoria sa în România și într-un context geo-politic cu totul diferit, papa le-a oferit jurnaliștilor de pe cele cinci continente o amintire deosebită, de neșters, a călătoriei sale în România: imaginea „acelei bunici care își ținea nepotelul în brațe”.

Desigur, acesta nu este singurul moment în care Papa a vorbit spontan despre acel gest. Să urcăm din nou la bordul avionului papal. La câteva zeci de minute după decolarea de la Sibiu, papa îi răspunde unui jurnalist și îi spune:

„Sunt fericit, pentru că m-am referit la acea bunica la Iași [*cu nepotul ei nou-născut în brațe*]: a fost un gest de «complicitate», și cu acei ochi... În acel moment am fost atât de emoționat încât nu am reacționat și apoi papamobilul a trecut mai departe; în sfârșit, aș fi putut să-i spun acestei bunici să vină în față pentru a arăta acel gest... Și i-am spus Domnului Isus: «Este o suferință, dar ești tu capabil să o rezolvi». Iar bunul nostru [fotograf] Francesco, când a văzut schimbul de priviri pe care l-am avut cu acea femeie, a făcut fotografia care acum este publică: am văzut-o în această după-amiază pe *Vatican Insider*. Acestea sunt rădăcinile, și acestea vor crește. Nu va fi ca mine, dar eu fac partea mea. Această întâlnire [între bătrâni și tineri] este importantă”.

Alături de această mărturisire personală despre ceea ce se petrecea în sufletul său în timpul unei călătorii apostolice, Papa, tot în timpul zborului de întoarcere din România, a făcut o altă destăinuire surprinzătoare. Când directorul de atunci al Sălii de Presă, Alessandro Gisotti, tocmai încheiase conversația cu jurnaliștii, Papa a luat microfonul avionului și a adăugat spontan un detaliu semnificativ:

„Din cauza climei, ieri a trebuit să merg cu mașina [*la Șumuleu Ciuc*]: două ore și patruzeci de minute. A fost un har de la Dumnezeu: am văzut un peisaj foarte frumos, cum nu mai văzusem niciodată. Am străbătut întreaga Transilvanie: e o frumusețe! Nu văzusem niciodată așa ceva. Și azi, pentru a merge la Blaj, la fel. Un lucru frumos, frumos, frumos, peisajul acestei țări! Mulțumesc și ploii care m-a făcut să călătoresc așa și nu cu

„Să mergem împreună”: universalitate și incluziune

elicopterul, pentru a avea mai mult contact cu realitatea” (Zbor papal, Conferință de presă retur din România, 2 iunie 2021).

A treia referire semnificativă la călătoria în România, Papa a făcut-o trei luni mai târziu. Adresându-se Episcopilor catolici orientali din Europa, primiți în audiență pe 14 septembrie 2019, Papa le-a spus:

„Cu câteva luni în urmă, în timpul Călătoriei mele apostolice în România, am prezidat beatificarea a șapte Episcopi martiri ai Bisericii Greco-Catolice din România. A fost un prilej de a evidenția cât de recunoscători vă sunt întreaga Biserică Catolică și Succesorul lui Petru pentru mărturia de fidelitate față de comuniunea cu Episcopul Romei oferită de mai multe ori în istorie, uneori până la vărsarea sângelui. Această fidelitate este o piatră prețioasă a patrimoniului vostru de credință, un semn distinctiv de neșters, așa cum ne amintește unul dintre martirii români care, în fața celor care i-au cerut să renunțe la comuniunea sa catolică, a spus: «Credința mea este viața mea». Comuniunea catolică face parte din identitatea voastră particulară care nu este sărăcită, dimpotrivă, contribuie la deplina sa realizare, ferind-o, spre exemplu, de tentația de a se închide în sine și de a cădea în particularisme naționale sau etnice exclusiviste”. (Discurs adresat Episcopilor catolici orientali din Europa, 14 septembrie 2019).

Se poate spune, așadar, că la sfârșitul călătoriei apostolice în România, trei lucruri rămân de neșters în memoria imediată a Papei Francisc: dialogul între generații, uimirea față de frumusețea naturii înțeleasă drept Creație a lui Dumnezeu și, în cele din urmă, mărturia fidelității eroice față de comuniunea cu Roma.

„Să mergem împreună”: cu cine?

Pelerinajul apostolic al Papei Francisc în România a avut ca motto invitația „Să mergem împreună!”. *Să mergem împreună*: un slogan lapidar extrem de eficient la nivel media și la fel de bine înțeles într-o perioadă de individualism și fragmentare socială. Dar ne putem întreba pe bună dreptate: să mergem împreună *cu cine*? Pentru a răspunde la această întrebare, este necesar să apelăm la tradiționala cateheză post-călătorie de miercuri, 5 iunie 2019, în Piața Sf. Petru:

„În rezumat, așa cum a anunțat deviza Călătoriei, am îndemnat *să mergem împreună*. (...) Diversele întâlniri au evidențiat valoarea și necesitatea

de a merge împreună atât *în calitate de creștini*, la nivelul credinței și a dragostei, cât și *în calitate de cetățeni*, la nivelul implicării civice”.

„În calitate de creștini” și „în calitate de cetățeni”

Rezumatul călătoriei pe care papa îl prezenta câteva zile mai târziu în Piața Sf. Petru, în fața credincioșilor adunați pentru audiența generală săptămânală, nu a evidențiat prea clar ce dorea să însemne „a merge împreună” *în calitate de cetățeni*, preferând, în schimb, să evidențieze calea pe care trebuie să o parcurgem împreună *în calitate de creștini*: „epoca relațiilor frățești între diferitele Biserici”, în concret cu Biserica Ortodoxă și Comunitatea Luterană, precum și „cele trei Liturghii Euharistice” celebrate împreună cu Comunitatea Catolică. Desigur, creștinii sunt cetățeni, dar accentul pus pe dialogul pur religios este mai evident decât cel pus pe dialogul social, unde nu toți cetățenii împărtășesc același patrimoniu de valori creștine, dar toți pot fi uniți în aceeași „implicare civică”.

În orice caz, vorbind despre Liturghiile catolice, Papa le-a amintit pe cele de la București și Șumuleu Ciuc, iar apoi a rezervat un paragraf deosebit de amplu pentru cea de la Blaj:

„Iar a treia celebrare a fost Sfânta Liturghie de la Blaj, centrul Bisericii Greco-Catolice din România, cu beatificarea celor șapte Episcopi Martiri greco-catolici, martori ai libertății și milostivirii care provin din Evanghelie. Unul dintre acești noi Fericți, Mons. Iuliu Hossu, scria în timpul cât era în închisoare: «Dumnezeu ne-a trimis în acest întuneric al suferinței pentru a oferi iertare pentru a ne ruga pentru convertirea tuturor». Gândindu-se la torturile groaznice la care au fost supuși, aceste cuvinte sunt o mărturie a milostivirii. Ultima oprire a călătoriei a fost o vizită la comunitatea de romi din Blaj. În acel oraș, romii sunt foarte numeroși, și din acest motiv am vrut să-i salut și să reînnoiesc apelul împotriva oricărei discriminări și pentru respectul persoanelor de orice etnie, limbă și religie”.

Trei *selfie-uri* ale Papei în România, o bănuială și o sugestie

În concluzie, putem spune că cele trei imagini care revin spontan în memoria Papei când, după ceva timp, se gândește la călătoria sa în România sunt aceste trei *selfie-uri*: mărturia martirilor, grija creației și raportul dintre

generații. Primul *selfie*, „mărturia libertății și a milostivirii”, poate fi încadrat în Ziua Mondială a Martirilor, pe care Biserica o sărbătorește, încă din 1993, anual la 24 martie. Cel de-al doilea *selfie* – ocrotirea Creației – nu a avut nimic specific în Biserică, cel puțin la nivel universal și, în consecință, Papa a introdus, începând cu 1 septembrie 2015, noua *Zi Mondială de Rugăciune pentru Ocrotirea Creației*. Pentru cel de-al treilea *selfie*, raportul dintre generații, nu a existat încă o inițiativă concretă la nivelul Bisericii universale. Papa s-a gândit să inventeze ceva și, la rugăciunea *Angelus* din 31 ianuarie 2021, a anunțat că, începând din acest an, în fiecare duminică din iulie, alături de sărbătoarea bunicilor lui Isus, Sfinții Ioachim și Ana, se va celebra în întreaga Biserică noua „Zi Mondială a Bunicilor și a Vârstnicilor”.

Să ne fie îngăduită propunerea unei ipoteze legitime și a unei sugestii nobile. Există un fel de *presupunere legitimă* că la baza recente, noii *Zile Mondiale a Bunicilor* se află o intuiție născută în sufletul Papei după vizita sa în România și acea „complicitate” în comunicarea privirilor unei simple, modeste și necunoscute „bunici care își prezintă nepotul”. În sfârșit, o sugestie: „martorii libertății și milostivirii”, adică episcopii martiri uciși în *odium fidei* în timpul regimului comunist din România, au murit separat: acum merită să fie uniți în memoria colectivă – greco-catolici și romano-catolici – într-o *Zi eclezială națională comună*, care ar urma să fie stabilită într-o zi specială sau într-o anumită duminică.

În orice caz, aceste trei *selfie*-uri de lumină și speranță ale Papei – martirii, creația și bunicii – fac acum parte din moștenirea eclezială universală. Acum este sarcina Bisericii locale să primească, să aprofundeze și să transforme conținutul lor într-un adevărat program pastoral pentru prezent și pentru viitor. Pentru ca „Să mergem împreună”.

Traducere din limba italiană:
William Bleiziffer

Vizita apostolică în România din punctul de vedere al diplomației pontificale

Ionuț Paul Strejac¹

Introducere

Călătoriile apostolice ale Pontifului Suprem sunt în general considerate călătorii pastorale. Cu toate acestea, nu se poate neglija și semnificația lor mai amplă și implicațiile diplomatice pe care acestea le au atât la nivelul relațiilor cu Țările respective, cât și din punct de vedere internațional. În timpul vizitei Papei, Țara e în vitrină, se află în centrul lumii. Pe durata călătoriei, locurile, persoanele, mesajele Papei și ale interlocutorilor săi, sunt proiectate pe ecranele din lumea întreagă și sunt examinate cu atenție de observatori politici și diplomatici. Într-adevăr, se întâmplă frecvent ca după o călătorie apostolică, diferiți Ambasadori pe lângă Sfântul Scaun să ceară să vină la Secretariatul de Stat, inima diplomației pontificale, pentru a vorbi despre vizita respectivă.

Diplomația Sfântului Scaun

Diplomația Sfântului Scaun se află în slujba Bisericii, dar nu se limitează la aceasta. Ea își propune să lucreze pentru apărarea demnității umane a oricărei persoane, ca fiind făptură a lui Dumnezeu. În sens strict,

¹ Monsenior român care a activat în diplomația Vaticanului din 2006 la Secțiunea pentru Raporturile cu Statele din cadrul Secretariatului de Stat al Sfântului Scaun. Actualmente transferat la Nunțiatura Apostolică din Kenya, cu misiunea de însărcinat cu afaceri *ad interim* al Nunțiaturii Apostolice din Sudanul de Sud, sediu deschis în 2018.
E-mail: ip.strejac@sds.va

diplomația Sfântului Scaun are o dublă sarcină: una mai eclezială, cea de a fi instrument de comuniune care îl unește pe Pontiful Roman cu Episcopii și cu Bisericele locale respective, și una mai politică, cea de a menține contactele cu Guvernele din întreaga lume și cu Instituțiile internaționale.

În istoria recentă, unul dintre punctele centrale ale diplomației pontificale este promovarea „culturii dialogului și a întâlnirii”, cum o numește Papa Francisc, este așadar promovarea păcii, inima oricărei acțiuni diplomatice autentice. Sfântul Scaun se bucură, de altfel, de o amplă rețea diplomatică, întreține relații diplomatice bilaterale cu 183 de State, la care se adaugă Uniunea Europeană și Ordinul Suveran de Malta, și de asemenea cu diferite Organizații internaționale.

Principalul actor diplomatic al Sfântului Scaun este Sfântul Părinte. Cuvintele și acțiunile lui inspiră și însuflețesc mai ales activitatea diplomatică a Sfântului Scaun și o influențează și pe cea a Statelor și a Comunității internaționale. Din acest motiv Sfântul Părinte are un rol unic, deoarece Papa nu vorbește doar ca lider politic, ci în primul rând ca lider religios. Principalele sale intervenții, de fapt, se inserează în contextul Mesajelor sale *Urbi et Orbi* de Crăciun și de Paști, al rugăciunii duminicale *Angelus* (Îngerul Domnului) și al audiențelor sale săptămânale cu pelerinii care vin la Roma, intervenții în care face apel constant către comunitatea internațională asupra temelor celor mai urgente din acea perioadă anume. Apoi sunt Mesajul pentru Ziua Mondială pentru Pace, la 1 ianuarie, și discursul anual de Anul Nou către Corpul Diplomatic acreditat pe lângă Sfântul Scaun, în timpul cărora vorbește lumii despre principalele preocupări și priorități ale Sfântului Scaun. Acestora li se adaugă călătoriile internaționale ale Sfântului Părinte, ca fiind momente privilegiate ale activității diplomatice a Sfântului Scaun. Ele îi permit Papei să vorbească nu doar despre Biserica locală, ci și lumii politice și reprezentanților de vârf ai societății civile.

Mesajul Papei către România

În discursul către Corpul Diplomatic din ianuarie 2019, Papa Francisc afirma că „Sfântul Scaun nu urmărește să se amestece în viața Statelor, ci

vrea să fie un ascultător sincer și sensibil la problematicile care interesează omenirea, cu dorința sinceră și umilă de a se pune în slujba binelui oricărei ființe umane”.

În această lumină se poate citi și evalua și călătoria apostolică în România. Papa Francisc a voit să se pună în slujba binelui comun, dând călătoriei sale nu doar o valență pastorală, ci și una ecumenică și diplomatică, pentru ca toți să poată colabora pentru binele țării. În Audiența generală din 5 iunie 2019 în Piața San Pietro, comentând vizita sa în România, tocmai încheiată, Papa sublinia:

„Diferitele întâlniri au evidențiat valoarea și exigența de a merge împreună atât între creștini, pe planul credinței, al carității, cât și între cetățeni, pe planul angajamentului civil”.

Analist atent al realității românești, Sfântul Părinte a ales ca moto al călătoriei sale „Să mergem împreună”. Misiunea Bisericii e aceea de a-L duce pe Cristos lumii și de a deveni, în același timp, animatoare de speranță pentru calea ecumenică. Această cale nu e totdeauna ușoară și e supusă uneori ispitei de a renunța. În timpul călătoriei apostolice în România, Papa a căutat să favorizeze înțelegerea și să vindece rănilile și diviziunile, depășind aspectele dureroase și invitând la o purificare a memoriei. Acest lucru a fost evidențiat de Șeful Diplomației Sfântului Scaun, Secretarul de Stat, care, vorbind despre călătorie, a amintit felul în care Papa, în discursul către Sinodul permanent al Bisericii ortodoxe române, a invitat de mai multe ori la a merge împreună. Într-adevăr, intervenind la o Conferință organizată de Consiliul Conferințelor Episcopale Europene, în 12 septembrie 2019, despre „Rolul Bisericilor Orientale în contextul relațiilor ecumenice: o abordare între pastorală și diplomatie”, Cardinalul Pietro Parolin susținea: „Suntem cu toții conștienți de faptul că este vorba de un drum plin de spini, unde purificarea memoriei pare un pas necesar de făcut din partea tuturor celor care vor să parcurgă acest drum”. El a evidențiat elementele comune de metodă și de scopuri ale diplomației și ale drumului ecumenic, care gravitează în jurul cuvintelor „pace”, „iertare”, „speranță”, „centralitatea persoanei umane”, „apărarea demnității umane”. Este vorba de un parcurs care se poate sintetiza într-un singur cuvânt „dialog”, care, însă, presupune – a spus

Cardinalul Parolin – „o voință comună de a se întâlni pe planul adevărului în dragoste; altfel totul se reduce la un uz deformat al cuvântului cu care tind să supun voința celui alt fantomei de asemănare pe care i-o vântur în față”.

Beneficiind de o experiență pluriseculară, diplomația pontificală, așa cum amintea Papa Benedict XVI membrilor Corpului Diplomatic în 7 ianuarie 2008, este arta speranței care „trăiește din speranță și caută să discearnă până și semnele cele mai mărunte”. Speranța și răbdarea au fost propuse și pentru România ca instrumente indispensabile pentru drumul care se deschide înaintea noilor generații.

Sub același moto „Să mergem împreună”, Episcopul Romei a întâlnit Biserica catolică în diferitele sale componente locale, intrând în contact cu realitatea pastorală a acestor Biserici catolice în diversitatea lor rituală și lingvistică. Acest lucru s-a petrecut într-un moment în care, s-ar putea spune, Biserica română trăia o predare a ștafetei. O generație de mărturisitori și de Păstori care au condus Biserica timp de mai mult de treizeci de ani de la căderea comunismului preda ștafeta unei noi generații. Nu surprinde, așadar, că Papa a dorit să transmită o temă dragă lui, care, în contextul României dobândește o ulterioară și puternică semnificație, și anume: importanța legăturii dintre generații, ca semn de speranță pentru viitorul Bisericii și al societății românești. Bătrânii reprezintă tradiția, „tradiția care nu e un muzeu de lucruri vechi, ci e garanția viitorului, e sucul rădăcinilor care face să crească pomul și să dea flori și fructe” (1).

Mulțumind generației martorilor credinței care, cu viața și cu mărturia lor au transmis un mare patrimoniu de valori umane, de credință și de fidelitate față de Succesorul lui Petru, Papa Francisc i-a invitat pe toți să nu-și piardă rădăcinile și să nu le uite exemplul. Beatificarea de la Blaj a celor șapte episcopi martiri, păstori distinși ai Bisericii greco-catolice, nu poate să nu se înscrie în acest context. Acest moment istoric a fost ca o atingere a rădăcinilor, devenind un mesaj de speranță și de încurajare pentru noile generații.

Prezența Papei în România a întărit poporul și păstorii în credință și, în același timp, i-a încurajat să înfrunte drumul de azi și de mâine cu dăruire, răbdare și speranță.

Impactul pe care l-a avut România asupra Sfântului Părinte și asupra Delegației sale

În fine, aş vrea să ating pe scurt alte două aspecte: în primul rând impactul pe care vizita l-a lăsat asupra Papei și delegației papale. Fără îndoială, România cu oamenii săi, cu istoria sa, cu peisajele sale, cu primirea și grija arătate, au lăsat un impact profund asupra Papei. Acest lucru a fost evident după călătorie, din numeroasele referințe pe care Papa însuși le-a făcut la această vizită. Citez ca exemplu faptul că, la puține luni după călătorie, Papa nu doar continua să o menționeze în diferitele sale intervenții, ci a voit El însuși să ceară tipărirea fotografiei doamnei în vârstă cu pruncul în brațe, poză făcută în timpul călătoriei în România, pe care o oferea colaboratorilor săi și oaspeților săi în timpul întâlnirilor săptămânale.

Apoi, al doilea aspect pe care vreau să-l evidențiez, este componența Delegației care l-a însoțit pe Papa: Secretarul de Stat, Secretarul pentru Relațiile cu Statele, Substitutul Secretariatului de Stat, Prefectul Congregației pentru Bisericele Orientale, al Congregației pentru Cauzele Sfinților și Președintele Consiliului Pontifical pentru Unitatea Creștinilor. Într-un cuvânt, mulți dintre reprezentanții de vârf ai Curiei Romane și ai Conducerii Bisericii catolice. Cu toții au atins personal o Biserică vie, bine organizată, care, la treizeci de ani de la renașterea sa, a demonstrat că s-a pus în mișcare cu maturitate, inserându-se cu titlu deplin în textura Bisericii Universale. Această experiență a lăsat cu siguranță un semn puternic în toți.

Concluzie

Experiența directă trăită de Sfântul Părinte și de Delegația sa în timpul vizitei în România a îngăduit o cunoaștere a realității care cu greu ar fi reușit să fie transmisă în alte moduri. Aceasta a permis României și Bisericii catolice din țară să intre în inima Papei Francisc și, prin El și colaboratorii săi, în atenția Sfântului Scaun. În același timp, i-a permis Succesorului lui Petru să intre și mai mult în inima românilor.

Ne dorim ca semințele plantate de Papa în România să poată crește și să aducă rod. La fel ca semnele lăsate de România în El și în Delegația sa. Un schimb de daruri care să-i îmbogățească pe toți și drumul Bisericii, al țării și al lumii pentru mai marea mărire a lui Dumnezeu.

Impactul unui asemenea eveniment se va înțelege cu timpul. Pentru moment, nouă ne revine să îngrijim și să ajutăm să crească ce a fost semănat, sub semnul dialogului răbdător și al speranței.

Traducere din limba italiană:
Cristian Langa

„Să mergem împreună, universalitate și incluziune: Evanghelia printre romi” La doi ani de la vizita Papei Francisc la Blaj

Giovanni De Robertis¹

Doresc, în primul rând, să mulțumesc pentru această invitație care ne face să ne simțim cu adevărat catolici, o singură Biserică răspândită pe întregul pământ, diversă în limbi și rituri, dar unită prin aceeași credință și aceeași iubire a lui Cristos.

Permiteți-mi să mă prezint: sunt preot paroh al unui oraș care vă este cu siguranță foarte drag – Bari, orașul Sfântului Nicolae – dar de patru ani sunt „împrumutat” Episcopilor italieni și conduc biroul care are grijă de migranți, mai ales a multor italieni care continuă să emigreze în Europa și în întreaga lume – adevărata problemă astăzi în Italia nu este invazia, ci fuga multor tineri – și apoi și a imigranților (iar comunitatea românească de astăzi este cea mai mare din Italia), oameni de spectacol ambulant (parcuri de distracție, artiști de circ) și romi. După cum ne-a amintit Papa Francisc în întâlnirea sa cu comunitatea de romi de la Blaj, *„în Biserica lui Hristos este loc pentru toți”*, trebuie să fie loc pentru toată lumea, chiar și pentru cei din societățile noastre care continuă să fie considerați străini și de multe ori nu au niciun drept.

Având la dispoziție doar câteva minute, mă voi limita la a sublinia trei puncte care cred că sunt fundamentale în pastorală romilor și, care de

¹ Preot al Diecezei de Bari Bitonto; Director general al Fundației Migrantes a Conferinței Episcopale Italiene; Responsabil pentru imigranții rezidenți în Dieceze.
E-mail: derobertis@migrantes.it

asemenea, au fost subliniate de Papa Francisc în discursul său la Blaj. O voi face plecând de la trei texte.

1. Primul este preluat din discursul Papei Francisc din octombrie 2017 adresat comunității de imigranți din Bologna, dar care s-ar putea aplica bine și romilor prezenți în țările noastre: *„Mulți nu vă cunosc și se tem. Acest lucru îi face să se simtă îndreptățiți să judece și să o poată face cu asprime și răceală, crezând de asemenea că pot vedea bine. Dar nu este așa. Poți vedea bine doar cu apropierea pe care o dă mila... De la distanță putem spune și gândi orice, așa cum se întâmplă cu ușurință când se scriu propoziții groaznice și insulte pe internet”*.

Mulți nu vă cunosc și se tem ... Poți vedea bine doar cu apropierea se vede bine doar fiind aproape... Primul gest, pe care Papa Francisc ni l-a dat exemplul tocmai mergând la Blaj, este să-i întâlnim, nu să le oferim pomană, sau să le aducem un pachet, ci să îi cunoaștem, să-i vedem de aproape: „Cu acest spirit am vrut să vă strâng mâinile, să vă privesc în ochi, să vă las să intrați în inima mea, în rugăciune mea, cu încrederea că pot intra și eu în rugăciunea voastră și în inima voastră”. Exact asta mi s-a întâmplat și mie. Totul s-a schimbat din ziua în care am mers într-una dintre taberele neautorizate din orașul meu, unde locuiesc aproximativ cincisprezece familii de romi de naționalitate română. Îi interzisesem unei fete să ceară de pomană în fața parohiei mele pentru că avea un copil mic cu ea, invitând-o să vină într-altă zi să vorbim. A venit cu soțul ei, iar apoi de curiozitate am vrut să-i însoțesc în tabără. Așa a început o relație de afecțiune care continuă și astăzi și felul meu de a-i privi s-a schimbat. Cu asta cu siguranță nu vreau să-i laud, au multe defecte, dar, așa cum a spus Papa Francisc în întâlnirea pe care a avut-o cu 500 de romi la Vatican pe 9 mai 2019:

„Și tu, nu ești un păcătos? Toți suntem, toți. Cu toții facem greșeli în viață, dar nu pot să mă spăl pe mâini, uitându-mă la păcatele reale sau false ale altora. Eu trebuie să-mi privesc propriile păcate, iar dacă celălalt este în păcat, alege o cale greșită, trebuie să mă apropii de el și să îi ofer o mână de ajutor pentru a-l ajuta să iasă”.

Să-l întâlnim pe celălalt fără a pretinde că suntem mai buni decât el.

2. Al doilea text este preluat din capodopera lui Bernanos, Jurnalul unui preot de țară.

„Ceea ce vă reproșez vouă celorlalți – este dr. Delbende, medic ateu, care se adresează protagonistului romanului, un biet preot de țară – nu este că mai sunt încă oameni săraci, nu... Dar ceea ce nu vă iert, din moment ce dumneavoastră îi aveți în grijă, este că îi abandonați atât de murdari. Înțelegeți? După douăzeci de secole de creștinism, nu ar trebui să ne mai fie rușine că suntem săraci. Altfel voi l-ați trădat pe Hristosul vostru! ... Chestiunea socială este în primul rând o chestiune de onoare. Umilirea nedreaptă a săracilor este cea care îi creează pe mizerabili”.

Și chestiunea poporului rom este, mai presus de toate, o chestiune de onoare. Este vorba de a restitui acestui popor cinstea care i-a fost luată, de a scoate în evidență binele care este în el. Așa gândeam când ministrul nostru de interne de la acea vreme a spus că îi va expulza pe toți din Italia, dar că, din păcate, trebuie să-i păstrăm pe cei italieni. Și tocmai în urma acestei declarații am dorit întâlnirea din 9 mai 2019 cu Sfântul Părinte. A fost una dintre cele mai frumoase zile din viața mea și a lor. Am fost primiți ca niște prinți în Sala Regia a Vaticanului iar Papa i-a salutat și i-a îmbrățișat pe fiecare în parte. S-au rugat, au sărbătorit, au povestit despre viața lor cu mare demnitate. Au arătat un chip pe care mulți din Italia, obișnuiți să-i considere pe toți hoți sau cerșetori, nu o cunoșteau. Nu știu cum e a la voi în România, dar în Italia romii sunt disprețuiți, și de multe ori pentru a-și găsi de lucru sau pentru a-și proteja copiii trebuie să-și ascundă identitatea. Cu ceva timp în urmă, o prietenă de etnie romă care locuiește într-un orașel de lângă Verona mi-a spus că fiica ei cea mică fusese numită cu o zi înainte de un prieten de școală: „corcitură”, pentru că tatăl ei este tunisian. Și mi-a spus: *„Slavă Domnului că nimeni din sat nu știe că sunt rom!”*.

Nimănui nu ar trebui să-i fie rușine că este el însuși, niciun bărbat, nicio femeie creată de Dumnezeu nu e o greșeală! Din acest motiv, la Blaj Papa Francisc a ținut să le ceară iertare:

„Totuși, am o greutate pe inimă. Este povara discriminării, a segregării și maltratării suferite de comunitățile voastre. Istoria ne spune că nici creștinii, chiar și catolicii nu sunt străini de atâtea rele. Aș vrea să-mi cer iertare pentru asta. „Cer iertare – în numele Bisericii Domnului și vouă – pentru momentele când, în decursul istoriei, v-am discriminat, maltratată sau v-am privit într-o manieră greșită, cu privirea lui Cain și nu cu cea a lui Abel, și nu am știut să vă recunoaștem, să vă prețuim și să vă apărăm în specificitatea voastră”.

3. În sfârșit, ultimul punct pe care vreau să-l evidențiez și care trebuie să constituie orizontul angajamentului nostru, este construirea unei Biserici și a unei societăți *în culori*, așa cum scrie Papa în mesajul său pentru viitoarea Zi Mondială a Migrantilor și a Refugiaților intitulat „*spre un noi tot mai mare*”, simfonic, pentru a folosi un cuvânt drag tradiției orientale. Fie ca Spiritul Sfânt să ne îndrume să facem din diferențele noastre nu un obstacol, ci o bogăție; diferențe pe care să le compunem în unitate. Să trăim *convivialitatea diferențelor* pentru a folosi o expresie dragă unui episcop din părțile mele, Don Tonino Bello. Mulțumiri și cele mai bune urări pentru calea pe care o parcurge Biserica voastră.

Traducere din limba italiană:

William Bleiziffer

Provocările pastorației romilor

Gabor Balint¹

Mă numesc Gabor Balint, de etnie rom, fac parte din clerul căsătorit al Arhiepiscopiei de Alba-Iulia și Făgăraș, sunt preot paroh al parohiei Șincai, județul Mureș, capelan greco-catolic al Spitalului Clinic Județean, Mureș, preot voluntar în pastorația străzii la Azilul de noapte din Târgu-Mureș și preot consilier voluntar la Asociația Alcoolicilor Anonimi „Bastion” din Târgu-Mureș.

A vorbi despre provocările pastorale ale pastorației rromilor reprezintă în sine o provocare deoarece, subiectul pe care doresc să îl dezvolt este un subiect puțin abordat și sensibil, atât din cauza mentalității specifice acestui popor cât și din cauza unei marginalizări istorice ce astăzi se cere a fi depășită, rupând astfel niște granițe trasate de sute de ani în mentalul colectiv. Pentru a înțelege însă această realitate, cât și poporul rom aflat pe teritoriul acestei țări, ne vedem obligați să ne întoarcem puțin la istorie.

Istorici precum Nicolae Iorga și alții după el au emis ipoteza că prezența ȝiganilor pe teritoriul românesc ar fi legată de invazia tătaromongolă din anii 1241-1242². O altă atestare documentară a rromilor de pe teritoriul actual al României datează din anul 1385, când domnitorul Țării Românești, Dan I, dăruiește Mănăstirii Tismana posesiunile care aparținuseră mai înainte Mănăstirii Vodița de lângă Turnu Severin, posesiuni primite de la unchiul său Vladislav I, între care și 40 de sălașe de

¹ Preot etnic rom al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș, paroh al parohiei Șincai (MS); capelan al Spitalului Clinic Județean, Mureș; preot voluntar în pastorația străzii la Azilul de noapte din Târgu-Mureș și preot consilier voluntar la Asociația Alcoolicilor Anonimi „Bastion” din Târgu-Mureș.

² Nicolae Iorga, *Istoria armatei românești*, ediție îngrijită de N. Gheran / V. Iova, București 1970.

„țigani”³. Cuvântul a fost preluat în Țările Române sub forma „țigan” și desemna o stare socială, aceea de rob, nicidecum etnia. Robul/țiganul nu făcea parte din structura socială, nu era considerat ca aparținând speciei umane, el se definea ca obiect de schimb. 500 de ani de robie, vânduți și cumpărați ca o marfă oarecare între boieri și arendași, bătuți, hăituiți și ținuți în ignoranță, își trăiesc visul eliberării în 1864, când domnitorul Alexandru-Ioan Cuza eliberează definitiv toți romii. Perioada de după 1864 și până la 1940, reprezintă perioada cea mai bună a etniei române, o perioadă marcată de o stabilitate materială și de o evoluție socială ascendentă. Dictatura antonesciană din anul 1940 aduce cu sine nu numai intrarea în conflict al României, ci și începutul unei epurări etnice pe care românii au plătit-o cu deportarea a 25000 de etnici în Transnistria din care, doar jumătate s-au reîntors, restul, mai ales copiii, femeile și bătrânii fiind gazați, în lagărul de la Auschwitz-Birkenau, în noaptea de 2 august 1944. Ziua de 2 august a fost declarată de etnia romă Ziua Memorială a Holocaustului Romilor, numită, pe bună dreptate, „Holocaustul Uitat”. Regimul comunist nu le-a recunoscut romilor statutul de minoritate etnică și, ca o consecință, nu s-a ținut cont de specificul lor cultural. Pe parcursul epocii comuniste, românii suferă importante procese sociale și demografice. În anii '60, s-au luat măsuri de sedentarizare a romilor nomazi iar în anul 1977 Comitetul Central al PCR a analizat și a propus măsuri privind politica față de „țigani”, dar acestea sunt relativ puțin cunoscute, deoarece n-au fost făcute publice. Chiar dacă au trecut ani buni de atunci, românii dornici de emancipare, se simt timorați și astăzi de atrocitățile la care au fost supuși și a mentalităților născute din aceste grozăvii.

Dacă societatea s-a implicat activ în cei 30 de ani scurși de la Revoluția română prin programe sociale și educaționale dedicate acestei etnii prin diverse O.N.G-uri, Biserica Catolică, prin acțiunile desfășurate de către asociația „Caritas”, a adus o rază de speranță tuturor beneficiarilor romi care au văzut prin aceste acțiuni, sprijinul de care au avut nevoie. Cea mai mare provocare pentru Biserică rămâne însă provocarea pastorală a acestui popor. Dacă în privința secularizării și a desacralizării Biserica a avut posibilitatea

³ „Țigani din România”, *Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală*. http://www.edrc.ro/publication_details.jsp?publication_id=4 (accesat la 01.06.2021).

înțelegerii fenomenului încă din perioada modernismului, cu privire la multi-culturalism și la multi-etnicitate Biserica a trebuit să formuleze rapid răspunsuri conforme cu Revelația divină, neavând posibilitatea unei experiențe precedente pe aceste dimensiuni. Comunitățile minoritare etnice au nevoi, așteptări și probleme speciale, complet diferite de ale majorității. Nevoilor religioase, Biserica trebuie să le răspundă conform cu învățătura catolică, fără compromisuri sau negocieri ale menirii ei. Profilul religios al minoritarului rrom poate să cuprindă atât fidelitate față de credința catolică, cât și o predispoziție maladivă spre ocultism și sectarism iar în cazul acestui popor, cea de-a doua tendință este extrem de accentuată.

De ce o conduită și învățătură catolică? În primul rând datorită filiației istorice a acestui popor la Biserica Catolică iar în al doilea rând-împăcare. Marginalizări, deportări, holocaust, sunt suferințe față de care Biserica a tăcut, iar această tăcere a fost interpretată ca o complicitate la evenimentele dureroase ale acestei nații. Din examinarea mărimii și a limitelor responsabilității Bisericii în acest domeniu rezultă multe umbre, dar și exemple luminoase de creștini care, cu viața lor și cu acțiunea lor, au marcat drumul de „convertire” și de reconciliere spre schimbarea atitudinii Bisericii față de țigani. Este necesar să amintim în această circumstanță, un moment de deosebită importanță și semnificație pentru dezvoltarea pozitivă a raporturilor dintre Biserică și țigani, și care este profund înrădăcinat în eclesiologia conciliară. E vorba despre istorica vizită a Papei Paul al VI-lea la tabăra țiganilor de la Pomezia, la 26 septembrie 1965, cu ocazia pelerinajului internațional al rromilor. Pontiful a celebrat acolo sfânta Liturghie și, în cadrul omiliei, a trasat un program de credință și de angajare față de poporul țigan, și cu cuvinte pline de afecțiune l-a introdus în însăși inima Bisericii: „Aici, în Biserică, sunteți bine primiți, aici sunteți așteptați, salutați, sărbătoriți. Voi, astăzi, poate ca niciodată, descoperiți Biserica. Voi, în Biserică, nu sunteți la margine, ci, sub anumite aspecte, voi sunteți în centru, sunteți în inimă. Voi sunteți în inima Bisericii, care îi iubește pe cei săraci, pe cei suferinzi, pe cei mici, pe cei dezmoșteniți, pe cei abandonați”⁴. Opera de iubire a Bisericii a fost reluată de Papa Ioan Paul al II-lea, care, la 12 martie

⁴ https://www.vatican.va/content/paul-vi/it/homilies/1965/documents/hf_p-vi_hom_19650926_intmeeting-nomads.html (accesat la 01.06.2021).

2000, cu un gest istoric de reparare, un act intens evanghelic de curaj și de umilință, a cerut în mod solemn iertare pentru păcatele comise de fiii Bisericii în trecut. Astfel, începe un nou itinerar de dialog și de reconciliere între Biserică și poporul rrom. Cu trei ani înainte, la 7 mai 1997, Papa Woityla ridicase la gloria altarelor un martir țigan, spaniolul Ceferino Giménez Malla, recunoscând astfel etniei lui posibilitatea sfințeniei.

Data de 2 iunie 2019, reprezintă o dată de referință în istoria Bisericii Greco-Catolice, Române Unite deoarece, în cadrul Sf. Liturghii celebrate pe Câmpia Libertății, cei șapte episcopi martiri au fost ridicați la cinstea altarelor de către Sanctitatea Sa, Papa Francisc. Printre cei declarați fericiți, pentru poporul rrom, iese în evidență figura luminoasă și amintirea dragă a Fericitului Ioan Suciu care, a marcat comunitatea romă blăjeană, prin aplecarea cu mult tact, iubire și multă înțelegere. În amintirea Fericitului episcop, mica bisericuță din cartierul Barbu Lăutarul, îi poartă numele iar Sanctitatea Sa, în semn de cinstire, a vizitat această mică parohie înainte de întoarcere în cetatea Vaticanului. Mulțumind părintelui paroh pentru cuvântul de întâmpinare, Sanctitatea Sa răspunde: „Sunt bucuros să vă întâlnesc și vă mulțumesc pentru primirea voastră. Tu, părinte Ioan, nu greșești în a afirma acea certitudine pe cât de sigură pe atât de uitată adesea: în Biserica lui Cristos este loc pentru toți. Biserica este loc de întâlnire, și trebuie să ne amintim de acest lucru nu ca un frumos slogan, dar ca făcând parte din cartea noastră de identitate, în calitate de creștini. Ne-ai amintit de aceasta, dându-l ca exemplu pe Episcopul Martir Ioan Suciu, care a știut să dea expresie, prin gesturi concrete, dorinței lui Dumnezeu Tatăl de a se întâlni cu fiecare persoană, în prietenie și împărtășire. Evanghelia bucuriei se transmite în bucuria întâlnirii, fiind conștienți că avem un Tată care ne iubește. Priviți de El, înțelegem cum să ne privim între noi. Cu acest spirit am dorit să vă strâng mâinile, să vă privesc în ochi, să vă las să intrați în inima mea, în rugăciune, încrezător că voi avea și eu un loc în rugăciunea voastră și în inima voastră”⁵.

Prezența la Blaj a Sanctității Sale și declarațiile din mica parohie blăjeană, vin să întărească convingerea că rromii nu mai sunt singuri în

⁵ <https://www.magisteriu.ro/discursul-papei-la-intalnirea-cu-comunitatea-rom-din-blaj-2019> (accesat la 03.06.2021).

pelerinajul pământesc spre casa Tatălui. În ciuda susținerii necondiționate ce vine din partea Bisericii, realitatea vieții spirituale a poporului rrom lasă de dorit tocmai din cauza continuității acestui popor în vechile practici mistico-religioase în care, alături de noțiuni creștine, apar foarte adesea elemente și practici păgâne. Orice suprapunere dintre spații este privită ca rupere a echilibrului sau ca devianță și orice trecere dintr-un spațiu în altul (naștere, moarte) trebuie însoțită de complexe ritualice, menite să protejeze individul și comunitatea de eventuale bruiaje spirituale sau impurificări. Anumite păsări și animale, elementele ale naturii precum ploaia, vântul, apele, copacii, iarba, pădurile, sunt considerate înzestrate cu spirite capricioase, fapt pentru care trebuie respectate de om și ferite de impuritate. Bătrânii își aduc aminte, din vremurile nomade, de ritualurile de îmbunare a spiritelor naturii și de ofranda către acestea, precum ceremonia primelor daruri ale pădurii prin care se puneau drept ofrandă, pe apa unui râu, în apropierea locului de campare, primele fructe și verdețuri apărute primăvara. Unele neamuri de rromi, precum căldărarii, păstrează credința în ursitoare, divinități care hotărăsc soarta copilului nou-născut și către care mama înalță rugă pentru sănătatea, fericirea și norocul copilului ei, după ce îl îmbracă în haine noi, ca pentru un început de viață. Foarte importantă este, la rromi, credința în soartă, echivalentă cu norocul, ambele noțiuni fiind cuprinse în conceptul complex de „*baht*”, ce se traduce noroc. În acest concept se regăsesc credințe pierdute, precum aceea în reîncarnare, norocul unui individ putând fi explicat sau justificat de acumularea de fapte dintr-o viață anterioară.

Este obositoare pentru un creștin practicant, doar simpla enumerare a deviațiilor mai sus prezentate care însă lasă loc multor altor sincretisme ce spun mult despre timpul în care acest popor a fost ținut în ignoranță și, prin urmare, și-a dezvoltat propria religiozitate. Noile religii au fost însă beneficiarele ignoranței religioase istorice a acestui popor. Prozelitismul lor este un flagel cu care se confruntă Biserica și societatea contemporană, fie că este vorba de majoritate religioasă și etnică, fie că este vorba de minoritate religioasă și etnică. Prozelitismul este o contra-misiune și afectează grav libertatea noastră ca dar a lui Dumnezeu. Prin tehnicile psihice și fizice de manipulare, prozelitismul este foarte eficient mai des în comunitatea cu deficit de educație religioasă și sărăcie acută. Într-o mai mare măsură, atunci

când vorbim de minoritatea rromilor, prozelitismul „noilor religii” poate fi pe cât de periculos, pe atât de eficient. Mai mult, într-o asemenea comunitate cu reguli stricte, penetrarea prozelită este mai ușoară când aceasta se face la nivelul conducătorului comunității. Efortul prozelit se concentrează la acest nivel, și dacă reușește, întreaga (sau o mare parte din) comunitate poate fi dislocată din punct de vedere religios. Ce anume însă îi determină pe rromi să adere la aceste culte? Gabor Puiu⁶, unul dintre rromii care au avut bunăvoința de a mă ajuta în studiul meu, declara referitor la această problemă următoarele: „Acolo ne simțim oameni. Avem importanță și chiar ceea ce noi spunem este ascultat. Și noi am fost ortodocși și alții catolici, dar mergeam mai mult la biserică în Sărbătoarea de Paște sau Crăciun că așa mergeau toți. De când suntem creștini mergem și de trei ori la biserică în săptămână”. Din interviu rezultă o modalitate extrem de simplă prin care rromii au fost cucerți: importanța persoanei. Este de înțeles atunci această predispoziție spre aceste culte care, profitând și de starea materială precară, arată că sunt interesate de acești oameni nu ca membri plătitori de taxe bisericești, ci ca suflete ce trebuie mântuite. Există departamente pentru pastorația femeii, școală de duminică pentru copiii rromi, biserici unde se predică în limba rromani, biblii editate în această limbă și chiar în unele biserici se cântă cântări bisericești pe linii melodice ce provin din folclorul lor. Au pastori ce provin din rândul rromilor și chiar li se încredințează păstoria unor comunități în care rromii nu sunt majoritari, dar sunt bine primiți.

Având în vedere aspectele și problemele existente în rândul rromilor va trebui să punctăm și câteva soluții sociale și misionare. O primă propunere pe care o aducem ca rezolvare a problemelor educaționale existente în mod real în cadrul comunităților de rromi este aceea a implementării programelor școlare foarte serioase care să urmărească atent modul în care copiii de rromi percep educația. Din punct de vedere misionar, se impune o catehizare foarte atentă prin care să se explice învățăturile revelate ale Bisericii, dar și slujbele bisericești. Pe de o parte, catehizarea trebuie să fie făcută ținându-se cont de specificul panteist al spiritualității rrome și de practicile magico-religioase la care se apelează de foarte multe

⁶ Interviu cu Gabor Puiu la data de 28.02.2012, Crăciunești, județul Mureș.

ori și care sunt în contradicție profundă cu învățătura Bisericii . Pe de altă parte, catehizarea trebuie să aibă în vedere și învățăturile greșite pe care ei le-au „receptat” prin prozelitismul la care ei au fost supuși după revoluția din 1989. Din cauza unei educații religioase inexistente, am spune, aceștia au putut foarte ușor să primească învățăturile și practicile străine de revelația lui Dumnezeu și de tradiția creștină, considerându-le în acest moment ca fiind cele reale. Alături de acestea ar trebui să existe o conștientizare continuă a faptului că românii, și nu numai ei, sunt persoane unice, iubite de un Dumnezeu personal; că au un trecut care le este propriu, o biografie unică, o istorie irepetabilă, care începe de la naștere, continuă cu învierea, trecând – în mod inevitabil – prin moarte. O atenție specială trebuie rezervată experienței, adică descoperirii personale a lui Hristos, prin intermediul rugăciunii și a unei vieți angajate în proclamarea mesajului lui Hristos.

Misiunea Bisericii în lume este de a vesti Cuvântul lui Dumnezeu și de a înnoi întreaga făptură prin puterea harului sfințitor, care i-a fost încredințat de Mântuitorul nostru Isus Hristos. Din această cauză slujirea Bisericii este legată de viața lumii. Dacă Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat și S-a jertfit pentru ca *„lumea viață să aibă și încă din belșug”*, Biserica are misiunea de a împărtăși lumii viața dumnezeiască pe care Hristos a adus-o lumii. De aceea, nici porțile iadului nu o vor birui, adică nici o opreliște nu va putea afecta sau diminua misiunea ei de a face cunoscută și de a împărtăși lumii viața cea după voia lui Dumnezeu, care este sfințirea noastră. La aceeași sfințire și împărtășire cu viață dumnezeiască este chemat întreg poporul român care, în ciuda tuturor barierelor, a „biruit” istoria, iar acum, cu sprijinul necondiționat al tuturor, se poate afla în inima Mamei Biserici.

Mărturie: cum l-am întâmpinat pe Papa Francisc în parohia mea

Ioan Hoca¹

Exelența Voastră Cardinal Leonardo Sandri,
Prefect al Congregației pentru Bisericile Orientale;
Exelența Voastră **Mons. Miguel Maury Buendía,**
Nunțiu Apostolic în România și în Republica Moldova
Preafericirea Voastră, Preasfințiile Voastre,
Cucernici Părinți, Distinși conferențieri,
Onorat auditoriu.

S-au împlinit, de curând, doi ani de la vizita istorică a Sfântului Părinte Papa Francisc în România, prima a unui Pontif Roman în Transilvania și unica în comunitatea romilor din cartierul Barbu Lăutaru din Blaj.

Simțim și acum fiorul bucuriei și al onoarei de a-l avea oaspete pe Sanctitatea Sa. Inimile noastre încă vibrează de bucurie precum a tresăltat pruncul Ioan Botezătorul în pântecul Elisabetei când a fost vizitată de Maica Domnului. Atunci Elisabeta s-a minunat zicând „și de unde mie cinstea aceasta să vină la mine Maica Domnului Meu?” (Lc. 1, 43) iar acum exclamăm și noi cu îndreptățire „și de unde nouă cinstea aceasta să vină la noi Vicarul lui Cristos”!

L-am primit pe Sfântul Părinte cu inimile larg deschise în bisericuța noastră închinată Sfântului Apostol Andrei, frate de sânge și de apostolie cu Sfântul Petru, cel rânduit de Domnul, primul între apostoli. În momentul în

¹ Preot etnic rom al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș, paroh al parohiei „Sf. Apostol Andrei și Fericitul Ioan Suci” din cartierul romilor Barbu Lutaru din Blaj (AB).
E-mail: hocaioan11@gmail.com

care Sfântul Părinte Papa Francisc, aflat în mijlocul nostru, mi s-a adresat atât de simplu și de familiar „frate Ioan” am înțeles împreună cu întreaga comunitate faptul că, într-un arc peste timp, cei doi frați s-au reîntâlnit în inima comunității noastre care este alcătuită din oameni simpli, dar generoși și credincioși. Prezența Sanctității Sale în comunitatea noastră a fost un gest de profundă fraternitate umană și spirituală.

L-am primit, de asemenea, cu sufletele copleșite de emoție în bisericuța noastră care este închinată și Fericitului Episcop Martir Ioan Suci, cel care a pregătit calea urmașului lui Petru către Barbu Lăutaru, inaugurând aici pastorația romilor din Blaj, precum și o frumoasă tradiție care înfloarește tot mai mult în Biserica Greco-Catolică din România.

Însă, la fel cum Preacurata Fecioară Maria nu a mers la verișoara ei numai în calitate de rudenie ci purtând în pântece pe Mântuitorului tuturor, tot așa și Sfântul Părinte l-a făcut prezent în mijlocul comunității noastre pe Acela al cărui Vicar este. Așadar, vizita Sfântului Părinte, a însemnat pentru noi o întâlnire în Cristos Domnul, mijlocită de credință și însuflețită de dragoste. Îi oferim Papei Francisc recunoștința noastră sinceră pentru dragostea pe care ne-a arătat-o și pentru că ne-a întărit în credință!

Ne însoțește și acum, cu aceeași intensitate, sentimentul mângâietor că și noi romii, la fel ca ceilalți frați creștini, facem parte din Trupul lui Cristos, care subzistă în Biserica Catolică, că și noi avem în ea un loc și un rost, că și noi suntem copiii lui Dumnezeu și moștenitori ai împărăției Sale. Îl asigurăm pe Sanctitatea Sa că nu ne vom abate de la îndemnul adresat „Să mergem împreună!”. Este o invitație care ne onorează și ne obligă!

Cererea de iertare, adresată de Papa Francisc în numele Bisericii Catolice, a fost un gest curajos și de o profundă noblețe, care ne ajută să ne vindecăm rănilor trecutului, să înfruntăm dificultățile prezentului, să devenim tot mai conștienți de resursele și de valorile umane cu care Dumnezeu ne-a înzestrat și pe care trebuie să le împărtășim întregii societăți.

Vă rog să-mi permiteți să vă prezint, ca o paranteză, un efect concret a ceea ce a însemnat vizita Sfântului Părinte Papa Francisc dar și al angajării noastre. Vă pot spune cu bucurie că după mai bine de 50 de ani, duminică 13 iunie 2021, vom acorda Prima Împărtășanie Solemnă unui grup de copii din parohia noastră. Cu binecuvântarea Preafericirii Sale Lucian Cardinal

Mureșan, Arhiepiscopul și Mitropolitul nostru, evenimentul va avea loc în cadrul Sfintei Liturghii, care va fi prezidată de Preasfinția Sa Cristian Crișan Episcop auxiliar de Blaj.

Așadar, mergem împreună cu toată suflarea catolică pe calea acestei vieți, dând mărturie despre cea care va să fie, dar mai ales despre Milostivirea și Iubirea lui Dumnezeu revărsate din belșug asupra noastră prin prezența Sanctității Sale. Amintirea acestei prezențe este atât de vie încât ne inspiră să rostim împreună cu Maica lui Dumnezeu și Maica noastră: „mărește sufletul meu pe Domnul și s-a bucurat spiritul meu de Dumnezeu, Mântuitorul meu” (Lc 1, 46-47) că a căutat spre smerenia robilor Săi!

Colecția «ACTA BLASIENSIA»
a Facultății de Teologie Greco-Catolică – Departamentul Blaj

Volumul I: *Coordonatele preoției greco-catolice. Istorie și actualitate*, coord. Pr. Călin-Daniel Pațulea, Anton Rus, Andreea Mârza, Ed. Buna Vestire, Blaj, 2002, 293 p. Volumul cuprinde lucrările Sesiunii de Comunicări Științifice organizată de Mitropolia Greco-Catolică Blaj în colaborare cu Departamentul Blaj al Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea Babeș-Bolyai în 17-18 mai 2002, la Blaj (Colecția Acta Blasiensia I).

Volumul II: *Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică: istorie și spiritualitate. 150 de ani de la înființarea Mitropoliei Române Unite cu Roma*, coord. Cristian Barta, Zaharie Pinte, Ed. Buna Vestire, Blaj, 2003. Volumul cuprinde Actele Sesiunii de Comunicări Științifice Internaționale de la Blaj din 19-20 iunie 2003, organizată de Mitropolia Greco-Catolică Blaj în colaborare cu Departamentul Blaj al Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea Babeș-Bolyai. Colecția «Acta Blasiensia» II.

Volumul III: *Școlile greco-catolice ale Blajului. 250 de ani de credință și cultură*. Editor: Delia Aldea, William-Alexandru Bleiziffer, Marcela Ciortea, Ed. Buna Vestire, Blaj, 2005. Volumul cuprinde Actele Simpozionului organizat sub egida Mitropoliei Greco-Catolice în colaborare cu Departamentul Blaj al Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea Babeș-Bolyai cu ocazia aniversării a 250 ani de la deschiderea școlilor blăjene, Blaj, 8-9 octombrie 2004, Colecția «Acta Blasiensia» III.

Volumul IV: *Redescoperirea figurii Apostolului Paul: viața, teologia, activitatea*, coord. Mauro Orsatti, Călin Pațulea, Ed. Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2010, 156 p. Volumul cuprinde Actele Sesiunii de Comunicări Științifice Internaționale de la Blaj din 31 octombrie 2008, organizată de Mitropolia Greco-Catolică Blaj în colaborare cu Departamentul Blaj al Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea Babeș-Bolyai cu ocazia anului paulin. Colecția «Acta Blasiensia» IV și Colecția Teologia 30.

Volumul V: *Părintele spiritual într-un Seminar Teologic: portret și misiune*, coord. Anton Rus, Vincenzo Lai, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2015. Volumul cuprinde lucrările Consfătuirii Internaționale a părinților spirituali de la Seminarele Teologice Greco-Catolice românești organizată la Blaj de Arhiepiscopia Majoră Română Unită cu Roma Greco-Catolică prin Seminarul Teologic Greco-Catolic din

Blaj, în colaborare cu Centrul de Studii al Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea Babeș-Bolyai și cu Colegiul Pontifical Pio Romeno din Roma, Italia, în 23-24 noiembrie 2012 la Blaj. Colecția «Acta Blasiensia» V.

Volumul VI: *Lutero e la Lettera ai Romani. Dal conflitto alla comunione. Luter și Scrisoarea către Romani. De la conflict la comuniune*, coord. Mauro Orsatti, Călin-Daniel Pațulea, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2017. Volumul colectiv cuprinde lucrările Conferinței Internaționale *Lutero e la Lettera ai Romani. Dal conflitto alla comunione. Luther și Scrisoarea către Romani. De la conflict la comuniune*, organizată de Departamentul Blaj, în data de 28 octombrie 2017. Colecția «Acta Blasiensia» VI.

Volumul VII: *România 100. Biserica, Statul și Binele Comun*, coord. Cristian Barta, Anton Rus, Zaharie Pinte, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2019. Volumul conține lucrările simpozionului internațional „România 100. Biserica, Statul și Binele Comun. Istorie și actualitate” desfășurat la Blaj în 29-30 octombrie 2018 la Palatul Cultural cu prilejul aniversării a 100 de ani de la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 și a 70 de ani de la interzicerea abuzivă a Bisericii Greco-Catolice la 1 decembrie 1948, organizat de Biserica Română Unită cu Roma Greco-Catolică, Curia Arhiepiscopiei Majore, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Facultatea de Istorie și Filosofie, în parteneriat cu Consiliul Județean Alba, Primăria Municipiului Blaj, Asociația Generală a Românilor Uniți AGRU Blaj. Colecția «Acta Blasiensia» VII.

Volumul VIII: *Demonologia astăzi: fundamente teologice și aspecte practice*, coord. William Bleiziffer, Alberto Castaldini, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2020. Volumul conține lucrările simpozionului internațional „Demonologia oggi: fundamenti teologici e aspetti pratici” desfășurat la Blaj în 18 octombrie 2019, organizat de Departamentul Blaj al Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea „Babeș-Bolyai”, în colaborare cu Biserica Română Unită cu Roma Greco-Catolică, Curia Arhiepiscopiei Majore și cu Associazione Internazionale Esorcisti. Colecția «Acta Blasiensia» VIII.

Volumul IX: *Convertire și spiritualitate ecologică. Nu stăpâni, ci ocrotitori*, coord. Cristian Barta, William Bleiziffer, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2021. Volumul conține lucrările simpozionului internațional *The international online Conference Ecological Conversion and Spirituality – Convertire și spiritualitate ecologică. Nu stăpâni, ci ocrotitori*, desfășurat on-line în 17 aprilie 2021 cu prilejul anului special (24 mai 2020 – 24 mai 2021) instituit de Sfântul Părinte Papa Francisc de aniversare a Enciclicii *Laudato Si* (24 mai 2015), simpozion organizat la Blaj de Arhiepiscopia Majoră a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică în colaborare cu Facultatea de Teologie Greco-Catolică din Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca. Colecția «Acta Blasiensia» IX.

Volumul X: *„Să mergem împreună”: universalitate și incluziune. Doi ani de la vizita Papei Francisc la Blaj (2019-2021)*, coord. Cristian Barta, William Bleiziffer, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2022. Volumul conține lucrările simpozionului internațional *„Camminiamo insieme”: universalità e inclusione. Due anni dalla visita di Papa Francesco a Blaj (2019-2021)*, desfășurat on-line între 9-11 iunie 2021; simpozionul a fost organizat la Blaj sub înaltul patronaj al Eminenței Sale Cardinal Leonardo Sandri Prefect al Congregației pentru Bisericile Orientale, de Arhiepiscopia Majoră a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, în colaborare cu Facultatea de Teologie Greco-Catolică din cadrul Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca. Colecția «Acta Blasiensia» X.

„Aici la Blaj, pământ de martiriu, de libertate și milostivire, vă aduc omagiul meu vouă, fii ai Bisericii Greco-Catolice care, de trei secole, dați mărturie, cu ardoare apostolică, despre credința voastră”.

**Sfântul Părinte
Papa Francisc**

„Îi mulțumim Sfântului Părinte Papa Francisc pentru prezența sa în mijlocul nostru, pentru îndemnul și exemplul pe care ni l-a dat în privința conștientizării vocației noastre originare: și anume, de a păstori și de a îngriji poporul Domnului, Biserica Lui cea Sfântă”.

**Cardinal Lucian Mureșan
Arhiepiscop Major**

„În realitatea dimensiunii sale geografice și temporale vizita a dorit să întâlnească, pentru a le aduce un omagiu, pe toți credincioșii care alcătuiesc actualul mozaic al aceleiași Românii; un popor format din mai multe componente etnice a căror expresie creștină este alcătuită din diferite tradiții, și chiar rituri: amintim Biserica Catolică Latină din România și apoi sora mai mare, Biserica Ortodoxă Română”.

Cardinal Leonardo Sandri

„Biserica Greco-Catolică pășește pe urmele Papei Francisc, pe acele urme de credință și de trăire concretă a slujirii celor mici și vulnerabili, sădind semințele Evangheliei în Grădina Maicii Domnului”

**Episcop
Cristian Dumitru Crișan**

